

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích

Pedagogická fakulta

Katedra pedagogiky a psychologie

Učitelství pro mateřské školy - kombinované

Socializace dítěte v mateřské škole

Bakalářská práce

České Budějovice 2010

Vedoucí práce: Mgr. Eva Svobodová Autor práce: Miluše Doležalová

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracovala samostatně pouze s použitím uvedených pramenů.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce a to v nezkrácené podobě fakultou elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách.

V Českých Budějovicích 12. 3. 2010

Vlastnoruční podpis:

Děkuji vedoucí bakalářské práce Mgr. Evě Svobodové za její pomoc a cenné rady při vedení bakalářské práce.

Děkuji Mgr. Radvanu Klimešovi za jazykovou korekturu bakalářské práce (bez příloh).

Abstrakt v českém jazyce

Cílem mé bakalářské práce je popsat proces socializace dítěte v mateřské škole a pojmenovat prostředky, které mohou tento proces zkvalitnit.

V teoretické části jsem definovala základní pojmy související se socializací dítěte v mateřské škole a poukázala na požadavky, které v této oblasti klade na předškolní vzdělávání Rámcový program pro předškolní vzdělávání.

V části praktické jsem uvedla výsledky svého dlouhodobého pozorování procesu socializace v mateřské škole u čtyř dětí. Na základě tohoto pozorování a zkušeností z pedagogické praxe jsem navrhla prostředky podporující socializaci dítěte v mateřské škole.

Klíčová slova:

adaptace, komunikace, malé skupiny, připoutání, přechody, pyramida potřeb, Rámcově vzdělávací program, rituály, rodina, socializace, sociální učení, stres, temperament, uspokojování potřeb, výchova, výchovné styly v rodině, vývoj socializace a sociálních kontrol, změna identity.

Abstract in English

The aim of this bachelor thesis is to describe the process of a child's socialization in the kindergarten and to name the means that can enhance the quality of this process.

The theoretical part defines the basic terminology connected to the child's socialization in the kindergarten (the emphasis is on the child entering the kindergarten). The requirements in the preschool education laid by the Framework Education Programme for Preschool Education are also shown there.

The practical part offers a long-term observation of the socialization process in the kindergarten with four children. On the basis of this observation and the experience from teaching in a kindergarten, the means supporting the child's socialization in the kindergarten are proposed.

Keywords:

adaptation, communication, small groups, attachment, shifts, pyramid of needs, Framework Education Programme, rituals, family, socialization, social learning, stress, temperament, satisfying one's needs, education, educative family styles, the development of socialization and social control, identity change.

Obsah:

Abstrakt v českém jazyce	4
Klíčová slova:	4
Abstract in English.....	5
Keywords:.....	5
I. Úvod.....	9
II. Teoretická část	10
1. Socializace, sociální učení.....	11
1.1 Druhy socializace.....	12
1.2 Druhy sociálního učení.....	12
1.3 Humanizace přístupu k dítěti.....	13
2. Malé skupiny	14
2.1 Znaky skupin:.....	14
2.2 Třídění malých skupin:.....	15
2.3 Postavení jedince ve skupině:.....	16
2.4 Rodina.....	16
2.5 Třída v mateřské škole.....	18
2.6 Rozdíly mezi rodinou a mateřskou školou	19
3. Výchova a výchovné styly v rodině.....	20
3.1 Dimenzionální modely výchovného stylu v rodině.....	20
3.2 Projevy způsobu výchovy.....	21
3.3 Výchovné řízení.....	22
3.4 Model devíti polí způsobu výchovy v rodině.....	23
3.5 Pozorování interakcí mezi rodiči a dětmi.....	24
4. Temperament, děti lehce a těžce vychovatelné	26
4.1 Devět základní rozměrů temperamentů.....	26
4.2 Základní druhy temperamentů.....	27
5. Teorie stresu.....	28
5.1 Reakce na stresor.....	29
5.2 Zvládnutí stresu.....	30
5.3 Stres v mateřské škole v době vstupu dítěte do mateřské školy.....	32
6. Přechody a rituály.....	33
6.1 Charakteristika přechodů.....	34

6.2	Přechodové rituály.....	35
6.3	Každodenní rituály	36
7.	Vývoj socializace a sociálních kontrol dítěte	37
7.1	Nitroděložní vývoj a novorozenecké období.....	37
7.2	Kojenecké období.....	37
7.3	Věk batolete.....	39
7.4	Předškolní věk.....	40
7.5	Konec předškolního období.....	42
7.6	Připoutání.....	43
8.	Uspokojování potřeb dítěte v mateřské škole (pyramida potřeb).....	44
8.1	Uspokojování základních fyziologických potřeb dítěte:.....	45
8.2	Dítě se musí cítit bezpečně:.....	46
8.3	Dítě si má být jisto, že „jeho“ lidé ho mají rádi, že je milováno, a to za každé situace:.....	46
8.4	Potřeba pozitivního hodnocení (vnitřní, vnější):.....	47
8.5	Podporovat potřebu nového poznávání, objevování (kongnitivní):.....	47
8.6	Potřeby estetické:.....	47
8.7	Potřeba sebeuskutečnění, sociálních kontaktů:.....	47
8.8	Na základě různých potřeb dětí se objevuje motivované chování.	48
9.	Komunikace s dětmi jako nedílná součást socializačního procesu.....	48
10.	Jaké požadavky na socializaci klade RVP.....	50
10.1	Principy, zásady a přístupy k dětem:.....	51
10.2	Požadavky RVP na socializaci dítěte v mateřské škole:.....	52
11.	Adaptace.....	53
11.1	Fáze adaptace.....	53
11.2	Znaky ukončené adaptace:.....	54
11.3	Další účastníci adaptace.....	55
III.	Tvůrčí část práce	56
12.	Postup při tvorbě tvůrčí části bakalářské práce.....	57
12.1	Příprava pozorování, stanovení otázek.....	57
12.2	Vlastní pozorování	60
13.	Pozorování dětí.....	61
13.1	Eliška I 2;10 - 3;8.....	61
13.2	Eliška II 2;6 - 3;3.....	64

13.3 Natálie 4;1 - 4;11.....	66
13.4 Míša 4;0 - 4;10.....	69
14. Zkušenosti z praxe	72
14.1 Na co bych měla jako učitelka mateřské školy myslet.....	72
14.2 Struktura identity dítěte se mění	75
15. Jak bychom měli postupovat při adaptaci dítěte.....	75
15.1 Co by měly vědět a umět vaše děti.....	75
15.2 Doporučení pro rodiče, Neboli jak byste mohli usnadnit vstup vašeho dítěte do mateřské školy:.....	76
15.3 Podpora dítěte rodinou.....	77
15.4 Doporučení pro učitelky a ředitelky mateřských škol, Neboli jak je dobré působit na děti při vstupu do mateřské školy.....	78
IV. Závěr.....	80
V. Seznam literatury a pramenů	82

I. Úvod

Dětství je velmi důležité období, ve kterém se formují základy dětské osobnosti. To, jak je dítě prožije, se projeví v jeho budoucím chování, prožívání a současně i v ovlivňování dalších generací.

Vstup dítěte do mateřské školy je počáteční fází sekundární socializace. Jedná se o prvotní zkušenost se vstupem do větší sociální skupiny, a proto se zásadně podílí na kvalitě dalších přechodů a změn. Čím je dítě menší, tím je citlivější a zranitelnější. Většina jeho zážitků a prožitků je nových a naší snahou by mělo být, aby tyto první zkušenosti byly pro dítě příjemné.

Neexistuje jednotný návod, jak při vstupu dětí do mateřských škol postupovat, je zde mnoho vnitřních i vnějších proměnných. Některé adaptaci ovlivňují více, jiné jenom okrajově, mohou se různě prolínat, násobit nebo se navzájem vyrovnávat.

Hypotéza

Předpokládám, že každé dítě prožívá adaptaci jinak, a tudíž by adaptační období mělo být založeno na individuálním přístupu ke každému dítěti, ne na společných činnostech. Do společných činností by se děti měly zapojovat postupně. Přístup, který vyhovuje jednomu dítěti, může druhé zraňovat, poškozovat. Navzdory tomu se však domnívám, že existují určité zásady, které by měla učitelka při adaptaci dítěte dodržovat a které lze zobecnit.

Cíl práce

Cílem mé práce je na základě zkušeností a teoretických znalostí popsat různé druhy mechanismů, které dětem pomáhají v adaptaci na mateřskou školu, utřídit si poznatky z psychologie a pedagogiky, dále si pomocí dlouhodobého pozorování vytvořit mentální mapy a vlastní systém kódování postřehů, zlepšit paměť a postřeh. Zjistila jsem, že na spoustu projevů dětí reaguji automaticky, bezprostředně, neukládám si je v paměti, na poznámky během dne jsem příliš času neměla, „musela jsem se naučit různé jevy vědomě uložit v paměti a odpoledne nebo večer je tam zase najít“. Chtěla bych, aby tato moje práce byla využita jako informativní pro ostatní učitele, rodiče a další zájemce, kteří se podílejí na dobře zvládnutých vstupech našich dětí do mateřských škol.

II. Teoretická část

Jsem přesvědčena, že je potřebné dětem, které vstoupí do mateřské školy, věnovat ve spolupráci s rodinou patřičnou péči. Mezi prioritní patří uspokojení fyziologických potřeb a potřeba jistoty a bezpečí. Pokud se u dítěte projeví strach z mateřské školy, je třeba postupně a trpělivě budovat pozitivní zkušenosti. Některé děti jsou v mateřské škole hned jako doma, jiné si zvykají mnohem déle. Vše závisí na vnitřních a vnějších podmínkách dítěte.

Vnitřní podmínky:

- rozumový, citový, osobnostní stupeň vývoje
- psychické vlastnosti
- stupeň jeho samostatnosti
- rozvoj jazykových a komunikačních schopností
- pozitivní motivace jít mezi děti nebo strach z odloučení
- temperament a zralost nervové soustavy
- genetické dispozice
- předchozí zkušenosti dítěte.

Vnější podmínky:

- styl výchovy, se kterým se setkává, přijetí a množství lásky
- ekonomická situace rodiny
- spolupráce rodičů, pedagogických pracovníků a dítěte
- osobnost, pedagogicko-psychologické znalosti a zkušenosti učitelek
- vhodná komunikace
- klima třídy mateřské školy, původní skupina dětí, počet dětí
- počet nových dětí, které nastoupí současně, a to, jakým způsobem se projevují (nevyrovnané dítě, které celý den pláče, adaptaci ostatních značně znepríjemní)
- souběh dalších přechodů a změn rolí v životě dítěte, rodiny...
- kulturní a sociální prostředí, politická situace místa.

Jde o to, aby se svět dětí rozšířil o další bezpečné prostředí, kde děti nacházejí nové kamarády a kde se dočkají uznání, pocitu sounáležitosti a seberealizace. Na tom všem se spolu s dítětem podílí jeho blízcí lidé a příznivé prostředí mateřských škol. Tento proces nazýváme socializace.

1. Socializace, sociální učení

Socializace je celoživotní, nikdy nekončící proces, při kterém dochází k průběžnému ovlivňování člověka okolními lidmi a společností. Při početí je člověk pouze biologickou bytostí, která je determinována geny, vrozenými dispozicemi. Již při jeho nitroděložním vývoji je ovlivňováno lidskými faktory, setkává se s pocity, náladami matky (na hormonální úrovni), prvními pohybovými kontakty. Po narození je pomocí interakcí s jeho blízkými postupně včleňováno do společenských a kulturních podmínek rodiny, poté do celé společnosti.

„Je třeba poznamenat, že socializace není pasivním dějem, kdy je člověk formován tlaky společnosti, ale jedná se o vzájemnou interakci lidských potřeb a působení společnosti, kultury a jazyka.“ (Holý,I.: Úvod do sociologie, str. 36)

Účelem úspěšně probíhající socializace je stát se člověkem nejenom po stránce biologické, ale i psychologické, což se děje osvojením si lidských psychických vlastností.

Hlavní cílem socializace je přijetí norem společnosti pokud možno na základě vlastní vůle, zvnitřněním postojů a hodnot, což se děje pomocí sociálního učení. Dalším cílem je příprava osobnosti na role, které bude v průběhu svého vývoje zastávat.

Aby z jedince vyrostla vyvážená a dobře socializovaná bytost, je potřeba **zachovat rovnováhu mezi jeho osobní individualitou a vlivem společnosti**. Tak, jak jedinec postupně dozrává, stává se bytostí s vlastním názorem, různým stupněm závislosti na sociálních skupinách, kdy průběžně se jedny, poté, co splnily svůj úkol a vyčerpaly vývojové možnosti, uvolňují a současně vznikají závislosti nové, prostřednictvím kterých přechází na vyšší stupeň vývoje.

V průběhu socializace se uskutečňuje jisté sebemodelování; jedinec často hledá svoji identitu. Výsledkem socializace je systém rolí a hodnot, návyků, zvyků a stereotypů typických pro každou individuální osobnost. Socializované dítě je aktivním účastníkem své socializace.

1.1 Druhy socializace

Socializaci můžeme rozdělit na primární, sekundární a terciální, kde každé stádium má svůj vývojový úkol.

Primární socializace probíhá převážně v rodinném prostředí, jejím hlavním cílem je získání důvěry v okolní svět a individuality jedince, uvědomění si vlastního já. Normy, které děti v průběhu prvních třech let života získají, jsou zpravidla téměř neměnné.

Sekundární socializace počíná vstupem dítěte mezi ostatní děti, především mezi vrstevníky. Jejím počátkem je konečná fáze odpoutání se od matky a první kontakty se sociálními skupinami. Zde mají nezastupitelnou úlohu výchovné a vzdělávací skupiny, se kterými se jedinci setkávají během svého vývoje. Na počátku sekundární socializace stojí obvykle mateřská škola. Zde děti získávají své první zkušenosti při navazování sociálních vztahů, vznikají první, byť krátkodobá kamarádství. Děti pocítí sounáležitost ke skupině, vzájemné prosociální chování.

Terciální socializace se vyznačuje osamostatněním se od rodiny a vstupem do samostatného života. Jejím hlavním tématem je přejímání, to je neustálé přizpůsobování se a reagování na sociální okolí.

Během socializace dochází k předávání kulturních vzorců a stereotypů. Sociální zkušenost je závislá na kulturních zvyklostech.

Prostředkem socializace jsou různé společenské instituce, se kterými se jedinec v průběhu života setkává - škola, práce, média, party, různé organizace. **Výsledkem socializace** jsou sociální zkušenosti, nabyté pomocí sociálního učení.

1.2 Druhy sociálního učení

Diferenciální zpevnování - žádané způsoby chování odměňujeme, nežádoucí trestáme. Na sociální učení mají vliv zpětné sociální vazby (souhlas x nesouhlas okolí) Dítě například pomůže kamarádovi, učitelka řekne, jak jí pomohlo a ono má pak tendenci příště toto chování opakovat.

Zástupné zpevnování - sledujeme, za jaké chování jsou druzí lidé odměňováni, případně trestáni. Děti viděly, jak se paní kuchařka zlobila na druhé za ohnuté lžíce, zjistí, že se to nedělá, dávají si samy na lžičky pozor.

Verbální vedení - usměrnění instrukcemi, vysvětlováním požadavků, odůvodnění odměn a trestů (klasické instrukce při oblékání na vycházku nebo o tom, „co budeme dělat“).

Učení na základě modelu - sledujeme citové reakce jiných osob na sociální interakce druhých, napodobování modelů. Jak se chová můj velký kamarád z mateřské školy. Jedinec přebírá standardy skupin, s nimiž se identifikuje.

Působení sociálního učení není vždy stejně účinné, neboť zde hraje roli několik proměnných, které se vzájemně ovlivňují. Některé vycházejí z vnitřních podmínek organismu, jako je inteligence a kvalita paměti, což je při vstupu dítěte do mateřské školy ovlivněno jeho stupněm vývoje, v jaké vývojové fázi se dítě právě nachází. Jiné se zase odvíjí z podmínek vnějších, což představuje prostředí v rodinách, přírodní podmínky, kde jedinec žije, vztahy mezi skupinami v jeho okolí; dalšími proměnnými jsou vlastnosti osobnosti, její zájmy, postoje, styly poznávání, zvyky.

1.3 Humanizace přístupu k dítěti

Je důležitou součástí socializace dítěte, jde především o získání důvěry dítěte v okolí a současně o pozitivní pohled na dítě, které je dobré, tvořivé, společenské. Je možné mu důvěřovat, je schopno růstu, seberozvoje, naplňování vlastních možností. Každý jedinec je jedinečný a naším úkolem je pomoci mu porozumět sobě samotnému tak, aby si uvědomoval svoje přednosti a možnosti a na základě toho si uměl poradit podle momentálních potřeb.

Úkolem vychovatelů je zajistit, aby děti chápaly zprostředkované informace jako užitečné, potřebné, chtěly porozumět světu kolem sebe, toužily po nových poznacích, chtěly se učit a být samostatné.

Děti se potřebují:

- setkávat se v dobrých sociálních vztazích
- zažít láskyplný vztah
- být bezpodmínečně přijímány, i když některé jejich projevy nejsou správné
- učitelku, která jim je nablízku, reaguje na jejich potřeby, respektuje jinou volbu dítěte než tu, kterou má připravenou
- učitele, který má svůj efektivní styl práce, podporu kolegů a vedení.

„Je důležité přijímat děti takové, jaké jsou, a ne jen takové, jaké bychom je chtěli.“

(Mertin, Gillernová, Psychologie pro učitelky mateřských škol str. 137)

Hlavní hlediska socializace v mateřské škole, tj. čemu se děti v rámci socializace v mateřské škole učí:

- kulturním návykům společnosti (stolování, tělesná čistota, oblékání, slušné chování)
- používání předmětů a nástrojů podle jejich funkce
- mateřskému jazyku a různým formám sociální komunikace
- základním poznatkům o přírodě, společnosti, času a o orientaci v prostoru
- sociálním rolím podle věku a pohlaví
- společenským a morálním normám a hodnotám, tj. co je správně a co ne, co se smí a nesmí, co je pravda a co lež, spravedlnost a nespravedlnost
- kontrole svého chování pomocí vůle, sebekontroly

Dochází k přechodu od přirozeného dětského egoismu k základům prosociálního jednání. „V souvislosti s probíhajícím procesem socializace v předškolním období je pro práci v mateřské škole důležité věnovat pozornost významným sociálním vztahům.“ (Mertin, Gillernová, Psychologie pro učitelky mateřských škol str. 18)

2. Malé skupiny

Socializace se děje prostřednictvím interakcí v sociálních skupinách, se kterými během života přicházíme do styku. Každou sociální skupinu tvoří jistý počet lidí, kteří po delší čas směřují ke společným cílům, vyznávají podobné hodnoty. To ovlivňuje jejich vzájemný styk, spolupráci, podle toho vznikají normy skupiny a vytváří se struktura vztahů mezi jednotlivci i mezi skupinami.

2.1 Znaky skupin:

- členové každé, především menší skupiny, jsou spojeni svými vlastními motivy a touhami, podle vzájemných vztahů ve skupině poznáme, jak se jednotliví členové cítí, jaké prožívají pocity přátelství, důvěry, pohody
- skupina od jedince vyžaduje respektování jejích norem a podílení se na její činnosti
- jednotliví členové zaujímají různé pozice, realizují společenské role
- v každé skupině přirozeným způsobem vznikají podskupiny osob, které jsou si vzájemně bližší, sympatičtější, vzájemně se obdivují, mají stejné záměry nebo postavení

- spojují je cíle, hodnoty, o které se snaží, pravidla, která přijímají a dodržují, dále tradice a ustálené zvyklosti, případně rituály (dávají skupinám pocit identity a společného závazku)
- svého společenství využívají při vzájemné ochraně a podpoře
- na atmosféru ve skupině má vliv styl řízení; zda ten, kdo řídí, využívá příkazy a zákazy (autoritářské vedení), nebo je vedení založené na spoluúčasti všech členů skupiny (demokratické vedení)
- podle způsobu prosazování může být řízení silné (autorita, pevná pravidla) anebo slabé (porušování pravidel, neustálé námitky)
- skupina si uchová své charakteristické znaky i po výměně některých členů (předškoláci odejdou do školy, nastoupí děti nové)
- doba paměti skupiny (inteligence skupiny při řešení problémů na základě vzoru předchůdců)
- emocionalita skupiny (zbrkllost, uvážlivost, lehkomyšlnost)
- mobilizace síly k akcím, které chrání své členy.

2.2 Třídění malých skupin:

- **primární** (neformální), kdy vztahy mezi jednotlivými členy existují na základě přirozených citových vazeb (rodina, vztahy rodičů a dětí)
- **sekundární** (formální) - vznikají na základě náhody nebo nějakých kritérií (školní třída mateřské školy)
- **členské** - dítě je členem skupiny (například je žákem ve třídě Motýlků)
- **referenční** - jedinec by byl rád členem dané skupiny (sourozenec dítěte, který ještě do mateřské školy nechodí, předškolák, který obdivuje prvňáčky) - pozitivně referenční skupiny - jedinec se s nimi identifikuje a pozitivně ovlivňuje jeho psychiku
- **negativní** - odmítavý vztah (dítě psychicky nezralé nebo nepřipravené na vstup do mateřské školy, ještě by bylo raději doma)
- **pozitivní** - kladný vztah, identifikuje se s členy, integruje ideologii skupiny do svého vědomí (takové dítě lépe zvládá těžkosti při vstupu do MŠ)
- **malé** - členové se navzájem znají, chování jednoho ovlivňuje chování těch druhých, (společné cíle, vzájemné vztahy, vědomí „My“ a vědomí „Já“)
- **dyády** - nejmenší skupiny.

2.3 Postavení jedince ve skupině:

- okrajové a centrální - méně či více významné, ale může být i vlastní volbou, výměnnou za větší osobní svobodu
- vytváří se charakteristika skupinového života - míra aktivity (expanzivity), vnitřní soudržnosti (kohezivity)
- pozitivně referenční skupina - jedinec ji přijímá za svou, očekává, že bude akceptován a pokládán za člena
- interdependence jedince a skupiny - na základě vzájemných očekávání a jejich plnění
- jedinec očekává od skupiny uspokojení svých potřeb, skupina očekává pomoc při realizaci cílů, chování v souladu s normami
- skupinové normy - nepsané požadavky na chování jedinců
- vzájemná výpomoc a solidarita - vzájemná podpora z pocitu sounáležitosti, soudržnost, svornost, jednotnost
- interakce ve skupině - stýkání se spolu, chodí spolu, často se vídají
- sskupiny zájmové a pracovní, tj. sociálně emocionální a úkolově orientované.

Psychologicky nejdůležitější je skupina, ve které chce dítě být, tedy ji přijímá za svou. Je pozitivně laděná a její členové mají k sobě pozitivní vztah. Jedinec očekává, že zde bude akceptován a pokládán za člena skupiny. Vzájemná očekávání: jedinec očekává od skupiny příležitosti k uspokojení svých vlastních potřeb, skupina očekává od jedince, že bude přispívat k realizaci skupinových cílů, že se bude chovat v souladu s normami, které skupina vytvořila.

2.4 Rodina

Mezi základní socializační skupiny, které ovlivňují počátek sekundární socializace, patří rodina, a potom mateřská škola.

Je malou skupinou, která je charakteristická menším počtem členů, kteří se navzájem znají a jsou spolu ve vzájemném kontaktu. Chování jednoho z členů těchto skupin ovlivňuje chování každého dalšího člena skupiny. Členové malých skupin mají společnou ideologii, tj. názory, hodnoty, normy, které regulují jejich chování. V případě školní třídy dochází organizačně ke spojení několika malých skupin do větších celků, útvarů. Hlavním psychologickým znakem je „**vědomí my**“ - rodina, třída mateřské školy a „**vědomí já**“ - dva nejdůležitější aspekty lidského sociálního chování. Přesto mezi těmito dvěma institucemi najdeme celou řadu rozdílů.

„Nejvýznamnějším vztahovým rámcem dítěte předškolního věku je tedy rodina, která poskytuje zdroj jistoty, bezpečí, zázemí, bezvýhradného přijetí.“ (Mertin, Gillernová, Psychologie pro učitelky mateřské školy, str. 18)

Funkce rodiny: reprodukční, sociálně ekonomická, kulturně výchovná, sociálně psychologická a emocionální. Rodina je základním socializačním činitelem, který poskytuje jedinci **identifikační vzory**, seznamuje ho s předpokládaným chováním pro **mužskou a ženskou roli**.

Učí jedince reagovat žádoucím způsobem v procesu vzájemného působení dvou činitelů - rodiny a mateřské školy (interakce) a umožňuje mu praktické ověření získaných dovedností v rámci rodiny. Uplatňuje se jako regulátor chování jedince a poskytuje mu **společensky žádoucí normy**.

Pod vlivem rodinného působení se vytváří postoj k okolí, k sobě samému i společnosti obecně. Dítě potřebuje znát vzorce chování, kterým se mimo úplnou rodinu nikdy později nemůže naučit.

Orientační je ta rodina, do které se jedinec narodí. Členové jsou navzájem spojení příbuzenskými svazky, společným způsobem života. Dospělí členové jsou nejen odpovědní za výchovu dětí, ale pro děti samotné představují „**jejich dospělé**“, kteří jsou v ideálním případě neměnní, kteří jim projevují lásku, porozumění, ukazují jim hranice, uspokojují jejich potřeby. Soudržnost (koheze) rodiny je pro dítě podstatnější, než její úplnost.

Podle profesora Matějčka rodina pro dítě znamená uspokojení základních životních potřeb. Je propojena hlubokými citovými vztahy, pocity zakotvení, otevřené budoucnosti, dítě vidí modely sociálních vztahů, prolínání, soukromí, dávání a přijímání. Dítě zde přejímá vztahy a postoje, důležitá je zralost jeho blízkých pro rodičovství. Dítě potřebuje dospělé, kteří mu projevují lásku a ukazují hranice, které jsou důležité pro jeho vývoj.

„Z tohoto hlediska má ovšem velký význam nejen to, jak se chovají ostatní členové rodiny k sobě navzájem, ale i k lidem, kteří k rodině nepatří. Jak mluví se sousedy a jak s paní listonoškou, jak se chovají v samoobsluze a jak v autobuse, jak jednájí se sestřičkou a jak s paní doktorkou na středisku, to sotva unikne pozornosti dítěte. Už proto, že jak jednájí „jeho“ lidé - ti, k nimž patří a s nimiž se takzvaně identifikuje.“ (Matějček Z., Rodiče a děti, str. 51)

2.5 Třída v mateřské škole

Je to malá skupina vzniklá formálně, nastavuje sociální zrcadlo, koriguje a doplňuje zvyky a návyky z rodiny. V mateřské škole se děti různě projevují a snahou učitelek je jim porozumět a dále pracovat ve prospěch dítěte. Vystávají zde cíle, diferencují se role, vyvíjí se společná pravidla chování, skupina má atmosféru, svoje vlastní klima, postoje, vytváří se rituály. Podrobná analýza sociální skupiny pomáhá v rozhodování při pedagogickém působení na skupinu, jednotlivce, volbě taktiky při potřebě navodit změnu. Umožňuje pochopit fungování skupiny, využít její potenciál, rozumět jejím náladám.

Podle Matějčka přispívá mateřská škola k uspokojení základních psychologických potřeb dětí: stává se socializačním činitelem, má hledisko výchovné, sociálně psychologické; dítě získává další dovednosti, poznatky a vědomosti, návyky pracovní, hygienické, společenské; funkce mateřské školy je i nápravná, osvětová, učební, respektuje se zde individualita dítěte.

Vstupem do mateřské školy dítě i jeho rodiče přijímají nové sociální role. Jsou to sociálně určené způsoby chování jedince a sociální vzory, předepsané formy chování jednotlivce, které se projevují nebo jsou vynucena očekáváním ostatních. V souvislosti s vlastní spontánností si jedinec vytváří a objevuje svou vlastní roli, s níž přichází do skupiny.

Druhy rolí:

- očekávání od ostatních osob - očekávaná role
- sociální a osobní faktory - předváděná role
- neobjeví-li se očekávané chování - sankce za neplnění role.

Jak si děti osvojí chování odpovídající jejich rolí:

- **napodobují** - učení nápodobou
- **cíleně se snaží najít kontakt** - starší se občas bojí, že jim mladší zboří stavby, ale k jiným aktivitám je třeba více hráčů, a tak přiberou i ty mladší
- **učí pravidlům a stávají se „schopnými života ve skupině“** - chování v dané roli, pokud role neplní, dochází k odmítání ze strany dalších dětí
- učí se **novému chování**, které je podmíněno skupinou dětí a bez mateřské školy by se nerozvinulo; čím přehlednější pravidla třída má, tím jasněji děti vědí, co se od nich očekává (je důležité znát pedagogické zdůvodnění pravidel).

Rodiče vstupují do role rodiče dítěte v mateřské škole; pro některé není snadné:

- připustit a podpořit větší samostatnost dítěte,
- snažit se o dochvilnost,
- spolupracovat, být ochotný k rozhovoru,
- začlenit se do skupiny rodičů,
- důvěřovat pedagogické práci učitelek.

2.6 Rozdíly mezi rodinou a mateřskou školou

Velikost zátěže dítěte při vstupu do mateřské školy závisí na hloubce rozdílů mezi těmito dvěma světy, zda dítě tyto rozdíly chápe jako něco vzájemně si odporujícího, nebo je vidí ve vzájemných souvislostech.

Rodinné prostředí:

- je pro dítě stálé prostředí, ve kterém žije dlouhodobě
- rodinní příslušníci se spolu intenzivně stýkají, povídají si, je mezi nimi důvěrný spontánní vztah
- každý člen se chová individuálně, city jsou vyjadřovány volně, bez ostychu a stejně jsou opětovány
- každá rodina má svoje vlastní hodnoty a normy
- dítě je v rodině středem pozornosti, pokud něco potřebuje nebo si chce povídat, má rodiče okamžitě k dispozici
- má soukromí, vlastní hračky, svoje místo na hraní
- rodina má svoje pravidla, zvyklosti, na jejichž vzniku se podíleli nejenom rodiče, ale i dítě samotné
- dítě se učí v náhodných situacích, život a učení spadá v jedno, rodina nemá žádné učební programy.

Prostředí mateřské školy:

- výchova má stanovený rytmus a pravidla
- dítě nabývá zkušenosti se skupinou dětí, poznává, že je jedno z mnoha
- dítě se učí, že ve skupině musí mít kontrolu nad svými city (učitelka reaguje na jejich potřeby jinak než rodiče)
- dítě si postupně vytváří první sociální kontakty, učí se přizpůsobit druhým, brát ohled na přání kamarádů, respektovat autoritu
- stává se jedním z mnoha dětí, hrací prostor i hračky jsou všech

- zjišťuje, že citové teplo, hlazení a mazlení je v mateřské škole postupně nahrazováno věcnou komunikací
- vidí, že učitelka se nemůže věnovat citům a potřebám všech dětí současně
- děti se učí zvládat emocionální konflikty, pokouší se vyjadřovat své city slovně (učitelka reaguje na děti jako na celek)
- čas v mateřské škole je časově ohraničen, učitelka na sebe děti méně citově váže
- dítě nezíská uznání jen tak, musí si je zasloužit
- děti se navzájem porovnávají
- klima je značně odlišné ve srovnání s rodinou, v některých ohledech se může shodovat, ale odlišnost prostředí by měla být zřetelná a pro dítě čitelná.

3. Výchova a výchovné styly v rodině

Poznání způsobu výchovy v rodině nám pomůže porozumět projevům dítěte v mateřské škole, pomůže nám zvolit přiměřenou intervenci - podpořit příznivé, kompenzovat či eliminovat nepříznivé výchovné podmínky ve prospěch dítěte.

Výchovný styl je součástí životního stylu - je stabilní charakteristikou rodiny a souvisí se:

- sociálněkulturními podmínkami a výchovnými tradicemi (co je normální a co neobvyklé či nepřípustné v té které společnosti)
- různými způsoby chování ve filmech, cizích zemích zprostředkovaných médií
- otec i matka si přinášejí zkušenosti pro výchovu dětí ze své původní rodiny, to určuje jejich současné chování (kopíruje, nebo se vzpírá tomu, co prožil)
- způsob výchovy ovlivní vlastnosti rodičů, jejich vzájemný vztah, osobní problémy
- vlastnosti, zkušenosti a projevy vychovávaných dětí ovlivňují výchovné interakce v rodině (klidné dítě x hyperaktivní dítě a zvládání jejich výchovy v rodině).

3.1 Dimenzionální modely výchovného stylu v rodině

V současnosti se při zkoumání výchovného stylu v rodině pracuje s dimenzionálními modely způsobu výchovy, v jejichž rámci jsou posuzovány dva na sobě nezávislé rozměry, takzvané dimenze: dimenze emočního vztahu a dimenze řízení. Podle modelu J. Čápa tak dochází k přesnějšímu rozlišení individuálních rozdílů ve vztahu rodičů k dětem.

Dimenze emočního vztahu

Mezi základní formy emočního vztahu patří vztah kladný - projevy lásky, přijetí a kladné citové vztahy - a vztah záporný - citový odstup, odměřenost, odmítání.

Kladný vztah (extrémně kladný) - převažují projevy kladného komponentu - dospělí děti oceňují, těší se z výsledků dítěte, prožívají s ním radost, berou vážně jeho starosti.

Střední vztah - vyrovnány projevy kladného a záporného komponentu, může dojít k záporně-kladnému vztahu - dvojí vazbu (ambivalentní vztah) - jeden rodič má kladný emoční vztah, druhý chladný a odmítavý emoční vztah - nesoulad verbální a neverbální informace - nečitelnost, pro dítě matoucí.

Záporný vztah - převažují záporné projevy (dítě necítí emoční podporu a porozumění rodičů); dospělý má sice své dítě rád, svou lásku však viditelně neprojevuje a dítě tak cit v každodenním životě postrádá, nedokáže jej totiž pochopit jenom racionálně, rozumem.

Dimenze řízení

Každá výchovná situace klade na dítě různé nároky, požadavky - dospělí je kontrolují – to, jakým způsobem požadavky kladou, jak je kontrolují, jakou má dítě volnost.

Základní formy výchovného řízení v rodině: požadavky - silné řízení, volnost - slabé řízení.

- **Silné řízení** - hodně úkolů, požadavků, nároků, důsledná kontrola
- **Střední řízení** - přiměřená míra nároků a požadavků a jejich kontrola
- **Slabé řízení** - minimum požadavků a úkolů bez kontroly, rozporné řízení - množství požadavků bez kontroly.

Kladný a záporný komponent emočního vztahu a komponent požadavků a volnosti v dimenzi řízení se vzájemně kombinují - různé kvantitativní stupně a kvalitativně odlišné formy => kombinace - odlišné znaky ve vývoji činností a osobnosti dětí i dospívajících.

3.2 Projevy způsobu výchovy

Základním předpokladem příznivého vývoje **dítěte je láskyplný vztah** rodičů i ostatních osob v jeho blízkosti. Emoční vztah je klíčový moment ve stylu výchovy. Projevuje se kladným emočním vztahem rodičů, učitelů mateřských škol, vytváří se a projevuje vzájemnou komunikací, která probíhá „v pohodě“ (rovný s rovným,

společná hra a libovolná společná činnost. Společné činnosti jsou projevem příznivé emoční atmosféry, ale zároveň cestou, jak příznivé vztahy rozvíjet. Dospělý dítěti naslouchá, směje se s ním, vzájemně si pomáhají, nechybí pohlazení, láskyplný dotyk, dítě se setkává s povzbuzením a podporou při starostech, dospělý je bere vážně, nesnižuje je.

Důležité je akceptovat dítě takové, jaké je - **projev kladného emočního přijetí dítěte**, výchovné působení na nepřiměřené projevy chování, ale neodmítání dítěte jako takového.

Záporný emoční vztah - dítě dostává málo nebo žádné projevy kladného emočního přijetí, dítě vnímá podporu dospělých jako nedostatečnou, a tím vznikají výchovné problémy doma i v mateřské škole; podpora sourozenců v rodinách u každého dítěte může být dostatečná nebo nedostatečná. Ne každé dítě ji potřebuje ve stejné míře, ti co ji potřebují více, ji často nedostávají; škola, což přirozeně není snadný úkol, by měla zajistit různou podporu, kterou ale budou ostatní vnímat jako spravedlivou. Respektováním potřeb každého dítěte jsme spravedliví vůči všem - různá potřeba podpory (pohled, možnost sednout si na klín, pohovor...) Společné činnosti jsou často vynucované a děti netěší - nepříznivé emoční prostředí, nebo rodiče na děti nemají čas. Tito rodiče málo chválí, dobrý výkon považují za samozřejmost, připomínají nedostatky, srovnávají je se sourozenci a dětmi ze sousedství, často trestají, ironizují (tomu dítě nerozumí); ironie do výchovy předškolních dětí nepatří - dítě znejišťuje.

„V rodinách s kladným emočním vztahem k dítěti zjišťujeme u dětí častěji emoční stabilitu, vyrovnanost, citovou rovnováhu; naproti tomu u dětí z rodin se záporným emočním vztahem k dítěti bývá výrazná emoční labilita, snadno jsou vyvedeny z rovnováhy, jejich nálada se lehce mění v nepříznivém směru, jsou napjaté, podrážděné, nejisté, se zbytečnými obavami apod.“ (Čáp, Mareš, Psychologie pro učitele str. 318)

3.3 Výchovné řízení

Jakým způsobem jsou na dítě kladeny požadavky, úkoly a jaké jsou nároky a zpětná kontrola:

- **silné řízení** - příkazy a zákazy dospělého, dítě má omezený prostor pro samostatnost, iniciativu a vlastní rozhodování - dospělý vše rozhoduje za dítě - vše do podrobnosti kontroluje, chce nejlepší výkony bez ohledu na možnosti dítěte = důsledné, přísné, ale laskavé řízení

- **slabé řízení** - žádné, nebo nepřiměřeně nízké řízení, žádná kontrola plnění úkolů a požadavků - umožňuje samostatnou činnost, možnost projevit se, rozvíjí se motivační a temperamentní aktivity, tento přístup ale nevede jedince k vytyčování cílů, překonávání překážek a vytrvalosti - při kombinaci s pozitivním vztahem k dítěti rodiče mohou podléhat nevhodným přáním dítěte - skleníkové prostředí bez překážek - při kombinaci se záporným emočním vztahem - jsou lhostejní, bez zájmu o činnosti a výsledky dítěte, to si dělá co chce - nezáměr rodičů dítě prožívá těžce
- **rozporné řízení** - nepříznivé situace - nejasnost, nepřehlednost, zmatenost, rodiče jsou někdy přísní, jindy slabí, nebo jeden je přísný a druhý slabý = nejasnosti, nevyváženost, nejednoznačnost
- **střední řízení** - požadavky se kladou i kontrolují, ale v přiměřené míře - dítě má prostor pro vlastní rozhodování a přijímání odpovědnosti - role odpovědného člena rodiny - dodržování pravidel a norem považuje za samozřejmé i v jiném prostředí.

Emoční vztah i výchovné řízení se v interakcích dospělých a dětí projevují společně, avšak záleží na jejich kombinaci.

Nároční, kontrolující a odmítající rodiče mají negativní citové projevy a nerespektují potřeby dítěte. To má potom ztížené podmínky ke školním úspěchům.

Nároční, kontrolující ale milující rodiče akceptující dítě takové jaké je, jeho přání a potřeby, kterými přizpůsobují požadavky na něj, poskytují mu oporu.

3.4 Model devíti polí způsobu výchovy v rodině

Se dělí na:

- **autokratický styl výchovy** - silné řízení, záporný emoční vztah, (množství požadavků, neakceptování potřeb a přání dítěte, přísná výchova bezpodmínečně vyžadující plnění úkolů)
- **liberální styl výchovy** - výchova bez hranic, požadavků, malý zájem o dítě
- **záporný emoční vztah** - chladné až odmítavé a rozporné řízení (moc požadavků, volnost, špatné podmínky pro vývoj vzájemných vztahů)
- **přísná a přitom laskavá výchova** (požadavky a nároky s ohledem přání a možnosti dítěte), příznivé pro děti i pro vzájemné vztahy
- **optimální forma výchovy** - vzájemné porozumění, přiměřené řízení a kontrola dítěte - jednoznačné přijetí a opora

- **laskavá výchova** - řada emočních vazeb otce a matky, bez jasněji vymezených požadavků a hranic
- **pozorné řízení** - množství požadavků, nedůsledná a malá kontrola - vyváženo kladným emočním vztahem
- **kamarádká výchova** - dobrovolné dodržování norem díky extrémně kladnému emočnímu vztahu, dítě rozumí požadavkům, přijímá je za své bez nutnosti kontroly, cítí podporu rodičů a rádo plní různé úkoly ve prospěch rodiny, rodičům pro radost
- **emočně rozporná výchova** - ambivalentní výchova s jejími důsledky (dvojitá platnost).

Každý z uvedených modelů samozřejmě představuje obecné vymezení základních forem výchovy, poskytuje dítěti specifické podmínky pro jeho vývoj. Modely se vzájemně kombinují, k tomu se přidávají i jiné vlivy a individuální odlišnosti dětí, a proto se děti zažívající stejný styl výchovy liší.

3.5 Pozorování interakcí mezi rodiči a dětmi

Způsob výchovy v rodině je důležitý při působení na osobnost dítěte, ale ne jediný. Učitelka v mateřské škole by měla znát nebo umět odhadnout základní charakteristiky výchovných podmínek v rodině; vědět, jak děti vnímají emoční vztah k matce a otci, jak prožívají výchovné řízení rodičů a poskytnout jiné výchovné působení, například kompenzovat výchovné problémy.

V mateřské škole mají učitelky dobré možnosti při pozorování interakcí rodičů a dětí. Různé situace při předávání a vyzvedávání dětí, děti s rodiči rozmlouvají, povídají si. Rodiče do rozhovorů promítají i svoje postoje, výchovné postupy, přání, způsoby výchovy; děti bezprostředně reagují na přání rodičů, názory se mohou rozcházet.

Učitelky současně sledují různé aktivity a činnosti dítěte (jak a na co si hraje, obrázky rodiny, co kdo na obrázku dělá, vyprávění dětí o zážitcích z rodiny), a tím si vytvářejí obrázek o jeho vývoji, rozvoji, ale také o výchovném působení dospělých. Je důležité umět informace získávat, ale je také třeba vědět, jak s výsledky takových pozorování následně pracovat.

1. Z hlediska emočního charakteru sledujeme:

- jak se dítě v rodině cítí, jak prožívá emoční klima
- zda projevuje dospělý zájem o to, co dítě dělá
- zda ho často srovnává se sourozenci a jiným dítětem
- zda považuje za důležité názory a přání dítěte
- zda a jak vážně se rodiče zabývají problémy dítěte
- zda se spolu smějí, mají dobrou náladu
- zda se rodiče snaží dítě povzbudit při jeho nezdaru, snaží se mu pomoci
- zda si na dítě stěžují
- zda rodiče křičí a rozčilují se na dítě.

2. Jak rodiče předkládají požadavky dítěti, jak je kontrolují:

- zda vycházejí z potřeb dětí, nebo uspokojují svoje ambice
- zda určuje dospělý podrobně, co má dítě dělat
- zda kontrolují plnění příkazů a dodržování zákazů velice málo
- zda očekávají, že dítě vždy a okamžitě poslechne
- zda rodiče rozhodují společně s dítětem
- zda si může dítě dělat vše, jak chce a co chce.

Dobré je dlouhodobé pozorování, ale pozor, sledovat a nehodnotit, hlavně ne předem, nechávat otázky otevřené.

Dítě má vnímat rodiče jako milující, kladoucí přiměřené požadavky, jako akceptující je, vytvářející prostředí pro optimální rozvoj. Ne vždy je tak stále, navíc někteří rodiče by se rádi chovali ke svým dětem správně, ale neví jak. Těm mohou pomoci projekty podporující společné činnosti rodičů a dětí, kde si mohou výchovné postupy vyzkoušet, upevnit vztahy se svými dětmi, ještě lépe poznat jejich skutečné potřeby a aktuální možnosti. Také děti své rodiče při společných činnostech lépe poznávají.

Nejenom rodina ovlivňuje rozvoj osobnosti, ale je to důležitý činitel a je dobré se v něm orientovat - nepodceňovat ani nepřeceňovat vliv rodiny. Mateřská škola nemůže do výchovy v rodině přímo zasahovat, ale může ji kompenzovat, poskytnout dítěti jinou zkušenost, což je podmínka dalšího rozvoje. Výchova se lépe daří na individuální úrovni. Učitelka mateřské školy má uvažovat nad výchovným stylem

v rodině - hledat relevantní souvislosti s projevy dítěte, spojovat je s jednotlivými poli ve výchově (Čáp) a zvažovat své působení. Zamýšlet se, kterou formu výchovy produkuje sama ve vztahu k dětem v mateřské škole, jak se mění vzhledem k délce praxe, životnímu období, zkušenostem, pohlaví, věku a temperamentních vlastností dětí, k dalším osobnostním charakteristikám - inspirace pro efektivní výchovnou práci.

4. Temperament, děti lehce a těžce vychovatelné

Nástup dítěte do MŠ lze vysvětlit podle více vývojových teorií, jedna platná teorie neexistuje. Různé teorie vývojové psychologie objasňují chování dětí z různých pohledů. Při přechodu z rodiny do mateřské školy velmi záleží na temperamentu dítěte, který je mu dán biologicky a je dobré umět s ním pracovat.

Temperament - je soustava psychických vlastností, které určují vnitřní prožívání jedince a průběh jeho reakcí na vnější podněty.

Temperament dětí se projevuje již v raném dětství. Někteří novorozenci jsou čilí, citliví na zvuky ve svém okolí, jiní zase poklidní a rychle přizpůsobiví novým podmínkám a pravidelnému režimu.

Temperament určuje způsob chování a prožívání, schopnosti říkají, co děláme a jak dobře to umíme. Další podstatnou složkou temperamentu je motivace - motivy konání.

4.1 Devět základní rozměrů temperamentů

Rozdělení základních rozměrů temperamentu podle dvojice odborníků Alexandra Thomasa a Stelly Chessovej:

- **práh vnímání** - úroveň stimulace nutná k vyvolání nějaké reakce
- **úroveň aktivity** - v bdělém stavu i ve spánku a její projevy
- **intenzita** - kterou dítě reaguje na podnět - ve formě smutku, štěstí, hněvu nebo ve formě jiných pocitů
- **rytmičnost** - pravidelnost a frekvence tělesných funkcí - jídlo, střídání dne a noci, vylučování
- **přizpůsobivost** - způsob, jakým se dítě vyrovnává se změnami ve svém nejbližším okolí

- **nálady** - základní povahový sklon dítěte - pozitivní (šťastné a veselé dítě) nebo negativní (vážné, mrzuté dítě)
- **otevřenost nebo zdrženlivost** - jakou dítě reaguje na nová místa, situace a podněty
- **výdrž** - jakou dítě projeví při překonávání překážek při určitých činnostech
- **soustředěnost** - definuje míru obtížnosti, kterou musíme vynaložit na odvedení pozornosti

4.2 Základní druhy temperamentů

Na základě těchto parametrů můžeme popsat tři druhy temperamentů, které definují vztah rodičů, dětí, vychovatelů a učitelek.

Děti lehce vychovatelné se snadno přizpůsobují požadavkům vychovatelů, jsou přiměřeně aktivní, stále příjemně a pozitivně naladěné, rády přijímají nové zkušenosti. Jejich rytmus bdění, spánku a krmení je vyrovnaný; pokud dojde k jeho změně, lehce se mu přizpůsobí, pokud narazí na frustraci nebo jsou zklamané (něco se děje jinak), reagují klidně; vůči cizím osobám a všemu novému jsou otevřené (asi polovina dětí).

Děti pasivní, pomalu přizpůsobivé těžkopádně reagují, jsou v nových situacích zdrženlivé, jejich přivykání a přizpůsobování je zdlouhavější; na zklamání reagují klidně, okolí je označují za plaché; požadavky na ně kladené je nutné vznášet opatrně, nechat jim více času na přizpůsobení, jinak bývají na rodiče či vychovatele nepříjemné (1-2 děti z deseti).

Děti nepřizpůsobivé, nedůtklivé mají sklony ke špatné náladě, někdy reagují protestním stažením se do pozadí, jindy jsou jejich reakce, hlavně ty citové, prudké, často hlasitě pláčí; bývají velmi aktivní, živé, špatně se soustředí, lehce se nechají vyrušit, často jsou označovány jako hyperaktivní (1-2 děti z deseti); je třeba uplatňovat vedení v přátelském duchu, více trpělivosti při snášení jeho citových výbuchů a rozladěnosti.

Třetinu dětí nelze zařadit do žádné z popsaných skupin.

Individuální rozdíly v temperamentu dětí mají velký význam jak v rodině, tak i v mateřské škole. Je nutné na ně reagovat individuálně, protože ostatní děti, rodiče a nakonec i učitelky se vyznačují různými typy temperamentu. Tak dochází k velké směsici různých temperamentních vlastností. Některé interakce jsou bezproblémové, jiné se mohou zkombinovat způsobem, který vyžaduje značné množství tolerance a trpělivosti (např. těžce vychovatelné hyperaktivní dítě versus tichý, klid vyžadující

introvert nebo vzrušivý, cholerickeý otec). Prioritou by měly být dobré a bezproblémové vztahy. Zohlednění dětského temperamentu se snaží poskytnout návod, jak přiměřeným způsobem reagovat na dětské chování - více času na snídani, nechat děti dokončit činnosti, předem dítě upozorňovat na změny nebo například přizpůsobit způsob cestování dítěti a podobě. Dítě to však nezabavuje zodpovědnosti za své chování.

V mateřské škole je nutné respektovat rozdíly v temperamentu dětí, důležité pro učitelky i rodiče je nepostupovat proti povaze dětí, nesnažit se měnit násilně chování dětí, ale poskytnout vhodnou podporu, kterou v dané chvíli potřebuje. Svě reakce na děti přizpůsobit jejich temperamentním vlastnostem. Ne vše, co dítě „předvádí“ při vstupu do mateřské školy, se dá přičíst vlivu výchovy nebo procesu adaptace; je ale třeba brát v ohled individualitu dítěte - a tady nám pomáhá orientace v temperamentech, vědět, co je v chování dítěte ještě normální a tudíž pochopitelné a do jisté míry přijatelné a co ne.

5. Teorie stresu

Stres znamená situaci mimořádné zátěže, která je vnímána jako ohrožení tělesného nebo duševního blaha člověka. Takové události obvykle bývají nazývány stresory, reakce člověka na stresor je nazývána jako stresová reakce.

U některých událostí je vysoká pravděpodobnost, že budou jako stres prožívány většinou lidí, u jiných situací je prožívání situace jako stresové záležitosti věcí subjektivního hodnocení.

Druhy stresů:

1. **vnější překážky** - dramatické události, ale i běžnější události, které jsou neovlivnitelné, nepředvídatelné, ale vždy hraničí s našimi možnostmi nebo je přesahují
2. **vnitřní překážky** - další stresy - vlastní hodnocení a vnitřní konflikty, jsou velmi subjektivní.

Stres neboli zátěž je silná frustrace, nadměrně silný podnět, který působí po dlouhou dobu. Situace je pro jedince nesnesitelná, nelze se jí vyhnout, jedinec nemá možnost úniku. To vede k nadměrnému dlouhodobému vzrušení organismu, které jej poškozuje.

Poplachová reakce vyvolá fyziologické změny v organismu, jako jsou zvýšená srdeční činnost, změna tlaku, pokles teploty kůže, hormonální změny. Tím se organismus připravuje na obranu nebo útěk. Vznikají emoce neklidu, ohrožení i další negativní

pocity a pokud nejsme schopni se s touto situací vyrovnat, dochází k vyčerpání, v extrémních případech až ke smrti.

Eustres je zdravý stres, který motivuje k lepším výkonům.

Distres je naopak nezdravý, dlouhotrvající stres, může somatizovat a projevit se negativně na zdraví jedince.

5.1 Reakce na stresor

Psychické reakce na stresor

K nejčastějším reakcím patří:

- **úzkost** - u některých lidí, kteří prošli nadhraničním stresem, se může rozvinout posttraumatická stresová porucha, jejími hlavními syndromy jsou pocity otupělosti a odcizení, opakované ožívání traumatu ve vzpomínkách a snech a úzkost, která se může projevit somatickými obtížemi, poruchami soustředění a nadměrnou ostražitostí, někdy i pocity viny; další nejčastější reakcí na stresovou událost je
- **vzteky**, který může vést až k agresi (hypotéza: frustrace - agrese); opačnou reakcí na stres může být uzavření se do sebe sama
- **apatie**, jestliže stresové podmínky trvají a jedinec je nezvládá, může apatie přerůst v depresi (teorie naučené bezmocnosti, Seligman, 1975).

Fyziologické reakce na stresor formuloval Selye jako obecnou stresovou reakci ve třech etapách:

1. poplachová reakce

2. fáze rezistence, pokus o adaptaci

3 fáze vyčerpání.

Tělo spustí pohotovostní poplachovou reakci, která zajistí energetizaci organismu, aby dokázal zvládnout stresující situaci. Poplachová reakce je výsledkem aktivace dvou neurohumorálních systémů řízených hypothalamem: sympatického a adrenokortikálního systému. Pro svoji dvojitou funkci v nouzových situacích je hypothalamus nazýván mozkovým centrem stresu. Celkově je poplachová reakce vysoce aktivační reakcí zaměřenou na přípravu organismu na boj nebo útek. V situacích, kdy se jedná o dlouhodobě působící stresor, kdy nedojde k adaptaci na stresor, může být taková intenzivní fyziologická aktivace škodlivá, často vyvolává somatická onemocnění.

Frustrační tolerance - schopnost organismu odolávat frustraci - děti nižší, kolektivní je snesitelnější. Frustrace vede k primitivnímu chování - u dětí odepření hry - primitivizace, rigidní (stereotypní) chování - kdy není jasné, zda přijde odměna nebo trest. Pokud se domníváme, že jsou ohroženy naše svobody, nastává motivovaná aktivace - psychologická reakce - pokus o restaurování svých svobod, používání nepřiměřených prostředků. Zaměření agrese na frustraci - proti sobě samému, nebo proti druhým - trestání sebe, nebo druhých - vražda, sebevražda.

5.2 Zvládnutí stresu

„Zvládnutí („coping“): rozumí se tím zvládnutí nebo zvládání působícího stresoru, tj. nasazení sil k boji se stresem...“ (Nakonečný, Encyklopedie obecné psychologie str. 41) Souvisí s jednotou osobnosti, životním prostředím, sociálním zázemím, pomocí rodiny. Jde o nasazení celé osobnosti na racionální, vědomé zvládnutí problému (třeba emocionální krize, úzkosti). Jsou to „defenzivní strategie“, které jsou zaměřeny na samotnou úzkost, boj s vnějšími stresory a boj s vlastním vnitřním stavem stresu, který je doprovázen úzkostí na vědomé a nevědomé úrovni.

Tři obvyklé způsoby zvládání stresu:

- **zaměření se na změnu** nebo odstranění toho, co vyvolává stres (instrumentálně orientované řešení problému)
- **zaměření se na vnitřní změnu**, na eliminaci negativních emocí (emocionálně orientované), tj. racionalizace (udržení vnitřní rovnováhy)
- **zaměření se na změnu významu situace** pro jedince, tj. přehodnocení situace (zaměření se na přecenění).

Každá stresová situace je polem pro působení mnoha psychologických sil:

- objekt je více či méně citově angažován a to se stává součástí problémů
- podpora sociálního okolí
- mobilizace všech dostupných vnitřních a vnějších sil
- nasazení intelektu
- zásah do sféry emoční.

Sociálně psychologické aspekty stresu - člověk v extrémní situaci, v nové sociální skupině, má dvě fáze:

1. orientační zaměření

Od okamžiku vstupu do stresové situace začíná člověk shánět informace o novém sociálním prostředí (není vždy na vědomé úrovni). Hodnotí, zda daná situace není hrozbou a nevyžaduje obrannou reakci, poté následuje vyhledání informací o možnostech kontaktů.

Při vstupu nových dětí do třídy mateřské školy se jedná o různé projevy: jedinec pozoruje, oceňuje, sleduje kontakty, možný je útlum sociální aktivity, úzkost, neklid, zvědavost, rozpaky, hněv. Děti se většinou orientují tři až šest týdnů. Těm menším to trvá déle.

2. fáze osobnostní expanze - cílem je optimalizace výchozího statusu jedince a začlenění do sociální skupiny, dosažení žádoucí prestižní sociální pozice, nevědomá i vědomá demonstrace svých schopností, výměna informací, testování partnerů, nadměrně emocionální chování - další vývoj závisí na povaze interpersonálních kontaktů ve skupině, kooperace nebo dezorganizující chování.

U dětí je třeba budovat pocit sounáležitosti se skupinou, aktivovat jedince, získat ho pro spolupráci, je třeba, aby se ztotožnil s cíli skupiny a věřil ve vlastní možnosti změnit svoji stresovou situaci.

Tříleté děti mívají tuto fázi vypořádání se se stresem, začlenění se do sociálních vztahů a splynutí se skupinou přirozenější, po jejím ukončení vykazují větší kvalitu, přirozenost.

Děti čtyřleté a starší často vykazují kvalitativně nižší úroveň sociálních vztahů, která není nápadná na první pohled, déle přetrvává vnitřní napětí, hůře dochází ke kompromisům, prosazení vlastní osobnosti...

Symptomy stresu:

zvýšená zuřivost nebo naopak utlumenost, křečovitost, nesoustředěnost, neschopnost uvolnit se psychicky a fyzicky, svalový třes nebo ochablost, přiškrcený hlas, zvýšení nebo snížení aktivity, netrpělivost, narušená soudnost a myšlenková plynulost, chybné úkony, roztržitost, zhoršená koordinace, zvracení, průjmy, neschopnost vyrovnat se se smrtí člověka, zranění, infekce, vedro.

Psychosociální stresory - co jedinec považuje za stres, vše co ohrožuje jeho život nebo integritu (rozhodující je kognitivní zpracování situace a zatížení subjektivními pocity a soudy).

Stresory - negativní činitelé, avšak v malé míře jsou nezbytným „životním otužováním“ a při zachování životních perspektiv, které pomáhají zvládnout zvládnutelný stres posilují odolnost jedince vůči dalším možným stresorům.

5.3 Stres v mateřské škole v době vstupu dítěte do mateřské školy.

Požadavky, výzvy, přehnané nároky - pokud zdroje nestačí - stávají se požadavky nadměrnými, a to znamená stres. Velkou roli zde hraje stupeň vývoje dítěte, jeho zdravotní stav a dosavadní zkušenosti.

Při zvládání změn má rozhodující význam:

- **zda jde o změny většího rozsahu**, zda je výchovné působení rodičů a prostředí rodiny podobné prostředí školy. To se může týkat způsobů komunikace, dodržování pravidel, etnických skupin a jejich zvyků, tradic, biorytmu rodiny, dodržování hygienických pravidel, stravovacích návyků, narození sourozence, vstup matky do práce...
- **zda jsou změny trvalejší povahy**, vnáší do života nový řád s novými pravidly ve kterých se časem zorientuje, nebo nastává chaos a zmatek. V tomto ohledu je za problémovou často považována docházka dětí na pět dní v měsíci. V praxi se lépe osvědčuje pravidelné cholení jedenkrát týdně, spíše než týdenní nárazový nápor na psychiku dítěte a potom dlouho nic
- **zda si dotčená osoba změny přeje**, zda je dítě motivované pro vstup mezi děti natolik, že dobrovolně překonává těžkosti a omezení související se změnami, nebo si ještě přeje být s maminkou a prostředí třídy považuje za vlastní ohrožení
- **jakými zdroji osoba disponuje** (zdroje = prameny síly v dané osobě, nebo podpora z venčí, která jí je poskytována), zda je vyrovnané a důvěřuje sobě i v bezpečí okolního světa, zda pokud něco „neklape“, najde podporu v okolí. Zda jsou jeho předchozí zkušenosti pozitivní nebo neproběhly optimálně a vyvolávají úzkost, paniku.

Mezi hlavní stresory při vstupu dítěte do mateřské školy patří:

- odloučení dítěte od rodičů a jeho délka
- neznalost prostředí
- změna stereotypů

Při aplikaci teorie stresu na mateřskou školu bychom měli usilovat o co nejmenší změny; připravovat děti postupně, uspořádat tak, aby se podobala situaci v rodině. Děti by měly být v malých, přehledných skupinách, podskupinách; zacházení učitelky s dítětem se mělo podobat zacházení matky, rodiče. To je cesta, jak dítě nepřetěžovat, poskytnout dítěti oporu, aby nebylo v nezvyklých situacích samotné a mohlo se obrátit na známou osobu. Umožníme-li dětem kontrolu nad změnami, zařadíme-li přechodové rituály, podáme-li mu hodně informací o tom, co bude, na co je třeba se připravit, ponecháme-li dítěti možnost spolurozhodování o tom, zda chce do mateřské školy jít nebo ještě ne.

Novější teorie stresu věnují větší pozornost tomu, **jak daný subjekt situaci** prožívá a hodnotí, navíc zda změny, které jsou před ním, očekává s potěšením, zvědavostí, s radostí z toho, že se něčemu naučí; je rozdíl i mezi tím, zda se dítě do školy těší nebo z ní má strach.

Případné zátěže v mateřské škole dítě zvládá lépe s pozitivním přístupem a postojem k novým věcem. Pedagog se snaží v dětech vzbudit zvědavost, zájem, vést je k pozitivnímu očekávání. Není dobré příliš zahlazovat rozdíl mezi MŠ a rodinou a ani to není možné, ale je třeba rozdíly mezi oběma prostředími vyjasnit. Dalším krokem je vytváření stimulující výzvy a vyhýbání se přetěžování dítěte. **Stresem netrpí jenom děti, ale i rodiče a konečně i učitelky.**

6. Přechody a rituály

Teorie přechodu popisuje významné změny, které se týkají jednotlivce i jeho celé rodiny - jde o psychologii změny. Přechody souvisí s životními událostmi, které přinášejí nějakou fázi změn (přechod od partnerství k rodičovství, dítě se stává sourozencem, dítětem z mateřské školy, vstup do práce). Každý přechod má svůj vlastní obsah a svoje specifické požadavky.

6.1 Charakteristika přechodů

Za přechody jsou označovány procesy, jejichž znakem je změna subjektivního obrazu sebe samého v identitě, která je prožívaná jako změna sociálního statusu, kdy dochází k nabývání nové kompetence na úrovni vztahů. Mění se role, dosavadní stavy jsou reorganizovány a jsou vytvářeny nové.

Při přecházení mezi různými oblastmi výchovného systému nastává pravidelné střídání různých oblastí života a pravidelného střídání rolí. Musí být zvládnuty silné emoce a stres na individuální úrovni i v sociální rovině. Při přechodech dochází k zhuštění nároků na vývoj dítěte, a to se musí těmto změnám přizpůsobit.

První přechody dětí začínají, když jsou zařazeny do různých vzdělávacích systémů, třeba tříd mateřských škol. Její navštěvování se již stává normou, chodit do školy je potom povinnost.

Rozdíl mezi přechodem v dětství a dospělosti nespočívá pouze v biologických a sociálních charakteristikách, ale i v tom, jak se samotná osoba podílí na určení dalšího směru svého života, zda je dostatečně vyspělá, změnu chce a zda k němu jeho okolí přistupuje citlivě. To má velký význam pro předcházení vzniku stresu. Zvládnutí přechodu má vliv na další vývoj dětí, nezvládnutí je rizikem pro přechody další.

Rodina, okolí, individuální zvláštnosti dítěte mohou průběh zvládnání přechodů příznivě ovlivnit - je to komplexní jev a jeho úspěšné zvládnutí, podporuje další vývoj - pocit vlastní hodnoty (kompetence), schopnost rozhodování. Důležitá je dlouhodobá podpora dětí a zapojení celé rodiny. Je třeba se zaměřit na jeho subjektivní prožitky, jeho pohled na změny, vztahy. Tím se pojetí změn jako přechodu podstatně liší od dříve popsaných pojetí změn jako stresu. Profesionálními průvodci při přechodech jsou učitelé a učitelky.

6.2 Přejchodové rituály

Rituály jsou součástí přechodů a slouží jako prostředek zabezpečující kontakt člověka s něčím, co nezná. Jsou to sociálně regulované aktivity nastolující zkušenost s něčím mimo naše prožívání a zkušenosti. Mimo zkušenosti dítěte předškolního věku je role žáka třídy v mateřské škole. Jejich úkolem je přivést člověka do nového, dosud neprožívaného světa, má zabezpečit vstup do nového sociálního stavu, sžití se s novými povinnostmi, zvyklostmi, pravidly chování. Často to jsou vstupní ceremonie, rodinné rituály (třeba vyprávění), předškolní vyprávění, hry „Na...“

Přejchodové rituály - provázející a navazující přechod z jednoho sociálního stavu člověka do jiného, kvalitativně nového, formálně a obsahově ohraničené činnosti a mentální stav - ucelený smysl, ustálený vzorec aktivit, skupinových vazeb, sociálních postojů a očekávání.

Zakladatel koncepce přechodových rituálů A. van Gennep popsal v roce 1907 jejich složení takto:

- **preliminační rituály** (odlučování, oddělování, člověk opustí předešlý stav), třeba odloučení od rodiny a příprava na vstoupení do mateřské školy, do manželství. Zabezpečují oddělení od předcházející činnosti, mění se kontext činnosti, dochází k opuštění předcházející aktivity, posléze iniciují přechod.
- **liminární rituály** - prahové, pomezí, to je mezistádium mezi minulým a budoucím, mohou to být zásnuby, den otevřených dveří, rituál pasování na „předškoláka“, Rituály pomezí určitým způsobem organizují průběh určitého mezistádia mezi minulým a budoucím stavem, mezi předcházející a nadcházející aktivitou - „už ne a ještě ne“, „ani tady ani tam“, „očistné rituály“, dochází k přijímání pravidel, které potom fungují automaticky.
- **postliminární rituály** - rituály sloučení a přijetí nového sociálního stavu - svatba, vstup do skupiny dětí, jsou různě důležité.

Rituály sloučení - aktivity, které mají sloužit jako prostředek adaptace jednotlivce na konkrétní typ nové aktivity, sociální role... Zabezpečuje se jimi už identifikace s novým sociálním stavem - sloučení jedince, připoutání k dané aktivitě.

Nediskurzivní připoutání - prostorové připoutání - povinná přítomnost v určitém prostoru, na určitém konkrétním místě - princip lokalizace - má volnější podobu.

Diskurzivní rituály slučování - lokalizace, soustředění, očekávání nového, pěstování skupinového já.

Gannep rituály charakterizoval jako jedinečné a pro jedince neopakovatelné přechodové akty.

6.3 Každodenní rituály

Slouží k přechodu z jednoho sociálního prostředí do druhého spojeného s denním střídáním rolí. Každodenně se stáváme rodičem, žákem, synem, dítětem z MŠ, naše role se stále reaktivují a potvrzují, při reaktivaci typického chování hrají významnou úlohu rituály. Opakovaný stereotypní akt aktivizuje společné vztahy, komunikaci, problémy (rituál přípravy na spánek, společná cesta z mateřské školy a společné povídání si, ranní koncentrační cvičení). Každodenní přechodové mikrorituály, které ve škole reaktivují už osvojené sociální stavy dětí - status kamaráda z ulice, stav žáka.

Každý z těchto stavů reaktivují jiné typy přechodových rituálních aktivit. (ritualizovaný pozdrav, zacházení dveřmi, využívání prostoru...). Ve školním životě dochází k ritualizovaným přechodům z jednoho sociálního stavu do jiného, výhradnost jednoho ze sociálních stavů neexistuje.

Každodenní mikrorituály v kontextu mateřské školy usnadňují dětem orientaci a dávají jim pocit jistoty. Sociální aktivity, které vytváří rozličné formy přechodů, aby děti mohly zvládat požadavky kladené na následující aktivity. Rituály mají svůj prostor a čas, pravidelně se opakují:

- socializační význam, sociální význam, jejich prostřednictvím lze zvládnout přechod z rodiny do společnosti dětí mateřské nebo základní školy
- přechodové mikrorituály probíhají každodenně, je to symbolické zjednodušení, je přímou, součástí běžné komunikační praxe (např. stolování)
- vstup do mateřské školy - děti se nacházejí v bezprostřední přechodové situaci z rodiny do MŠ, dochází ke každodenním rituálům, které navozují pravidelně se opakující změny.

Propast, která v některých případech mezi mateřskou školou a rodinou existuje, přináší dětem mnoho vážných problémů a často zbytečnou zátěž.

7. Vývoj socializace a sociálních kontrol dítěte

Socializace je vrůstání člověka do společnosti. Tento proces je celoživotní jev a nemůže k němu dojít bez interakcí mezi lidmi. Těmi prvními je matka, rodina, poté získává na důležitosti skupina vrstevníků, třída mateřské školy... To vše je ovlivňováno kulturními zvyky a zvyklostmi dané země.

7.1 Nitroděložní vývoj a novorozenecké období

Nitroděložní vývoj

První komunikace matky a dítěte je nastartována již v prenatálním období na úrovni psychologicko emocionální, biochemické a psychoneuroendokrinní. Dochází k prvním interakcím - sladování pohybů mezi matkou a dítětem, přenášení pocitů a emocí, které matka prožívá (těšení se na dítě, radosti, starosti, stres...). Dítě slyší matčino srdce, dýchání, tok krve, reaguje na hudbu, světlo, pohyby matky, pokud mu nevyhovuje její poloha, dokáže ji nevědomky donutit ke změně. Vše co dítě vnímá, má vliv na jeho budoucí psychické dispozice.

Novorozenecké období

Prvních čtyřadvacet hodin po porodu nastává citlivé období ke vtištění „obrazu“ matky, dochází k harmonizaci pohybů matky a dítěte. Veškeré chování dítěte je zatím založeno na vrozených a nepodmíněných reflexech, přesto záhy dítě objevuje spojení mezi vlastním chováním a následky tohoto chování. Tím je položen počátek chápání kauzality. Toto období také můžeme nazývat fází normálního autismu. Dítěti jde o uspokojení jeho potřeb a vyrovnávání napětí - homeostázy - přivolá člověka křikem. Jeho základními potřebami jsou strava, teplo, lidské doteky, lidský hlas má rádo jistotu řádu, i když již v tomto období se projevuje temperament dítěte a jeho zkušenosti z nitroděložního života.

7.2 Kojenecké období

Kojení je základním intimním poutem mezi matkou a kojencem. Nastává **fáze normální symbiózy** (2 - 4 měsíce), dítě cítí sebe a matku jako jeden systém, mamka je podpůrné ego, sdílí s ní emoce, pomáhá mu udržovat vnitřní integritu a rovnováhu. Dítě postupně začíná odlišovat sebe od okolí - **proces separace**. Ono a poté i sociální okolí rozlišuje různé druhy pláče - křik z hladu, bolesti, dokáže očima zafixovat lidský

obličej, reaguje na lidský hlas, prozkoumává matčino i svoje tělo (ochutnává, olizuje, tahá štípe - sleduje vlastní pocity a projevy matky).

Důležitou a pro dospělé významnou a viditelnou sociální interakcí je první úsměv. Ten přechází ve vědomou socializační hru matky s dítětem. Při této hře matka více moduluje hlas, její mimika je výrazná, avšak její repertoár je záměrně omezen na několik projevů. Tím, že jsou neměnné a stále opakovány, dítě jim postupně dokáže porozumět, rozeznává jeden od druhého.

Kolem čtvrtého až desátého měsíce dochází k dalšímu odlišení matky od dítěte - **fáze diferenciaci**. Rozšiřuje se repertoár interakčních her - broukání, žvatlání, záměrné pokusy o uchopování a dotýkání se, otáčení se, chytání vlastních končetin, otáčení, prvním pokusím o uchopování, dochází k obousměrnému sociálnímu kontaktování sociální kontaktování kojence matkou. To si také již dovede vynutit nošení, změny poloh a lepší výhled.

Kolem šestého měsíce se počíná prosazovat individualita dítě, snaha o samostatnost, dítě přesně odlišuje matku od „cizích“ lidí. Postupně se objevuje separační úzkost, strach dítěte při oddělení od matky - zdravý vývoj vyžaduje krátké oddělování, pro vytvoření vnitřního obrazu matky a posílení samostatnosti.

Ke konci prvního roku děti již lezou, sedí, pokouší se o první krůčky. Umí vědomě předměty chytit, ale i pustit, čehož využívají jako socializační hru, ověřují si, že vždy se někdo sehne a předmět jim podá. V tomto **praktikujícím období** (10 - 16) měsíců dítě „rozumí“ dospělému, na jeho otázky reaguje pohybem. Vyslovuje první slova, čímž vyvolává radost okolí a tím zintenzivňuje sociální kontakty a své libé pocity.

V prvním roce je nutná stálá pomoc dospělého, aby libé pocity převládaly nad nepříjemnými, a dítě potřebuje „svého“ člověka, který mu poskytuje možnost jistého připoutání. Tím získává stále větší pocit jistoty, kladného vyladění, převládá aktivita, sebedůvěra v okolí (pokud ne, tak pasivita, negativní projevy, stagnace vývoje, nečitelné a nevypočitatelné reakce - syndrom odmítnutého dítěte).

Podle Bowlbyho má dítě na konci prvního roku základní znalosti o blízkém prostředí, což mu dále umožňuje tyto poznatky organizovat do vnitřních modelů, včetně obrazu sebe i matky - zná matčiny zájmy, postoje, hodnoty,...

Interakční synchronie je pro úspěšnou socializaci důležitější, než pozdější a nápadnější „výchové“ postupy.

7.3 Věk batolete

Hlavní role výchovy a socializace v tomto období spočívá v rodině, která je první socializační skupinou. Zde dítě přijímá své prvotní sociální role, setkává se s očekáváním ze strany matky a otce. Nastává období **navazování přátelských vztahů** (16 - 25 měsíců), kdy se dítě začíná chovat přátelsky k více lidem z jeho okolí. Dochází k jakémusi ustálení individuality, k počátku emoční a objektové stálosti. Dítě si je vědomo svého fyzického omezení, avšak již bývá pánem situace, manipuluje s okolím podle svých přání (slovně, úsměvem, útekem, pláčem...).

V této době vrcholí **separační úzkost**, kdy dítě má pocit bezmocnosti k okolnímu světu, matku přitahuje pláčem. Aktivní separaci má dítě pod kontrolou, samo si určuje, kdy se od matky vzdálí a kdy ji vyhledá. Jinak je tomu u separace pasivní, kterou za dítě určují ostatní lidé nebo okolnosti. Pasivní separace probíhá ve třech fázích:

- **fáze protestu**, kdy se dítě chce zbavit cizího člověka a přivolat matku, intenzita protestů je závislá na dosavadních prožitcích dítě, jeho vlastnostech, reakci okolí
- **fáze zoufalství**, dítě ztrácí naději, je apatické a ztrácí o vše zájem
- **fáze odpoutání**, kdy dítě naváže vztah k jiné, náhradní osobě.

Rozvoj hry souvisí s množstvím sociálních podnětů - převážně pohybové a manipulační činnosti, dítě si dokáže hrát i s imaginárními předměty, napodobuje dospělé, kontaktuje druhé děti. Děti si hrají paralelně, stavějí ze stejných kostek, ale každý svoji stavbu.

Dítě se chová na základě očekávání rodiny, dospělí jsou pro dítě velkým vzorem. Dochází zde k heteronomnímu vývoji morálky, která je založena na uposlechnutí a neuposlechnutí příkazů, na odměně a trestu. (Kolhberk). To je někdy v rozporu s touhou po samostatnosti, autonomii. Dítě trvá na činnostech, které má právě v plánu, různým způsobem. Nejznámější v tomto období prvního vzdoru jsou jeho nejsilnější projevy - křik, vztekání se v leže na podlaze, nejlépe na veřejných místech. Nezbyvá, než se obrnit trpělivostí a nechat projevy odeznít. Podle Eriksona je batolecí období **obdobím autonomie a studu**.

Ke konci batolecího období dochází **k individualizaci osobnosti** dítěte (25 - 36 měsíců). Má vytvořený vnitřní obraz matky, zná její dobré i špatné vlastnosti, začíná fungovat samostatně, dochází ke **zrození já** (zrození osobnosti). Dítě může být odloučeno bez větší úzkosti, je schopno se adaptovat na jiná prostředí. Tomu významně pomáhá rozvoj řeči a symbolického myšlení. Ví, kdo je, vyjadřuje svá přání v krátkých větách nebo souslovích, ptá se: „Co to je“, říká „Já sám“. Často bývá proces separace - odloučení od matky, zpomalen z důvodu vývojových nerovností nebo různých událostí v rodině (rozvod, úmrtí, nejisté připoutání).

7.4 Předškolní věk

Předškolní období je obdobím iniciativy a viny. Základní potřebou dítěte je nezkratná **aktivita tělesná i duševní**, zájem o okolí a všechny jevy. Nejnápadněji se projevuje potřeba komunikace a pohybu. Pokud k této potřebě přidáme potřebu jistoty, zázemí, trvalosti, bezpečí a citového vztahu, sociálního kontaktu, společenského uznání, identity a seberealizace máme před sebou dobře se rozvíjející předškolní dítě. Tyto děti celkem snadno překonají fáze adaptace a stres s ní spojený, ale nemožnost aktivity a pravidelného styku s vrstevníky je silně frustruje, neumí přijímat lež, nejistotu (obránné reakce mohou ústít do agrese).

Citové projevy jsou intenzivní, krátkodobé, proměnlivé, dítě se je učí ovládat, je kritické k sobě, hodnotí své chování, umí se litovat, zlobit na někoho nebo samo na sebe. Dochází k rozvoji sebecitu a tím i počátečnímu pocitu vlastní identity, sebevědomí. Většinou převažuje veselá nálada, postupně ustupuje strach z neznámého, důležitý je rozvoj základních sociálních citů (láska, nenávisť, sympatie, antipatie).

Rozvíjí se **prosociální chování**, schopnost spolupráce, pochopení druhého, pomoc slabšímu, vedení druhých. Dítě je schopno se podřídit zájmu druhých, řeší konflikt kompromisem, ale dokáže i vážně soupeřit, je-li k tomu podněcováno (nez vlastní potřeby).

Z citového hlediska je pro dítě důležitý **vztah matky a otce**, protože se tvoří základy citového prožívání, jednání. Je důležité, v jakém prostředí dítě vyrůstá a jakou pozornost jeho okolí věnuje emocionálním projevům, možnost každodenně pozorovat modely chování, denně zažívat kvalitní mezilidské vztahy (to je neocenitelný vzor, který si v sobě dítě nese celý život).

Morálně etický vývoj. „Řada autorů se shoduje v tom, že dítě předškolního věku vnímá dospělého jako neoddiskutovatelnou autoritu, která reprezentuje tzv. imanentní spravedlivost.“ (Mertin, Gillernová, Psychologie pro učitelky mateřské školy str. 17)

Dospělý reprezentuje vnitřní, bytostně vlastní spravedlivost, vytváří se etické principy. Podle Piageta předškolní dítě postupně rozlišuje dobro a zlo, zná souvislost mezi důsledky jeho činů a reakcemi okolí. Pro uspokojení svých potřeb nebo potřeb někoho druhého (maminka bude mít radost) se snaží konat dobře a správně. Součástí tohoto období je hledání a testování hranic. V jisté fázi nadměrně používá slovo „já“, což je projevem uvědomování si vlastní individuality. Dítě očekává, že bude respektováno.

Kolem pátého až šestého roku se začíná projevovat schopnost empatie, osvojuje si společenská pravidla, řád společnosti. Dochází ke změnám v psychice, mění se osobnost, dítě se připravuje na „věk rozumu“ (promítá do druhých to, co samo prožívá). Současně má velké pokušení podvádět a obává se podvádění druhých, dokáže lhát, aby se vyhnulo trestu. Při správném vedení a přiměřené důvěře se u konkrétních situací snaží dodržovat normy, avšak chápe je stereotypně, rigidně a egocentricky. Jeho svědomí začíná fungovat jako autoregulační mechanismus.

Socializace. Dítě si vytváří odlišné vztahy s rodiči a vrstevníky, prarodiči, cizími lidmi. Různými sociálními aktivitami si procvičuje sociální interakce, vytváří kvality vyšší úrovně. Dochází k dalšímu vývoji sociálních kontrol. Dítě přijímá normy společensky žádoucího chování, osvojuje si sociální role v rodině, mimo rodinu, pozoruje chování druhých v určitých rolích. Věnuje pozornost významným sociálním vztahům, což umožňuje rozvoj myšlení, řeči, motoriky. Při hrách dochází k zvnitřnění sociálních norem, dítě má možnost vyzkoušet si různé role, způsoby chování; vidí, jak na ně reaguje jeho sociální okolí, roste význam vrstevníků. Díky rozvoji myšlení, řeči, motoriky, interiorizace sociálních norem zažívá situace, kdy je skupinou odháněno, kdy řídí anebo kdy je obdivováno. Získává zpětnou vazbu. Kontakt s dětmi formuje sociální já dítěte, učí se měnit úhel pohledu, jak se vidím já, jak mě vidí druzí, jaký bych chtěl být. Rozvíjí se sebepojetí a sebehodnocení dítěte.

Zásadním motivačním a aktivačním činitelem je hra. Dítě si má hrát vždy jak je to jen možné, protože hra má nenahraditelný význam pro průběh socializace a navíc komplexně rozvíjí dítě, současně dítě očisťuje od stresů a frustrací, dítě si vyzkouší různé sociální role.

„Hra je pro dítě dále alternativním modelem komunikace, v němž vyjadřuje své emoce, zkouší vztahy a ověřuje své vlastní pocity. Hra je důležitou součástí slovníku dítěte, protože mu dává možnost vyjádřit své city, problémy a zkušenosti způsobem, který by jinak nebyl možný. Hra tvoří vstupní bránu do světa dítěte a cestu k jeho osobnosti, a proto může sloužit jako nepřímý prostředek pro domluvení se a poznání tam, kde ostatní prostředky selhávají.“ (Opravilová, Předškolní pedagogika str. 23)

„Nadarmo se neříká, že kdo si jako dítě pěkně hrál, bude umět jako dospělý dobře pracovat.“ (Matějček, Rodiče a děti str. 129)

7.5 Konec předškolního období

Citová, emocionální a sociální zralost dítěte na konci předškolního období podmiňuje vstup dítěte do základní školy. Jsou to:

- **relativní emocionální stabilita** (kontrola afektů a impulsů)
- **využití emocionální kapacity pro motivované zaměstnání** (je schopno těšit se na něco, co získá a potom využije v základní škole)
- **úkolová zralost** (začne pracovat s chutí, chce práci dodělat)
- **schopnost těšit se do školy** (vytrvat u činnosti - ptát se)
- **potřeba zařadit se mezi vrstevníky**
- **separace, odtržení od matky**
- **umět se podřídit autoritě** (musím to udělat, schopnost plnit požadavky, musím se chovat jako ostatní děti)
- **schopnost spolupráce** (souběžná se 3 lety dítěte - jeden cíl, hrad, tunel, později - rozdělit si činnosti, spolupracovat)
- **zvládat orientaci v sociálně složitých situacích** (jak dítě řeší konflikty - něco chce, kamarád mu to nechce dát, takže mu dá facku = primitivní řešení, je třeba zapojit rozum a poradit si, žalování - dítě není schopno řešit problémy).

7.6 Připoutání

J. Bowlby se ve svých pracích zaměřoval na kvalitu interakce matka-dítě a její prospěch pro rozvoj dítěte. Vztah matka a dítě je základem pro všechny další sociální vztahy, narušení znamená závažné důsledky ve vývoji jedince, jde o klíčovou schopnost dítěte vyhledávat pomoc a matčin zájem péči poskytovat.

Podmínky pro úspěšné připoutání, vytvoření vazby:

- **nutnost vytvoření vazby** (vztahu, připoutání, pouta, attachement) - základ pro lidské projevy - průzkum, zvědavé hledání, prohlížení, explorace
- **pozorná pečující osoba**, která reaguje bezprostředně na signály kojence, spolehlivě reagující v odpovědích, když dítě vyše signál - pokud ne, tak je dítě ve stresu a traumatizováno, **přijetí rodičovské péče je přirozený projev živočichů.**

Během prvních let si dítě vytvoří s matkou určitý typ vazby:

Vazba „jistá“

Rodič, hlavně matka, je k dispozici a citlivě reaguje na signály dítěte, láskyplně je ochraňuje, pomáhá při těžkostech, dítě se cítí jisté, snadno se vzdaluje od matky, jeho interakce s matkou je pozitivně odměňována zpětnými reakcemi dítěte, jeho prosperitou, nebojácností, osobnostním růstem, projevy kladných citů při návratech z průzkumů, odolnost vůči změnám.

Vazba „nejistá“ - úzkostná, vzdorující

Dítě si není jisté přítomností a dostupností svých rodičů, jejich reakce jsou nejisté, nejednoznačné, neví, zda zareagují, když bude třeba, dítě je úzkostné, bojí se separace, má tendenci „držet“ se svých rodičů fyzicky, hlídá si je, neopouští je, nezkoumá okolí, má starost o svou bezpečnost, bojí se ztráty rodičů. Vznik této vazby: matka je někdy k dispozici a reaguje adekvátně, ale zcela nečekaně tomu tak není. Může být i přítomná, ale její reakce nejsou pro dítě čitelné (opilá, depresivní, přepracovaná).

Vazba „nejistá - úzkostná, vyhýbavá“

Dítě nemá žádnou důvěru, že mu bude odpověděno, nebo bude reagováno na jeho potřeby užitečným způsobem, čeká, že bude odstrčeno, je zvyklé žít bez lásky a podpory druhých. Matka trvale dítě odstrkuje, odhání, odmítá, dochází k nárůstu problémů v osobnostním vývoji, je stresováno.

Pravidelně dochází k řetězení pozitivních i negativních modelů interakce matka a dítě - opakují se v dalších generacích, stávají se závažnějšími a komplexnějšími - „efekt sněhové koule“.

Děti úzkostné a vyhýbavé během dvou až tří let pochopí, že si jejich matka nepřeje, aby ji fyzicky kontaktovaly - „syndrom odmítnutí“ (odmítání signálů kojence, necitlivé chování, pocit nemožnosti seberealizace) - odmítaný jedinec je stále v tenzi - k matce se nesmí přiblížit, ale odejít nedokáže, protože je k ní připoutáno, potřebuje její pomoc.

V mateřské škole je nutno hledat příčinné souvislosti mezi aktuálním chováním ve skupině a jeho předchozím vývojem.

Prvotní vztah matky a dítěte trvá až do šesti let. Tak jak se jeví jistota a nejistota kojence, souvisí s jeho projevy ve 3,5 letech i později.

Pohled z hlediska matky:

Úzkostné a nestabilní dítě je nepříjemné v interakcích, obtížné, a tím jsou jeho projevy pro matku horší, chybí jim motivační zpětná vazba. Matka nedostane pozitivní odezvu, dítě je ukňourané, při mazlení se kroutí, odtahuje, avšak matka má být tím zralejším a zkušenějším partnerem interakce. Podle literatury stačí změna přístupu dospělého a novorozenci lehce přecházejí od jednoho typu chování k druhému. Děti popisované jako obtížené se během několika dnů mohou změnit v děti bezproblémové - kontakt s jistou a milující matkou - proměna - i naopak při změně přístupu.

Tento jev mám ověřený i v praxi u větších předškolních dětí, kdy vstupem dítěte do mateřské školy a setkáním se s jiným přijetím a jinou komunikací se z některých zamračených, agresivních, smutných dětí stávají děti veselé a spolupracující. Příkladem i potvrzením tohoto názoru je v této bakalářské práci i pozorovaná Eliška I.

8. Uspokojování potřeb dítěte v mateřské škole (pyramida potřeb)

Není důležité, jaké vědomosti se děti v mateřské škole naučí, ale to, jak budou pobyt v ní prožívat. V průběhu dnů se děti setkávají s různými emočními prožitky. Je však třeba, aby většinu z nich děti vnitřně pociťovaly jako příjemné a aby jejich pobyt mezi ostatními byl pro ně subjektivně zajímavý a prospěšný. Nepříjemné prožitky by neměly převažovat a měly by dítě pozitivně tvarovat a posouvat dál.

V kolektivu dětí platí „nepsaná i psaná“ pravidla. Další pravidla si děti s sebou nesou ze svého domova a v mateřské škole se ukáže, zda se shodují s očekáváním a požadavky nového prostředí. Další z pravidel a norem fungují v prostředí třídy samy o sobě, jsou to takzvaná pravidla nepsaná. Děti se jim přizpůsobují vstupem do sociální skupiny třídy, dalo by se mluvit i o klimatu třídy. „Psaná pravidla“ vytváříme společně s dětmi. Děti se učí chovat jako samostatná osobnost, ale současně brát ohled na přání a potřeby druhých, chovat se ve prospěch skupiny, umět se vžít do ostatních.

Jedním ze základních podmínek radostného pobytu dítěte v mateřské škole je zajištění uspokojení jeho základních potřeb. Potřeby jsou subjektivní, liší se individuálně. Projevuje se v nich osobnost dítěte, zkušenost, inteligence, emoční prožívání. Například Kubíček miluje hru v kuchyňce, vaří, peče, uklízí, chodí nakupovat. Tuto hru již preferuje půl roku, nemůže se role hospodyňky nabažít. Malá Anička má kuchyňku také v oblibě, občas si také s dětmi hraje. Nejraději chodí na návštěvu, sedí za stolečkem tiše jako host a s rozzářenýma očima pozoruje děti. Kubíkova potřeba je uspokojována aktivní hrou, Aniččina prozatím možností pozorovat ostatní.

„Zdravé dítě předškolního věku se poměrně snadno vyrovná s přechodnými nároky, se stresem, ale horší je to v případě dlouhodobého neuspokojování některých základních potřeb. Potom se projevují klasické formy obranných mechanismů. Může jít o agresivní projevy chování vůči okolí i sobě, může jít o stažení dítěte do svého světa.“ (Mertin, Gillernová, Psychologie pro učitelky mateřské školy str. 15).

Pyramida potřeb

Uspokojování potřeb dětí i dospělých má svá přirozená pravidla. Bez uspokojení nižších pater pyramidy - základních fyziologických potřeb a pocitu bezpečí, přijetí a lásky, nemůže dojít k rozvoji poznání a pro děti příjemnou adaptaci. Tento požadavek je zásadní a bezprostředně souvisí se socializací dítěte v mateřské škole, a proto zde uvádím jeho aplikaci v praxi, tzv. pyramidu potřeb:

8.1 Uspokojování základních fyziologických potřeb dítěte:

- **osobní hygiena** - kdykoliv podle potřeby dětí, respektujeme právo dětí vykonat potřebu, právo požádat o pomoc, u malých dětí velká asistence učitelky, starší děti - akceptovat pocit studu, možnost umýt se, kdykoliv to považují za nutné,

navzájem si pomáhat při pouštění vody, místo na ručník, umožňovat samostatnost. Je nutné vyzorovat, zda některé z dětí potřebu neodkládá z psychických důvodů.

- **teplotní komfort** - přiměřené oblečení ve třídě, větrání, vhodné oblečení na vycházku, (každý má jinou tepelnou regulaci, vzájemná pomoc dětí)
- **respektování potřeby pohybu, relaxace** - střídání rušných i klidných aktivit, pro rozvoj dítěte je nutné umožnit aktivnějším dětem „divočejší hry“, mít k dispozici náčiní i náradí, venkovní prostředí s dostatkem terénních nerovností...
- **stolování** - možnost jídlo odmítnout, respektovat dávky jídel, současně výchovou usměrňovat zbytečné plýtvání
- **pitný režim** - možnost napít se dle potřeby, pobídkou vést děti k návyku dodržování pitného režimu
- **spánek** - respektování různé potřeby spánku.

8.2 Dítě se musí cítit bezpečně:

- **respektování pravidelného režimu**, aby se zvláště malé děti mohly orientovat („Prvně si budeme hrát, potom svačit, pak půjdeme ven a až se najíš, přijde maminka.“)
- respektovat **předměty z domova**, tzv. kotvy, které zvyšují pocit bezpečí, (většinou jde o plyšové hračky, některým dětem stačí, když je mají uložené někde ve třídě, některé si je přidrží celý den)
- **co řekne dospělý, má platit** (pokud dítěti slíbíme, že půjde po obědě domů, má se tak stát, to posiluje důvěru dítěte v návrat rodičů).
- **jasné vyjadřování učitelek** podporuje čitelnost ve vztazích a organizaci, to, co známe, nás neohrožuje.

8.3 Dítě si má být jisto, že „jeho“ lidé ho mají rádi, že je milováno, a to za každé situace:

- **jistota lásky a přijetí** - ujistit dítě, že patří do třídy Motýlků, má zde svoje kamarády, hračky, je přijímáno a uznáváno a má své
- **osobní místo mezi dětmi** (komunikace v kruhu, společné zážitky)
- **být si jist „svými“ lidmi** - velice důležité například v situacích, jako jsou rozvody. Je nutné dětem potvrzovat, že i když se zrovna něco děje, stále je rodiče mají rádi. V těchto obdobích mít tyto děti více na zřeteli. Ve většině případů se tato nejistota

projevuje v chování, a to ve formě výrazného smutku, nejistoty a hlavně zvýšeného zlobení (doba „hájení“)

- **pozitivní komunikace.**

8.4 Potřeba pozitivního hodnocení (vnitřní, vnější):

- dovolit dětem **zažít pocit pozitivního hodnocení** (co jsem namaloval, vyrobil, kam doskočím, co udělám, jsem šikovný kluk, už se obleču sám...)
- **pozitivní pochvalou**, posilovat správné chování dítěte a tím i jeho sebevědomí
- podílet se na úspěchu celé skupiny - **prosociální chování**
- **každé dítě lze za něco pochválit**, i u problémových dětí lze najít moment pro pochválení - popisným způsobem, abychom současně dávali návod správného chování.

8.5 Podporovat potřebu nového poznávání, objevování (kongnitivní):

- prioritou je **nutnost aktivního pohybu**
- děti mají **možnost poznávat a učit se** při činnostech a hrách, objevování nového pomocí prožitkového učení
- prostředí třídy je uzpůsobeno **různým druhům inteligencí**, ale současně i různě těžkými variantami her a úkolů.

8.6 Potřeby estetické:

- **Rozvíjet estetické cítění a vlohy** (malování, kreslení, prožívání krásného prostředí, výstavy, hry s barvami)
- vyhledávání **krás přírodního prostředí, staveb** (děvčata se ráda strojí, kombinují různé druhy šatů, dávají si korále, čelenky, někteří chlapci vidí krásu v dinosaurech, jiní v raketoplánech)
- **podpora fantazie, rozvoj smyslů.**

8.7 Potřeba sebeuskutečnění, sociálních kontaktů:

- **možnost realizovat vlastní hry a vlastní nápady** (volné fantazijní práce s různými materiály a jejich kombinace)
- **seberealizace** v námětových hrách, hry na „jako“ při sociálním kontaktu s kamarády

- **podporovat rozvoj osobnosti dítěte** - například Toník si chce hrát s dětmi, ale neumí vstoupit do jejich hry. Většinou působí rušivě a dětem hru kazí. Je sice pohybově nadaný, nápaditý, ale neumí spolupracovat, přizpůsobit se a sám sebe ukáznit.

8.8 Na základě různých potřeb dětí se objevuje motivované chování.

Alenka má potřebu hrát si s barvou, která vznikla na základě citového prožitku, kterým je barevnost:

- aktivizace - uvědomění si co chci udělat, nachystání si barev, vlastní organizace práce, představa co, kdy, jak - komunikace s okolím
- cílem je subjektivně krásný výkres, hra a kombinace barev - radost z činnosti samotné o sobě, později z provedení záměru nakreslit strom, koně.
- učí se udržet pozornost - motivovanou vůli po delší dobu, dokončit úkol.

Alenka by si s barvou nehrála, pokud by nebyla uspokojena potřeba fyziologická, bezpečí, lásky a přijetí. Svou hrou s barvou se jí dostalo vlastního pozitivního estetického prožitku, ocenění od ostatních, poznala nové vlastnosti barev a uskutečnila svoji představu.

Potřeby a následně motivace dětí kolísají. Proto se činnost ve třídě maximálně přizpůsobuje momentálním vývojovým, fyziologickým, kognitivním, sociálním a emocionálním potřebám této skupiny.

„Zdravé dítě předškolního věku se poměrně snadno vyrovná s přechodnými nároky, se stresem, ale horší je to v případě dlouhodobého neuspokojování některých základních potřeb. Potom se projevují klasické formy obranných mechanismů. Může jít o agresivní projevy chování vůči okolí i sobě, může jít o stažení dítěte do svého světa.“

(Mertin, Gillernová, Psychologie pro učitelky mateřské školy str. 15).

9. Komunikace s dětmi jako nedílná součást socializačního procesu.

Škola, jako hlavní vzdělávací instituce, ovlivňuje budoucí osobnostní rozvoj, prospívání a neprospívání dítěte. Je třeba kvalitní, vzájemně respektující komunikace, která je především zaměřena na pozitivní směřování, vzájemný rovnocenný přístup, budování vzestupné komunikační spirály. Je dobré brát každé dítě jako individualitu,

kteřá se rozvíjí vlastním tempem a podle „osobitého plánu“. Správná komunikace je dalším předpokladem úspěšně probíhající socializace dítěte, neboť pokud se děti naučí diskusi, vyjádřit svůj názor, reagovat na otázky druhých, základům respektování a naslouchání kamarádů, naučí se dovednosti, která je trvalá a má socializační význam pro celý život.

Děti předškolního věku se nejvíce naučí vzorem a nápodobou ostatních v bezprostředních situacích (zjištění z praxe). Doporučuji:

- pokud to situace dovolí, snížit se na úroveň dítěte, udržet oční kontakt
- s některými dětmi je dobré navázat fyzický kontakt (pohlazení, přivinutí)
- sladit verbální a neverbální projev (abychom děti nemátli a nebrali jim pocit jistoty)
- děti mají rády „hlazení slovíčky“ (povídání si pomocí personifikace, přirovnání...)
- děti čekají na reakci okolí na to, co dělají a dokáží, je dobré vynechávat slovíčko „šikulka“, ale říkat: „...dneska se ti povedlo pěkně srovnat kuchyňku, líbí se mi, když se na mě tak pěkně usmíváš...“, tím poskytuji dítěti sociální zrcadlo a to se cítí být takové, jaké ho vidí okolní lidé, podávám návod
- ponechat prostor pro rozvíjení myšlení, paměti, sociálních vztahů, řeči, fantazie, vůle a vzájemné komunikace (při jídle, oblékání, sdělování si nápadů...)
- podle neverbálního projevu dítěte odhadnout citové rozpoložení dětí a reagovat podle potřeby
- rozpoznat citové rozpoložení dítěte a reagovat na ně (sledovat verbální i neverbální projev)
- v předškolním věku klademe základy správného nastavení osobnosti a kladného přijetí dítěte okolím i samo sebou - je třeba formulovat naše výroky s nadějí do budoucna. Například: „Já ti to mohu ustříhnout, ale když to budeš zkoušet, tak by ses to mohl naučit.“ - nový poznatek: pozitivní rozvoj dítěte při kladném očekávání od dospělých
- dát dětem pozitivní hodnocení vždy s možností dalšího rozvoje tak, aby děti cítily možnost pozitivního posunu, aby cítily větší důvěru ve svůj výkon (pozitivní očekávání)
- podporovat komunikaci, udržovat její směr (děti, které odbíhají od tématu nezesměšnit, dát každému slovo)
- organizační komunikaci se třídou měnit podle situace (zpočátku využívat vysvětlení, umožnit přivyknutí si na pravidla třídy; stálá a na sebe zvyklá skupina již reaguje na gesta, mimiku, oční kontakt)

- respektovat potřebu komunikace (pokud děti sami v sobě řeší problém, nebo v sobě zpracovávají novou zajímavou informaci, potřebují si o ní povídat ze všech stran a z různých pohledů, dokud ji psychicky nevstřebají)
- respektovat tempo vyjadřování dětí (u pomalejších dětí bývá promyšlenější, ty rychlejší „pálí“ mnoho nesmyslů, ale jsou v řeči tvořivější, více si se slovy hrají)
- pokud nás vlastnost nějakého z dětí začíná „rozčilovat“, vždy se zamyslet nad příčinou (někdy je třeba zapracovat na vlastním psychickém rozpoložení, jindy je třeba změnit jednání s dítětem)
- předcházet roztočení komunikační spirály (přemýšlením o dítěti, hledáním řešení, či racionální vysvětlení).

10. Jaké požadavky na socializaci klade RVP

„Mateřská škola zajišťuje institucionální vzdělávání, kde dochází k interakci dětí a pedagogů, směřující k osvojení si dovedností, vědomostí a návyků. Toto vzdělávání navazuje na rodinné vzdělávání, prohlubuje je a doplňuje. Mateřská škola „není místem výkonu, ale místem rozvoje“ dítěte, a proto by neměly být zdůrazňovány rozdíly mezi jednotlivými dětmi.“ (Mertin, Gillernová, Psychologie pro učitelky mateřské školy str. 86).

Základním dokumentem pro výchovu v mateřských školách je Rámcový vzdělávací program (RVP) pro předškolní vzdělávání, který stanovuje základní rámce a mantinely činností školy a směřuje dítě k osvojování si základů klíčových kompetencí jako předpokladů pro své celoživotní vzdělávání. Klade důraz na osobnostně sociální rozvoj dítěte. Současný trend směřuje k rozvoji prosociálního chování, přizpůsobuje se vývojovým, fyziologickým, kognitivním, sociálním, emocionálním a individuálním potřebám a možnostem jednotlivých dětí (včetně potřeb specifických).

Výchovný program je organizován pomocí plánování různých možností programu tak, aby byl využitelný pro děti s různými potřebami a „šitý třídám přímo na tělo“. Poté nastává fáze jeho realizace a nakonec evaluace, která nám ukáže zvládnutí vytyčených záměrů z hlediska dětí i učitelek. Výsledky evaluace berou učitelky mateřských škol jako základ pro další plánování.

Úkoly předškolního vzdělávání:

- smysluplně obohacovat denní program dítěte a poskytovat mu odbornou péči
- zajišťovat dětem prostředí s dostatkem mnohostranných a přiměřených podnětů a příležitostí k jeho rozvoji a učení
- vytvářet dítěti dobré předpoklady a potřebnou podporu pro individuální rozvoj
- diagnostikovat děti se speciálními vzdělávacími potřebami
- položit základy socializace, komunikace, spolupráce mimo rodinu a to s vrstevníky a s jinými dospělými.

10.1 Principy, zásady a přístupy k dětem:

- do středu zájmu stavět dítě s jeho potřebami a prožitky, (učitel je průvodce a poradce dítěte, který přijímá a respektuje dítě jako partnera a iniciátora svého vzdělávání)
- vycházet z toho, že jádro vzdělávání neleží pouze v řízených činnostech, ale ve všem, co se ve třídě děje; tím je umožněno respektovat adaptační prozkoumávání prostředí
- klást důraz na orientaci v informacích, chuť se vzdělávat, upřednostňovat kvalitu prožitků dítěte a proces, jakým se dobírá zkušeností nad výslednými produkty
- vycházet z toho, že vzdělávání by mělo být pro děti přirozené a zajímavé, ale z pohledu pedagoga cílevědomé
- počítat s průběžným přizpůsobováním procesu vzdělávání na vzdělávání na základě nových trendů v oboru, ale i v souvislosti se zájmy dětí.

Dítě je odkázané na ostatní lidi, čím je mladší, tím je pro ně pomoc dospělého životně nutnější. Je tedy velmi zranitelné a traumatické zážitky z dětství mohou výrazně ovlivnit kvalitu jeho celého života. Snaží se být postupně nezávislým, usiluje o sebepoznání, sebeuplatnění a sebeprosazení, stále někam směřuje, něco chce, o něco usiluje, něco zkouší, zkoumá, poznává a objevuje.

K výše uvedeným principům je třeba přistupovat takovým způsobem, aby nebylo narušeno „plnohodnotné dětství“, tedy vývojové období, které má v lidském životě tak důležitý význam. Je třeba mít neustále na paměti, že dítě je velice citlivé a vnímavé, a že z hlediska jeho vývoje je rané stadium jeho života klíčovou fází pro jeho další existenci.

Vhodné metody a formy práce pro předškolní děti

Všechny aktivity, spontánní i řízené, mají být vzájemně provázané a vyvážené, je nutné preferovat prožitkové a kooperativní učení hrou a činnostmi dětí. Vychází z přímých zážitků dítěte, podporují zvědavost a potřebu objevovat, podněcují radost dítěte z učení. Je dobré nechávat dítěti prostor pro spontánní aktivity a jeho vlastní plány. Využívat momentů situačního učení, vytvářet a k učení využívat různé životní situace, a to především z hlediska sociálních vztahů. Umožnit dětem spontánní sociální učení, které bude založené na principu přirozené nápodoby.

10.2 Požadavky RVP na socializaci dítěte v mateřské škole:

- respektovat vývojové zvláštnosti dětí, a to ve dvou základních rovinách: nechat děti pocítit toleranci k vlastním zvláštnostem a potřebám, zároveň děti učit respektovat potřeby a práva druhých
- učit děti řešit konfliktní situace (především říci druhému co mu vadí a co nechce, aby se dělo; učit se kompromisu a nevyhledávat stále pomoc dospělého)
- usilovat o efektivní komunikaci (při řešení problémů typu: „Co by se stalo kdyby“ nebo „Co si myslíš, jak to uděláme...“; děti často přechází do zaujatého fantazijního a zábavného rozhovoru, děti nutí spolupracovat, potřebují pomoc každého člena skupiny)
- učit se přijímat společenské role
- poskytovat dětem dostatek volnosti a příležitostí k sociálním kontaktům v míře, která odpovídá jejich individualitě.

Například v kolektivu se někdy objeví dítě, kterému chybí pevnější řád, postrádá striktní pravidla. Plynulé přecházení z činností do činností, nebo i změny v řádu vnímá jako neskutečný chaos, nefunguje individuální přístup, informace, že ostatní děti nedokončily hru a tak si budeme hrát déle, je pro něj stresující, nepochopitelná. V rámci organizace třídy je třeba mu jej poskytnout, klid a větší vedení zesiluje pocit jeho bezpečí.

11. Adaptace

Adaptace je schopnost přizpůsobit své chování změnám v okolním prostředí. Tyto změny se mohou dotýkat jedince, skupiny osob, tak i větší části společnosti. Vzájemným přizpůsobováním dochází k harmonizaci požadavků i očekávání zúčastněných osob tak, aby to bylo výhodné.

Mění se sebehodnocení a přání, která se vědomě i nevědomě přizpůsobují vývojovým možnostem a realitě společenského prostředí.

Sociální adaptace probíhá na společenské úrovni, avšak dotýká se i biologické, fyziologické a psychologické podstaty člověka.

Typy adaptace:

Akomodace - přizpůsobení se podmínkám společenského prostředí, podlehnutí tlaku prostředí (třídě, nové učitelce a jejím požadavkům).

Asimilace – na základě svých dosavadních zkušeností si dítě začleňuje/nezačleňuje nové požadavky okolí do svých schémat chování.

V rámci adaptace se dítě podvědomě snaží udržet procesy adaptace i asimilace v rovnováze.

11.1 Fáze adaptace

Jednou z prvních větších adaptačních změn je přivykání nového dítěte na prostředí mateřské školy, která má tyto fáze:

- **fáze pozorování** - (snaha najít v nové situaci nějaký řád, zjistit souvislosti - co, kdy, kde, jak...)
- **fáze začlenění**
- **fáze sociálního kontaktování**

(Účast na individuální i společných činnostech, první spolupráce s učitelkou, splynutí s prostředím, přijetí třídou, verbální i neverbální komunikace, hledání si kamarádů, vstupování do her, reagování na druhé děti, prvně stejně staré, časem i starší.)

Dětem prožívající adaptaci na mateřskou školu chybí jakékoliv zkušenosti s podobnými situacemi. Jejich reakce závisí na rodinném prostředí, kvalitě připoutání, výchovném vedení, temperamentních a psychických vlastnostech, citlivosti, vzrušivosti, rozvoji komunikačních dovedností, nezřídka na psychickém stavu matky při jejich loučení, osobnosti učitelky, ale i na momentální situaci ve třídě. Každé z dětí reaguje individuálně.

Adaptace na mateřskou školu je jev dlouhodobý, trvající i celý školní rok a je třeba to mít stále na paměti, je třeba respektovat individuální projevy dětí a zvláštnosti v jejich chování. Podle mých zkušeností trvá první část adaptace 2 - 8 týdnů v závislosti na věku a osobnosti dítěte. V této fázi děti získají první pozitivní zkušenosti s prostředím mateřské školy, ujistí se o pravidelných návratech rodičů, začínají se mezi děti těšit.

V další adaptačně socializační fázi se projevují tyto na první pohled příliš neviditelné projevy:

- snaha o dominantní postavení
- chybějící integrace do skupiny
- nedodržování pravidel
- ostýchavě zdrženlivé chování
- vyhledávání blízkosti učitelky
- chybějící výkon při požadovaném úkonu
- agresivní chování.

Toto další adaptační chování již nebývá tak nápadné, často souvisí se stresem dítěte. Zpočátku si menší děti zvykají pomaleji a je s nimi více práce, jsou citlivější, což se postupem času vyrovnává. Z hlediska dlouhodobého socializačního procesu dosahují lepších sociálních dovedností než děti, které nastoupily do třídy v pozdějším věku, což se projevuje ve hrách, aktivitě, spolupráci.

11.2 Znaky ukončené adaptace:

- **sociální integrace, přátelství** (dítě se zapojuje do skupinového dění, má vlastní okruh přátel, cítí se v mateřské škole dobře)
- **chování ve skupině** (dovede si hrát se stejně starými dětmi a dohodnout se, s pomocí řeší konflikty)
- **emocionalita** (dítě chodí do mateřské školy rádo, přichází s úsměvem a zvesela, vede volný, otevřený rozhovor, z dítěte vyzařuje, že se cítí dobře, při příchodu do mateřské školy se směje, má jistotu)
- **vlastní iniciativa** (dítě samo vyjadřuje své požadavky, cílevědomě přistupuje ke hře a ptá se dětí, zda si s nimi může hrát, přináší vlastní nápady, samostatně řeší problémy)

- **akceptování pravidel skupiny** (dítě akceptuje denní program a skupinová pravidla, zná pravidla, dokáže je dodržovat, umí se jim přizpůsobit, přijalo skupinová pravidla a normy)
- **tolerování přechodového odloučení od rodičů** (dítě se dokáže se odloučit od matky, při jejím opuštění nedělá žádné problémy, odpoutalo se od rodičů)
- **vztah k učitelce** (dítě zná jména dětí a učitelů, samo přichází za personálem a dětmi).

11.3 Další účastníci adaptace

Adaptace na nové podmínky ve třídě se netýká jenom nových dětí, ale i **původní skupiny dětí** (kamarádi, kteří odešli do školy, jim nyní chybí). Nové děti jsou nezkušené, neznalé poměrů, upoutávají pozornost učitelky na sebe. Mnohdy ruší pláčem, jsou agresivní a to je velká psychická zátěž. Je dobré s dětmi původní skupiny hovořit o tom, jak se cítily ony první dny v mateřské škole a že je má učitelka stále ráda; ocenit, že jí i novým kamarádům tak pomáhají, pěkně si hrají.

Rodiče poprvé nemají své dítě pod dohledem a pro leckteré z nich je těžké se bez dítěte obejít, odpoutat se. Mají starosti, jak jejich dítě v novém prostředí obstojí, bude-li spokojeno nebo nespokojeno, zda neselže. Vyrovnaní rodiče mohou dítěti svou přítomností ve třídě pomoci a adaptaci mu usnadnit. Mnozí rodiče musí bojovat sami se sebou a tak se může stát, že svoji nervozitu přenesou i na dítě. To jejich nejistotu vycítí a znejistí. V takém případě je lepší s dětmi do třídy nechodit a využít možnosti kratšího pobytu nebo možnosti do mateřské školy zavolat. Možnost zavolání platí i pro rodiče dětí, které při příchodu do třídy silně a hlasitě protestovaly. Většina z nich si za chvíli spokojeně hraje a rodiče se tak mohou ze sebe setřást nepříjemné pocity z ranního loučení. Adaptaci nových dětí mohou ztížit nové situace v rodině - narození sourozence, rozvod.

I **učitelky** prožívají stresové situace. Chtějí zvládnout příchod nových dětí ke spokojenosti všech zúčastněných stran. Jsou profesionálními průvodkyněmi při adaptaci. Vítají se s dětmi, seznamují je s prostředím, musí si pamatovat informace od rodičů. Organizují běh třídy, povídají si s dětmi, ujišťují ty nejisté, že rodiče přijdou, sledují dveře, aby si některé dítě nechtělo odběhnout. Musí psychicky unést plačící a vztekající se dítě, které rozpláče další nové děti, nezřídka komunikovat s rodiči, kteří jsou s novým dítětem ve třídě. Ne všechno jde hned a napoprvé a tolerance, které se nám dostává od rodičů, si vážíme.

III. Tvůrčí část práce

Jako učitelka mateřské školy pracuji od roku 1985. Od té doby mohu pozorovat vstupy nových dětí do předškolního zařízení a uvědomuji si v této souvislosti podstatné rozdíly mezi předrevolučním a porevolučním obdobím. Podstatná část dětí před rokem 1989 přestupovala do mateřské školy z jeslí, protože mateřská dovolená byla u prvního dítěte půl roku, u druhého dva. Tyto děti:

- byly zvyklé na institucionální jeselskou výchovu, jistá pravidla a řád
- do mateřských škol nevstupovaly děti mladší tří let (ty z jeslí bývaly i starší)
- vše ovládala jednotná pravidla, kterým se všichni podřizovali
- děti se odlišovaly svými psychickými vlastnostmi, ale jejich návyky a sebeobslužné činnosti byly přibližně na stejné úrovni, na stejném bodě, které byly základem pro vytváření vytvářet společných činností a aktivit ve třídě.

Doba porevoluční přinesla pro děti mnoho nového, lepšího; většina dětí může být doma s matkami delší dobu, tím nedochází k jejich předčasné separaci, děti jsou vnímány jako individuality, osobnosti a partneři; rodiče si mohou zvolit styl výchovy svého dítěte, společnost poskytuje dětem nové možnosti ve vzdělávání i aktivní spoluúčast dětí. Do mateřských škol nastupují dětské osobnosti a individuality, které jsou aktivnější, tvořivější, komunikativnější, často si hájí své zájmy. Tyto děti mají mnohem více znalostí a vědomostí, z rodin si nesou různé návyky a zvyklosti, pravidla, jsou citlivější.

Do tříd mateřských škol vstupují děti, které:

- jsou někdy mladší tří let a vyhovovala by jim menší skupina dětí, nacházejí se ve zcela odlišné vývojové fázi a je nutné umožnit jim ještě volnější pohyb po třídě, střídání hraček, větší podporu učitelek
- děti pocházejí z různých rodinných prostředí, jsou zvyklé na větší volnost, sebeprosazování, každá rodina má jiná pravidla, častěji se vyskytují rozdíly mezi hmotným zabezpečením rodin
- dochází k extrémům a velkým rozdílům v dovednostech, návycích a znalostech dětí
- děti touží po komunikaci, vzájemných kontaktech, je jim vzácná společnost více dětí
- ve společnosti se setkávají různá etnika, národnosti

- rodiče mají více informací o práci mateřských škol, mají své představy a nároky
- stoupá počet dětí s poruchami učení a chování.

Skupiny, které vznikají, jsou rozmanitější, obsahově bohatší, diferencovanější, pro děti přínosnější. Stoupají nároky na učitelky, na jejich profesionalitu a organizační schopnosti, práce je zajímavější, kreativnější. Jako učitelky se nyní častěji než jindy setkáváme s dětmi, které prožívají svůj první přechod ze sociálního prostředí rodiny do širší společnosti. My můžeme pomoci, aby proběhl co nejúspěšněji, protože „Hovoříme-li o bohatství potencialit dítěte, pak máme na mysli i takové kvality jeho osobnosti, jako je být šťasten; vnímat lásku a sympatie druhých a odpovídat jim vlastními projevy lásky plnosti a sympatie.“ (Helus, Z., Dítě v osobnostním pojetí str. 95)

12. Postup při tvorbě tvůrčí části bakalářské práce

Základem pro moji bakalářskou práci bylo celoroční pozorování čtyř dětí, které ve školním roce 2008/2009 nastoupily do mateřské školy mezi děti ve třídě Motýlků. Zajímala jsem se o průběh jejich adaptace na nové podmínky z hlediska socializace. Hlavní metodou sběru informací bylo celoroční pedagogické pozorování projevů dětí, které probíhalo v průběhu vyučovacího procesu. Výsledky pozorování jsem chtěla využít ke zkvalitnění mé podpory při adaptaci dětí, k jejich prospěchu a posunu a k potvrzení nebo vyvrácení mých hypotéz z úvodu této bakalářské práce.

Stanovila jsem si následující postup práce:

1. Přípravu pozorování, stanovení hypotéz a promyšlení organizace pozorování.
2. Vlastní pozorování.
3. Zpracování pozorování do příloh bakalářské práce.
4. Napsání bakalářské práce a stanovení závěrů.

12.1 Příprava pozorování, stanovení otázek

V první fázi jsem si stanovila strukturu pozorování, to je odpověděla jsem si na otázky, co chci sledovat. Poté jsem si vymyslela systém a stanovila způsob jakým budu získané informace zaznamenávat. Jednalo se o mé první pozorování, neměla jsem zkušenosti s množstvím informací, které budu potřebovat.

Rodinná anamnéza: získání co největšího množství informací o rodině, respektovat potřebu rodiny po intimitě.

1. Příchod/odchod dítěte do/z mateřské školy, jak se loučí s rodiči (vítá je)

Předpokládané způsoby chování, které znám z praxe: nechce od matky, drží se jí, pláče, vzteká se, nechá se přesvědčit, je napjaté, obhlíží třídu, hned si jde hrát mezi dětmi, stojí stranou a pozoruje, drží se poblíž učitelky, snaží se navázat kontakt, zvědavě vstupuje do třídy, hned se vítá s kamarády, zdraví, potřebuje osobní kontrolu učitelky, mračí se, chodí mávat, prvně si jde učitelce vyprávět nějakou zajímavost, je zamračené, provází učitelku na každém kroku, chce se pochovat, potřebuje zaměstnat úkoly, ptá se, kde je maminka, zda přijde, vyžaduje si odměnu, tváří se zamračeně, je hyperaktivní, agresivní vůči dětem nebo dospělým, spolupracuje nebo na vše odpovídá ne, klade rodičům podmínky, citově je vydírá, vliv psychického rozpoložení matky na dítě.

2. Jakou dítě používá kotvu

Sledované jevy: které talismany a další zajímavé předměty nosí s sebou do třídy, jak, kam a kdy je odkládá, jak se mění v čase; zda hračka funguje jako kotva, pomocník pro navázání kontaktů s dětmi, jako vlastnictví zajímavého předmětu.

3. Kdo poskytuje dítěti citové a sociální zázemí ve třídě

Pozorované jevy: učitelka, provozní zaměstnanci, děti ze třídy, kamarádi z ulice, sourozenci...

4. S kým si hraje

Sledované jevy: pozoruje dění ve třídě, nechá se odvést mezi děti, ale hry se neúčastní, kolik má kamarádů a jak je střídá, zda je samo, nebo dobrovolně a rádo samo, pokouší se spolupracovat při hře.

5. Jaké hračky a typy her vyhledává, jak se jeho zájem proměňuje

Týká se preference a obliby hraček, her a proměn v čase.

6. Jak se prosazuje v kolektivu dětí

Pouze pozoruje jednání a hry dětí, nechá se vzít dětmi do hry, ale je spíše do počtu, pokouší o první kontakty, zapojuje se v kolektivu, vede skupinu, je aktivní, vnáší nápady, pomáhá.

7. Jak se projevuje při řízených činnostech

Pozoruje společnou práci dětí a učitelk, nechá se dětmi vtáhnout do řízených činností, je ochotno pracovat pouze s učitelkami, nesměle se zapojuje mezi děti, nebo se zapojuje rádo a bez problémů, jestli je aktivní, tvořivé, iniciativní.

8. S kým a o čem si povídá, jaké dospělé oslovuje

Zda se dokáže domluvit, mnohdy třeba jenom mimikou, pohledem, šeptem, mluvou, preferuje děti, učitelku, zaměstnance, snaží se pokusit odhalit, kdy nastoupí fáze „nepřetržitého“ mluvení - rozmluvení se, témata jeho hovorů, (některé děti zpočátku nemluví ani s dětmi ani s dospělými učitelkami, jiné hned po příchodu „chrlí“ množství prožitků z domova nebo z mateřské školy), zda kontaktuje spíše dospělé nebo spíše děti.

9. Závislost na odměně - úspěchu

Jestli potřebuje vynikat nad ostatními, má tendenci se prosadit i na úkor ostatních, potřebuje povzbudit, že dělá věci správně, dožaduje se pochvaly, má obavy z trestu, dále byla pozorována závislost na slovním povzbuzení, úspěchu, odměně.

10. Jak jeho úroveň sebeobsluhy ovlivňuje jeho socializaci, to je:

Jestli čeká, až jej někdo obslouží, zda křičí nebo prohlašuje, že nic neumí, obrací se na kamarády se žádostí o pomoc, jestli reaguje na slovní vedení, pokud je to třeba (to bývá časté u menších dětí), kdy se snaží být samostatné, ale ještě mu to moc nejde; pokud si uvědomuje, že mu něco nejde tak jako ostatním, jestli to těžce nese a vnitřně trpí.

Současně jsem sledovala úroveň sebeobsluhy, hygieny a stravování, která je součástí fyziologických potřeb dítěte. V tomto bodě nebylo tak důležité, s jakými dovednostmi dítě do mateřské školy přichází, ale jak se jeho dosažená úroveň sebeobsluhy a osobnostní vlastnosti projevují na adaptaci a socializaci v mateřské škole. Některé děti nechávají zcela klidnými, jestli něco umí nebo ne; překážkou ve smyslu stresu mohou být děti ctižádnostivé, rozmazlené a přivyklé, že je rodiče obkakují, plní jim každé přání, chovají se k nim jako k miminkům, nepřejí si jejich rozvoj a odpoutávání se; děti bez domácích pravidel a důvěryhodných stabilních dospělých; ty to potom mají horší, protože najednou přijdou do nového prostředí, kde zvyklosti z rodiny přestávají fungovat, musí svoje způsoby chování reorganizovat.

V průběhu pozorování byly sledované jevy přizpůsobeny projevům dětí. Proto nejsou sledované jevy u všech dětí na 100 % shodné.

12.2 Vlastní pozorování

Využívala jsem **metodu pozorování**, jejímž prostřednictvím docházelo ke sběru dat o vnějších projevech dětí v přirozených situacích třídy. Pro větší reliabilitu a validitu jsem kombinovala **kvantitativní a kvalitativní** pozorování a sledovala, zda si zjištěné informace neodporují.

Znaky prováděného pozorování:

celkovost - sledovala jsem více jevů v průběhu práce s dětmi

extrospekce - šlo o zúčastněné pozorování chování a projevů nových dětí

dlouhodobost - probíhalo celý rok

podle kritérií - viz. kapitola 12.1

přirozenost - v běžných situacích během dne

přímost - prováděla jsem je sama (případně mi **pomáhala kolegyně**, která zaznamenávala zvláštní projevy dětí, které se vyskytly při její směně)

strukturovanost - zaznamenávány dané jevy do tabulek

nestrukturovanost - zapisovány děje, příběhy, události, jevy - byly zapisovány postřehy, vzorky událostí

odosobnělost - zaznamenávány projevy, zachován citový odstup, snaha nevyvozovat závěry

introspekce - (jak jsem schopna postřehnout a zapamatovat si projevy dětí, co mi dělalo starosti, co šlo samo)

záznam pozorování - dílčí a důležité postřehy jsem si podle možností zapisovala na lístečky, celodenní pozorování jsem zpracovávala a zaznamenávala po skončení práce s dětmi, což mi zabralo přibližně hodinu denně.

Byla jsem si vědoma faktu, že je třeba vnímat děti ve všech souvislostech, nikoli si všímat jejich projevů izolovaně

Snažila jsem se sledovat, zda dochází k pozitivnímu posunu v projevech dětí. Některé posuny byly výrazné, jiné sotva viditelné.

13. Pozorování dětí

Charakteristika třídy, ve které probíhalo pozorování ve školním roce 2008/2009

Počet dětí ve třídě: 25

Věkové složení: 2,5 - 7

Předškoláci: 9

Počet nově nastupujících dětí: 4

Počet dívek/chlapců: 15/10

Ve třídě bylo osm dětí předškolních, z toho tři děti s odkladem školní docházky, jedno pro citovou a sociální nezralost, druhé narozené o prázdninách a ještě nezralé pro školu, třetí pro operovanou srdeční vadu. Mezi předškoláky se ještě počítala dívka, u které chtěli rodiče využít možnosti nástupu do školy o rok dříve.

Charakteristika kolektivu z hlediska socializace a sociálního učení

Většina dětí ve třídě pocházela z úplných rodin, což se projevovalo na jejich vzájemných vztazích. Děti byly empatické, vzájemně si pomáhaly, rády si povídaly a projevovaly se spokojeně. Byly aktivní a zvědavé ke všemu novému, uměly si dlouho hrát, preferovaly námětové a pohybové hry. Nové děti přijaly přátelsky a věnovaly jim péči.

13.1 Eliška I 2;10 - 3;8

Pozorování - přílohy číslo 1- 6

Popis rodiny

Matka - chvílemi nekompromisní, strohá, neústupná, Elišku miluje, ale teprve se učí jí to dát najevo, často na ni mluvila příkře, vydávala více příkazů a vyžadovala jejich plnění. Pokud Eliška v šatně vítala více babičku než maminku, přišlo to mamince líto a se slovy: „Já tě taky nechci“ odešla ze šatny. Eliška potom tiše plakala, že jí maminka utekla...

Otec - málo k vidění, zpočátku nezaměstnaný, později řidič kamionu, často mimo domov. Je citovější, s Eliškou mluví klidnějším hlasem, projeví zájem.

Matka matky je velice urážlivá žena a s málokým vyjde, od rodiny bydlí daleko. Její dcera, matka Elišky, bojuje s dědictvím strohé výchovy, snaží se být lepší, ale chybí jí jiný vzor chování.

Matka otce je citlivá a rozumná babička, respektuje snachu jako matku. Eliška babičku miluje, ta ji často hlídá, hodně si spolu povídají a hrají.

Informace od rodičů známé při vstupu dítěte do mateřské školy

Podle matky je vzdorující a zamračená, vzteklá, trucovitá, paličatá a nepořádná. Svoje protesty stupňuje na nejvyšší míru, začne kopat nohama, vrískat, zrudne. Je nepořádná a nerada uklízí.

První projevy v mateřské škole

Matka ji dovedla na kraj do třídy, pozdravila a odešla. Eliška reagovala křikem, pláčem. Učitelky v této fázi neměly žádnou šanci na kontakt. Mračila se, byla uražená, negativistická, stála stranou. Příznivě na ni působily děti, které ji braly mezi sebe, hladily ji, přivinuly ji a pomáhaly jí. Eliška byla vnímavá k dětem a k jejich péči, měla ráda společnost dětí, naslouchala pečujícím holčičkám; pokud jí děti projevily cit, daly jí fyzický kontakt, přestala plakat, začala si obhlížet prostředí třídy.

První úkol pro učitelky v 1. fázi adaptace

Prvně bylo nutné vybudovat důvěru mezi dospělými a Eliškou. Dopřát jí pozitivní zkušenosti s prostředím školy, s komunikací.. Zpočátku jsme používaly děti jako prostředníky (dovedly ji napít, na toalety) a respektovaly její nechuť k cizím osobám. V rámci komunikace bylo nutné dávat pozitivní zpětnou vazbu, nenápadně chválit, zásadně dávat možnosti výběru. V hlasové intonaci nesměl být náznak příkazu, ale spíše lehké prosby, nebo naopak vysloveného předpokladu.

První fáze adaptace byla ukončena po dvou měsících při přerušované docházce z důvodu narození sestry. Eliška začala chodit do třídy bez úzkosti, se zaujetím, s očekáváním bez předem daného vzdoru.

Další průběh adaptace:

- přicházela usměvavá, s babičkou se loučila polibkem, s maminkou zamáváním
- neopustila ji záliba v malých a drobných věcech, které si nosila s sebou jako kotvu, téměř denně je měnila
- při vstupu většinou vyhledala učitelky a přišla jim vysvětlit, co si přinesla a jaké to je (hebké, skáče to...); zprvu si hračky nosila při sobě, později je odkládala na společné místo

- chodila si povídat, vyprávěla příběhy z domova, o hračkách, hraní, ráda a čím dál častěji se chodila přivínut, stála o fyzický kontakt, povídání
- sociální zázemí jí po celou dobu poskytovaly děti, časem i učitelky, využívání ostatních dětí jako prostředníků se rapidně zmenšovalo
- pokud potřebovala podporu, vyhledala oční kontakt učitelky, zamrkala a při opětování se zasmála a zase si šla „po své práci“
- byla ráda mezi dětmi, ale spokojeně si hrála i sama; stále něco dělala, něčím se zabývala, pro sebe si povídala; hračky hodně měnila, ale automaticky po sobě uklízela
- s potěšením a uspokojením přijímala pozornosti a opatrování dětí; při nečekané změně situace (např. měla jít po obědě domů a musela zůstat), přijala vysvětlení, ale tiše plakala. Kamarádka Ema ji objala, řekla: „Holko neplač“, přisunula si k ní lehátko a Eliška se spokojeně uvelebila na lehátku
- získala si sociální kontakty s dětmi, které ji nevyhledávaly (házení míče, nápodoba legráček, pozorování, děla miminko, zvířátko ve hrách)
- společných činností (pozorovací fáze trvala minimálně) se účastnila radostně na své vývojové úrovni, o vše se zajímala, spolupracovala, dobře reagovala na pochvalu
- měla tendence k opačnému chování pouze u dospělých, děti si s ní mohly dělat téměř cokoliv
- při sebeobsluze (na toaletách) byla samostatná, ráda si hrála s vodou, při oblékání vzhledem k věku nadprůměrná, po první adaptační fázi spolupracující
- vyjímečně byla tak zabraná do hry, že si zapomněla dojít na toaletu, což mohlo i souviset s narozením sestry
- při stolování byla nevybíravá, jedla hodně a téměř hltavě, málo pila, po jídle byla hodně špinavá

Výchovné působení učitelek v další adaptační fázi

Učitelky se snažily využít jejích přirozených potřeb a tím jí zajistit příznivé spolupracující a inspirující prostředí, dál se snažily jí umožnit manipulaci s předměty, průzkum okolí, zprostředkovat pozitivní zkušenosti s komunikací, umožnit soběstačnost, důvěru, možnost volby. Pokud nerozuměly tomu, co povídá, moc se nevyptávaly, aby ji neodradily od vyprávění. Velice dobře jí dělala pochvala a ocenění. Aby změnila svůj úmysl, bylo třeba použít pro ni logické argumenty, nedirektivní tón. Podílely jsme se na kompenzaci necitlivého přístupu matky (mateřská

škola a babička). Z našeho hlediska se nepotvrdily vstupní informace rodičů, jakmile se seznámila s prostředím, usmívala se, snažila se vyhovět, spolupracovala, byla pořádná, milá, komunikující.... Došlo k postupnému navázání vztahu s rodinou, ke konci roku byla maminka jemnější, komunikativnější, docházelo k předávání informací, vzniklo bezkonfliktní prostředí. Dále bylo třeba uspokojovat stále vzrůstající Eliščinu potřebu

po verbální i neverbální komunikaci a fyzickém kontaktu s učitelkou (byla čím dál více upovídána, milovala intimní chvílky s učitelkou nebo dětmi, vyhledávala oční kontakt).

Druhá fáze adaptace ukončena po devíti měsících, kdy jsme mohly přestat dávat pozor na to, co a jakým způsobem říkáme. Se sociálním prostředím třídy splynula dříve.

13.2 Eliška II 2;6 - 3;3

Pozorování - přílohy číslo 7 - 12

Popis rodiny

Matka a otec: zaměstnání s nepravidelnou pracovní dobou, stále usměvaví, s klidným vystupováním.

sourozenec: starší sestra Karolína 3,6

Rodina působí klidným a harmonickým dojmem. Bydlí v samostatném bytě, ale často se stýkají s příbuznými z obou stran, kterých je velmi mnoho a ve všech věkových kategoriích. Holčičky jsou komunikativní a společenské, spokojené, usměvavé. Rodiče se jim přirozeně věnují, tráví společně hodně času.

V rámci přijímacího řízení byla Eliška přijata do mateřské školy od 1. září ve věku 2;6. Rodiče si chtěli držet místo, jimi původně plánovaný nástup byl ve věku 2;10 na pět dní v měsíci jako adaptaci, než bude Eliška 3;0 roku. Eliška již rok doprovázela do mateřské školy svoji sestru, znala prostředí třídy, většinu dětí jménem. První týden v září důrazně projevovala přání jít se sestrou do třídy, rodiče ji respektovali, a tak nastoupila na pět dní v měsíci, po obědě chodila se sestrou domů.

Informace od rodičů známé při vstupu dítěte do mateřské školy

Velice se těšila, chtěla za sestrou a do třídy, znala učitelky, má vyřídilku. Byla motivovaná pro vstup do mateřské školy, byla zvyklá pobývat mezi dětmi, uměla

komunikovat, nebála se organizovat malé i velké děti, projevit své přání učitelkám a dostatečně je zdůvodnit.

První projevy v mateřské škole

Nadšeně se zapojila mezi děti, které ji respektovaly a hrály si s ní. Proti očekávání se projevila neukončená separace od rodičů společně s emocionální nevyzrálostí. Po opadnutí euforie prvních dní nastalo hlídání si sestry jako „kotvy“. Střídaly se chvíle námětových her s děvčaty s chvílemi plačtivého volání rodičů. Byla náladově nevyvážená, trvala na svých rituálech, jednou chtěla to, během chvíle zase něco jiného, těžce nesla, když hned nebylo podle jejího přání, diktovala si podmínky. Vždy jí byl někdo nablízku, ale ve velkém kolektivu neuměla ovládat své emoce, z domu byla zvyklá na okamžitou péči. Začala mít přestávky v docházce, ráno se hrnula do mateřské školy, v šatně si to rozmyslela, jindy odmítala vstoupit do budovy školy. Začala si hlídat rodiče a to i doma.

První úkol pro učitelky v 1. fázi adaptace

Byly domluveny náhodné chvilkové vstupy s rodiči nad rámec pěti dnů, tak abychom neprodlužovaly její stres do následujících měsíců. Bylo třeba, aby si uvědomila (odpozorovala), jak to ve třídě chodí a že diktování podmínek vždy nefunguje a ani nejde. Po znovuzískání důvěry začala docházet jenom se sestrou. V případě potřeby byla ujišťována o příchodu rodičů, mohla se přivínout, popovídat si. Využívali jsme momentálních situace pro získání příjemných zkušeností s mateřskou školou.

První fáze adaptace ukončena po 4 měsících (po 20 dopoledních pobytech a několika náhodných vstupech). Začala chodit se zvědavým výrazem, těšila se na čerty, nosila dětem pohádky.

Další průběh adaptace:

- přicházela spokojeně se setrou, rodičům mávla a šla si rovnou hrát mezi děti; někdy si vzpomněla na maminku, což znamenalo nějakou nepohodu...za chvíli bylo dobře
- stále musela mít přehled o sestře a kontakt s učitelkou, pokud ji neviděla, naléhavě se ptala, ale nekřičela
- hodně si hrála, zapojovala se bez problémů, byla aktivní, vnášela nápady, dokázala se podělit o hračku, začínala spolupracovat, pomáhat

- při organizování nápadů měla malé konflikty s menšími dětmi, velcí ji respektovali jako „ještě malou“ a neměli s ní problém
- ráda si povídala s učitelkami o tom, co má, co umí, co je dobrý, co nemůže najít.
- radila nám, jak ji obléká maminka, jak rozdělit bonbóny, co spadne a co ne, o svých hračkách
- oblékala a svlékala se většinou sama, se zbytkem chodila požádat učitelku či druhé děti, současně radila, jak to má být a povídala svoje další zážitky; jakákoliv nepohoda ji vytáčela (upnuto u krku); hygiena bez problémů, u stolování si hodně povídala, měla tendence určovat, co nechce jíst, učila se stravu prvně ochutnat a potom se rozhodnout, zda a kolik si nandá
- pokud se nevztekala, tak byla samostatná, sama si přišla říci o pomoc, někdy chtěla pomoci od dětí, při špatné náladě se nechala obsloužit, důrazně trvala na přesném postupu, rituálu.

Výchovné působení učitelek v další adaptační fázi

Bylo nutné stále mít na paměti její věk a vývojovou fázi, ve které se nacházela. Respektovaly jsme její potřebu bezpečí a jistoty, vytvářely jsme jí zázemí, podporovaly její socializaci mezi dětmi z hlediska respektu ke druhým do té míry, aby nedocházelo k drobným konfliktům z hlediska netrpělivosti, aby uměla ustoupit, (to je to úkol na delší dobu) a využívaly jejích komunikačních dovedností k uvědomování si vlastních pocitů a práci s vlastními emocemi.

Druhá fáze adaptace byla ukončena po osmi měsících, ve věku 3;1, kdy krátce po svém nástupu na každodenní docházku „splynula“ s třídou.

13.3 Natálie 4;1 - 4;11

Pozorování - přílohy číslo 13 - 18

Popis rodiny

Je z úplné rodiny, má o 7 let staršího bratra, který měl odklad školní docházky. Rodina je tichá, rodiče se projevují nenápadně, téměř nemluví. Celý život rodiny se podřizuje potřebám dětí, a to natolik, že tatínek si první rok Natálčiny docházky do mateřské školy jak jen to šlo, měnil směny za noční nebo odpolední, aby Natálka mohla chodit před obědem domů. (Z našeho hlediska to nebylo třeba.) Rodiče se byli v naší třídě podívat při zápisu ke Dni otevřených dveří, ale pro množství lidí jsme si je

nepamatovaly. Pokud jsem Natálku vyhledala na fotografiích z mateřského centra, vždy seděla mamince na klíně, brečela, nebo měla ve tváři vyděšený výraz.

Informace od rodičů známé při vstupu dítěte do mateřské školy

Rodiče nám sdělili, jak budou docházet a kdy si pro ni přijdou, nic víc. První den po ranním předání (které rodiče před Natálkou zvládli dobře) našla matka azyl v prádelně mateřské školy, kde strachy o Natálku plakala. Během dopoledne nás otec z dálky „nenápadně“ pozoroval, ale přišel si pro ni, až jak jsme se domluvili.

První projevy v mateřské škole

Natálka přicházela s vážnou tváří bez známky jakékoliv emoce a šla za učitelkou. S otcem se nijak neloučila, dveře se hned zavřely. Nechtěla žádný fyzický kontakt a udržovala si větší osobní zónu (u dětí i dospělých), učitelku si z dálky stále hlídala. Odchody: pomalinku bez známek emocí přicházela k otci, nechala se vzít do náruče, nebo si mu stoupla na nohy; její ruce se dotýkaly otcova obličeje nebo dlaní. Tvářila se neutrálně. Ke známým dětem z mateřského centra se nijak nehlásila, veškeré činnosti pozorovala, za podpory učitelky si zřídka hrála. Na komunikaci nereagovala, vyjimečně kývala hlavou ano, ne. Pokud jsme ke konci měsíce schválně řekly špatné informace, tak nás krátkou, ale přiměřeně gramaticky stavěnou větou opravila - zareagovala. Sebeobsluha: neuměla kousat, jedla velice málo, dlouho, zpomalně, zdála se být ve svém světě; kromě bonbónů ji nic nepřinutilo ke svižnější reakci; hygiena a sebeobsluha byla přiměřená věku.

Adaptační přístup z hlediska učitelek

Bylo nutno jí zajistit soukromí a dodržování osobní zóny od dětí i učitelek, současně musela být učitelka stále ve střehu, sledovat téměř neviditelné mimické a neverbální projevy, aby vytušila, jak se Natálka cítí, nechat ji sledovat okolí. Její projevy vykazovaly autistické znaky, snažily jsme se dodržovat pravidelný chod třídy, stereotypy a čitelnost prostředí. Potřebovaly jsme si ověřit, zda rozumí dění kolem sebe a „vyprovokovat“ ji k slovní reakci.

První adaptační fáze byla ukončena asi po měsíci, kdy jsme si byly jisty, že z jejích očí dokážeme vyčíst reakce na různé situace. Zdála se uvolněnější, chodila pravidelně, zřídka komunikovala, podle rodičů vstávala předčasně a chystala se do mateřské školy. Zdálo se, že je tichá a precitlivělá, částečně povahou a částečně výchovou a tichým prostředím rodiny.

Další průběh adaptace:

- otcem bývala obsloužena, upravena, potom se na ni tatínek nenápadně usmál a Natálka vážně vcházela do třídy, časem se začala loučit pohledem a s matkou máváním; když o ni pečovala matka nebo prarodiče, zdála se aktivnější, „samostatnější“, byla více za sebe; postupem času se občas ve třídě dokázala uvolnit
- před překážkami různého typu stávala jako panák a čekala, že jí někdo poponese, zvedne, když se tak nestalo, poradila si sama
- rituálně s sebou nosila batůžek s pitím (do konce školního roku)
- postupem času na nás občas promluvila, nenápadně zamávala, mlčky ukazovala, s čím si hraje; pokud bylo ve třídě klidněji, přišla a tiše s námi prohodila několik vět; sama od sebe hovořila jenom při pro ni silných tématech (torpédo vybuchne) a pro ni důležitých organizačních záležitostech (jestli jí tatínek najde)
- prvně výhradně pozorovala, chvílemi postávala u učitelky, jindy se přiblížila k dětem a naslouchala, sledovala; postupně se nechala vtahovat do her, avšak byla pasivní, poslouchala druhé, zdálo se, že to vnitřně prožívá; při hrách dětí se postupem času tiše smála
- sice šeptem a mimikou, ale přesto se začala domlouvat s dětmi, pozorování kleslo na 22%; více jí vyhovovaly řízené činnosti, kde bylo více dáno, co se bude dělat, při možnosti volby volila aktivitu kamarádů
- měla tendenci mluvit s dětmi, někdy i dovádět, ale zvažněla, když si všimla, že ji sledujeme
- našla si stálější kamarádky, s těmi absolvovala většinu aktivit, napodobovala je, naslouchala jim a podřizovala se jejím hrám
- neviděly jsme ji výrazněji projevit vlastní vůli, až po sedmi měsících dala přednost přípravě vystoupení před přáním kamarádky se neúčastnit (pasivně)
- na strach a pláč druhých dětí nereagovala, jako by tam nebyly; při odření ruky mlčky stála, po chvílce mi přišla ruku ukázat, jako by necítila bolest, měla kamennou tvář; druhý den jsem měla pocit, že nás příhoda přeci jenom sblížila
- jedla dlouze, málo, ale snažila se ochutnat vše, sladké jídlo měla snědno okamžitě, tak lačnila po sladkém, že se nebála čarodějnicím sebrat perníček navíc
- po osmi měsících docházky usměvavě běžela za otcem, mnohdy jí delší dobu trvalo, než si otce všimla.

Adaptační opatření z hlediska učitelek

Respektovaly jsme její individuální zvláštnosti, tempo a temperament, učily ji, aby respektovala, když na ni voláme a aspoň se otočila; dávali jí pozitivní zpětnou vazbu při projevech vlastní aktivity; nadále jsme ji nechávaly, aby se orientovala v sociálním prostředí třídy a získávala zkušenosti. Snažily jsme se občas navázat komunikaci s rodinou, která je sice příjemná, ale mlčenlivá. Vítaly jsme okamžiky, kdy se dokázala uvolnit a dovádět s dětmi a trochu přivíraly oči nad její neschopností se potom uklidnit. Bedlivě jsme sledovaly její projevy, avšak kontrolovaně jsme jí přestávaly být nápomocny, nechaly jsme to na dětech a její iniciativě. Při stolování jsme „trvaly“ na ochutnání každé z ingrediencí, posilovaly její schopnost kousat.

Druhá fáze adaptace byla částečně ukončena ke konci školního roku s tím, že nadále je třeba respektovat její povahové a temperamentní vlastnosti, její introvertní projevy, současně posilovat vlastní autonomii a rozhodování, hledat způsoby jak vlastní vůli projevit. Ještě na konci pozorování (po jednom roce) jsme měli pocit, že není uvolněná.

16 měsíců od vstupu do mateřské školy - listopad 2009, věk 5;3

V současné době chodí na celý den s celodenním stravováním i spaním. Naprosto přirozeně chodí mávat rodičům, aktivně vyhledává herní skupiny, pokud potřebuje, prosadí si svou i za cenu malého podvůdku. Mluví s dětmi, s dospělými v případě nutnosti. Přestože má ve třídě svoje místo a nebojí se, v žádném případě dobrovolně nepřijímá činnosti, kdy by se mohla více projevit...ty jen sleduje. Sama si dává množství jídla, již se neloudá, dojídá přibližně stejně s dětmi a jí všechno. Hodně si povídá a to tak, že někdy nevnímá náš hlas. Dává přednost hře s dívkami před společnými činnostmi, má neustálou potřebu her. Často se usmívá, bývá uvolněná.

Po 16 měsících byla druhá fáze adaptace ukončena podle našich představ.

13.4 Míša 4;0 - 4;10

Pozorování - přílohy č. 19 - 24

Popis rodiny

Otec: 1970, vyučený (původně stavba plynovodů, nyní prodavač ve stavebninách), z úplné rodiny, jeden bratr.

Matka: 1976, vyučená prodavačka, z úplné rodiny, jedna sestra.

Sourozenci: mladší bratr 0;4 v době nástupu

Informace od rodičů známé při vstupu dítěte do mateřské školy

Návštěva v naší třídě při zápise do mateřské školy a na „dny otevřených dveří“. Tiše pozoroval rušné okolí a chvílemi si hrál. Občasné návštěvy na zahradě školy, náhodná setkání rodiny a učitelek ve městě se záměrně zapředeným hovorem. Míša se zaraženě díval, později se usmíval, ale schovával se za maminku nebo odbíhal za strom. Na matčinu výzvu k pozdravu se ani nehnul, koukal do země. Otce jsme neznali ani od vidění. Vývoj od narození byl normální, lezl, klidný, pravidelný biorytmus, odmalička zájem o vláčky, do 32 měsíců kojený. Sociální chování: hrává si s dětmi sousedů, známých, příbuzných - většinou ve dvojicích, když přijde třetí účastník do skupiny, tak se Míša ze hry stahuje.

První projevy v mateřské škole

Zdál se spokojený, moc se neloučil. Čekal na slovní a oční kontakt učitelky a šel do třídy. Maminka mu někdy dala pusku, později i pozorovala děti mezi dveřmi. Při odchodu Míša domů nechvátal, dlouho se zdržoval v šatně, povídal mamince, co jsme dělali. Maminka se mě často vyptávala, jak se má, zda nezlobí, s kým si hraje, že si stolicí nechává na doma, jestli jej převleču... (potřebovala podporu); bála se, zda se Michalovi bude ve třídě líbit. Michal byl usměvavý, ze školky nadšený, u hraní si broukal, zkoumal hračky, chodil si povídat s učitelkou, rád naslouchal Kubovi a jeho legráckám. Učitelku lechtal stéblem a smál se. Hrál si vedle kamarádů, obhlížel situaci, netroufnul se přidat, jindy ano. Sebeobsluha v šatně - při ochlazení nezvládal oblékání, tahal tepláky přes boty, oblečení měl naruby....přestože jsme měli dost času, nebyl sám a nikdo na něj nechvátal, byl vynervovaný, nervózní z toho, že to neumí.

Úkoly pro učitelky v 1. fázi adaptace

Bylo třeba zajistit oční kontakt, slovní podporu, ocenění, pro pocit bezpečí. Potřeboval slyšet, že je vše v pořádku a dělá věci dobře. Větší pozornost si vyžadovala jeho maminka, která měla velké starosti. Stačila jí denní komunikace a možnost sledovat dění. Ke konci adaptačního období se ochladilo, přibylo oblečení, Michal těžce nesl, že se neumí obléci (zdaleka nebyl sám). Bylo domluveno s maminkou, že když nebudou chvátat, tak se bude oblékat sám.

První fáze adaptace byla ukončena po šesti týdnech, kdy se Michal rychle naučil oblékat, (moc to chtěl umět) a psychicky se uklidnil.

Další průběh adaptace:

- přicházel usměvavý, za matkou se neotáčel, chvíli sledoval děti, pak si šel hrát; často si prvně chodil popovídat a pak si šel hrát
- domů nechvátal, chtěl si doposlouchat pohádky, dlouho si s matkou povídal v šatně.
- nosil si hračky jako zajímavé předměty, pomoci kterých si získával pozornost kluků, ke konci roku nám vodil bratra do třídy a měl radost z toho, že se líbí dětem.
- rád a hodně běhal, byl mrštný; jemnou motoriku má opožděnou dodnes, má sestaven individuální vzdělávací program
- miluje auta, vlaky, techniku - dlouho a soustředěně si hrává; má hondě technických znalostí, rád pracuje
- spolupráce s matkou je dobrá, často komunikuje, ptá se
- rád a hodně si povídal, měl rád fyzický kontakt, těšilo ho slovní ocenění
- jedl hodně, dobře, dlouho, nandával si velké porce a trval na tom, že vše sní
- měl sklon hrát si s jemnými děvčaty, ale pak se najednou držel kluků
- měl problémy se socializací do herní skupiny kluků, pokud mu hra nevyhovovala, opouštěl ji
- projevoval se empaticky, byl citlivý ke starostem druhých dětí
- v lednu a únoru preferoval samostatnou hru, v květnu začal do her vnášet nápady, když nechtěl ustoupit, vznikala malá nedorozumění
- neuměl řešit konflikty (raději ustoupil nebo odešel ze hry, učil se bránit chování, které se mu nelíbilo, poradit si kamarádem, který jej ohrožoval na toaletě; konflikty neřešil sám ani přes učitelky, ale přišla nám to říci maminka)
- stále chtěl být první při oblékání, i když nezávodíme a nijak děti nemotivujeme, těžce nesl, že nebyl první.

Úkoly pro učitelky ve druhé fázi adaptace

Rád si povídal, pozornost učitelek ho rozzářila, ale svoje postřehy a otázky málokdy opakoval. Bylo třeba si všimnout, že něco chtěl nebo potřeboval a ve volné chvíli ho oslovit. Postupně se učil dovednosti zařadit se do skupiny dětí, komunikovat a spolupracovat, prosadit svoji myšlenku přiměřeným způsobem vystoupit proti agresi. Umožnit mu dostatek pohybu, slovní ocenění, komunikaci, logické hry, kostky.

Druhá fáze adaptace byla ukončena ke konci školního roku (10 měsíců), kdy se začlenil mezi kluky, projevil svůj názor. Přesto občas potřeboval nenápadnou ochranu před pošťuchováním a slovním vydíráním. Dodnes některé problémy neřeší sám, ale přes maminku.

14. Zkušenosti z praxe

Jako učitelka mateřské školy považuji za důležité respektovat soukromí rodin, jejichž děti k nám do třídy dochází. Přesto. Abych mohla lépe porozumět dítěti a jeho projevům, abych mu mohla poskytnout adekvátní podporu a pomoci mu kompenzovat rozdíly mezi jednotlivými prostředími, je pro mě velice užitečné, pokud si mohu udělat obrázek o sociálním prostředí a zázemí dítěte i o něm samotném. Získání takových informací je založené na vzájemně se rozvíjející důvěře mezi rodiči a učitelkami, jejich dialogu. Společná spolupráce rodiny a mateřské školy bývá pro dítě přínosem, protože: „Když se budou vzájemně pevně držet a spolupracovat, vytvoří se dítěti bezpečný most pro přecházení do širšího světa a návraty zpět domů.“ (Kořátková, S., Dítě a mateřská škola str. 182)

14.1 Na co bych měla jako učitelka mateřské školy myslet

O každém dítěti, které k nám přichází, přemýšlím, vnímám jeho verbální i neverbální projevy, snažím se odhadnout pocity, které prožívá a citlivě na ně reagovat. Stejně chování dvou dětí nemusí znamenat totéž, mohou mít různé pozadí. Jsem ráda, pokud si mohu předem **odpozorovat nebo od rodičů získat** alespoň některé z těchto informací:

1. Údaje o rodině:

- z jaké rodiny dítě přichází, zda z úplné, neúplné, zda má vlastní rodiče, kolik a jak staré má sourozence, jaký je mezi nimi vzájemný vztah, jaké má dítě postavení v rodině
- jaké je ekonomické, náboženské a kulturní zázemí rodiny, jaké má rodina morální hodnoty
- jaké jsou vztahy mezi jednotlivými členy domácnosti, (zda má „své lidičky“, kteří mu jsou oporou a stále k dispozici, zda cítí jistotu, podporu a bezpečí)

- zda se dítěti dostává dostatek citového přijetí a respektu
- zda je s ním veden dialog v rámci mantinelů, nebo je striktně řízeno či chladně přijímáno
- jak rodina vstup dítěte do mateřské školy prožívá, zda nepřenášejí rodiče svoji nejistotu na dítě, zda nemají pocity viny
- zda v rodině nedošlo v době vstupu dítěte do mateřské školy k dalším změnám (narození sourozence, rozvod, úmrtí, nemoc, nástup matky do zaměstnání...)
- jaké mají rodiče zkušenosti s mateřskou školou ze svého dětství (jinak se projevují mladí rodiče a rodiče čtyřicátníci)
- v jakém citovém rozpoložení se nacházejí rodiče dítěte, to je citlivé a vnímavé, často se chová podle očekávání rodičů (klidná matka = klidné dítě).

2. Údaje o vývoji dítěte:

- jak probíhal vývoj dítěte od narození, (případné nerovnoměrnosti, zvláštnosti a zda se někdo z rodiny projevoval ve svém dětství podobně)
- zda dovednosti a projevy dítěte odpovídají jeho věku, (zda nemáme velké nároky, zda se cítí úspěšné a soběstačné)
- zda je ukončen proces separace
- jak zvládá běžnou sebeobsluhu, (zda potřebuje/nepotřebuje podpořit, pomoci).

3. Údaje o osobnosti dítěte:

- jak se dítě cítí, jaké pozitivní i negativní emoce prožívá, (člověka silně zasahují a jejich řešení je na předním místě)
- jaké jsou jeho temperamentní rozměry (jeho vzrušivost, aktivita, vnímání; jak intenzivně reaguje; zda má pravidelný bioritmus, jak se dokáže soustředit, jakou má výdrž, jak často se střídají jeho nálady, jak moc potřebuje společnost nebo soukromí, zda si věří nebo potřebuje vedení)
- zda jsou jeho projevy chování zapříčiněny stresem, nebo se již chová přirozeně
- jaké jsou zájmy, záliby dítěte, na kterých můžeme v mateřské škole stavět
- jak rozumí pravidlům a je schopno je dodržovat, (nebo jestli potřebuje moji podporu)
- jaké si nese z domu rituály a stereotypy a zda je lze pro jeho pohodu dodržet.

4. Údaje o způsobech komunikace:

- jaká je potřeba bezprostřední komunikace se dětmi, učitelkou (některým dětem stačí oční kontakt, úsměv, jiné vás celý den následuje a povídá a povídá)
- jak o dítěti mluví rodiče, jaké nám předávají informace, a to i ty skryté, „mezi řádky“
- jakým se v rodině hovoří jazykem, zda je rodina bilingvní
- zda je verbální komunikace, neverbální komunikace a komunikace činem v souladu s dítětem.

5. Uvědomování si vlastních pocitů:

- zda dokážu být stále nestranná, chápat a poskytnout dítěti podporu a současně stanovit mantinely pravidel (i já jsem jenom člověk, působí na mě okolí, rodina, i já mohu mít starosti)
- zda ve mě dítě nevědomě nevyvolává negativní pocity, zda jim nepodléhám a pokud ano, tak proč a jak je odstranit - zde pomáhá pochopit příčiny jeho projevů
- jaké pocity v dítěti vyvolávám já, zda ve mě cítí podporu, jistotu
- zda nepodléhám stresu, časovému tlaku, zda na děti nechvátám.

Příklady z praxe

Klouček z mé třídy, který se projevoval hyperaktivním a nevyzpytatelným chováním, nereagoval na lidské slovo, působil dojem výchovy bez mantinelů. Informace o jeho adopci a původu rodičů se k nám sice dostala díky prostředí malého města, ale pomohla nám si k němu dříve najít cestu. Potřeboval projevit více zájmu z naší strany, citovou vazbu a neustálou diskusi o pravidlech. Mohli jsme rodinu podpořit.

U jedné z dívek jsme dlouhou dobu přemýšlely, nad její dravostí a podbízivostí, někdy až bezohledností. Asi jsme se snažily příliš, a musím se přiznat, že jsme začínaly ztrácet trpělivost. V rodině byl mladší bratr, který se narodil se srdeční vadou a procházel řadou operačních zákroků. Díky této informaci jsme pochopily příčiny jejího chování, více jsme rozuměly jejím projevům. To samo stačilo k jejímu celkovému zklidnění.

Bohužel ještě stále se setkávám s dětmi, které nastoupí do mateřské školy bez předchozí přípravy rovnou na celodenní docházku a my o nich nemáme kromě věku a doporučení lékaře žádné informace. To je škoda.

14.2 Struktura identity dítěte se mění

Proto bychom se měly průběžně zajímat o to:

- co si dítě o sobě myslí? (sebepojetí)
- jak se při tom cítí? (pocit vlastní hodnoty)
- jak si umí poradit s požadavky? (sebeuplatnění)

Jaké jsou jeho informace o mateřské škole a očekávání, což je významné pro sebepojetí a pocit příslušnosti k mateřské škole, třídě, zda se cítí větší a starší než dřív, zda je dítě bezmocné, nebo se radostně vrhá do nového dění, zda aktivně přistupuje k požadavkům.

15. Jak bychom měli postupovat při adaptaci dítěte

15.1 Co by měly vědět a umět vaše děti

Dítě poprvé opouští jemu důvěrné prostředí a musí se postupně vyrovnat se spoustou úkolů. Vyznat se ve skupině, najít si svoji pozici, budovat svoji identitu, poznat, že všechny hračky nejsou jenom jeho, kontaktovat se s novými dětmi, poznat nová pravidla soužití. To na něj klade velké nároky, které musí ono i jeho okolí zvládnout.

Dítě by při vstupu do mateřské školy mělo být schopno využívat dříve osvojené poznatky a zkušenosti v nových situacích. Dovednosti, které si děti s sebou do mateřské školy přináší, usnadňují jejich adaptaci a tím zmenšují stres, zvyšují pravděpodobnost úspěchu a zvyšují pozitivní sebeocenění dítěte.

Pro dítě by bylo dobré, aby:

- netrpělo separační úzkostí, bylo schopno strávit alespoň část dne bez matky, aby byl ukončen proces separace
- mělo možnost setkávat se s jinými dětmi, sledovat jejich hry, těšit se z jejich přítomnosti
- mělo možnost návštěv v jiných rodinách, později i samostatně s jídlem a přespaním, a tak mohlo vyzorovat jiné výchovné přístupy

- mělo možnost přicházet do styku s jinými, pro dítě cizími osobami
- přirozeným způsobem dodržovalo základní hygienická pravidla, udržovalo čistotu a regulovalo své potřeby (pokud se nejedná o dítě s postižením, mělo by být bez plenek!)
- se umělo z větší části samo svléknout a obléknout, nebo alespoň s učitelkou spolupracovat
- umělo si poradit s malým problémem nebo požádat dospělého o pomoc
- bylo schopné reagovat na učitelku, zpozornět, když na něj mluví, rozumělo jednoduchým slovním pokynům.

A především, aby:

- se těšilo na děti a paní učitelku, nebo bylo alespoň přiměřeně zvědavé
- si bylo jisté návratem rodičů (dítě si sliby dobře pamatuje a těžko snáší, když je tomu jinak)
- si bylo jisté, že mateřská škola je bezpečné místo a že děti se na něj těší.

15.2 Doporučení pro rodiče, Neboli jak byste mohli usnadnit vstup vašeho dítěte do mateřské školy:

- pokud mateřská škola pořádá Den otevřených dveří, přijďte na návštěvu
- ještě před zápisem si získajte informace o mateřské škole, (zeptajte se ostatních rodičů na jejich zkušenosti)
- zjistěte si jaké je klima školy, (měli byste vědět, že velký počet aktivit a kroužků ještě neznamena dobrou mateřskou školu, důležité je, jak se v ní cítí děti ale i ti, co v ní pracují)
- naplánujte si procházky do okolí mateřské školy (je dobré sledovat děti při jejich hrách, chování učitelek při práci s dětmi)
- využijte období od zápisu do nástupu k náhodným návštěvám mateřské školy, (třeba ve chvílích, kdy je v mateřské škole méně dětí, aby se dítě nezaleklo velké skupiny dětí, hlučného a nepřehledného prostředí)
- bývá užitečné kontaktovat dítě s novými kamarády, na které se bude do mateřské školy těšit
- pro vaše dítě je dobré, když s ním budete povídat o tom, jaké to v mateřské škole je, co se tam dělá a jak jste vy sami do mateřské školy rádi chodili

- nikdy byste neměli dítě mateřskou školou strašit, (říkat mu: „...budeš-li mě doma zlobit, dám tě do školky...“, takové dítě vnímá mateřskou školu jako trest a trestu se přirozeně brání)
- pro dítě je přínosné, když dokáže trávit svůj čas bez vaší přítomnosti, v jiném prostředí, třeba i přes noc
- nepřetěžujte dítě svými nároky s odůvodněním nástupu do mateřské školy
- pokud chcete, aby se vaše dítě cítilo úspěšné a soběstačné, přirozenou cestou se zaměřte na jeho sebeobsluhu, samostatnost a dodržování základních pravidel
- promyslete, zda by nebylo užitečné sdělit učitelkám některé informace o zvycích a zvláštностech dítěte
- pro děti je přínosné, pokud do třídy nenastoupí všechny nové děti najednou, je dobré se domluvit s učitelkami, aby jim mohly poskytnout přiměřenou podporu
- využijte možnosti postupné adaptace a pokud je to možné, naplánujte si nástup do práce až po jejím ukončení (počítejte s tím, že adaptační fáze můžete využít až dnem přijetí vašeho dítěte do mateřské školy)
- je dobré vědět, že časové fáze adaptace mohou být přibližně tři: 1. do svačiny, 2. do oběda, 3. celodenní pobyt
- využijte možnosti vstupovat se svými dětmi do třídy, případně s nimi strávit čas v mateřské škole společně; nenarušujte, prosím, činnost třídy
- pokud máte jakékoliv pochyby o projevech vašeho dítěte, nebo o jeho pobytu mezi dětmi, ptejte se učitelky, společně jistě najdete řešení ve prospěch dítěte
- je možné, že se vám bude zpočátku po vašem dítěti stýskat, ale vězte, že děti, které do mateřské školy v tomto období nechodí, jsou hodně ochuzeny
- nejlepší bude, pokud z vás vaše dítě vycítí vaši důvěru v učitelky a jejich profesionální přístup.

15.3 Podpora dítěte rodinou

Během adaptace do mateřské školy se může dítě projevovat různými způsoby - je sklíčené, častěji pláče, přání zůstat doma zatěžuje vztah mezi dítětem a matkou, důvěra v matčinu lásku je otřesena, projevuje se zdánlivá regrese chování. Rodina si přeje, aby se dítě v mateřské škole cítilo dobře, je citlivější, může dojít k dočasnému zhoršení vztahů mezi rodičem a dítětem.

Je dobré děti podpořit a dát jim najevo, jak jsou šikovné, povzbudit je a ocenit jejich samostatnost, protože: „Potřeba úspěchu a uznání je přirozenou lidskou potřebou

každého člověka, dospělého i dítěte.“ (Kopřiva, P., Respektovat a být respektován, str. 161) Rodina může dítě podporovat a vytvořit si svoji vlastní tradici, jak dítě do nového školního společenství uvádět. Splnit mu malé přání v prvním týdnu (nové oblečení), zajímat se o vyprávění prvních příhod ze školky, aby vstup byl zážitkem. Uspořádat malou oslavu: „Hurá, to nám ten Jiřík vyrostl, už chodí do školky. A všichni se tam na něj těší a mají ho rádi.“ = pozitivní přijetí.

Rodiče by měli podporovat dětská přátelství, umožňovat dětem, aby se navštěvovaly i doma, aby se na sebe těšily.

Po delší době je dítě samostatnější, více nezávislé, pozná nové formy výchovy, rozšiřuje si repertoár chování, napodobuje velké děti. Dovednosti získané při styku s jinými dětmi mohou mít vliv i na sourozenecké vztahy - cítí se větší a chová se dominantněji, starostlivěji nebo více ochránářsky.

15.4 Doporučení pro učitelky a ředitelky mateřských škol, Neboli jak je dobré působit na děti při vstupu do mateřské školy

Kolegyním učitelkám a ředitelkám mateřských škol bych doporučila:

- zorganizovat pro nové rodiče a jejich děti „den otevřených dveří“, při kterém se budou moci seznámit s prostředím školy, podívat se do jednotlivých tříd, pohrát si s dětmi
- připravit pro rodiče informativní materiály, ve kterých obdrží základní informace o provozu a pravidlech mateřské školy, seznámí je s možností dalších informací na www stránkách, (protože více informací znamená méně strachu)
- citlivě informovat rodiče o požadavcích na děti a o tom, jaké změny vstup do mateřské školy jejich dětem přinese
- vyhradit si dostatek času na komunikaci s rodiči během zápisu, zeptat se rodičů co očekávají od mateřské školy v zájmu rozvoje jejich dítěte
- umožnit rodičům výběr třídy, ve které chtějí, aby dítě mateřskou školu navštěvovalo, a tím podpořit jejich spolupráci s učitelkami a zájem jejich dítěte o mateřskou školu
- pro adaptaci dětí je dobré dávat do jedné třídy sourozence a děti, které se znají
- spolupracovat s rodiči dříve, než jejich dítě do mateřské školy nastoupí, možnostmi je několik (je možné využít běžných dnů nebo slavností a akcí pořádaných školou, klubu maminek na mateřské dovolené)

- je přínosné hovořit s rodiči o tom, v čem se liší dnešní mateřská škola od té, do které chodili oni
- vysvětlit rodičům strategii adaptace (to je pobyt v mateřské škole v době nástupu - „do svačiny“, „do oběda“, celodenně)
- nabídněte rodičům možnost setrvávat s dítětem
- je dobré dávkovat pobyt dětí ve třídě po krátkých úsecích, dítě si samo řekne, kdy mají rodiče přijít až po obědě
- nikdy bychom neměli přistoupit na to, že dítě nastoupí do MŠ rovnou na celodenní provoz
- pokud to je třeba, stanovte si s rodiči pravidla pro jejich pobyt ve třídě
- nikdy bychom neměli odtrhovat plačící dítě od rodiče, snad jen se souhlasem rodičů pomoci matce dítě přesunout (záleží na situaci)
- ve třídě je dobré odhadnout, zda dítě potřebuje více společnost dospělého, nebo je raději u dětí
- je dobré komunikovat s rodiči nejen na bázi funkční komunikace, ale pečovat i o komunikaci osobní
- rodiče by měli mít možnost denně konzultovat situaci svého dítěte s učitelkou, svěřit se se svými pochybnostmi
- rodiče rádi slyší pozitivní zprávy, že vše probíhá v normě, že mateřská škola bude dítěti ku prospěchu
- učitelka by měla dávat rodičům najevo, že jí na jejich dítěti záleží, že je má ráda
- dítě potřebuje učitelčinu účast a pochopení pro různé projevy a zvláštnosti v chování, je jisté že se chová, tak jak mu to nejlépe jde
- buďte dítěti oporou, seznamte je s prostředím, má vás rádo nablízku, potřebuje trpělivé ujišťování o návratu rodičů
- mějte trpělivost, nechávejte nové dítě volně si hrát a pozorovat - netrvejte na účasti v řízených činnostech, až nastane čas, samo se rádo zapojí
- plačícím dětem projevujte účast, vyslechněte je
- respektujte individualitu dětí, míru jejich podpory a intimity, kterou potřebují
- je dobré zprostředkovat dětem radostné těšení, otevřenost novým věcem, naději na pozitivní očekávání.

IV. Závěr

Má bakalářská práce se zabývá socializací dětí v mateřské škole. Jejím záměrem bylo popsat mechanismy, které dětem pomáhají při adaptaci na předškolní zařízení, a tím usnadňují jejich socializaci v mateřské škole.

Na počátku práce jsem rozebrala vnitřní a vnější vlivy na socializaci dítěte, definovala psychologické poznatky a pedagogické zkušenosti.

Díky této práci jsem si prohloubila teoretické poznatky, uvědomila si širší souvislosti, odpověděla si na spoustu otázek. Současně ale vyvstaly otázky nové, což je mojí motivací pro dalšího sebevzdělávání.

Dále jsem zpracovala výsledky dlouhodobého pozorování socializačního procesu, které bylo obohaceno o moje vlastní zkušenosti z praxe.

Pozorované děti, které jsou popsány v této bakalářské práci, patřily mezi děti běžné, bez závažnějších komplikací nebo projevů. Přesto je evidentní, že každé z nich vyžadovalo individuální přístup, odlišné adaptační mechanismy a odlišnou podporu od učitelek. Při jejich nerespektování by se adaptační fáze zkomplikovala a stala se pro děti zbytečně obtížná. V případě necitlivého přístupu u Natálie by k nástupu do mateřské školy nedošlo, pravděpodobně by byl rodiči minimálně o rok odložen. Potvrdilo se tvrzení, že přístup, který vyhovuje jednomu dítěti, může druhé zraňovat a poškozovat je, ale současně i to, že existují platné zásady, které lze zobecnit. Ty jsou například následující:

- dobře vycházet s rodiči, děti přejímají pocity „svého“ dospělého
- nevnucovat dítěti činnosti, dopřát jim možnost vlastní volby
- umožnit dětem pozorování, respektovat jejich potřeby
- být pozitivní, naznačovat dítěti pozitivní očekávání
- podávat informace, co budeme dělat, kam půjdeme, jak to bude
- nevnucovat sama sebe, ani druhé děti, respektovat potřebu intimity
- dodržet jejich zvyklosti a rituály (týká se oblečení, hraček)
- poskytnout dětem pravidla, která budou natolik volná, aby dětem umožnila samostatnost a volný pohyb, ale současně natolik pevná, aby si byly jisté bezpečným prostředím
- dát dětem prostor pro vyjádření svých názorů, komunikovat s nimi jako s partnery
- vystupovat autenticky, to je tak aby, dítě cítilo naši lásku a zájem o ně samotné.

Velkým přínosem a současně i zátěží bylo dlouhodobé pozorování, teprve jsem sbírala zkušenosti a o to bylo časově náročnější. Uvědomila jsem si, kolik jevů nám může uprostřed práce s dětmi uniknout, pokud bedlivě sledujeme některé děti, mohou naší pozornosti snadno uniknout druhé. Přesto tento proces hodnotím kladně a nových dovedností jsem již při své práci reálně využila..

Práci jsem zpracovávala takovým způsobem, aby ji bylo možné využít i jako metodický materiál pro rodiče nově nastupujících dětí, případně pro další zájemce o tuto tematiku.

V. Seznam literatury a pramenů

- Bacus, A., Vaše dítě ve věku od 3 do 6 let. Praha: Portál, 2004. IBSN 80-7178-862-7
- Caiatiová, M., Delačová S., Mullerová A., Volná hra. Praha: Portál, 1995. IBSN 70-7178-011-1
- Čáp, J., Mareš, J., Psychologie pro učitele. Praha: Portál, 2007. IBSN 978-80-7367-273-7
- Deissler, Herbert, Hans, Každodenní problémy v mateřské škole, Praha: Portál, 1994. IBSN 80-7178-010-3
- Dostál, A., Opravilová, E., Úvod do předškolní pedagogiky. Praha: SPN, n. p., 1988.
- Fichnová, K., Szobiová, E., Rozvoj tvořivosti a klíčových kompetencí dětí. Praha: Portál, 2007. IBSN 978-80-7367-323-9
- Fontana, D., Psychologie ve školní praxi. 2. vyd. Praha: Portál, 2003. IBSN 80-7178-626-8
- Gillernová, I., Mertin, V., Psychologie pro učitelky mateřské školy. Praha: Portál, 2003. IBSN 80-7178-799-X
- Havlíňová, M., kol., Zdravá mateřská škola: výchova dětí od 3 do 8 let. 2. vydání. Praha: Portál, 1997. IBSN 80-7178-164-9
- Havlíňová, M., Kurikulum podpory zdraví v mateřské škole. Praha: Portál, 2009. IBSN 80-7367-061-5
- Helus, Z., Dítě v osobnostním pojetí. Praha: Portál, 2004. IBSN 80-7178-888-0
- Jeřábková, B., Mateřská škola jako životní prostor I. Brno: Masarykova univerzita, 1993. IBSN 80-210-0830-X
- Holý, I., Úvod do sociologie (skripta), Brno: PdF, MU 2005
- Kopřiva, P., Nováčková, J., Nevolová, D., Kopřivová, T., Respektovat a být respektován. Kroměříž: Spirála, 2006. IBSN 978-80-904030-0-0
- Koťátková, S., Hry v mateřské škole v teorii a praxi. Praha: Grada, 2005. IBSN 80-247-0852-3.
- Lisá, L., Vývoj dítěte a jeho úskalí. Praha: Avicenum, 1986. IBSN 08-084-86
- Matějček, Z., Dítě a rodina v psychologickém poradenství. Praha: SPN, 1992. IBSN 80-04-25236-2
- Matějček, Z., Pokorná, M., Radosti a starosti. Jinočany: H+H, 1998. IBSN 80-86022-21-8
- Matějček, Z., Rodiče a děti. Praha: Avicenum, 1986. IBSN 08-011-86

- Mertin, V., Gillernová, I., Psychologie pro učitelky MŠ. Praha: Portál, 2003. IBSN 80-7178-799-X
- Nakonečný, M., Encyklopedie obecné psychologie. Praha: Academia, 1998. IBSN 80-200-0625-7
- Niesel, R., Poprvé v mateřské škole. Praha: Portál, 2005. IBSN 80-7178-989-5
- Opravilová, E., Předškolní pedagogika II. Liberec: Vysokoškolský podnik, s.r.o. Liberec, 2004. IBSN 80-7083-786-1
- Prekop, J., Jak být dobrým rodičem. Munchen: Kosel-Verlag, 2000. IBSN 80-247-9063-7
- Řezáč, J., Sociální psychologie. Brno: Paido, 1998. IBSN 80-85931-48-6
- Svobodová, E., Švejdová, H., Odbornostně sociální přístup v práci učitelky mateřské školy. Vedení MŠ, RAABE, Praha 1993
- Smolíková, K., Rámcově vzdělávací program pro mateřské školy. Praha: VÚP, 2007. IBSN 978-80-87000-10-6
- Somr, M., Úvod do metodologie a metod výzkumu. studijní podpora
- Svobodová, E., Hry v mateřské škole. studijní podpora
- Svobodová, E., Obsah a formy předškolního vzdělávání. České Budějovice: ČU, 2007
- Svobodová, E., Prosociální činnosti. Praha: Raabe, 2007. IBSN 80-86307-39-5
- Švaříček, S., a kol., Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách. Praha: Portál, 2007. IBSN 978-80-7367-313-0
- Vágnerová, M., Psychopatologie pro pomáhající profese. Praha: Portál, 2008. IBSN 978-7367-414-4
- Vágnerová, M., Vývojová psychologie. Praha: Portál, 2000. IBSN 80-7178-308-0
- Vágnerová, M., Základy psychologie. Praha: Portál, 2005. IBSN 80-246-0841-3
- Zelinková, O., Pedagogická diagnostika a individuální vzdělávací program. Praha: Portál, 2007. IBSN 978-80-7367-326-0.

Elektronické zdroje:

<http://www.mamicka.sk/article-detsky-temperament-a-rodina.html>

<http://cs.wikipedia.org/wiki/Stres>

<http://cs.wikipedia.org/wiki/Socializace>

http://is.muni.cz/th/67488/pedf_m/Diplomova_prace.txt

<http://www.postreh.com/phprs/rservice.php?akce=tisk&cislocclanku=2006012201>

VI. Seznam příloh

Přílohy č. 1 - 6: Záznamy z pozorování č. 1 - 6 Eliška I

Přílohy č. 7 - 12: Záznamy z pozorování č. 1 - 6 Eliška II

Přílohy č. 13 - 18: Záznamy z pozorování č. 1 - 6 Natálie

Přílohy č. 19 - 24: Záznamy z pozorování č. 1 - 6 Michal

Příloha č. 1			doba pozorování
Záznam pozorování č. 1			září 2008
jméno Eliška I	datum narození říjen 2005	aktuální věk 2,11	průměrná docházka 50%
1. Příchod (odchod) z mateřské školy, jak se loučí s rodiči (vítá je).			
<p>První den: Eliška zamračená, matka ji strčila do dveří, prohodila několik organizačních slov, do třídy jít nechtěla. Jakmile Elišku pustila a zavřela dveře, začala vztekle a afektovaně brečet (řvát). Seběhly se naše děti. Honzík – „mně se to nelíbí“. Učitelka – „vidíš, a také jsi brečel....a hodně... a včera po prázdninách taky. Je nová, musíme počkat, než přijde na to, že je u nás pěkně“. Ostatní děti ji střídavě utěšují, nechá se obejmout. Berou ji za ruku a ukazují hračky. Za chvíli „kramaří“ v kuchyňce, rovná si věci do košíku. Větší děti kolem ní rozvinuly hru Na obchod, Na domácnost. Občas na ni promluví, jinak si zaujatě hraje sama uprostřed jejich hry. Svačina- sedí zamračeně u závěsu, ke stolu nejde, při pokusu dát ji vyčůrat nehorázný křik a protesty. V ruce drží malou mikrovlínu z kuchyňky, tu si okamžitě oblíbila a nepouští ji z ruky. Ven ji oblékly děti, jen jsem ji pomohla s botami. Zahrada – spokojeně přenášela věci z místa na místo, hraje si v písku, vozí kočárek. Děti se u ní střídají a ukazují jí průlezký. Na učitelku se mračí, hned jak se přiblíží, reaguje negací. Navigují pečující děti z dálky....šly se s ní napít, pila jako duha. Oběd – nechala se posadit ke stolu. Děti mě upozorňovaly, že nejí. Říkám, že to nevádí. Náhle vzala lžici a všechno samostatně, hladově a celkem grifně snědla. Na moji hlasitou domněnku, že broskev asi nebude chtít, si ji vzala a šla za matkou.</p> <p>1. týden: Přicházela s brekem, vztekala se, už od dveří křičela „ne“. Nela nebo jiná holčička ji odvedla za dětmi a ty jí začaly objímat a ukazovat hračky. Velmi brzy přestala brečet, začala si hrát. Svačina – trochu jedla, nechtěla pít.</p> <p>2. týden: Byla strčena maminkou do třídy, trochu měla tendenci se vztekat, nebo se hrozitánsky mračila. Děti se jí hned ujaly, začala je poslouchat, trochu se uklidnila. Na bližší vzdálenost mezi ní a učitelkou reagovala mračením, ale někdy ji šla ukázat prasátko, nebo jinou hračku, kterou si přinesla. Odchod: uviděla maminku, nedopila, nedojedla, přestala reagovat a odešla za maminkou.</p> <p>3. týden: V šatně byl trochu slyšet pláč, potom se otevřely dveře a maminka ji lehce strčila do třídy. Hned si šla hrát, děti již tolik nepotřebovala, hračky hodně střídala, hrála si „svoje“ hry ve skupinkách dětí. Vypadala spokojeně, byla opět bezkonfliktní ve vztahu k dětem.</p> <p>Příběh: - Přivedl ji tatínek i maminka. Přišla s pláčem (trucovitý). Pozvala jsem do třídy i tatínka. Dívali se na písčomily, tatínek se divil a říkal Elišce, že to má dobrý, odcházel. Dobrovolně se nechala vzít do náruče a jít mávat. Ve chvílce se nechala položit na zem. Měla malý míček a autíčko. Povídala, že jí ho koupil tatínek, ukazovala mi, jak se s ním</p>			

hází. Asi patnáct minut jí ho děti střídavě házely a ona pro něj běhala (byla akčnější). Potom si šla hrát po svém.

- Do třídy vstoupila malinko uplakaná. Nesla si malou lokomotivu. Po dvou metrech si tatínek mezi dveřmi dřepnul a volal ji zpátky a chtěl pus. Otočila se, došla mu dát pus a šla k učitelce. Povídala mi, že mašinka je modrá (správně).

2. Jakou dítě používá kotvu.

Téměř každý den něco jiného – příklady:

Hračka – mikrovlákná trouba, kterou si našla ve třídě

Plyšový tygříček, hlídala si ho a nosila při sobě. I venku.

Plyšová opička, chvilkami si na ni vzpomene a nosí ji.

Mechanické plyšové prasátko, měla ho i venku, ale leželo na lavičce.

Maňásek

Malý měkký míček, malé pidiautíčko – zpočátku ho chtěla mít u sebe, postupně jej odložila a vzpomněla si na něj až při odchodu.

Malá modrá umělohmotná lokomotiva, po chvilce ji odložila, neměla ji ani venku.

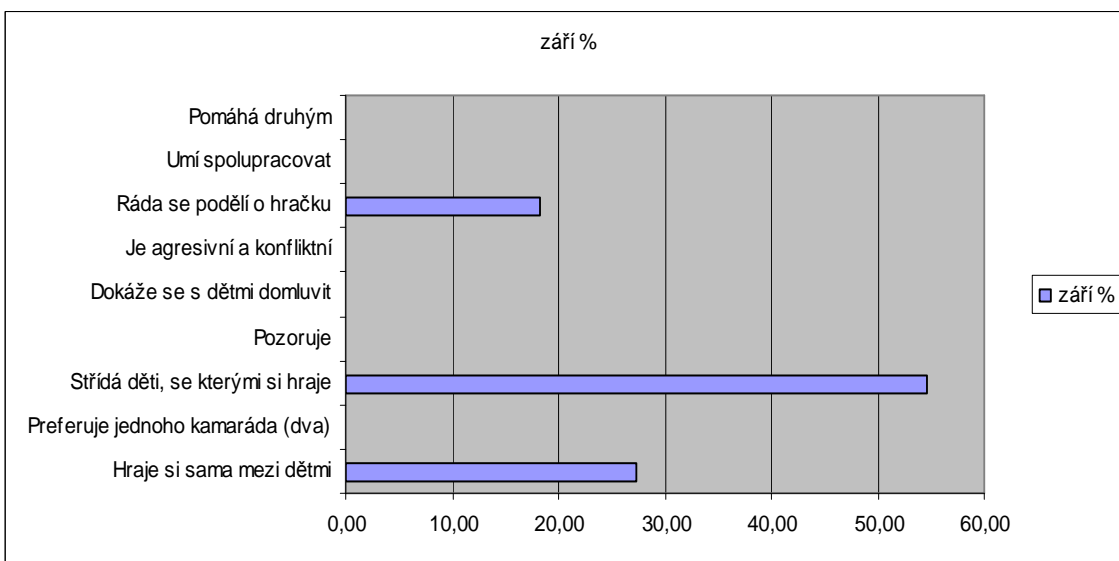
Růžové plyšové prasátko. Jiný plyšák.

3. Kdo poskytuje dítěti citové a sociální zázemí ve třídě.

Když se setkala očima učitelkou, tak se velice zamračila, reagovala negativisticky. U oběda jsem ji mohla přidat buchtu..., sem tam mi přišla říci o hračce, kterou si přinesla, ke konci měsíce se nechala vzít do náruče.

Děti, které o ní pečovaly, ji chovaly na klíně a mazlily ji. Braly ji do svých her, ona se nechala, ale když z jejich hry vypadla, byla také spokojená, zabavila se sama. Ema, stále jí vykládá a Eliška ji celkem poslouchá.

4. S kým si hraje

5. Jaké hračky a typy her vyhledává, jak se jeho zájem proměňuje

Nechala se dětmi navigovat, začlenit do her, ale hrála si po svém: kočárek, vozík, mikrovlnka, panáček, panenky, obchod, kuchyňka, plyš,... postupně mapovala prostředí třídy, zkoušela různé hračky. Celkem dobře a sama od sebe uklízela a zase si půjčovala další hračky. K předmětům se chovala s citem, nic nevysypávala a nerozhazovala.

Obchod, panenky Barbie, malá dětská knížka a vše co ji upoutá nebo jí děti nabídnou.
- Téměř celou dobu si vrtala v písku, přesypala písek do kyblíčků a vydávala doprovodné zvuky. Její výraz byl zaujatý.

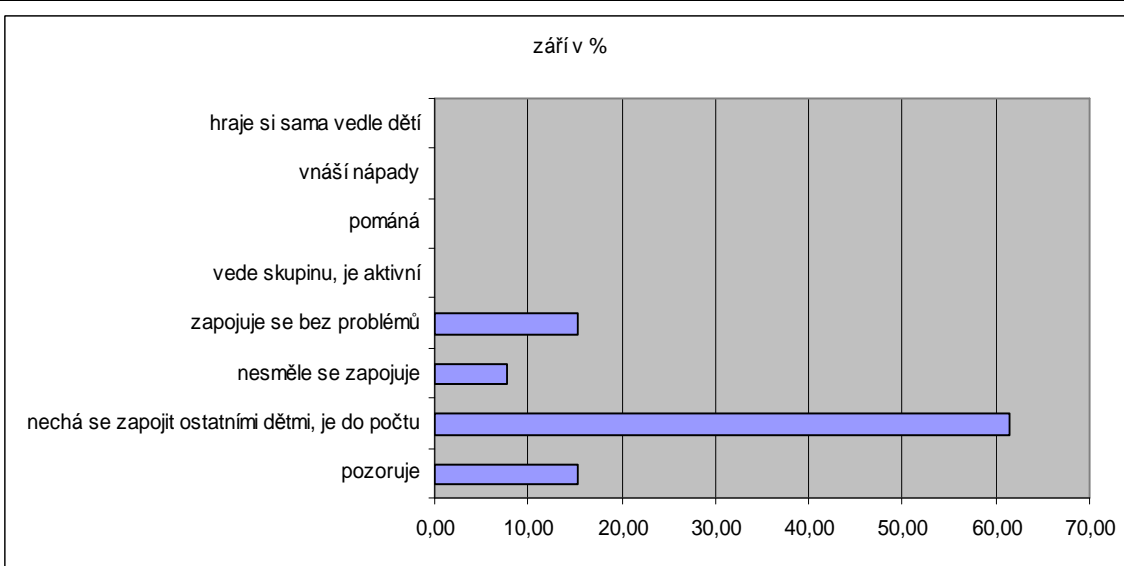
- Hračky střídala, nejdéle kuchyňka, míček, drobné stavebnice. Nedělá kolem sebe nepořádek, hračky celkem vrací na místo. Vystačila si sama, od učitelky si chvilku nechala házet míček, který si přinesla z domu. Venku ji děti zapojovaly do her (schovávaly se v lesíčku aj.), ale v rámci jejich hry si jede ještě svoji.

- Hrála si s dětmi i sama - lokomotiva, „horolezectví“ (přivazovala lana a žebřiny, nebo se nechávala přivazovat od dětí), auta, kostky. Děti ji braly do her (schovávaly se v lesíčku aj.), ale v rámci jejich hry si rozehrála ještě svoji.

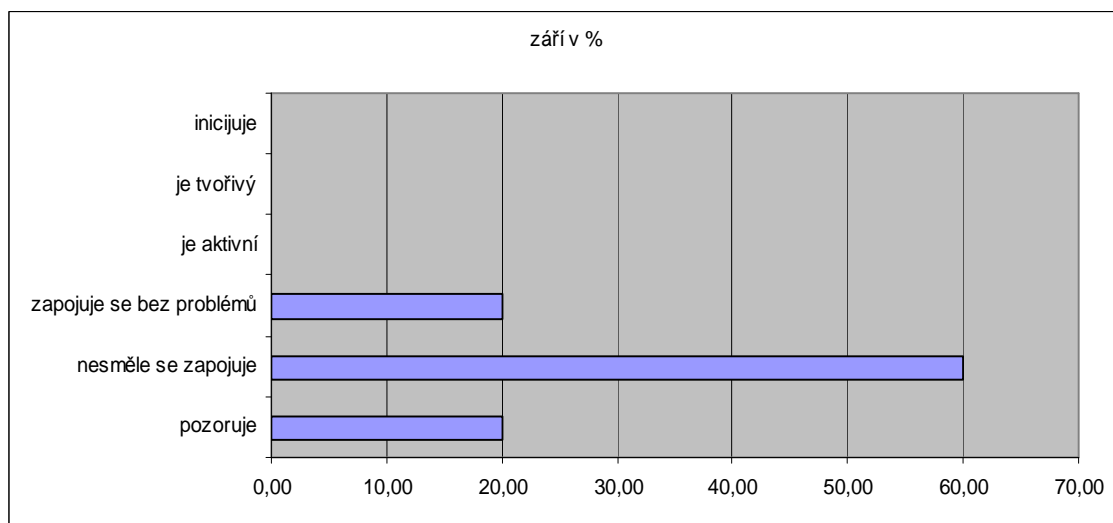
- Půjčila dětem svoji hračku. Běhala s dětmi v lesíčku, přišla mi ukázat kaštanek. Byla stále v pohybu, stále se něčím zabývala. Nosila šišky, hrabala jehličí, hledala kaštiny.

6. Jak se prosazuje v kolektivu dětí:

Děti jí plní co jí na očích vidí, ale ona je přítom nediriguje, moc na ně nemluví. Pozorovala, děti jí nabídly hru, dobrovolně šla, neodmítala. Když však děti nebyly nablízku, tak si spokojeně hrála sama.

7. Jak se projevuje při řízených činnostech:

8. S kým a o čem si povídá, jaké dospělé oslovuje

1. polovina měsíce:

Jakýkoliv kontakt s učitelkou ignorovala, hned byla jako bubák. V zápalu hry promluvila i na učitelku, ale nebylo jí rozumět, zeptat se nešlo.

S dětmi, krátce, zatím jí není rozumět. Dospělé přehlíží, říká „ne“, kývla mi, že chce přidat.

- „Ten talíř nechceš pomoci vyškrabat, že ne.“ – chtěla pomoci, jedla s chutí, nemračila se

- Ráno mi sama ukazovala plyšové mechanické prasátko

- Sama od sebe mě oslovila a vyprávěla o knížce, kterou si prohlížela, četla obrázky. Již se tolik nemračila.

2. polovina měsíce:

- Sama od sebe oslovila učitelku při příchodu, během dne ji není téměř rozumět. Bála jsem se ptát, co říká, abych jí nezasekla. Povídala mi o barvách na mašince.

- Sem tam mě sama osloví. Šla jsem vyřídit vzkaz do jiné třídy. Dala jsem jí možnost jít se mnou nebo počkat s dětmi. Zvolila si mě, ale na chodbě se rozhlédla, zarazila a chtěla počkat s dětmi ve třídě.

- Děti, co jí pomáhají, ještě nebyly v šatně, na moji nabídku o pomoc reagovala vztekle. Dětem říkala, že to neumí.

- Jakmile jsem vstoupila do třídy, radostně mi oznamovala, že má krátké vlasy. (Byla ostříhaná.)

Vyjedla rizoto do posledního zrníčka rýže a přišla nám to ukázat. (nemluvila) Měla radost, když jsme obdivovaly krásně vyjedený talíř.

9. Závislost na odměně – úspěchu

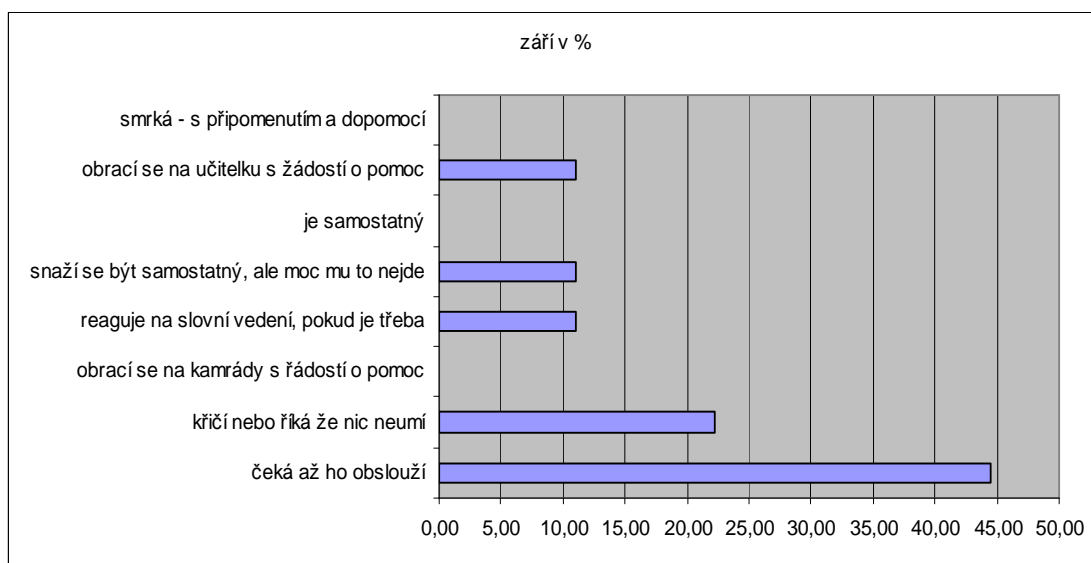
Závislost na úspěchu: 0x

Závislost na odměně: 0x

Závislost na slovním ocenění: žádná 5x, malá 2x, přiměřená 4x

Chválily jsme ji za upitý čaj, vypila ještě víc, na povzbuzení a pohlazení dopila čaj

10. Jak jeho úroveň sebeobsluhy ovlivňuje jeho socializaci:

Reakce na učitelky: Na učitelku se mračila, měla tendence k opačnému chování – ale pouze u dospělých, děti si sní mohou dělat téměř cokoli.

Ke konci měsíce se nám snažila vyhovět, ale naše návrhy musely být prosty jakéhokoliv nátlaku a musely obsahovat možnosti, volby.

- Něžný ale jasný pokyn fungoval.

- Říkala jsem informace lhostejně – celkem reagovala.

- Když jsme si s dětmi povídali, odběhla pryč do lesa. Musela jsem pro ni na půl cesty a zdůvodnit, proč se má vrátit. Po chvíli přemýšlení přiběhla.

Hygiena a sebeobsluha:

Děti se o ní starají: oblečou, odvedou, dají napít.... Není poznat, zda by se snažila sama, kdyby se o ni děti nestaraly. Domlouvali jsme se s dětmi, že něco už umí sama a mohly by ji jenom kontrolovat a povzbuzovat. V umývárně si zmáchala rukávy.

Trochu si zamotala kalhoty, ale jinak na WC sama, v šatně reagovala na slovní návod při oblékání, já i děti jsme ji pak pomáhali, později přišla a nechala si pomoc od učitelek

Od předchozích dnů velké ochlazení počasí – přibýlo oblečení. Měla jen letní bundu – domlouváme se s maminkou, že nám to přijde málo. Maminka říkala, že ji oblékal otec, že ještě spala. Včera ji vedla matka a také svetr neměla.

- Ema ji oblékla i svlékla, spolu s Eliškou jsme obrátily svetr, jinak samostatná.

- Měla tendenci dětem říkat, že to neumí, ale pak je poslechla.

Strava:

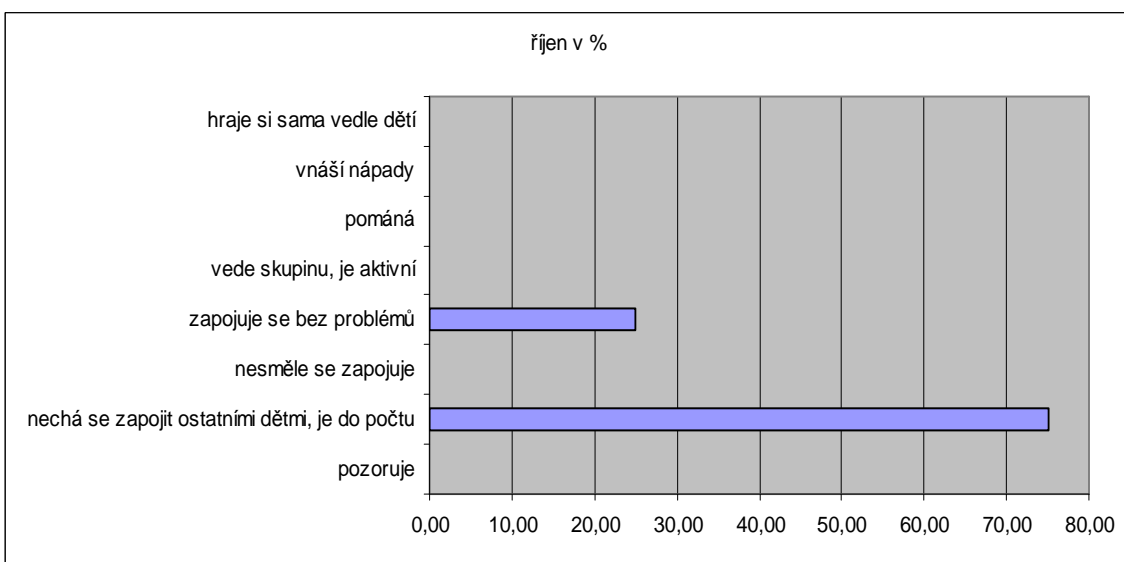
Jí pěkně, rychle se zaujetím, velice málo pije.

Příloha č. 2			doba pozorování																				
Záznam pozorování č. 2			říjen 2008																				
jméno	datum narození	aktuální věk	průměrná docházka																				
Eliška I	říjen 2005	3.0	15%																				
1. Příchod (odchod) z mateřské školy, jak se loučí s rodiči (vítá je).																							
<p>- Přišla s tatínkem do třídy. Malinko se mračila. Přinesli bonbóny, domluva a učitelkou, (svátek a narozeniny). Potom se tatínek s Eliškou rozloučil a odešel. Děti se na Elišku těšily, Ema si ji hned vzala do hry, během den se zdála být v pořádku, Ema se o ni pečlivě starala.</p> <p>Odchod: za maminkou odešla v klidu, pomalu</p> <p>- Měla kašel a rýmu, současně čekají doma rodinu, byla s maminkou u babičky v Budějovicích</p>																							
2. Jakou dítě používá kotvu.																							
<p>Hnědá opička – zapomněla ji ve školce</p> <p>Druhá světle hnědá opička, nosila si obě, ze šatny se pro ně vracela.</p>																							
3. Kdo poskytuje dítěti citové a sociální zázemí ve třídě.																							
Děti, hlavně Ema a Adámek																							
4. S kým si hraje																							
<div style="text-align: center;">říjen %</div> <table border="1"> <thead> <tr> <th>Chování</th> <th>Podíl (%)</th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td>Pomáhá druhým</td> <td>0,00</td> </tr> <tr> <td>Umí spolupracovat</td> <td>0,00</td> </tr> <tr> <td>Ráda se podělit o hračku</td> <td>0,00</td> </tr> <tr> <td>Je agresivní a konfliktní</td> <td>0,00</td> </tr> <tr> <td>Dokáže se s dětmi domluvit</td> <td>0,00</td> </tr> <tr> <td>Pozoruje</td> <td>0,00</td> </tr> <tr> <td>Stydí děti, se kterými si hraje</td> <td>33,00</td> </tr> <tr> <td>Preferuje jednoho kamaráda (dva)</td> <td>33,00</td> </tr> <tr> <td>Hraje si sama mezi dětmi</td> <td>33,00</td> </tr> </tbody> </table>				Chování	Podíl (%)	Pomáhá druhým	0,00	Umí spolupracovat	0,00	Ráda se podělit o hračku	0,00	Je agresivní a konfliktní	0,00	Dokáže se s dětmi domluvit	0,00	Pozoruje	0,00	Stydí děti, se kterými si hraje	33,00	Preferuje jednoho kamaráda (dva)	33,00	Hraje si sama mezi dětmi	33,00
Chování	Podíl (%)																						
Pomáhá druhým	0,00																						
Umí spolupracovat	0,00																						
Ráda se podělit o hračku	0,00																						
Je agresivní a konfliktní	0,00																						
Dokáže se s dětmi domluvit	0,00																						
Pozoruje	0,00																						
Stydí děti, se kterými si hraje	33,00																						
Preferuje jednoho kamaráda (dva)	33,00																						
Hraje si sama mezi dětmi	33,00																						

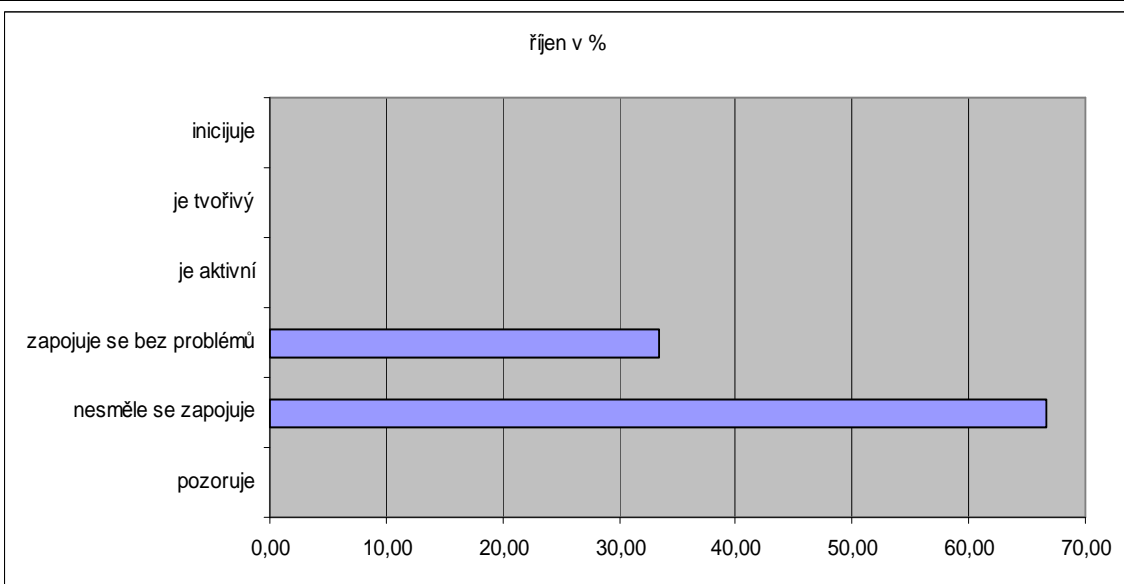
5. Jaké hračky a typy her vyhledává, jak se jeho zájem proměňuje

Ema si ji zařadila do hry, Eliška ji poslouchá jako hodiny, dělala co říkala Ema, nebo jenom pozorovala.

6. Jak se prosazuje v kolektivu dětí:

7. Jak se projevuje při řízených činnostech:

8. S kým a o čem si povídá, jaké dospělé oslovuje

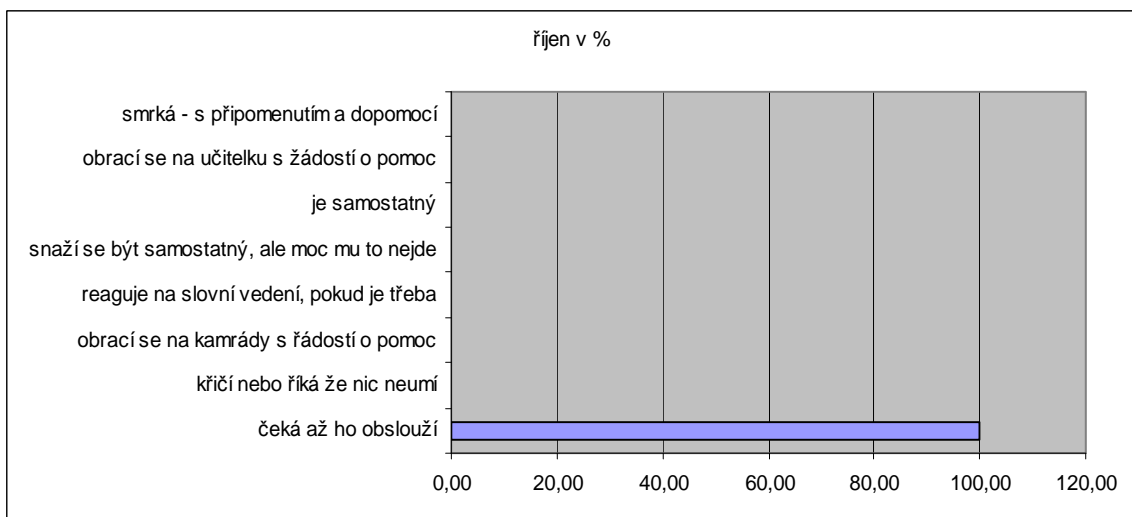
S maminkou byla u babičky, tatínek je teď v práci a maminka miminko ještě nemá. Ema se ptala, jestli chce punčochy, nebo si půjde s nimi běhat...Eliška většinou kývala,

pokud ne, dala Ema jinou nabídku. Slavili jsme narozeniny, v ruce držela bonbón. V šatně jí ho Ema chtěla dát do poličky. Nesouhlasila, mračila se, plakala (trucovala?). Když jsem jí bonbón dávala do kapsy od bundy, protestovala taky, ale podvolila se argumentu, „aby se venku nezamazal“..
 Dneska se poprvé v kuchyňce setkala s babičkou (paní kuchařka na výpomoc), Mluvila na ni, ukazovala jí vyškrabaný talíř od polévky, babička ji chválila. Pak si šla nandat druhé.

9. Závislost na odměně – úspěchu

Závislost na úspěchu: 0x
Závislost na odměně: malá 1x
Závislost na slovním ocenění: přiměřená 2x hlavně od Emy

10. Jak jeho úroveň sebeobsluhy ovlivňuje jeho socializaci:

Hygiena a sebeobsluha:

Děti ji udělaly vše dřív než se stihla vyjádřit. Při oblékání kalhot jí Ema ukazovala jak přijdou, Eliška si je oblékala sama.

Jídlo:

Jedla, pila s chutí..

Reakce:

Ema ji měla jako živou panenku. Říká jí, co má dělat, kdy si sednout, chválí ji za to, že všechno vypila... Na klidné a opodstatněné zavolání učitelky taky přišla. Nemračila se.

Příloha č. 3			doba pozorování
Záznam pozorování č. 3			listopad a prosinec 2008
jméno Eliška I	datum narození říjen 2005	aktuální věk 3,1	průměrná docházka 94%
1. Příchod (odchod) z mateřské školy, jak se loučí s rodiči (vítá je).			
<p>Přišla vážnější, ale se zvědavým výrazem. Poprvé od narození sestřičky. Děti, hlavně Emča zajásaly.</p> <p>Příchody: mávat nechodila</p> <ul style="list-style-type: none"> - Po příchodu do třídy si hned chodila pro třídu a na různých místech si hrála. Výběr míst se řídí jejím zájmem, nikoliv tím, zda tam již jsou děti nebo ne. - Ráno si přinesla pyžámko, že bude ve školce spát. Během dne jí babička přinesla kozačky, protože přišla jenom v teniskách a mrzne. Když došlo na spaní, tak jí Ema převlékla, pak se koukala na Krtečka. Nechtěla si lehnout, pospávala v sedě. Chvilími měla tendenci si lehnout, ale potom si opět sedla. Když jsem ji lákala na lehnoutí, měla tendenci kňourat, nedala se. Když se probrala, tiše si prozpěvovala a povídala pod fousy. Při oblékání si k ní sedla Zuzanka a „radila“ jí. Několikrát si strčila nohu do jiné nohavice. Když jsem ji šla pomoci, tak se vesele smála. Maminku nijak zvláště nevíkala. - Přivedla ji babička, měla s sebou pejska od čerta. Nechala si dát pusu a šla do třídy. Okamžitě se jí ujalo některé z dětí. Když nesla babičce-kuchařce talíř, dostala pusu, a šla si pro druhé jídlo. (Babička se zdá citovější, než maminka) Přišla s maminkou, bez ohlížení. Děti na ni reagovaly pozitivně a zařadily si ji do hry. Přivedl ji tatínek, Eliška dětem přinesla sušenky a tak mi tatínek podával krabičku. Dały jsme ji s Eliškou na stůl, že si po svačině pochutnáme. <p>Odchod – oblékla se, napila se, vzala banán. Šla za maminkou, děti jí mávaly a říkaly ahoj..</p> <p>Odcházela později s babičkou, klidně čekala, několikrát se přišla ujistit, že přijde.</p> <ul style="list-style-type: none"> - když pro ni maminka přišla, ještě spala. Společně jsme se oblékly, Ema si s Eliščinou maminkou domlouvala bobování, dopila čaj a odešla. - Odpoledne přišla maminka hned po spaní. Víkala ji celkem příjemným hlasem, avšak požadovala, aby si Eliška udělala všechno sama. Klidně, ale striktně povídala: „Jestli ti babička bačkůrky obouvá, tak já ne.“ – Eliška se mračila – spolu jsme se převlékly, pomalu si vypila čaj a šla za maminkou. Objala ji kolem nohou, maminka ji pohladila po vlasech. <p>Různé:</p> <p>Najednou byla ve třídě, dveře se trochu otevrou a Eliška je tu. Děti se těší, kdo se jí ujme, celý den se o ni starají, mazlí se s ní.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Přišla s tatínkem. Jakmile vstoupila, ukazovala mi dvě umělohmotná zvířátka a říkala, že to je bu (kráva) a ovečka. Věděla, že bu jí trávu a tady dává mléko. Přidala se k velkým dětem do hry. Ráda jim sedá na klín a nechá se chovat. Klárka ji nadzvedla a Eliška se tukla do hlavy, plakala. Projevili jsme jí účast a Ema ji utěšila. 			

- Od tatínka dostala nový batůžek, nosila ho po třídě a ukazovala dětem
-. Dneska byla chvilku ve třídě moje dcera, děti si s ní povídali, přišli jsme na řeč, že máme také Elišku. Ta však dala hlavu dolů a mračila se.
- Ráno běžela pro razítko, které včera zapomněla, sedla si a tiskala. Přivedla ji babička, oblečenou do trička po tatínkovi a měla strach, že ji v pleteném triku bude teplo. Během dne se trochu polila, ale nedovolila nám ji převléci.

2. Jakou dítě používá kotvu.

Každý den si nosila jednu až tři drobné věci a hračky. Většinou mi o nich přišla povědět. Měla zálibu v malých předmětech, tričku po tatínkovi, kaštančkové housence.

- Měla s sebou malého plyšáka, v kapse od bundičky několik drobných hraček, většinou autíčka. Jedny homeopatika, která jsou sestřičky.

- Přinesla si zajímavou housenku z kaštanů a provázků, vyráběla ji o víkendu s babičkou. Ve třídě si ji nechala na sedačce, ale o víkendu s ní prý chodila i ven, **bundička se nesměla zapnout, aby viděla ven.**

- Většího modrého slona. Hned mi ho ukazovala, ale jinak ležel během dne na postýlce.
- Malinkatého pejska s přívěškem, Ukázala ho dětem a odložila, domů odešla bez něho..

- Malinkou umělohmotnou krávu a ovci. Malý pejsek se svítící kostičkou. Přišla s malým tiskátkem. Byl na něm pejsek s kostí. Natiskla dětem plný papír. Potom přišla Ema a vzala si ji s dětmi do hry. Nový batůžek s obrázkem z filmu o krysím kuchaři. Vevnitř měla dva kapesníky a hrací telefon. Půjčovala ho dětem. Růžové tiskátko s pejskem, po chvilce ho odložila, ale spala s ním v postýlce. Potom ho ve školce zapomněla. Červené razítko, tričko po tatínkovi. Modrou mašinku jménem Tomáš. Hlíkala si ji, pak ji měla na pohovce, po spaní si ji vzala. Bílého koníčka, brala si ho na spaní, před odchodem myslela na to, aby si ho odnesla.

- Asi 30 cm velká látková panenka – zapomenuta ve třídě. Malý vojáček, pejska od čerta, dva obrázky Mikulášů, měla je od babičky
Krabíčka sušenek pro děti, Bílý koníček s vlásky, Žízala Júlie – z kaštančků

3. Kdo poskytuje dítěti citové a sociální zázemí ve třídě.

Učitelky: poprvé, se sama od sebe přišla přitulit. Seděla jsem na bobku a povídala si s dětmi.

Přišla se pomazlit a ujistit, že pro ni přijdou. Vypadala přitom spokojeně

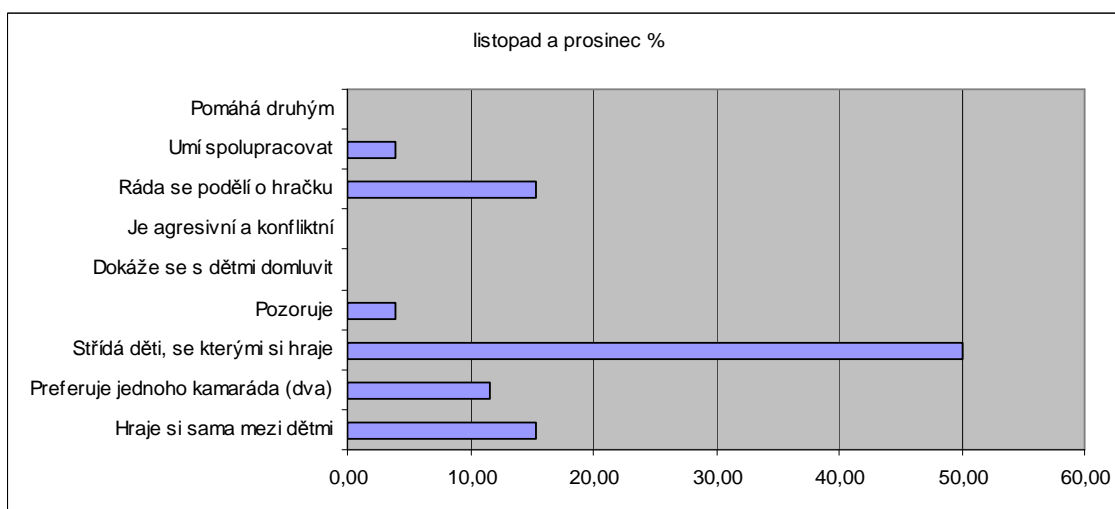
Když se děti seběhly pro pohlazení, tak přišla taky, nechala se pohladit, potom měla tendenci se odtáhnout.

Děti: Hlavně Ema, pak Adam, Ema, Anička.....půjčovali si ji jako maskota.

Vystačila si sama....tiše si povídá (spíše drmolí).

Babička – při obědě 17. 12. 2008

4. S kým si hraje

5. Jaké hračky a typy her vyhledává, jak se jeho zájem proměňuje

- Toleruje nápady Emy, poslouchá ji. Hodně běhá, naslouchá co jí Ema vypráví. S Emou stavěly z dřevěných špalíčků, dělaly draky a běhaly do zahrad, hrála si s dětmi venku na kolo, kolo, mlýnské.

- Hra na domácnost ve speciálně postaveném domě, převzala roli dítěte, vařila, lehala s dětmi, přenášela věci. Pomalovala papír formátu A2 několika vrstvama zelené barvy. Užila si to

- „Bydlela“ s dětmi na hradě, venku si hrála sama spokojeně s lupením. Potom zase běhala..

- Hraje si se skupinou dětí, která si ji pro danou hru „přivlastní“. Líbí se jí tělesný kontakt – hlazení, chování od dětí.

Než přišly velké děti, přidala se v lesíčku k malým, běhala s nimi.

Hrála si v plátěném domečku, byla součástí hry ostatních dětí. Venku se klouzala na lopatě.

Děti ji vzaly do hry na čerty, tanečnice. Někdy ji vodily za ruku a navigovaly, co má dělat. Když si jí nevšímaly, tak si hrála vedle nich, ale sama pro sebe. Dlouho se pokoušela protáhnout kukuřici z obchodu dírami v Polykarpově stavebnici.

Venku pozorovala pejska za plotem, hrála si pod stromem. Ema a Adámek ji brali do her, nechává se od nich oprašovat.

Hrála si s dětmi na kočičí a psí domečky, reagovala na pokyny dětí, ale současně sleduje a vede si svoji verzi hry.

Hrála si s dětmi na školu a na cvičení, dělala legraci podle dětí. Povídala si jenom, když byla chvíli sama.

Hrála si svoji hru začleněná do her dětí. Venku reagovala na hru na honěnou a hledala děti.

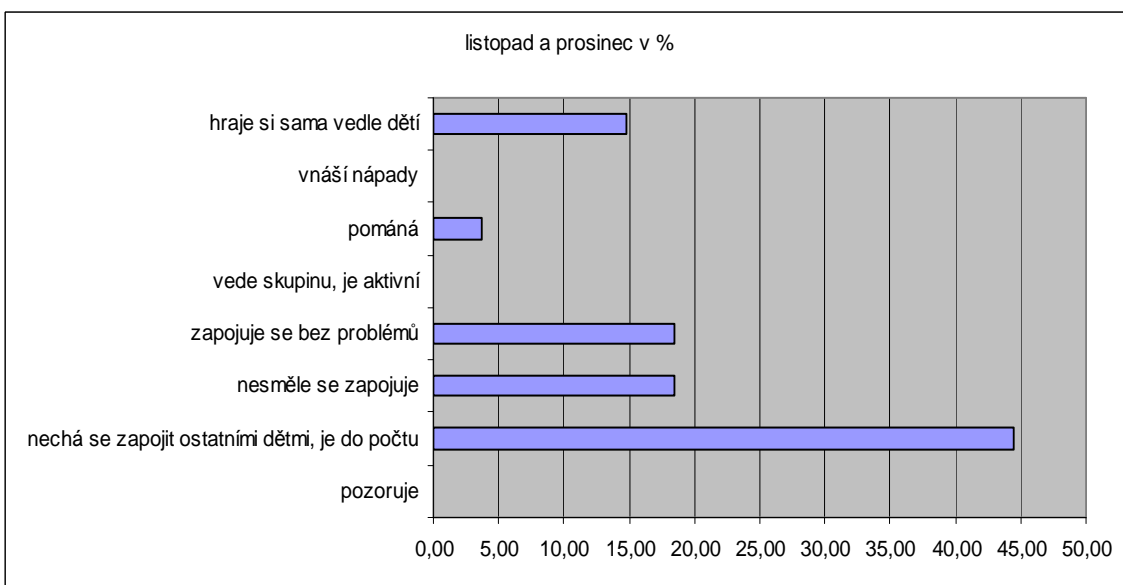
Nejdéle a nejsoustředněji si hrála s kousky sněhu. Sama si je přenášela sem a tam.

Ve školce sama s předměty z obchodu, venku s dětmi, hrály na schovávanou.

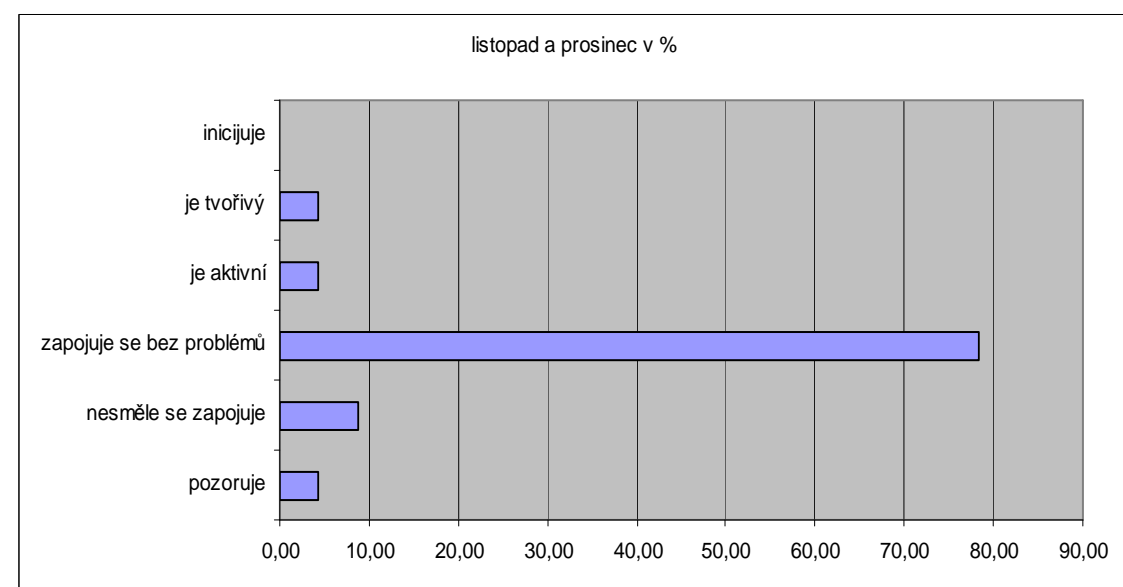
6. Jak se prosazuje v kolektivu dětí:

Přijímala hru dětí, které se jí nabídly, ale naprosto si vystačí sama, pokud jsou ostatní zaměstnání něčím jiným. Děti si ji půjčují jako „hračku“.

Nechtěla se nechat vyfotit, mračila se. Pan fotograf ji za chvíli vzal vyfotit s více dětmi. To se dokonce i usmívala.

7. Jak se projevuje při řízených činnostech:

8. S kým a o čem si povídá, jaké dospělé oslovuje

Hodně si povídá sama pro sebe, nebo poslouchá, co ji děti říkají. Učitelce sděluje pro ni důležité věci, ale dost často, nemá problém, pokud jsme samy, mi cokoliv povídat. Používá dvouslovné věty a hodně citoslovců

Učitelce:

Dovolila mi podívat se na sestřičku. Povídala, že má maminka dudláky, že to táta povídá. Jsou velké a někdy malé. (maminka čerstvě kojí)
Venku chtěla kapesník, ale žádný kapse nebyl, zato jsme našli v kapsičkách hodně malých hraček.

Když jsem vstoupila, byla již ve třídě. Pohybovala se mezi hrajícíma si dětma. Hned mi šla ukázat většího slona a říkala, že je její.

Nejvíce si povídala sama pro sebe, pak s dětma, ale místy si každý povídá to svoje vedle sebe. Po spaní pila čaj. Upila a koukla na mě – povídám „ještě trošku“ (ne rozkazem), tak se usmála a upila a zase čekala na pokyn „ještě trochu“ (napůl prosebně, na půl žertovně) – smích, upila a čekala, vesele se na mě dívala.....až do nekonečna.

Vyprávěla, že pejskovi se vybila baterka a kostička mu nesvítí.

Dětem i mě ukazovala zvířátka, mně povídala, že má tatínek jiné vlasy a nové fousy.

Oči jí svítily úžasnou informací, kterou mi sděluje.

Dětem i učitelce ukazovala nový batůžek. Vyprávěla by mi více, ale chybí jí slovní zásoba.

Dívala se na mě, když jsem se usmála, tak úsměv zopakovala. V zápětí se šibalsky zamračila, když jsem zopakovala, a pak se opět usmála, tak se usmála taky...

Ještě před školkou mi ukazovala modrou mašinku Tomáše, povídala, že jezdí. Když jsme spolu skládaly tričko, ukazovala mi kočičku a říkala že...mluvila s velkým zaujetím, dlouho, ale hodně špatně vyslovuje, navíc řeč prokládala pantomimou – nerozuměla jsem. Potom si tahala za vlásy a říkala, že to nejde, jsou krátký.

Jakmile jsem přišla, běžela za mnou a ukazovala mi bílého koníčka, ukazovala a říkala – podkovy, srdíčkana můj dotaz co dělá, místo slov ukazovala názorně, jak koníček poskakuje.

Babička – paní kuchařka:

Na chodbě potkala paní kuchařku – babičku, povídala, že jde ven. Bylo to poprvé, co se ve školce setkaly mimo jídlo, pověděla si svoje, a šla dál. Žádný pláč, žádné mazlení, nebo volání po babičce.

Nosila ukázat vyjedený talíř, ukazovala ho babičce-kuchařce.

- Při odnášení talíře pomazlila babičku a dala jí pusku, pak se šla spokojeně chystat na spaní.

Sama se sebou Povídá si sama pro sebe, na děti reagovala i nereagovala.

Cizí člověk: Šli jsme procházkou na betlémy, mluvila na děti. Na výstavě ji chtěla paní průvodkyně zvednout, aby viděla na pasáčka. Mračila se jako sedm čertů, nechala se zvednout od učitelky.

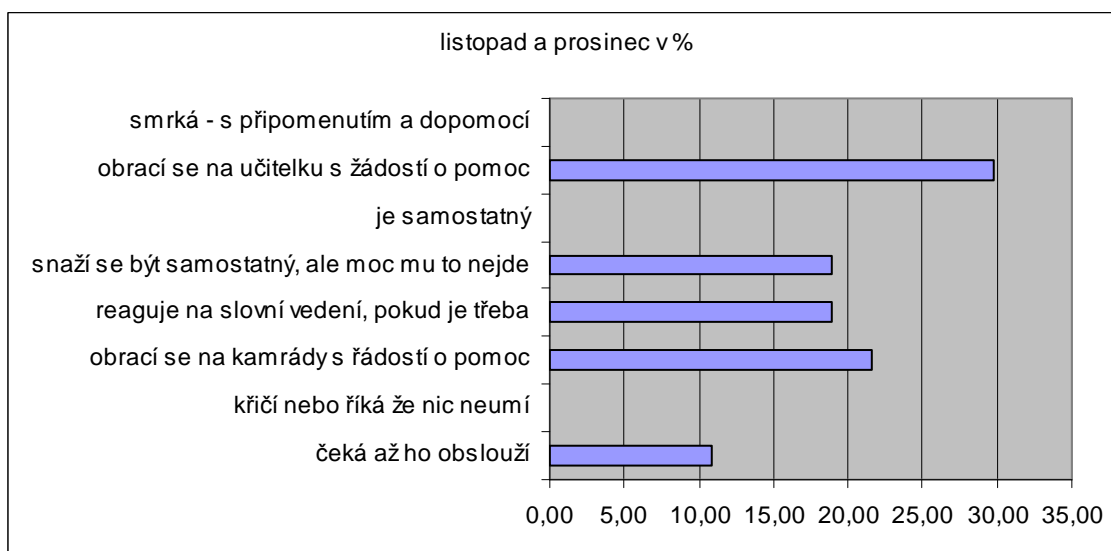
9. Závislost na odměně – úspěchu

Závislost na úspěchu: 0x

Závislost na odměně: 1x

Závislost na slovním ocenění: žádná 2x, malá 10x, přiměřená 7x, velká 1x

10. Jak jeho úroveň sebeobsluhy ovlivňuje jeho socializaci:

Reakce na pokyny:

Jednu chvíli jsem si nedala pozor na tón hlasu. Jakmile trochu vycítila doporučení, okamžitě měla tendenci se „zaseknout“. Větu jsem zopakovala se správným výrazem a hned povolila.

Již má k nám důvěru, zasekává se jenom když do hry vstoupí cizí člověk, nebo když by dospělí chtěli měnit její rozhodnutí.

S radostí a grifně pomohla uklidit rozházené kostky.

Dostala rýmu, ale špatně smrká, moc se jí nechtělo, ani když jsem jí držela kapesník.

Doma se prý často vzteká, ale když jí vše vysvětlíme, hlavně děti, tak nám vyhoví.

Avšak je třeba ji respektovat, nepoučovat, nehonit.

Při spaní už ležela, nemusela držet Emu, ale celkem brzo usnula.

Asi si zapomněla dojít na WC, protože se počůrala. Kdyby si děti nevšimly loužičky, tak by nic neřekla a nešla se převléci.

Hygiena a sebeobsluha:

Přišla požádat o pomoc se zipem....Nekompromisně se mračila na můj nápad převléci si polité tričko. Několikrát mi sdělovala, že ho má od babičky a po tatínkovi.

Velké děti se zdržely při práci ve třídě. V šatně povídala, že chce obléci. S malými dětmi jsme se domluvili, že až se oblečou, mohou jí pomoci. Mezitím jsme se ale divili, jak se Eliška

uměla obléci téměř sama. Reagovala na slovní návod dětí.

Jednou se omylem vyčůrala vedle záchodu (špatně si sedla).

Strava:

Jí dobře, nekouká ani napravo, ani nalevo. Ukazovala mi vyjedené talíře, vypitý čaj, jí hodně a hladově, celým obličejem.

Nechala si vyškrábat talíř od polévky, druhého jídla si nandávala hodně málo, přestože

Příloha č. 4			doba pozorování
Záznam pozorování č. 4			leden a únor 2009
jméno Eliška I	datum narození říjen 2005	aktuální věk 3,2	průměrná docházka 71%
1. Příchod (odchod) z mateřské školy, jak se loučí s rodiči (vítá je).			
<p>Hned po vstupu do třídy běžela za učitelkou, ukazovala jí, co si přinesla, nebo vykládala příhody. S maminkou se většinou neloučila, tatínek většinou pusu, babička pusu nebo pohlazení.</p> <p>Příhody:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Přivedla ji babička, Eliška ke mně radostně běžela. Pak jsem si od babičky vzala pyžamo, Eliška dostala pusu a šla za dětmi. - Přiběhla od maminky a šla do třídy. Nemávala, neloučila se, našla si skupinku dětí a šla s ní „koledovat“. Během dne se usmívá, je spokojená. - Přišla za mnou, ukazovala mi plyšáčka, kterého si přinesla. Kačenka se věnovala Natálce, tak se jí ujala Zuzanka. Spolu kreslily a chodily po třídě. Vesele volala na babičku, když přivezla oběd, při odchodu šla normálně. - Přivedla ji babička, a hned ode dveří za mnou běžela a ukazovala mi malinkatou pidiknížečku. Když se prolistovaly její stránky, tak se obrázky hýbaly. Chvilku se mnou pobyla, a potom se zapojila mezi děti. - Přivedla ji babička, hned mi šla ukázat, co si přinesla, měla tendenci se přitulit, ale přišla jiná maminka a něco potřebovala...Po spaní přišla maminka. Eliška se vklidu oblékla a šla domů. Mezitím její sestřička křičela v kočárku, tak ji tentokrát maminka pomohla s oblékáním. - V úterý v šatně – zaspali, spali až do devíti, maminka přirozeně a s úsměvem vypráví v šatně. Eliška se převléká. Jinak vchází do třídy bez problémů – až do konce týdne. <p>V úterý babička – přišla pro ni po obědě, že půjdou spolu spát. Byli jsme ještě v šatně, po vycházce – Elišku týden neviděla, byla v nemocnici s očima. Za babičkou neběžela, seděla na lavičce a začala brečet – to nedělává. Babička ji vysvětlovala, že počká až se nají.....u stolu pak už zvesela povídala (i po zbytek týdne), že na ni babička čeká.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Po obědě si přišli maminka s babičkou. Eliška se radostně vrhla za babičkou, maminka se urazila (podle babičky), že nevíkala ji, a odešla. Eliška potom v šatně plakala, že maminka „utekla“. - Přišla pro ni maminka, Eliška vypadala spokojeně, s jídlem nechvátala. 			

2. Jakou dítě používá kotvu.

Její hračky se trochu „zvětšily“, některé si přinesla vícekrát a dokonce několikrát si nepřinesla nic.

Přinesla si látkového velblouda. S radostí mi ho ukazovala a vykládala jak chodí.

Koníček s vlásky, kartáč na jejich česání, korálky s přívěskem na krku. 4x

Červený plyšový Hele

Malý plyšový pejsek, dřevěné korálky s přívěskem, malinkatou pidiknížečku. Když se prolistovaly její stránky, tak se obrázky hýbaly

23. 1. 2009

Malá knížečka ze včerejška a malinkatý krokodýlek co vylézá z vajíčka. Celý den ho nosila při sobě, jednu chvíli si ho nechala podržet, aby mohla dělat kotrmelce. Nejvíce ji zajímaly zuby.

červený Muf, konícci, reklamní knížečka barevných koníčků s vlásky, hned mi to ukazovala jako velikou vzácnost.

Malinká sedící laňka, několikrát mi přišla říci, že ji koupila maminka.

Malinká beruška , zelená hadrová žabička – koupila ji babička, velbloud

Z čokoládového vajíčka – malou kočičku (vypadala spíše jako myš nebo pejsek)

3. Kdo poskytuje dítěti citové a sociální zázemí ve třídě.

Chvilku Ema, ale průběžně všechny děti, i kluci.

Děti si ji berou mezi sebe, ale již ji tak nedisponují, a tak si hodně hrála po svém a sama za sebe.

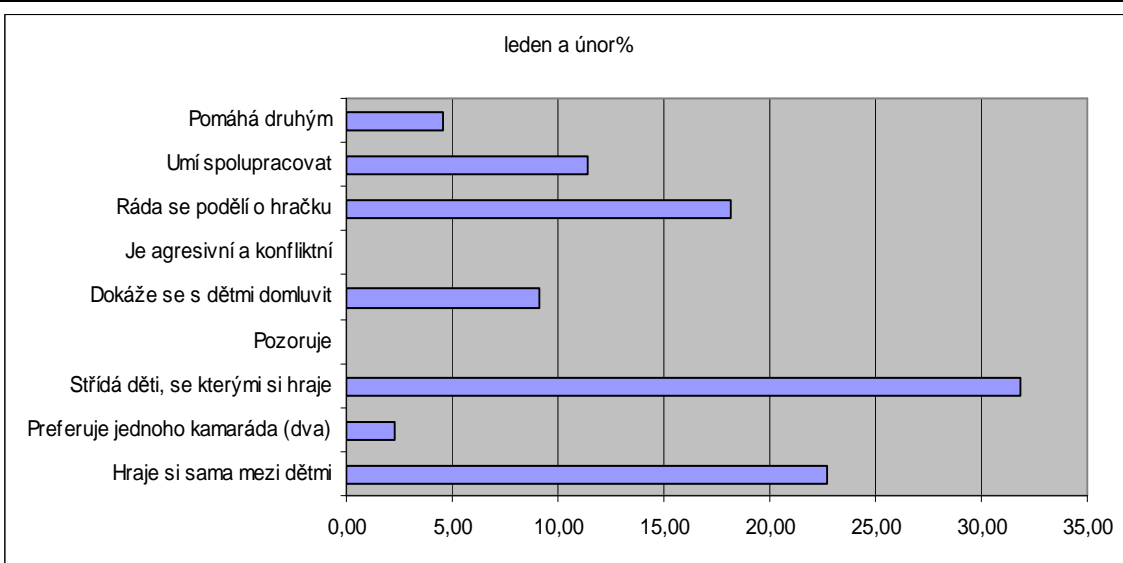
Učitelka i děti - chodí si méně pro jistotu, více pro povídání.

Průběžně děti, ke kterým se přidá, učitelka, ale je i hodně samostatná.

Děti, učitelka, viděla, že se holčičky mazlí a přišla si taky....to se nestává

Dnes hodně sama za sebe, nebo dělala „ocásek“ Emě a Klárce.

4. S kým si hraje

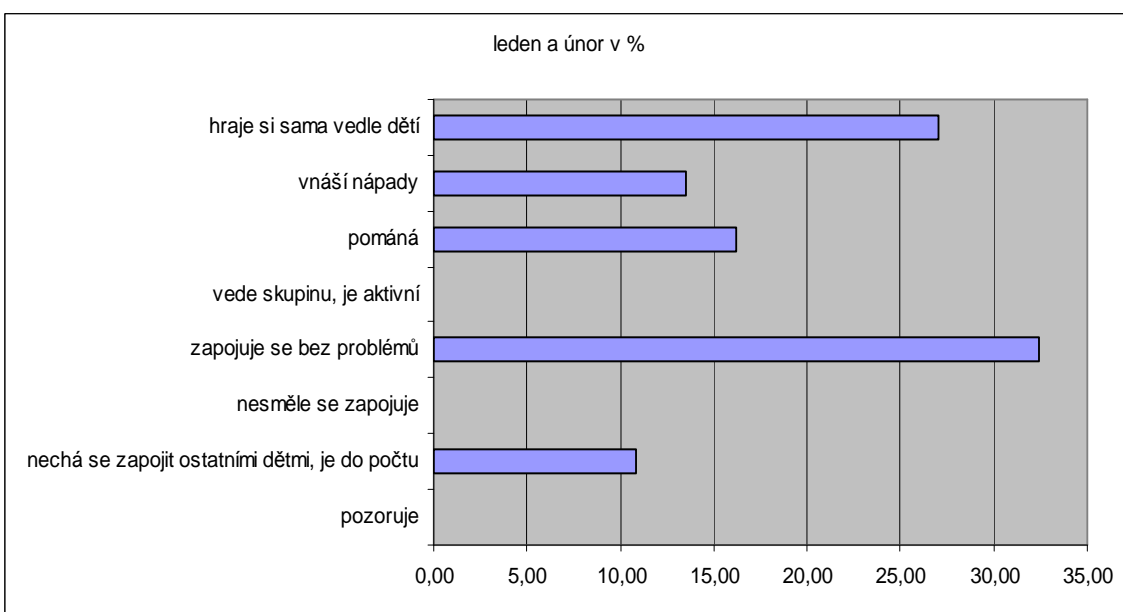

5. Jaké hračky a typy her vyhledává, jak se jeho zájem proměňuje

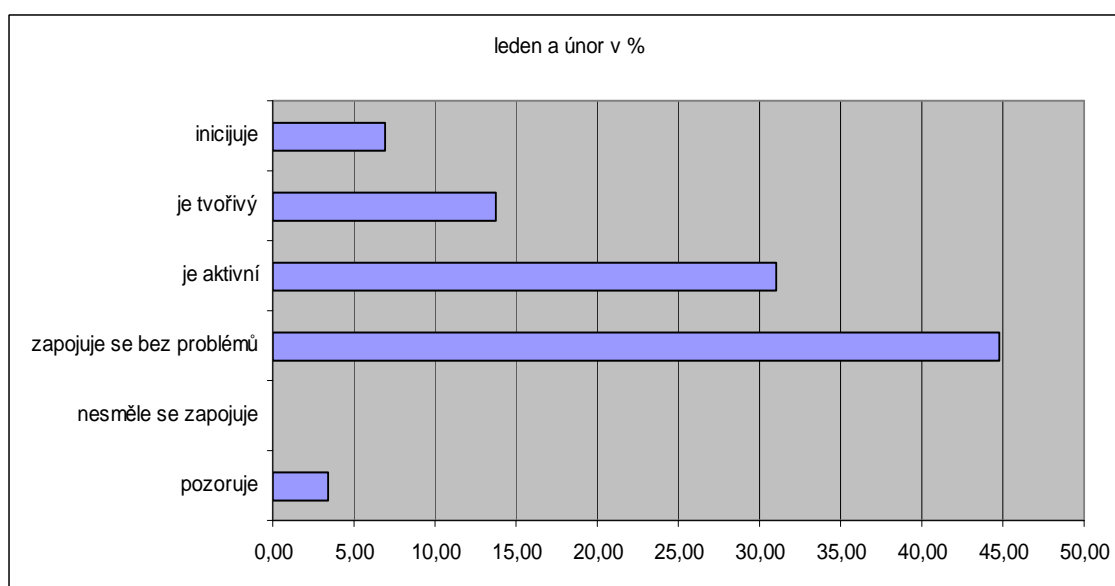
- Stříhala korunu (moc jí to nešlo ale s vervou to dopížlala až do konce) a jezdila na lopatě... soustředěně, bez vyrušování dětí vydržela velice dlouho. Celé vození byla v pohybu.
- Zaujatě nalepovala korunu, nikoho nepotřebovala. Potom si ji nasadila na hlavu a chodila s dětmi „koledovat“.
- Tanec, běhání, sníh, ježdění na lopatě, zvonkohra, dělala dětem malé lvíčátko
- Preferovala kreslení před možností hraní, venku nepřetržitě jezdila na lopatě – velká aktivita
- Venku si hrála ve schovce pod stromem. Ve třídě se pohybovala od skupinky ke skupince a leckde chvilku zůstala.
- Je součástí námětových her, které se rozvíjejí v prostoru, děti si ji berou jako „maskota“. Současně si mezi nimi hraje svoji vlastní hru. Běhá s velkými dětmi, leze pod stromy
Prvně poskakovala po třídě, hrála si s míčem, kreslila, pracovala v dílně.
S Moničkou stříhala papír, vydržela celkem dlouho, potom se pohybovala po třídě a občas se někam přidala, nebo si prostě jen tak poskakovala

6. Jak se prosazuje v kolektivu dětí:

Dělala dětem grimasy, kluci se smáli, ona taky.
Hrála si ve skupinách, které si ji do hry zařadily, ale vůbec jí nevadilo zůstat sama.
Amálka si ji dovedla do hry s míči, potom šly spolu kreslit. Potom si ji našla Markétka, pracovaly v dílně, potom přihlížela hrám dětí.
Hrála si hodně sama, na procházce šla a povídala si s Markétkou.
Dneska jsme stavěli jarmark, více pozorovala děti, co dělají a jak nakupují. Na vycházce ji Markétka povídala, že je ještě mrně, že se o ni bude starat. Eliška při tom vypadla spokojeně
Má tendenci být součástí skupiny a zároveň si jít po svém. Nebyla ve vůdčích rolích.
Ve školce byly čarodějnice, byla vyrovnaná, nebála se, tančila a běhala.

7. Jak se projevuje při řízených činnostech:

8. S kým a o čem si povídá, jaké dospělé oslovuje

Na učitelku, mamince, zaměstnancům:

K vánocům dostala koníka...

Hodně mluvila o koníkovi a kartáčku, který má od maminky. Při oblékání se mnou komunikovala o oblečení – sama od sebe se zaujetím.

Několikrát mi ukazovala krokodýlí zuby. Povídala, že je tatínek v práci a večer přijde a bude to, že v kočárku pláče Anička. Ukazovala mi babičku v kuchyni

Se mnou o jídle, mamince, o plyšákově, o tom, že tatínkovi se koruna nevešla na hlavu. Povídala o velké babičce a pejskovi, že spolu půjdou domů, při obědě mávala na paní kuchařku, a potom si chodila přidat.

Kterou čepici jí koupila maminka a kterou má od babičky, že má bambuli.

Během dne si často najde učitelku a ukazuje, co si přinesla. Mluvila o mamince, že jí koupila bačkůrky, a co má od babičky, a že je tatínek v práci a není doma. Hodně používá slova „malý“ a „velký“, gestikuluje a vypráví pomocí celého těla. Našla si nás k vyprávění asi 5x za den, snesla by více. Dobrým místem pro komunikaci a osobní přístup je šatna.

Povídala o babičce a nemocném očičku, co jí maminka koupila. Když jsem jí říkala, ať počká, než dočtu pohádku, tak se mračila. Hodně naslouchala Markétce.

O velbloudu, učitelkám. Chodila ukazovat sněhové kouličky. Učitelce uplakaná říkala, že maminka odešla (mamince přišlo líto, že se prvně hrnula k babičce a tak uraženě odešla).

Mně – že si zip zapne sama, potom přišla pro pomoc, že to nedokáže. Bundu chtěla také sama, ale potom si přišla se zdůvodněním pro pomoc....ostatní zvládla. Při společném kontaktu vypadá spokojeně a zaujatě. Oblékání komentuje

Dětem:

Dětem naslouchala s krátkými větami odpovídala. Na záchodě poskakovala, vydávala zvuky a bavila ostatní. Komunikovala hlavně mimikou a pohyby, snažila se reagovat na

Kačenčino vyprávění. S dětmi o babičce v kuchynce. U stolečku reagovala na povídání dětí

Povídala si s velkými kluky, při vození organizačně s dětmi, hodně sama pro sebe. Občas přišla za mnou a něco prohodila.

Dětem ukazovala berušku, povídala o mamince, tátovi, babičce S dětmi komunikovala při hrách na mlád'átka, říká si o pomoc. . Chvilkami se zastavovala u skupinek dětí a občas vstoupila do hovoru. Hodně pozorovala.

Pro sebe:Povídala si pro sebe, ale v šatně delší dobu laškovala s Adámekem a Kubíkem (velcí školáci

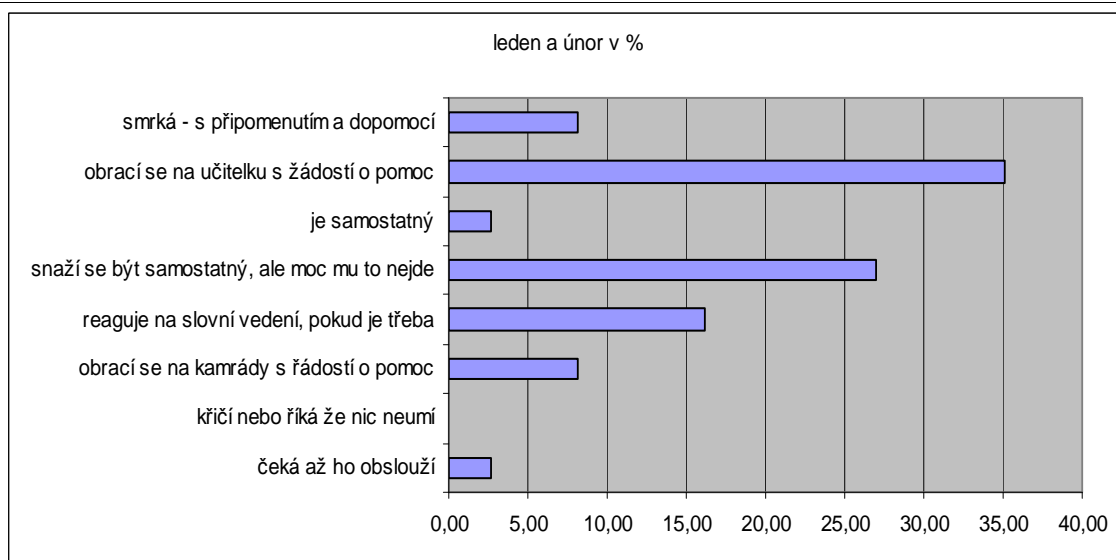
9. Závislost na odměně – úspěchu

Závislost na úspěchu: malá 1x

Závislost na odměně: 0x

Závislost na slovním ocenění: žádná 2x, malá 9x, přiměřená 3x

10. Jak jeho úroveň sebeobsluhy ovlivňuje jeho socializaci:

Spolupráce:

Snaží se vyhovět, často její pozornost odvedou jiné podněty. Samostatnost ji uspokojovala. Nelíbilo se jí, že má jít neplánovaně po obědě, zarazila se, přemýšlela, jak se má zachovat...Potom pokračovala v jídle. Dostala lehce formulovaný příkaz – mračila se, ale poslechla

Hygiena a sebeobsluha:

Při oblékání v šatně si nechala pomoci s bundou, čepicí,...jinak téměř samostatná. Při návratu z vycházky jsem jí připomínala „kalhoty na topení“ a neměla uklizené boty. V šatně zkoušela, jestli ji nepomohu s oblékáním oblečení, které hravě zvládá. Připomínala jsem jí sušení kalhot a bundy. Některé části si obléká sama,s některými chodí za mnou

Neumí smrkat. Při oblékání občas na něco zapomene, ale hned všechno napraví.

Dneska po sobě nechala nepořádek v šatně i neotočené oblečení před spaním, musely jsme to spolu spravit. Při oblékání v šatně si chodila za mnou pro pomoc, po spaní se Klárka rozhodla, že ji obleče.

Několikrát jsem ji musela připomenout neotočené oblečení před spaním, jinak se snažila oblékat sama.

Nechává si zapnout a potom sundat mikinu, potřebuje pomoci s tílkem, upozornit na smrkání.

Musela jsem ji připomínat pořadí oblečení, oblekla si boty bez kalhot, ale na instrukce reagovala spokojeně, s těžšími kousky si přišla požádat o pomoc. Děti jí nepomáhaly. Jí samostatně, dobře, občas nezastaví vodu v umývárně.

Delší dobu jí trvalo, než se začala oblékat, nechá se trochu navádět... ale oblékala se sama, za mnou chodila jenom s čepicí, zipem, botou....Stále něco drmolila, není ji moc rozumět, když se ptám co, tak již neopakuje.

Strava

Při jídle si přidávala, odpolední svačinu kousala pomalu, vůbec ji nevadilo, že na ni maminka čeká. Při jídle ukazuje prázdný talíř. Nechala si vysvětlit, proč by bylo fajn se hodně napít, vyhověla. Při jídle si přidala, chtěla pomoci nandat kaši.

Ráda nám ukazuje prázdný a vyškrabaný talíř. Připomínali jsme jí umývání.

Chtěla pomoci vyškrábat talíř, posílali jsem ji umýt si pusku, jinak naprosto samostatná a spolupracuje.

Příloha č. 5			doba pozorování
Záznam pozorování č. 5			březen a duben 2009
jméno Eliška I	datum narození srpen 2008	aktuální věk 3,5	průměrná docházka 70%
1. Příchod (odchod) z mateřské školy, jak se loučí s rodiči (vítá je).			
<p>Jednou ji přivedla maminka a jednou babička. Vůbec se neloučí, ale přede dveřmi dostane pohlazení, pusy. Potom vejde do třídy a jde mi ukázat, co si přinesla, dnes přidala příhodu o autíčku. Během dne trhala kytičky pro maminku.</p> <p>- Již byla ve třídě, utíkala mi ukázat co si přinesla, pak si šla hrát. Prý to má od babičky.</p> <p>- Přivedl ji tatínek, spokojeně se na ni usmál mezi dveřmi, pozdravil a odešel. Eliška mi ukazuje medvídku, který má v končetinách magnetky. Je maminky a ta jí ho půjčila. Chvilku zkusíme, na čem bude držet.</p> <p>- Přišla rovnou, bez loučení, v ruce čertíčka. Vyprávěla o teplácích, které má v batůžku na cvičení.</p> <p>- Přivedl ji tatínek, citlivě a celkem něžně ji převlékl v šatně, lupnul jí pusy a Eli šla do třídy. - - - Utíkala nám ukázat látkového, středně velkého sloníka. Povídala o tom, že je hladký....zmizela mezi dětmi a hrála si.</p> <p>- V poledne si ji brala babička, odhlásila ji na měsíc svačiny, bude si ji brát po obědě. Eliška nám ukazovala nemocné babiččino očičko.</p> <p>- Když jsem přišla do práce, běžela mi ukázat svého plyšáka, povídá čím je, od koho je, co mumí....hodně doplňovala grimasy a mimikou. V poledne si ji odváděla babička, ta v klidu počkala, než si dopřídávala, jednou za babičkou utíkala a vítala, podruhé sháněla hračku a nechtěla jít bez ní domů, ale nepamatovala si, kde ji má.</p> <p>- V pondělí přišla s babičkou, Eliška seděla, babička ji převlékala. E nemohla pochopit, proč chce babička pozdrav, když ještě není mezi dveřmi ve třídě. E. mi ukazovala berušku, s vykulenýma očima, že má kola a jezdí, a že ji ráno hledala, říkala že není, tady je, že dělá takhle...., babička povídala, jak ji několikrát v noci hledali v peřinách.</p> <p>- Pátek – přišla, špatně jsem viděla – „Jé, co to máš?“ – „No přece prasátko“ (sděleno příjemně, ale s údivem že to nevím)</p> <p>- Přišla po nemoci, vstoupila a hned se za ní zavřely dveře. Přišla se přivítat a obhlížela okolí. Ve třídě byly přítomny všechny děti – rušněji. Našla si ji Ema s Klárkou. Při obědě na í čekala maminka..s jídlem nechvátala, v klidu dojedla, a pak šla domů. Před odchodem pravidelně učitelkám mávala na rozloučenou.</p> <p>- Přivedla ji babička, řešily jsme chybějící tepláky na písek. Eliška si nesla robota, okamžitě ji zaujal puštěný PC - sledovala. Robota ve školce zapomněla.</p> <p>- Přišla bez loučení, na krku měla korálky a šla si kreslit s dětmi. Potom našla Valiho, kterého tu v pondělí zapomněla, a chodila s ním po třídě. Celkem dlouho čekala na babičku – umývala nádobí – mazlila se s robotem a usínala na něm – lehnout si nechtěla.</p> <p>- Přivedla ji maminka – poslala Elišku do třídy – kývla na pozdrav a odešla. Eliška držela v ruce hadrového robota (Vali). Kačenka si přinesla nový vlastní míč, hned s ním před Eliškou házela, ukazovala jí ho. Eliška utíkala položit Valiho na sedačku a začala si s ní hrát.</p> <p>- Přišla a hned mi ukazovala malé modré autíčko, povídala mi, že to druhé má doma a rozbité. Na stolečku objevila nůžky a lepení a šla pracovat. Před odchodem viděla maminku z okna. Dojedla a šla domů.</p>			

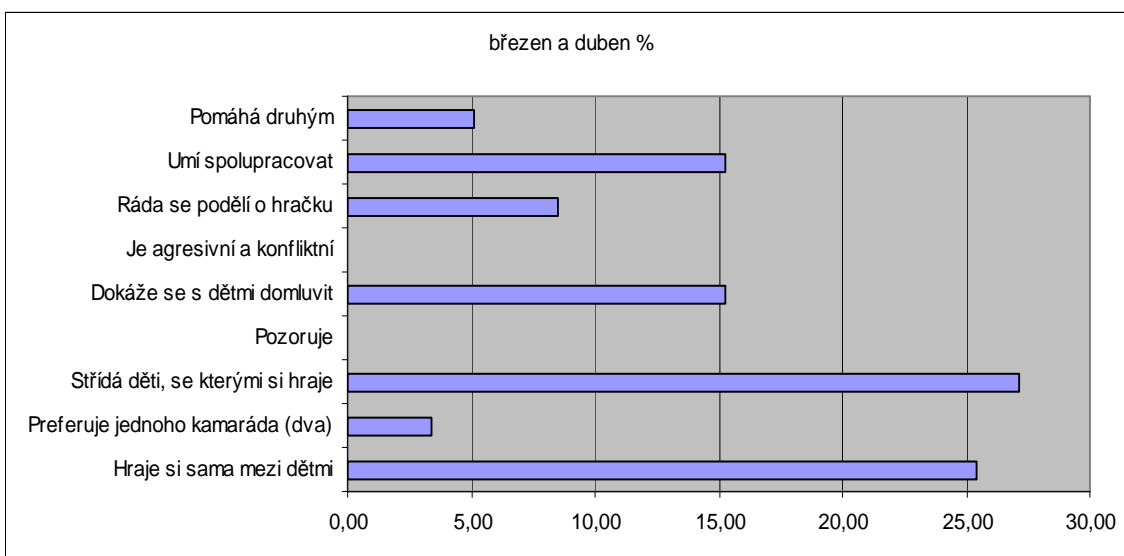
2. Jakou dítě používá kotvu.

Medvídek s magnetky v končetinách, hodně ho nosila při sobě, měla ho i v šatně
Malilinkatý umělohmotný červený čertíček. Středně velký látkový barevný slon, často si sním přejížděla po tváři, líbilo se jí, jak je hladký
Plyšový králíček s červenou mašličkou 2x
Plyšová žirafka od babičky. Dřevěná beruška na kolečkách (malá)
Robot Valli – velký, látkový, od maminky, co všechno umí 8x
Malilinkaté růžové prasátko na bílé plyšové kuličce
Žirafka 2x . korálky na krku, modré malilinkaté autíčko.

3. Kdo poskytuje dítěti citové a sociální zázemí ve třídě.

Učitelka, chodila si povídat a já si uvědomila, jak najednou pokročila ve výslovnosti, dříve ji téměř nebylo rozumět. Ještě hodně mluví rukama a celým tělem.
Ema a Kačenka, učitelka – holky ji braly mezi sebe jako součást her, za uč. si chodí povídat
Plyšáci, děti - Ema, Klárka, Kačenka, průběžně i ostatní holčičky. Pozornost přijímala, ale když si jí zrovna nikdo nevšímal, tak si spokojeně hrála. Velcí kluci,
Učitelka, Monička, na písku kluci, při běhání spoluběhající holčičky. Vítá, když mám na ní čas a naslouchám, jinak je samostatná.

4. S kým si hraje

5. Jaké hračky a typy her vyhledává, jak se jeho zájem proměňuje

Střídala hračky – téměř systematicky procházela třídou a kde ji něco zaujalo, tak tam se zastavila. Hodně běhá
Hodně si nosila medvídka, dlouhou dobu sledovala děti na PC, zaujala ji Popelka.
V tělocvičně se chopila míče a běhala za ním, házela ho – v pohybu více jak půl hodiny....
Pocházela po třídě a mapovala prostředí, povídala si s holčičkami při kreslení, modelování.

Seděla s děvčaty v jejich krámku a sledovala jak si povídají a prodávají. Ve volných chvílích si pobrukovala a poskakovala po třídě.

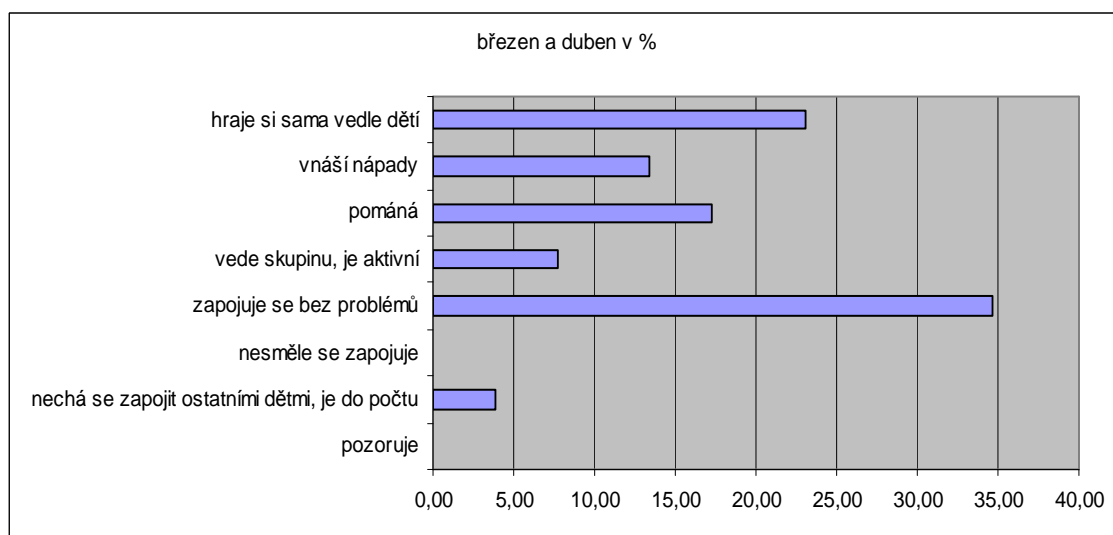
Kuchyňka, míč, skákací kuň, skupiny dětí – venku nepřetržitě běhala mezi dětmi, občas se u nějaké skupinky zastavila a nebo se chvíli přidružila k Emě a Klárce. Jinak běhala, běhala...

Kreslení, běhání, skákání na míči, malování vajec, skákací míč, kuchyňka, dřevěné puclé, medvídci, kostky, domeček pro panenky, žalky, míč, skákací míč, obchod, plastelína, přenášení plyšáků

Obcházela celou třídu, hračky střídala – divadlo, kostky, kuchyňka, obchod, míče, kočárky...v každém místě si alespoň chvíli soustředěně hrála. Na kluky dorážela mimikou a pak se smáli, venku lopatka a kyblík, našla si teritorium na okraji Adamovy a Honzíkovy řeky- ti ji měli jako „pomocníci“, Eliška se hrála spíše vedle nich. Potom pobíhala po zahradě.

- Seděla na skákacím koni a sledovala hru dětí, potom Moničku jak kreslí. Po chvíli vybarvovala kytičku a říkala, že jí to Monička dala. Dlouho a soustředěně nakládala písek do auta a z auta. Potom pobíhala s děvčaty po zahradě a „opalovala“ se na dece – nápodoba dětí. Střídala fáze zrychleného pohybu a fáze hlubokého soustředění u hry.

6. Jak se prosazuje v kolektivu dětí:

- Dneska jsme stavěli jarmark, více pozorovala děti, co dělají a jak nakupují. Na vycházce ji Markétka povídala, že je ještě mrně, že s o ni bude starat. Eliška při tom vypadla spokojeně

- Hrála si jako holky na jarmark, holky vymýšlely co budou dělat a co prodávají, ona přistupovala na jejich hry, nebo sledovala.

Průběžně procházela – většinou probíhala mezi hrajícími si dětmi, občas se někde přidala sama, nebo si ji přitáhly děti – to potom trávila ve skupince delší čas.

-Zajíček ve své jamce – sama si řekla. Žížalky – sama si řekla, že chce taky...:o), děti ji přijaly mezi sebe. Velké děti chyběly, tak si hrála více sama, s malými moc nespolupracuje.

- S Kačenkou více dováděla, velkým holkám dělala zvířátka, u modelujícího stolečku se zapojovala do hovoru (hodně mimika a pohyby rukou)

Kontaktovala děti úsměvem – ti ji tolerují. Chvilkami něco vykládala a hodně mluvila rukama. Ději ji neobskakovaly, byla samostatná, aktivní, dokázala si najít svůj prostor. – Velké holky, které ji mají jako maskota byly na plavání.

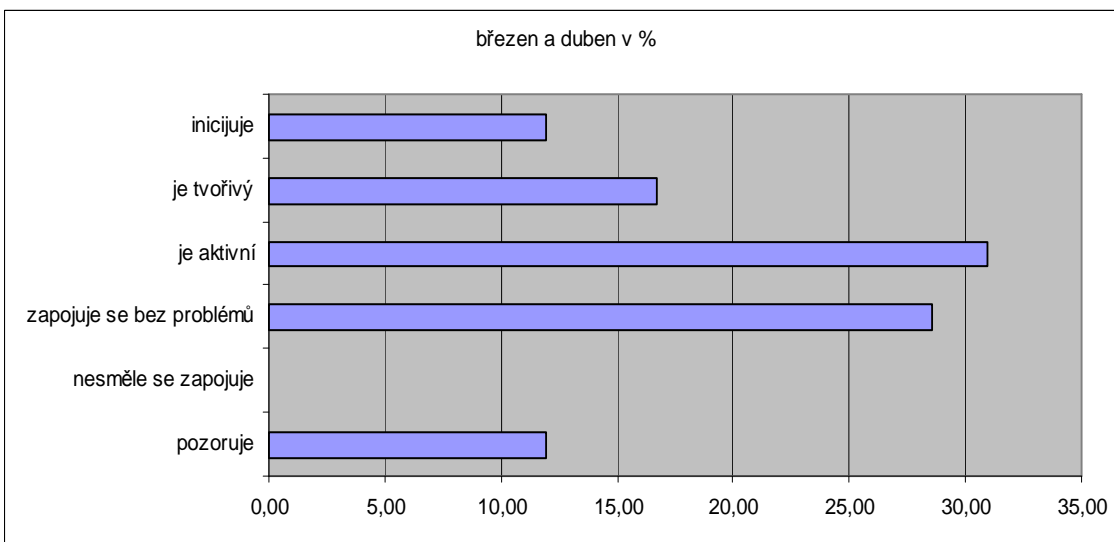
Dneska děti moc nekontaktovala, hrála si spíše vedle nich, soustředěně, dlouho.

Vstupovala a vystupovala ze skupin dětí, dlouho byla sama na písku vedle velkých kluků. Nečinilo ji problém hrát si ve skupině velkých kluků – seděla v jejich teritoriu a dělala si svoji díru do písku – ti ji občas oslovili, ale nechali ji mezi sebou hrát svoji hru.

Ve školce byly čarodějnice, byla vyrovnaná,

- Den otevřených dveří...ve třídě hodně rodičů a malých dětí. Téměř si jich nevšímalá a jako obvykle si „šmejdila po třídě“. V jednu chvíli ji o rok menší holčička sebrala nákupní vozík (naše děti ji nic neberou, nebo se zeptají), chvilku udiveně koukala, pak si ho chtěla vzít zpátky. Na náš argument, že je ještě malá a na návštěvě, jestli by jí ho nenechala, ustoupila, ale chvilku se hodně mračila, zdálo se že přemýšlí.

7. Jak se projevuje při řízených činnostech:

8. S kým a o čem si povídá, jaké dospělé oslovuje

Učitelce Hodně komunikuje pohyby těla a pohledem a úsměvem při hře na dálku, v šatně v bližším kontaktu.

Ve školce byl táta s tetou, babička jí dala rukavičky, druhé maminka. Ukazovala, jak jsou plyšová zvířátka hebká a šimrala se s nimi na tváři.

O mamince, miminku, tetě a tatínkovi, co kdo dělá. Vykládá celou osobností. Chtěla O čertíkovi, cvičení, obsahu batůžku.

O sloníkovi, hladkých rukavičkách. Zavedla jsem řeč na tatínka, který jí přivedl – tvrdila mi, že ji tatínek nepřivedl, že to byla maminka. O jídle, oblékání.

Uč. – o králíčkově, že je babičky a hladí po tváři – jednoduché věty doprovázela

pohyby. O tom co už umí, že půjde po obědě s babičkou....

O babičce, zvířátkách, tatínkovi, o tom, že má takhle dlouhou ofinu a měla by ji mít takhle. O bundičce...**Během běhání, hraní se vždy zastavila na „slovičko“.**

O berušce, která se ztratila a potom zase našla a zase ztratila, jak říkala že není a zase je.

O Valim, který umí tohle a takto a ještě tady (předvádí na větším látkovém robotovi), co dala maminka a že se smála. Že v šatně čeká maminka, babička a Anička.

Na děti – spíše si drmolila pro sebe směrem k dětem.

Na děti mluví často, s velkýma klukama vesele poskakuje, laškuje s nimi pohledem a krátkými větami.

Zápis do MŠ, byla si více sama pro sebe.

Učitelce – spala u babičky na chatě, maminka a tatínek večer odjeli, o babičce v kuchyňce, a že s ní půjde spinkat

V kuchyňce, že to je babička, kdo umývá nádobí – babičce upadl talíř a rozbil se – děti zjišťovali, co to bylo za zvuk, a potom říkali, že se to může stát a to nevádí, střepy nosí štěstí...Eliška s láskou a úsměvem prohlásila, že babička je trubka.

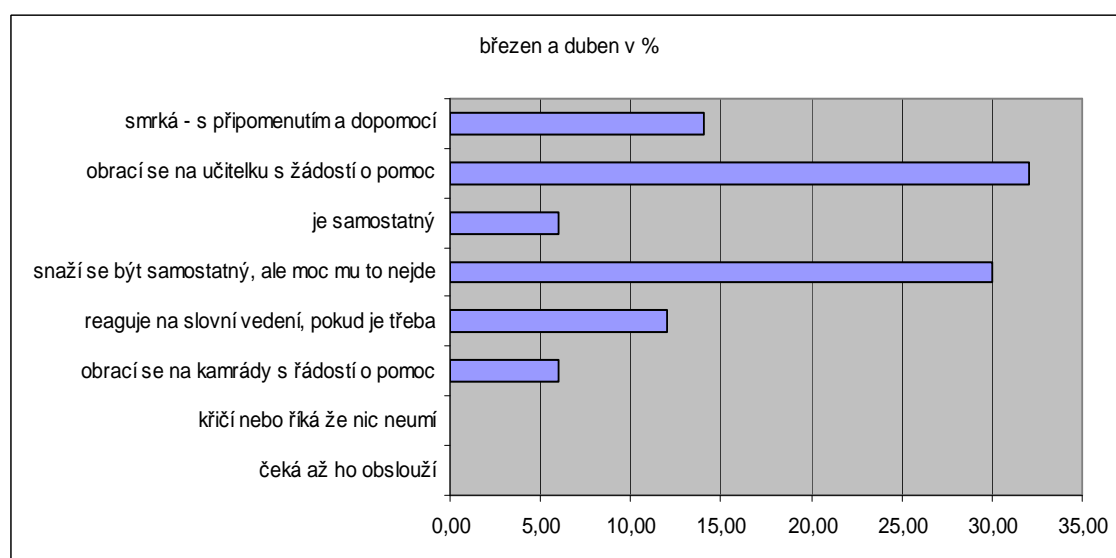
9. Závislost na odměně – úspěchu

Závislost na úspěchu: 0x

Závislost na odměně: 0x

Závislost na slovním ocenění: žádná 0x, malá 4x, přiměřená 13x

10. Jak jeho úroveň sebeobsluhy ovlivňuje jeho socializaci:

Uč – ukazovala vyškraabaný talíř, v šatně se obléká sama, ale vždy když si šla pro pomoc, tak si povídala.

Chtěla přidat, odpoledne se zamotala do punčocháčů, rolák měla naopak – spokojeně si pobrukovala. Opět jsem jí musela připomenout dát mokré kalhoty na topení
Potřebovala pomoci s pitím, zipem, radou....orientovala se v batůžku, v tělocvičně hoooodně běhala.

Nechává si pomoci při oblékání a využívá toho ke komunikaci, snažila se vyhovět, ale honem nevěděla, co po ní chci, potrebovala částečné navádění

Chtěla pomoci vysvléci svetr, jinak si chodila pro zapínání a zastrkování. Velice si pochutnala na rajské omáčce, byla červená až za ušima :o) Od povídkových knedlíků také.

Ptali jsme se jí, zda chce přidat....jednou ano, jednou ne, měla radost z vyškraabaného talíře.

Celkově jí dobře, občas s dětmi něco prohodí, ale téměř se nenechá vyrušovat – plně se věnuje jídlu.

Sama se obléká, obstará na WC i při jídle. O případnou moc požádá. Při hře na písku začala poskakovat, než jsme doběhli, tak se počůrala.

Zapomněla na pití, je téměř letní počasí – málo oblečení. Snažila se udělat, na čem jsme se domluvili.

V klidu a s logikou jsem jí vysvětlovala co potřebuji – bez problémů mě respektovala, Vícekrát jsem na ni mluvila a ani se neotočila – jindy celkem reaguje – připomenuly jsme si, že když říkám Eliško, tak by se na mě měla podívat.

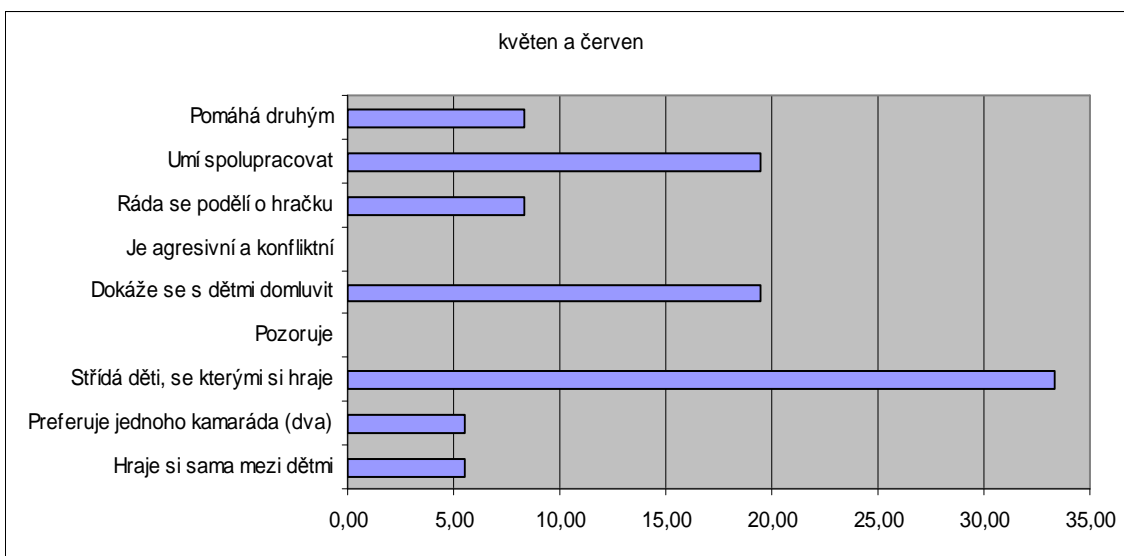
Chtěla sundat svetr, zavázat boty...při těchto prosbách na mě laškovně mrkala.

Příloha č. 6			doba pozorování
Záznam pozorování č. 6			květen a červen 2009
jméno Eliška I	datum narození říjen 2005	aktuální věk 3,7	průměrná docházka 70%
1. Příchod (odchod) z mateřské školy, jak se loučí s rodiči (vítá je).			
<p>Babička si ji brala po o obědě, sestřička je nemocná. Babička opět v MŠ umývá nádobí, končí až k jedné hodině. Eliška má problém to vydržet, lehnout si nechce, byla na ní vidět velká únava, která postupně přerůstala v pláč. Babička tvrdí, že doma se lepší vyspí, že spí až do půl čtvrté. Přestože je babička citlivá a Elišce jinak hodně dává, tak tady jde o její osobní pohodlí.</p> <p>Ve čtvrtek byla besídka – spát musela. Prvně mi trochu naříkala na rameni, potom přišla Ema, řekla neplač, kočko moje a Eliška přestala, podala jí ruku na vedlejší lehátko a okamžitě usnula. (ve 12.00 hod).</p> <p>Ráno přicházela spokojená, mezi dveřmi zdravila, prvně pozorovala děti, pak se včlenila do některé ze skupin, nebo si vybrala svoji činnost.</p> <p>Od pondělka Eliška zase spává – prvně trochu protestovala, ale jinak jí to velice prospívá</p> <p>Hned po příchodu šla za mnou a ukazovala mi svoje hračky. Buď povídá o nich, nebo o nějakém zážitku ze šatny. Potom chvilku obhlíží skupinky dětí. Maminka ji strčí za dveře a zavře, babička se usměje a prohodí pár vět.</p> <p>Po – při vstupu se šla pomazlit, ukazovala mi žabáka na punčocháčích.</p> <p>Út – hladila mě po tváři, a říkala, že je hladká</p> <p>St – s vykulenýma očima, krátkými větami mi říkala, že ji babička říkává, že je trubka (Ta ji to říkává měkce a sladce, a Eliška to konstatuje – směje se u toho.</p> <p>Čt – Přišla, tvářila se tajemně a dýchala mi do obličeje. Dech jí voněl, prý je to bonbón od babičky. Při hrách strčila do tabule a shodila ji, lekla se a koukala zmizet, na moji radu ať někoho poprosí, aby jí pomohl tabuli postavit, se vesele usmála a sledovala děti, jak ji běží pomoci.</p> <p>Pá – Měla s sebou plyšovou kozu, která je prý hodně laskavá :o), má fousky. Při obědě chtěla po babičce, aby jí vzala na chatu. Ta jí říkala, že si to musí domluvit s maminkou.</p> <p>- Od rána si stále vesele brebentí, byla jsem týden doma, při příchodu mi skočila do náruče a mazlila se.</p> <p>Přišla bez hračky, kterou si nechala ve skřínce.</p> <p>Děti tento týden spí v jiných třídách, Eliška při přechodech pláče, dneska měli jít spát na zahradu, museli jsme ji tišit, změna se jí nelíbila.</p>			
2. Jakou dítě používá kotvu.			
žabák na punčochách, Valí, drobné hračky, zvířátka a autíčka...			

3. Kdo poskytuje dítěti citové a sociální zázemí ve třídě.

učitelka - šibalsky se na mě podívá a pak na sebe mrkne
velké děti, které hodně následuje při hře, lita s nimi, vymýšlí si různé způsoby klouzání,
her.....ale komunikuje více s malými u stolečku Ema – při spaní, Anička, Amálka,
Kačenka, Monička - mazlení

4. S kým si hraje

5. Jaké hračky a typy her vyhledává, jak se jeho zájem proměňuje

V lesíčku běhala se skupinou velkých dětí, hodně je napodobovala, ale moc nemluvila.
Více si povídá s menšími, hlavně u stolečku
Kačka jí ukazovala svoji aktovku, S Amálkou aktivně „opékala“ špekáčky, jako
doplněk běhala s velkými dětmi, s malými se aktivně účastnila, komunikovala.

Ve třídě si denně vytáhla dřevěné puzzle, jedenkrát loggico piccolo, hodně kreslí, stříhá
– aktivity si organizuje sama, koloběžky, skákačí míče, modelování. Nechala se během
dne mazlit a oprašovat Moničkou – dřív to byla priorita Emy.
Každý den chvilku pozoruje, co se momentálně děje ve třídě. Postupně obejde většinu
skupin, popovídá si se mnou.

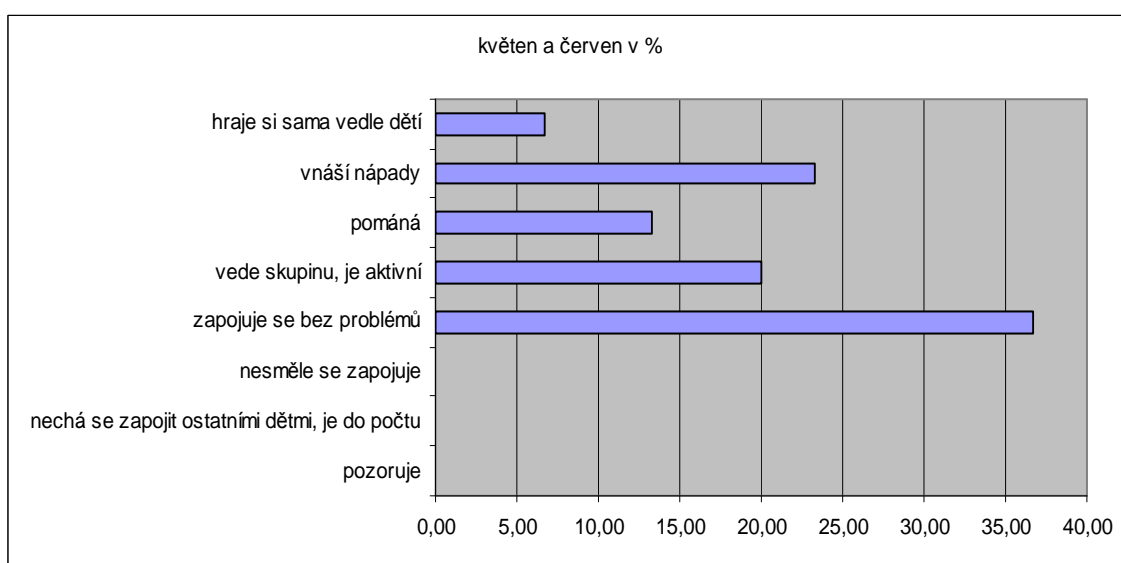
S Amálkou si házela s míči, sledovala spor jiných dětí o pastelky, kreslila si a při tom
prozpěvovala. Nakreslila babičku s „velkou hlavou“. Na zahradě běhala za velkými
dětmi a sledovala jejich námětové hry. Malé děti kontaktovala – uklízela s nimi les,
vozila šišky na vozíku.

Od rána si vesele poskakuje, běhá a povídá, v cukrárně si poručila zmrzlinu a obřadně ji
jedla. Koupat se nechtěla, sedla si vedle Natálky a komentovaly řádění dětí ve vodě.

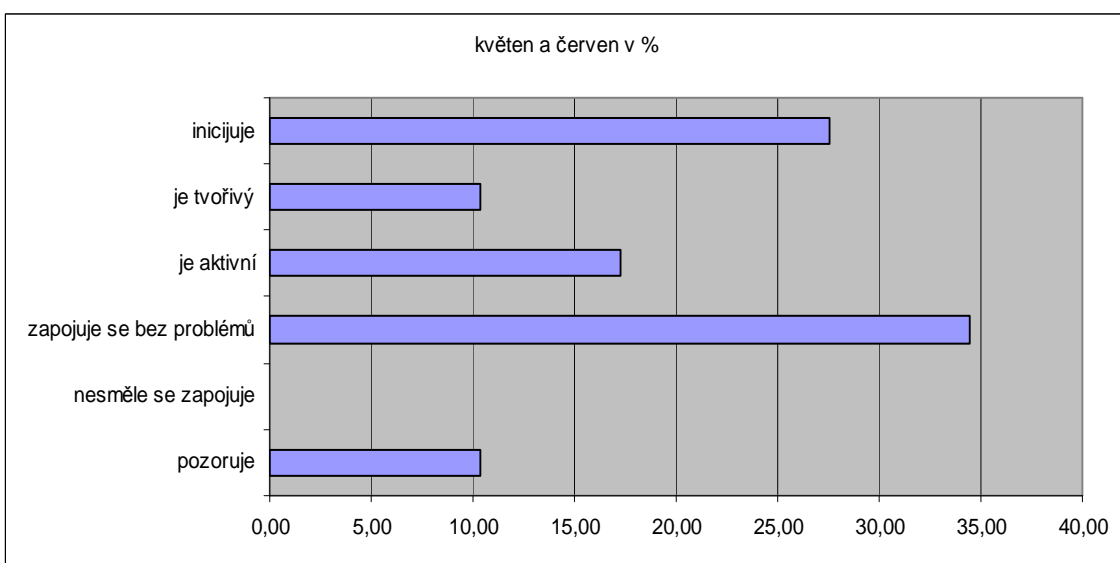
6. Jak se prosazuje v kolektivu dětí:

Velké napodobovala ve hře, více mluvila s menšími, trochu s učitelkou, s Amálkou si povídala při „opékání“ špekáčků – nápady, byla partnerem. Jinak s velkými se účastní hry, případně poslouchá, s malými je iniciativnější.

Do hry s pučlky ji přizvaly samy děti, volaly, ať si jde s nimi kreslit, vozila s dětmi, přesto vedle nich šišky na vozíku. S velkýma běhá, dělá jim malého člena party, menším dětem vysvětluje proč je třeba ty šišky dovést právě sem.

7. Jak se projevuje při řízených činnostech:

8. S kým a o čem si povídá, jaké dospělé oslovuje

11 – 15. 5. 2009

O vyškrabaném talířku, ukazovala mi autíčko.

O nálepce, kterou má, opékání špekáčků, kdo jí nakreslil kytičku, co jí dala babička, a o svíčke se srdíčky, že má hledat medvídko, co bude dělat – hodně mluví rukama, vyvaluje oči a pleská se do hlavy :o), občas mluví i se sebou, říká si o pomoc v šatně, nebo že je již hotová

8 - 12. 6. 2009

Mně- že jí babička říká „trubka“, vykuluje při tom oči, vyhazuje rukama, kreslí mi obrázek.

Že nakreslila babičku s velkou hlavou.

Že na ní babička mrknula

Popisovala kozu – hladká plyšová, má fousky a dělá tohle.

Chtěla domů další chleba při odpolední svačině, nafasovala si.

Jak se má obléci a s čím potřebuje pomoci.

Dávala mi hádanku, po čem jí voní dech- nadšeně mi vysvětlovala, že po bombónu.

Jak se umývá pusinka jazykem, že jí to takhle naučila maminka – směje se a poskakuje.

Že má na punčocháčích žábu.

S dětmi:

Velcí kluci – co si má obléci, kam půjde.

Malé děti – co mají dělat, co dělá ona a jak to udělá, co našla, kam půjdou....

Hodně naslouchá.

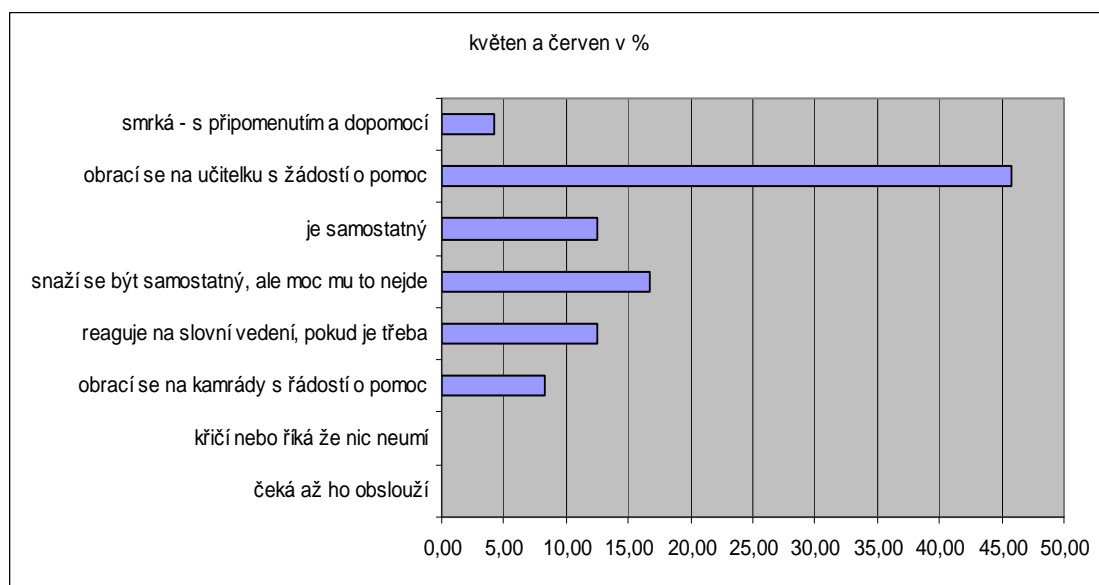
9. Závislost na odměně – úspěchu

Závislost na úspěchu: 0x

Závislost na odměně: malá 1x

Závislost na slovním ocenění: žádná 0x, malá 0x, přiměřená 6x

10. Jak jeho úroveň sebeobsluhy ovlivňuje jeho socializaci:

Nandala si hodně jídla a všechno snědla, pak se chlubila. Vzhledem k teplému počasí byla v šatně naprosto samostatná.

Přidávala si, lehla do jídla a jedla – moc si s dětmi nepovídala.

Eliška trvala na tom, že bude mít odpolední svačinu, chleba byl navíc, tak jsme ji dali najíst.

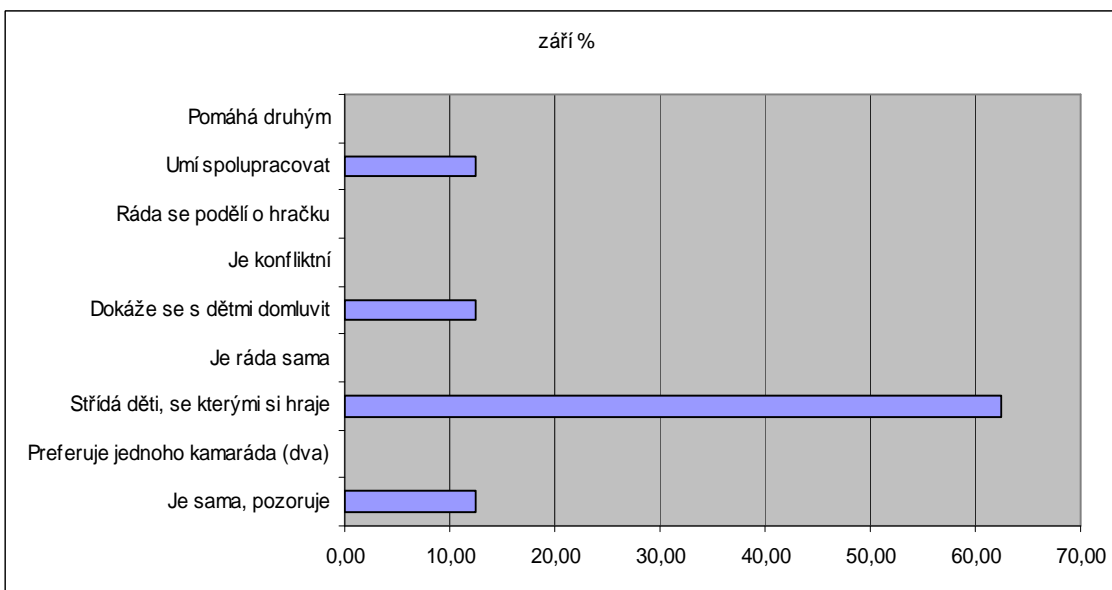
Od druhého dne má opět objednané svačiny, nají se a ještě balí domů:o).

U jídla mrkala na babičku, chodila si přidávat.

Měla jít spát do jiné třídy, brečela, moc toho nesnědla – při obědě. Během dne se celkem cpala, těšila se na zmrzlinu – společná oslava.

Příloha č. 7			doba pozorování
Záznam pozorování č. 1			září 2008
jméno Eliška II	datum narození březen 2006	aktuální věk 2, 6	průměrná docházka 22% (pětidenní)
1. Příchod (odchod) z mateřské školy, jak se loučí s rodiči (vítá je).			
<p>První den: Kvapně vstoupila do třídy. Rodičů si téměř nevšimla. Zkoumala prostředí, chodila od hračky k hračce.</p> <p>Další dny: Přišla se sestrou v klidu, jenom zamávala. Po hodině začala hlasitě křičet a dožadovala se otce. Nechala se zabavit nabídkou čaje. Před vycházkou chtěla otce ještě jednou, Ema ji pomazlila, pak přestala.</p> <p>Vstoupila společně se sestrou, držely se za ruku.</p> <p>Přišla spokojeně, za chvíli chtěla tatínka. Sama přišla za učitelkou a nechala se pochovat, dozvěděla se, že paní učitelka je babička. Uklidnila se a celý den si hrála se sestrou a dětmi. Venku si hrála pod dekami na Zlatovlásku. Když sestru neviděla, rozhlédla se, kde je, nebo se jí vydala hledat. Pak si opět hrála</p> <p>3.- 4. týden: Nahlédla do třídy, volala na nás ahoj, ale dovnitř jít nechtěla Šla rozhodnutá jít do školky, v šatně si to rozmyslela a šla s tatínkem domů. Přišla s rodiči, sestrou a nachystaným batůžkem do tělocvičny. Před dveřmi se rozhodla se školkou na cvičení nejít. V úterý rodiče nemají hlídání, půjde na šest dní v kuse.</p> <p>Přišla s maminkou, hned si ji vzala do třídy. Sedla si k sestře a začala si kreslit. Jakmile jí maminka řekla, že odchází, začala plakat, ale nechala se vzít od učitelky a pochovat. Chvilku se schoulila v náručí, potom si vyndala kapesník, utřela oči a šla malovat. Jakmile jí sestra zmizela z očí, nebo se jí cokoliv znelíbilo, tak začala „řvát“ až pískat. Docela si diktovala, co chce a nechce, a kterého plyšáka si má vzít sestra do ruky....Jakmile jí něco zaujalo, tak přestala. Vztekací okamžiky měla po celé dopoledne. Odchod: vyhlížela dveře, jakmile matka přišla, nechala se vzít do náruče.</p>			
2. Jakou dítě používá kotvu.			
1x pejska, měla ho v šatně. Děti se rozhodly, že jí ho vezmou ven, ale pak ležel na lavičce.			
3. Kdo poskytuje dítěti citové a sociální zázemí ve třídě.			
<p>Během dne si vzpomněla na sestru. Sestra, nemusela být s ní, ale potřebovala ji vidět. Sestra, stále si hrála sama nebo s dětmi, ale když sestru neviděla, naléhavěji ji hledala. Dnes převážně učitelka, chvílemi sestra.</p>			

4. S kým si hraje

5. Jaké hračky a typy her vyhledává, jak se jeho zájem proměňuje

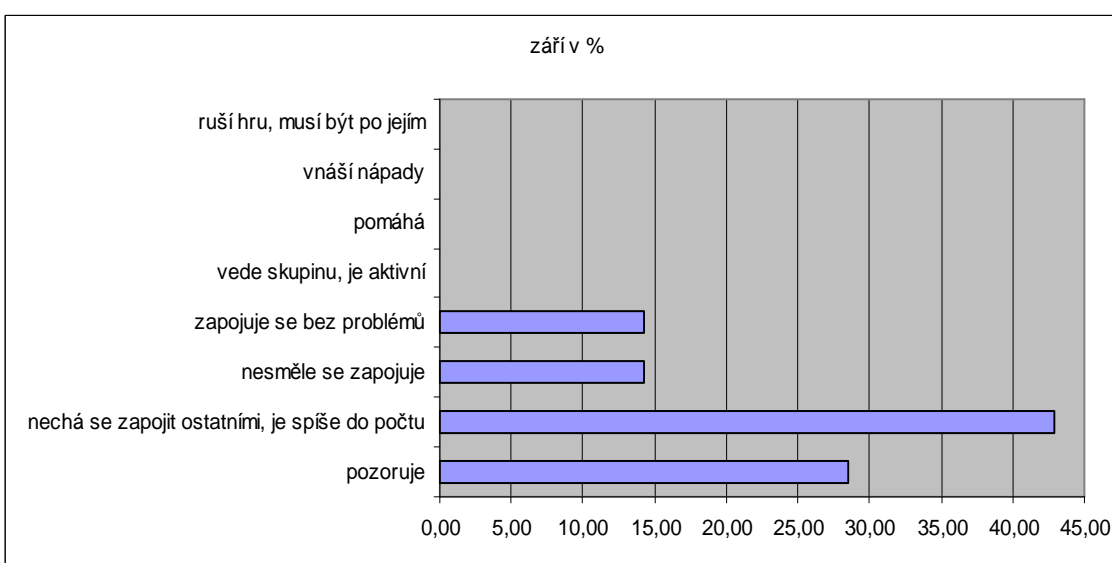
Zkoumala prostředí, pozorovala, od sestry se nechala pohoupat na houpačce, častěji se točila v otočném křesle.

Hračky střídá, ale nekramaří, kreslila, houpala se, hrála si na písku.

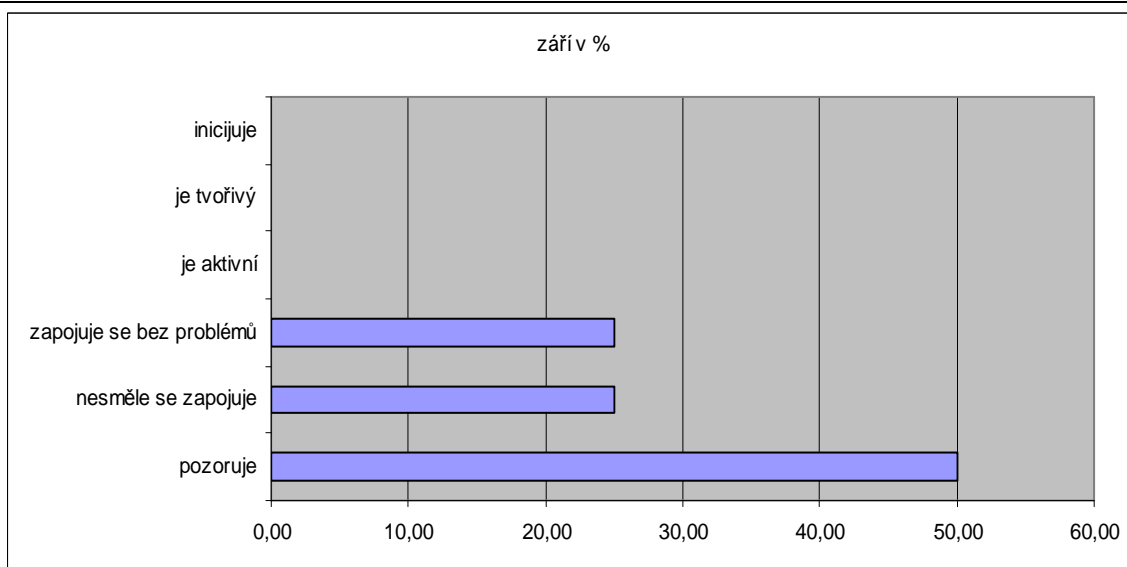
Dnes nejvíce deky, ale většinou hodně střídala.

Na hřišti střídala fázi běhání a hraní si s holčičkami a fázi velice hlasitého dožadování se matky.

6. Jak se prosazuje v kolektivu dětí:

7. Jak se projevuje při řízených činnostech:

Pokoušela se cvičit.

8. S kým a o čem si povídá, jaké dospělé oslovuje

Mluvila s dětmi o tom, co má, na co si hrají. Vnímala děti, mě jen okrajově.

Brebentila s dětmi, moc jí nebylo rozumět.

Učitelku příliš nevnímala, hlavně se obracela na sestru. Dnes chtěla otce, jednou i matku.

S dětmi se bavila o pohádkách, naslouchala učitelce, co vypráví.

Venku mi ukazovala „bolest“ na prstíku (téměř nic nebylo vidět). Pomocí mimiky, gestikulace a pohybů celého těla mi vysvětlovala, že spadla doma z bedýnky. Sestra upřesnila, prý doma z houpačky a prý jí tekla krev.

Chtěla maminku, pejska, sestru, nechtěla jíst a potom zase ano. Obracela se nejvíce na sestru, občas na učitelku.

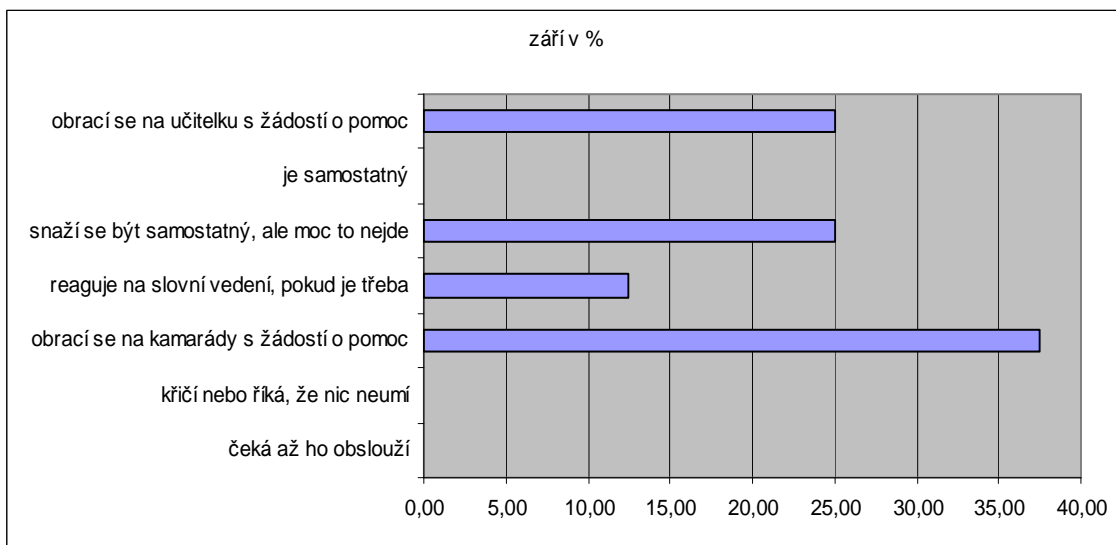
9. Závislost na odměně – úspěchu

Závislost na slovním povzbuzení: malá 2x, přiměřená 1x

Závislost na úspěchu: 0x

Závislost na odměně: malá 1x, přiměřená 1x

10. Jak jeho úroveň sebeobsluhy ovlivňuje jeho socializaci:

Holčičky se na ni vrhly a oblékaly ji, na WC se o ni starala sestra. Neměla možnost být samostatná, ale proti péči ostatních neprotestovala. U stolu samostatná.

Prvně jsem nevěděla, jestli vnímá, když ji oslovuji, ale pak přišla. Chtěla jít sama a nechala se přesvědčovat.

Snažila se spolupracovat, děti se o ni hodně staraly.

Snažila se, děti jí říkaly, co a jak, a pomáhaly jí.

Pomoc dětí trvá, obrátila se na mě s prosbou o pomoc.

Pokud se nevztekala, snažila se obléci, sama si přišla říci o pomoc. Nechtěla, aby jí děti pomáhaly.

Příloha č. 8			doba pozorování
Záznam pozorování č. 2			říjen 2008
jméno Eliška II	datum narození březen 2006	aktuální věk 2,7	průměrná docházka 25 % (pětidenní)
1. Příchod (odchod) z mateřské školy, jak se loučí s rodiči (vítá je).			
<p>Převeliký křik v šatně. V rohu stála Eliška, mlátila rukama, dupala nohama, nepustila maminku k sobě. Vzala jsem si ji oblečenou do třídy, seděla mi na klíně, chtěla maminku, ale spolupracovala při svlékání. Tiše, ale důrazně jsem zkusila říci: „Tak už dost, takové křičení tady nechceme.“ Zmlkla. Řekli jsme si, co a jak bude, a že s ní budu, než maminka přijde. Ještě chvilku mi ležela hlavičkou na hrudi, potom se držela při mně, pak si šla mezi děti. Hlídala si také sestru Karolínku. Občas se přišla ujistit, že spolu čekáme na maminku, ale již nebrečela.</p> <p>2. 10. 2008 Když maminka otevřela dveře, byla sestra Elišky svlečená a nachystaná jít do třídy. Elišku jsem si zvala oblečenou do náruče. Začala hlasitě protestovat, stulila se mi na klíně. Nechala se svléci a pověděly jsme si, jak to bude dál. Potom chodila po třídě, sledovala děti. Někdy se přidala, někdy se dívala, občas uronila slzu a přišla se nechat pohladit.</p> <p>3. 10. 2008 Přišla s maminkou a tatínkem, oblečenou jsem si ji v náručí vzala do třídy. Plakala, dala jsem jí za pravdu, že by byla raději doma. Pomáhala mi při jejím vysvlékání, chvilinku se chovala, šla mezi děti. Spíše chodila a obhlížela. Po svaččině se celá školka sešla v 6. třídě, přijel k nám kouzelník. Přestože byla od začátku na klíně, začala brečet, volat maminku, chtěla odejít, šla jsem s ní jinam, za chvilku chtěla zase za Karolínkou, potom zase napít, jednou chovat chtěla, potom zase ne. Představení skončilo a najednou bylo ticho, spokojeně si nechala pomoci s oblečením. Na vycházce a na zahradě byla nevrlá, běhala za Karolínkou, když se jí věnovala, tak na ni křičela, ať nikam nechodí. Po návratu do šatny ji popadl další vztek. Přes její křik nebylo slyšet vlastního slova, začala rudnout. Vzala jsem ji do umývárny a omyla jí obličej studenou vodou. Přestala křičet, téměř sama se svlékla. U oběda ochutnala čaj a chtěla poslouchat pohádku s ostatními dětmi. Když přišli rodiče, s radostným pískotem za nimi běžela. Maminka ji vzala do náruče, Eliška prohlásila, že už do školky nepůjde.</p> <p>6. 10. 2008 Ráno přišla s maminkou a sestrou. Ta vstoupila do třídy první. Otevřenými dveřmi bylo vidět maminku, jak Elišku převléká. Vstoupila spokojeně, hned mi vykládala, že má zástěrku s kapsičkami. Svačinu nejedla, ale asi po půl hodině nám oznámila, že má hlad. Povídali jsme, že už nic není, že jsme si na všem pochutnali. Chvilku brečela v šatně při převlékání, nechala si pomoci od učitelky i dětí, něco málo udělala sama. K obědu snědla trochu polévky a ochutnala druhé jídlo.</p> <p>7.10. 2008 Ráno prý vůbec nekřičela a přišla za dětmi do třídy. Když jsem přišla v devět hodin, seděla s ostatními v kruhu a mávala na mě. Během dne si hlídala sestru, nebo na ni křičela, ať počká, dívala se, jak si děti hrají, ale pak brečela a šla se chovat. Vadilo jí, že má jinak kapesníky v kapse. Nejedla, jenom pila. Za maminkou běžela s pískotem (napůl brekem).</p>			

Náhodné vstupy:

Eliška nechce vodit sestru do školky, sedí před budovou v kočárku a odmítá se jen přiblížit. Pokud budou mít rodiče čas, budou brát oblečenou Elišku v náručí do třídy, po chvílce odejdou.

Dnes ji přinesla maminka, držela ji v náručí, Eliška prohlašovala, že tady nezůstane. Po chvílce odešli.

Dnes přišla s tatínkem v náručí. Podívala se, s čím si děti hrají, a když za chvíli odešly, odnesla si korálky.

S tatínkem chvílku ve třídě (v náručí), prvně od dveří volala, aby si pro korále paní učitelka přišla, potom je ale donesli až dovnitř a podívali se, co děti dělají.

Několik podobných vstupů během měsíce.

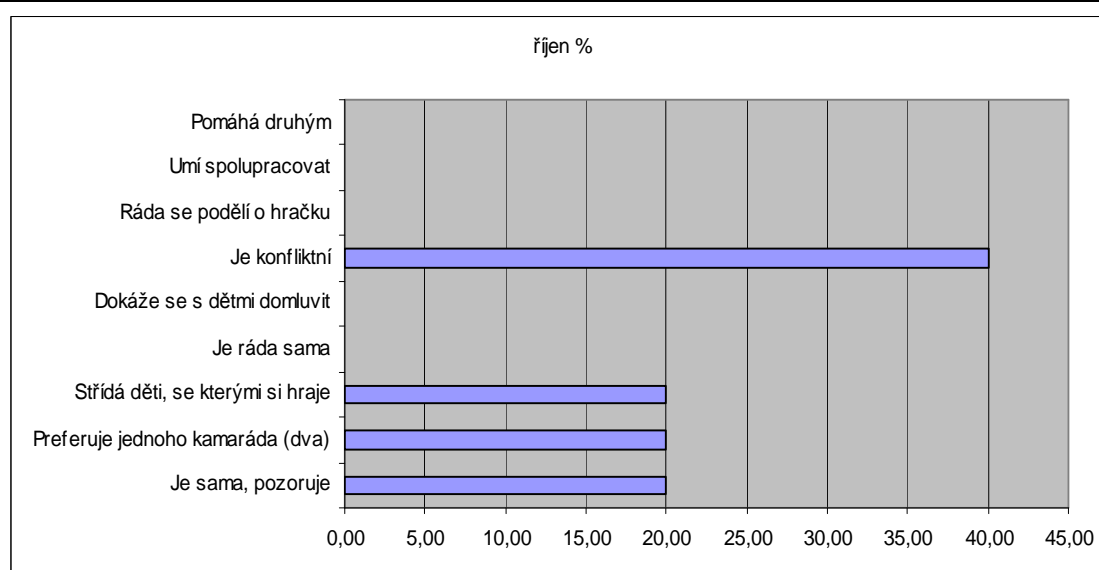
2. Jakou dítě používá kotvu.

Plyšový ptáček, 1x, plyšová kačena a medvídek. 1x, malý bílý medvídek, měla ho při sobě téměř celý den – jinak nic

3. Kdo poskytuje dítěti citové a sociální zázemí ve třídě.

Učitelka hlavně z rána, potom i sestra. – časem ostatní děti. Jenom když byla klidnější, nechala děti, aby se o ni staraly. Své preference často mění.

4. S kým si hraje

5. Jaké hračky a typy her vyhledává, jak se jeho zájem proměňuje

Vařila v kuchyňce, hodně pozorovala, chodila za sestrou. Venku lezla na průlezkou a běhala.

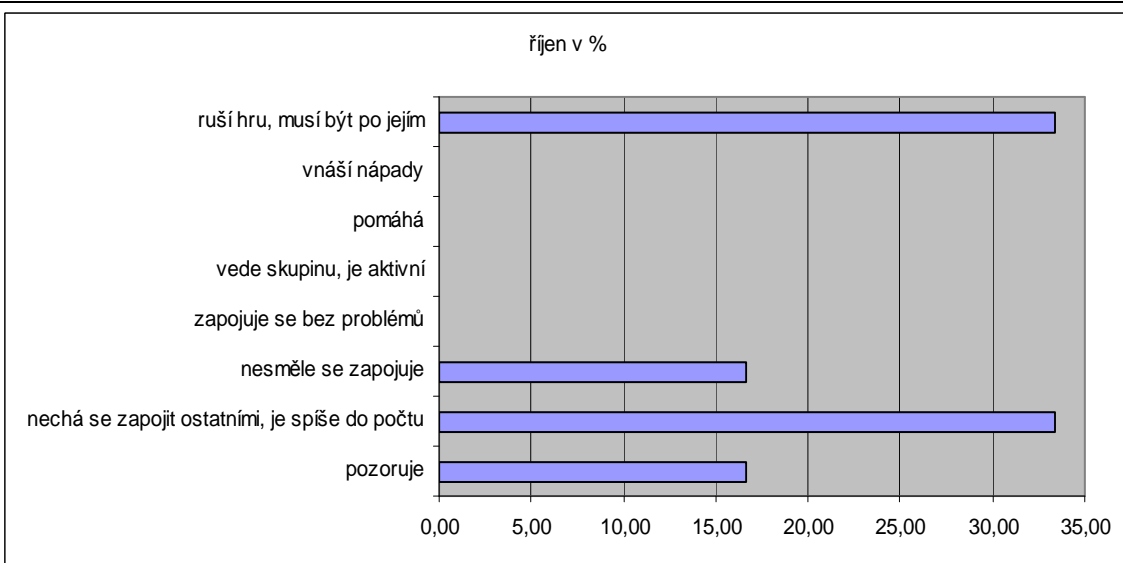
Nejvíce sledovala námětovou hru dětí v kuchyňce a pokojíčku.

Pozorovala, běhala, byla ve skupince, která si hrála na cestování.

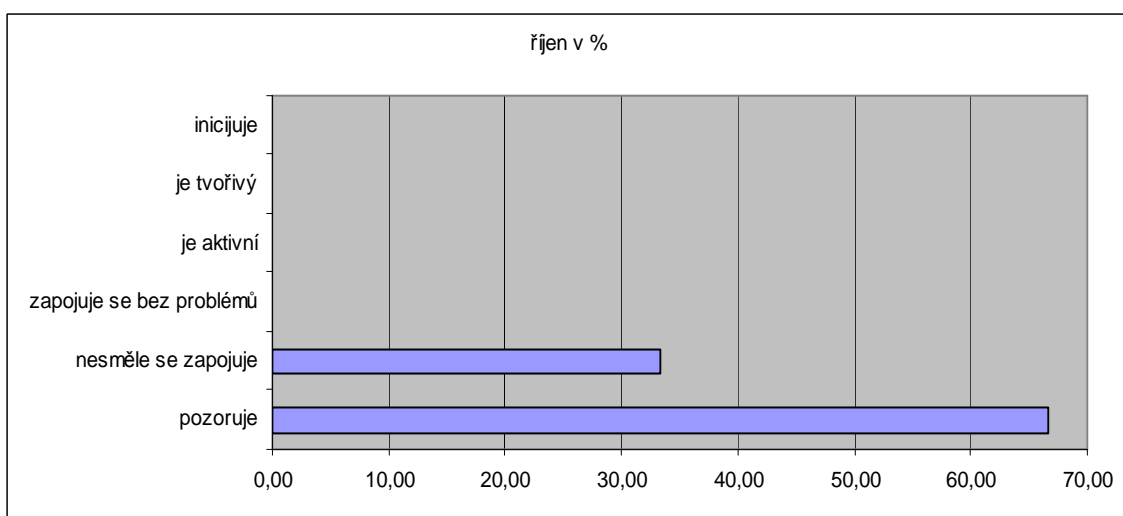
Navlékání korálků – přizpůsobila se sestře.

Sledovala sestru při hře na draky, když se draci rozběhli, tak křičela, že nemá nikam létat.

6. Jak se prosazuje v kolektivu dětí:

7. Jak se projevuje při řízených činnostech:

Na chvíli přestala křičet a sledovala.

Naslouchala, zkoušela dělat to, co Karolínka.

Prvně trvala na tom, že bude sedět vedle sestry, ale když se i ona zapojila do hry, tak se nechala dětmi zapojit do skupinky.

Představení kouzelníka – křičela, nehodlala tam vůbec být.

Vybrala si vybarvování, seděla s ostatními holčičkami u stolečku, měly pastelky, ale hlavně hodně povídaly.

Místo společné činnosti si šla se sestrou hrát se stavebnicí, pak brečela a zase si hrála.
:o)

8. S kým a o čem si povídá, jaké dospělé oslovuje

Učitelku – domluva, kdy přijde maminka. Chtěla udělat kotrmelec na tyči jako ostatní děti, vysvětlovala jsem jí, že musí prvně umět vyskočit nahoru. Ukazovala mi „bolístku“ na ruce.

Upozornila nás na puštěnou vodu v umyvadle, posílala děti ji zastavit.

2. 10. 2008

Občas se přišla zeptat na maminku, potom jsem jí znova vysvětlovala, že po svačině půjdou na vycházku s jinou paní učitelkou... (když jsem třídu opouštěla, byla v pořádku, zřejmě i zbytek celého dopoledne).

3. 10. 2008

Dneska si diktovala. Kromě rána, kdy jsme si pověděly, že tady nechce být, že chce za maminkou, že má pravdu, maminka je nejlepší. Že nebude jíst a jídlo snědí děti – a pak byla chvíli spokojená.

6. 10. 2008

Nadšeně mi ukazovala zástěrku s kapsičkami, povídala, že nebude jíst, tak jsme si říkaly, že to nevadí. Potom měla hlad a už nic nebylo.

7. 10. 2008

Ukazovala mi kapesníčky, trvala na tom, aby v každé kapse byl jeden. Ptala se na maminku.

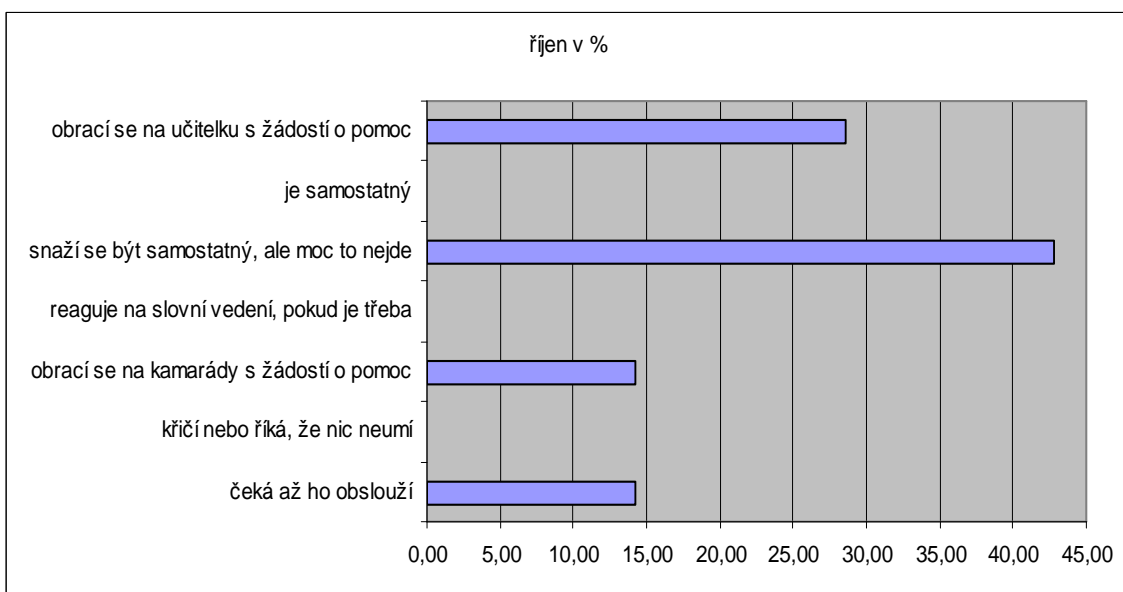
9. Závislost na odměně – úspěchu

Závislost na slovním povzbuzení: malá 3x, přiměřená 1x

Závislost na úspěchu: 0x

Závislost na odměně: 0x

10. Jak jeho úroveň sebeobsluhy ovlivňuje jeho socializaci:

Nosila si oblečení, žádala o pomoc, spolupracovala. Při příchodu ze zahrady byla samostatná, s drobnostmi si nechala pomoci od dětí. Povídala, že nebude jíst. Řekli jsme jí, že to nevádí, že to děti za ní rády sní. Jedla polévku, druhé ochutnala. Pozorováno krátce, nechala se obsloužit, neměla dobrou náladu.

Chodila za učitelkou a nechávala si pomáhat.

Plakala, nechala si pomoci od učitelky. Věděla, v jakém pořadí a kam se co obléká. Při svlékání jí více pomáhaly děti.

Když byla ve třídě kolegyně, tak se držela dál, když odešla, tak sestry, ale mohla jsem jí pomoci. Venku jsme potkali cizí třídu, dostala jsem důvěru ji pochovat.

Příloha č. 9			doba pozorování
Záznam pozorování č. 3			listopad a prosinec 2008
jméno	datum narození	aktuální věk	průměrná docházka
Eliška II	březen 2006	2,8	29% (pětidenní)
1. Příchod (odchod) z mateřské školy, jak se loučí s rodiči (vítá je).			
<p>Odpolední malování s rodiči na dlaždice. Prvně seděla zamračeně s maminkou, potom mamince sebrala štětec a malovala a malovala..... Jednu chvíli se šla maminka umýt, tak ji honem hledala.</p> <p>12. 11. 2008 Byla s tatínkem ve třídě. Přišla zamračená, měla ještě svetr a rukavice, v ruce polštářovou ovečku, kterou téměř nepustila z ruky. Povídala, že nic dělat nebude, ale pak s tatínkem navlékali polystyren, jezdili s autem, stavěli z kroužků. Sama se šla podívat do zrcadla, zda jí sluší korálky. Hrála si ještě se sestrou, o jiné děti příliš nestála. Na vycházce tatínka vodila po mezích. S ovečkou šla i ven. – další části dotazníku nevypisuji, měla s sebou rodiče.</p> <p>18. 11. 2008 S tatínkem na chvíli ve třídě, dokonce se nechala vysvléci a chvíli si hrála.</p> <p>19 – 21. 11. 2008 Vstupy pokračovaly, ale nebyla jsem přítomná, vždy chvíli pobyla s maminkou nebo tatínkem.</p> <p>24. 11. 2008 Do třídy vešla již svlečená. Když zůstala maminka za prahem třídy, poručila jí, aby se vyzula a šla dovnitř. Potom šla za děvčaty do kuchyňky a maminka odešla. Když si toho všimla, občas trochu zaplakala. Chvilku se nechala chovat, pak šla za Karolínou. Střídaly se fáze hraní si a tichého pláče. Občas se dožadovala Karolínky. Při PH se zapojila do kruhu pod podmínkou, že ji za jednu ruku drží učitelka a za druhou sestřička. Při svačině se zklidnila, ujistili jsme ji, že čekáme na babičku, která za chvíli přijde.</p> <p>25. 11. 2008 Mezi dveřmi tiše plakala, nechal se vzít do náruče. Potom jsem s jinou maminkou řešila fotografie. Nechala se postavit na zem a šla za sestrou. Jak jsme začali uklízet, tak se rozplakala, v kruhu seděla u mě a sestry. Jakmile došlo na vyprávění o čertech a na poslech hudby, přestala, oči se jí rozzářily. Hudbu chtěla několikrát opakovat. Po svačině očekávala babičku, ta nepřišla. Při oblékání ven jsme si domluvily, že nepůjdeme ze zahrady, aby ji maminka našla. Chvilkami se nadšeně klouzala, chvilkami brečela a ujišťovala se, že pro ni přijdou. Prvně křičela, že jíst nebude, ale pak se chlubila tím, jak všechno snědla... Při odchodu radostně pištěla a běžela za rodiči.</p> <p>26. 11. 2008 Přišla s pláčem, nechala se zvednout, ale za chvíli chtěla za sestrou. Její pláč a požadavky se stupňovaly. Přísným hlasem jsem jí říkala, že vím, že jí je smutno, ale křičet nám tu nemůže. Na taková očička přijde vodička...ztichla (měla jsem strach, že se tak rozbrečí, že nebude moci přestat). Během dne občas pobrekávala, ale ujištění o mamince to spravilo. K poledni vesele jezdila na lopatě, pak všechno snědla, když přišla maminka vítala jí radostným pískotem.</p> <p>27. 11. 2008 Přišla sama a bez breku, ale oči měla červené. ,Během celého dne vyžadovala sestřinu pozornost. Za mnou moc nechtěla, ale pronásledovala Karolínku.</p> <p>1.12.2008 Přišla v klidu, sestru měla za ruku. Oči byly červené, ale neplakala. Během dne si sestru hlídala, ale byla celkem klidná a komunikovala s ní, mluvila i na děti. Když jí sestra zmizela z očí, ptala se učitelky. Již hystericky neřičela. Tatínka vítala</p>			

radostně, výskavě.

2. 12. 2008 Přišla se zájmem, v ruce držela látkový obal na DVD. Měla v něm hodně pohádek. Nosila ho s dětmi po třídě jako velký poklad, rozepínala a zapínala, ukazovala dětem jednotlivá cedéčka a říkali si, jaké tam jsou pohádky a kdo je má. Dnes vůbec nebrečela, sestřičku si hlídala méně. Bavila se a výskala. Po obědě nám půjčila pohádku O kočičce a pejškovi.

3. 12. 2008 Neplakala, vešla a hned učitelce ukazovala DVD s pejsky, které si po obědě pustíme. Neplakala, na rodiče se neptala, byla i veselá, sestru si hlídala, ale ne pořád, občas na to zapomněla.

4. 12. 2008 Přišla bez problémů se sestrou za ruku, nenesla si nic. Chodila se sestrou a pozorovala, zdála se být mrzutější. Před svačinou, již oblečená se najednou rozbřečela, že chce maminku. Chvilku plakala ještě venku, ale když sestra všeho nechala a šla za ní a vzala ji do hry, tak přestala. Při obědě začala znovu, křičela, ať jí sestra neuteče, ale ta přitom seděla vedle ní. V šatně potom mamince vyváděla, že chce hned DVD, na které se děti zrovna dívaly....

2. Jakou dítě používá kotvu.

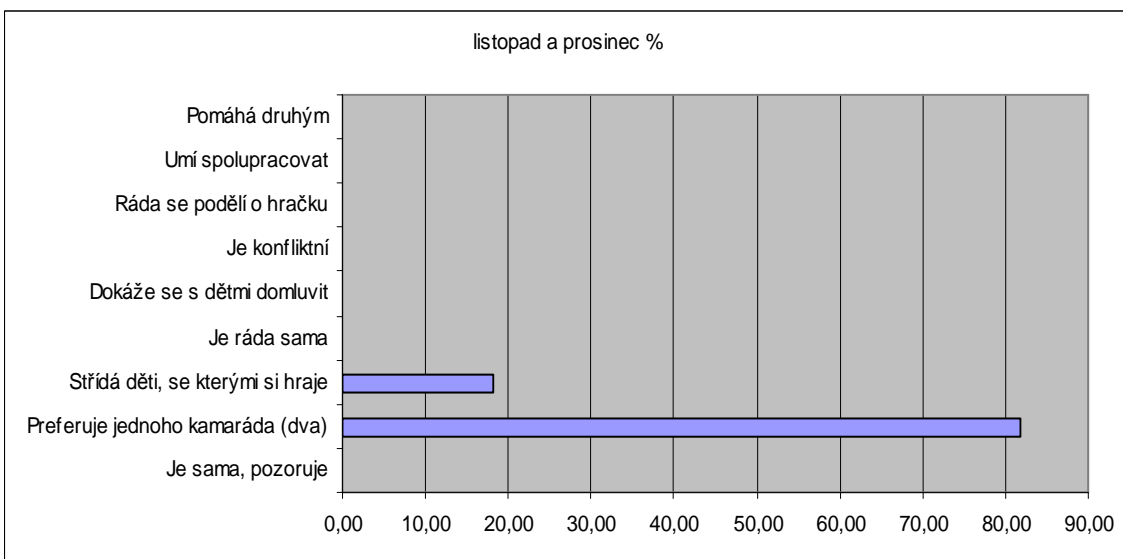
1x plyšák, 2x Hadrový zásobník s DVD pohádkami.

1x DVD – jedno s pohádkami

3. Kdo poskytuje dítěti citové a sociální zázemí ve třídě.

Sestřička, učitelka na druhém místě.

4. S kým si hraje

5. Jaké hračky a typy her vyhledává, jak se jeho zájem proměňuje

Hrála si se sestrou nebo sama za sebe, většinou v kuchyňce.

Spíše sledovala, hlídala si sestru, byla v kuchyňce.

Chodila se sestrou, když se jí ztratila, ta jí hledala

Sledovala Elišku, v půlce her brečela a potom si zase hrála...když sestru neviděla, tak ji nahlas hledala.

Pozorovala, byla tam, kde sestra.

Na vycházce se držela sestry a Klárky, povídaly, běhaly spolu z kopce

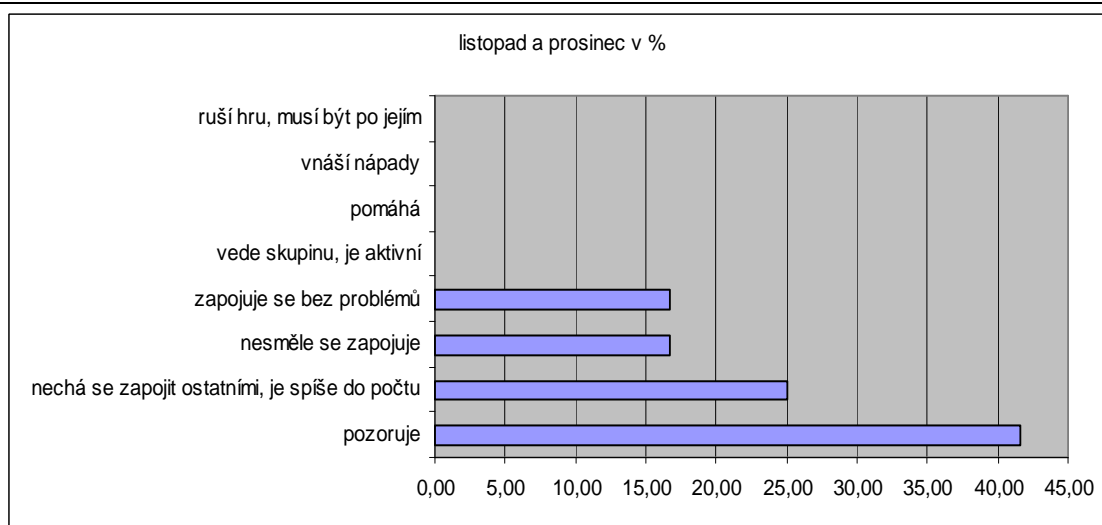
Nechala se vést Kubíkem, ale chtěla, aby byla sestra hned za ní. Když jsme nešli ve dvojicích, kontaktovala více dětí, povídaly si o tom, co cestou viděly.

Se sestrou a ostatními dětmi si hrála na kino a cirkus, pozorovala.

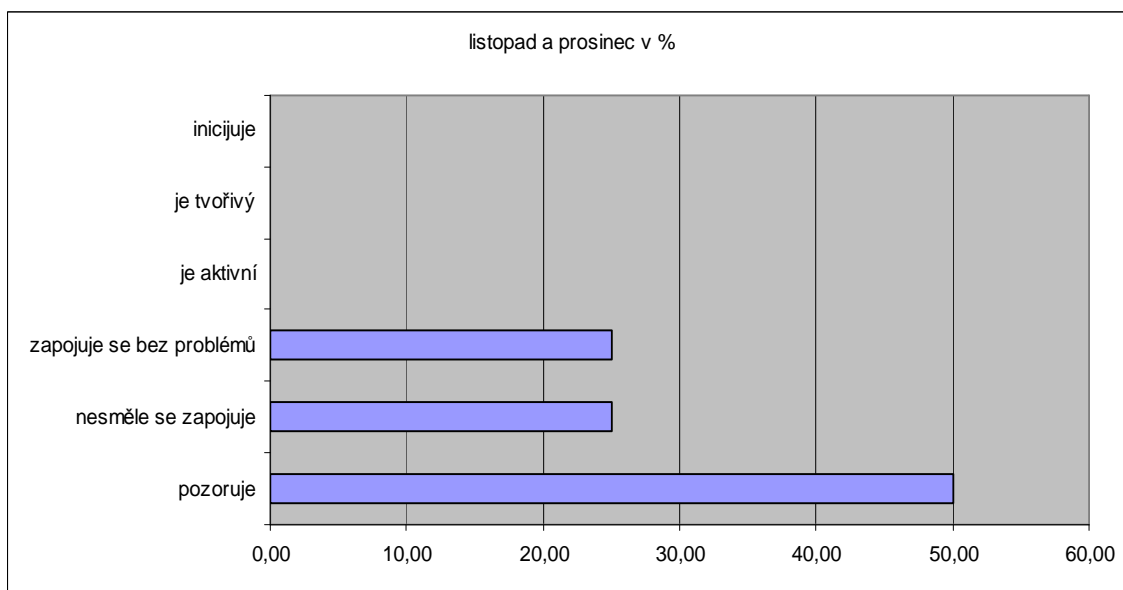
Celou vycházku běhala mezi dětmi a klouzala se.

Během her má nápady, které chce realizovat, chvílkami má tendenci Karolínku dirigovat. Jinak si hraje aktivně, stále sleduje, co se děje, někdy Karolínku hledá.

6. Jak se prosazuje v kolektivu dětí:

7. Jak se projevuje při řízených činnostech:

8. S kým a o čem si povídá, jaké dospělé oslovuje

Ptala se mě na babičku.

Celý sen se ujišťovala, že pro ni přijdou, že nepůjde sama domů. Vykládala, jak v muzice chodí čerti, že se nebojí, že jí maminka pochová. Smála se ježdění na lopatě....to vše v přechodových chvílích prokládala pláčem. Radostně jásala, že mám kozačky jako babička.

Domlouvaly jsme se o mamince, že přijde. Hlásila mi, že snědla celou svačinu, potom i oběd. V šatně mě opravovala, co mám kde zapnout, a trvala na dodržení postupu. Venku říkala, že má nové boty do sněhu. Když jsme hledaly kapesník, věděla, že je v kalhotách, že bunda kapsu nemá. Ujišťovala se, že maminka přijde, říkala, že dá čertovi Karolínku, ale jí že maminka pochová.

Povídala mi o céděčkách, jaká je kde pohádka, horlivostí se až zajíkala. Při oblékání si chodila pro pomoc a přitom povídala. Hodně mluvila na sestru. Bavila se tím, že byl ve školce čert zapisovatel. Kuchařce, učitelkám, rodičům i dětem složitějšími větami popisovala, co vyváděl.

Zda přijde maminka a tatínek, s čím jí mám pomoci a co neumí. Komandovala sestru.

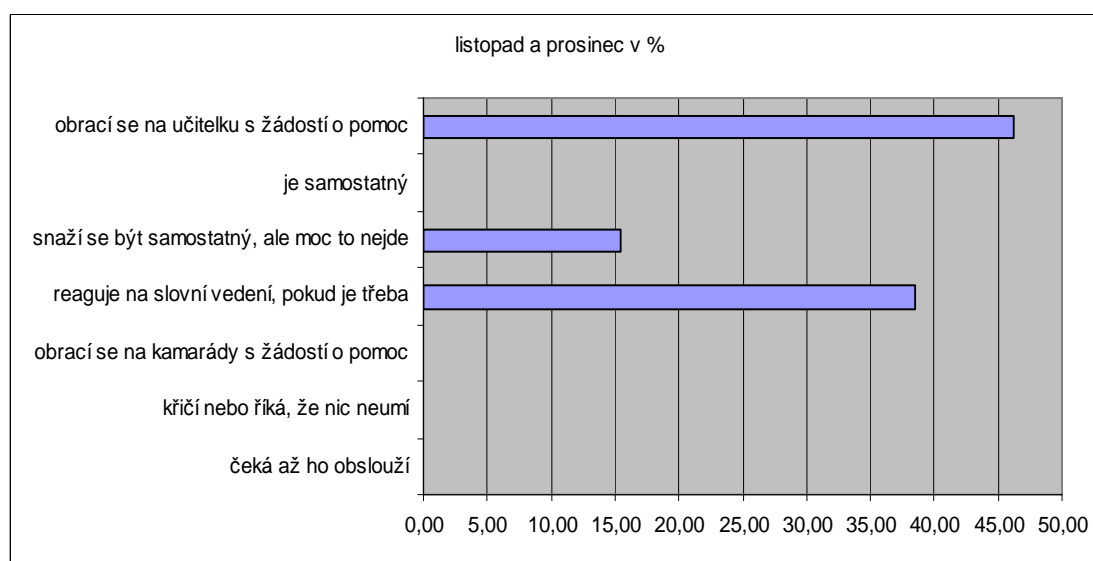
9. Závislost na odměně – úspěchu

Závislost na slovním povzbuzení: malá 4x, přiměřená 5x

Závislost na úspěchu: 0x

Závislost na odměně: 0x

10. Jak jeho úroveň sebeobsluhy ovlivňuje jeho socializaci:

Vyžadovala ujišťující přístup, občas blízkost učitelky.

Přinesla si za mnou některé oblečení, reagovala na pokyny co prvně, co potom.

Ukazovala mi svoje boty.

Nosila si za mnou oblečení a pracovala podle mých rad. V umývárně i při jídle byla téměř samostatná.

Nosí si věci, já ji chystám, jak to přijde, spolupracuje. Kapesník se musel přendat do kapsy, rukavičky nasazeny....

Spolupracovala se učitelkou při oblékání, u stolování si bere trošku menší kousky, ale jedla spokojeně a bez problémů.

Chtěla dokrmit polévkou. Všechno svoje oblečení vyhnula ze skříňky, donesla ke mně.

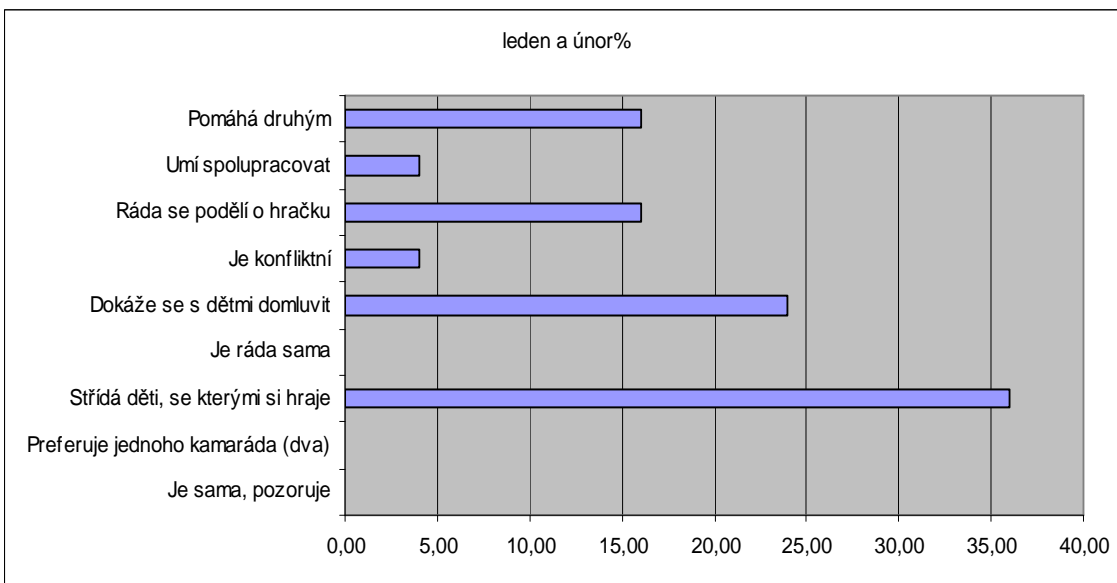
Honem kolem oblékání povídala, ale pracuje podle návodu – nastavím kalhoty jak přijdou – obleče si je, ponožky chce narovnat.....

4.12. 2008

Při svačině a v šatně spolupracovala a povídala, potom na ní přišla mrzutost a měla tendenci nás komandovat.

Příloha č. 10			doba pozorování
Záznam pozorování č. 4			leden a únor 2009
jméno Eliška II	datum narození březen 2006	aktuální věk 2,10	průměrná docházka 29% (pětidenní)
1. Příchod (odchod) z mateřské školy, jak se loučí s rodiči (vítá je).			
<p>15. 1. 2009 Přišla se sestrou rovnou k tělocvičně, nadšená a natěšená, maminka jí pomohla se převléknout, vesele jí zamávala. V tělocvičně byla naprosto spokojená, ničeho se nebála, když potřebovala, počkala, abychom ji mohli pomoci. Při obědě si povídala s dětmi. Když přišli rodiče, trochu vesele vypískla, domyla si ruce, zamávala dětem a odešla.</p> <p>27 – 28. 1. 2009 Přinesla pro děti krabici bonbónů, jinak přišla spokojeně se sestrou, rodičům jenom mávla.</p> <p>29. 1. 2009 Přišla s Karolínkou – v klidu, hned si šla hrát. Divadelní představení v MŠ, na posledním, dne 30. 10. 2008, se vztekala. Dneska se mi schoulila na klíně, chtěla držet, nesměla jsem dát ruku ani na stranu. Hlavu měla natočenou malinko stranou, ale pozorně poslouchala.</p> <p>9. 2. 2009 Divadelní představení – naprosto spokojená seděla v přední řadě s dětmi, vesele se smála, volala na klauny, bavila se.</p> <p>12. 2. 2009 Jednou se najednou rozplakala, a že chce maminku, byla zrovna v chumlu dětí, nevím, jestli si jenom vzpomněla, nebo se něco přihodilo. Jinak do třídy vstupuje spokojeně, hned se zajímá o hraní. Když přijdou rodiče, vítá je veselým pískotem, skáče mamince do náruče a nechává si dát pusku.</p> <p>26. 2. 2009 Ráno si vymohla vstup do třídy, hned si šla s Karolínkou hrát. Po svačině si vzpomněla a měla tendenci volat maminku, zamluvily jsme to. Venku ji rozhodila čepice uvízlá na větvi, nechala se pochovat. Během okamžiku ale nakázala velkému Kubíkovi, aby ji pustil do bunkru a ten poslechl. Jinak tam byl „kápo“ a vedl hru on, jiné děti tam jen tak nepustí.</p>			
2. Jakou dítě používá kotvu.			
<p>1x Krabice bonbónů 1x bonbóny Lipo a koníček s barevnými vlasy.</p>			
3. Kdo poskytuje dítěti citové a sociální zázemí ve třídě.			
Učitelky především v divadle, sestra Karolínka - občas koukne kde ji má, hodně děti (chování, botičky,...)			

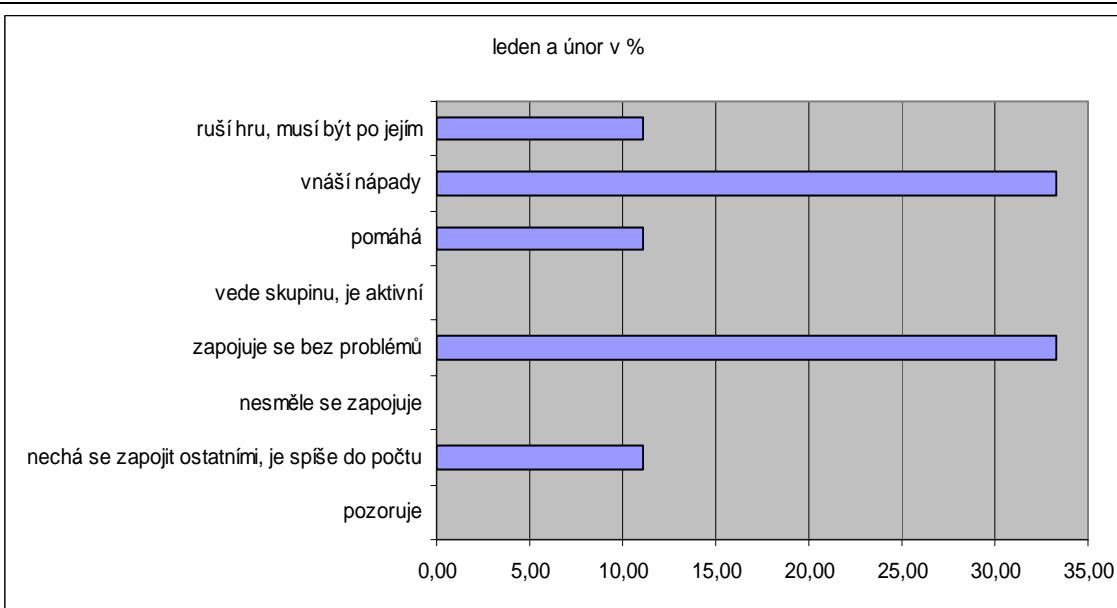
4. S kým si hraje

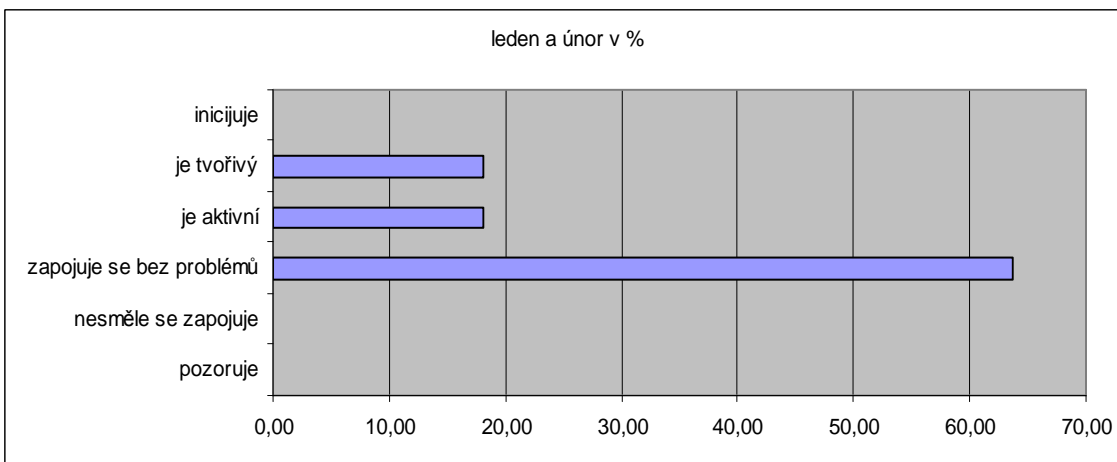
5. Jaké hračky a typy her vyhledává, jak se jeho zájem proměňuje

Během her má nápady, které chce realizovat, chvílkami má tendenci sestru dirigovat. Jinak si hraje aktivně, stále sleduje, co se děje, někdy Karolínku hledá. Činnosti hodně střídala, chvílku se přidala tam, chvílku jinde, hodně povídala. Celou vycházku běhala mezi dětmi a klouzala se.

6. Jak se prosazuje v kolektivu dětí:

7. Jak se projevuje při řízených činnostech:

8. S kým a o čem si povídá, jaké dospělé oslovuje

O tom, jaké má cvičky, že umí skočit sama, že je to moc dobrý, nemůže najít čepici, Hodně na mě mluvila u oblékání, radila nám, jak to dělá maminka, trvá na přesném dodržení postupu a detailů oblečení. Vysvětlovala nám, jak se mají rozdělit bonbóny, komu dá bonbón, že tohle bude papat a tohle už ne, s čím potřebuje pomoci, když vidí něco pěkného, o koníkovi, kterého si přinesla, že dá dětem lipička, zavázat boty, pochovat, kdy půjdeme do školky, jaká bude polévka
Děti – průběžně o všem možném, kde bude bydlet, kdo jí má uhnout, hodně na holčičky a sestru, týká se to hraní, komunikuje – i u stolečku ohledně talířků a pití s dětmi.
Většinu času vypadala spokojeně.

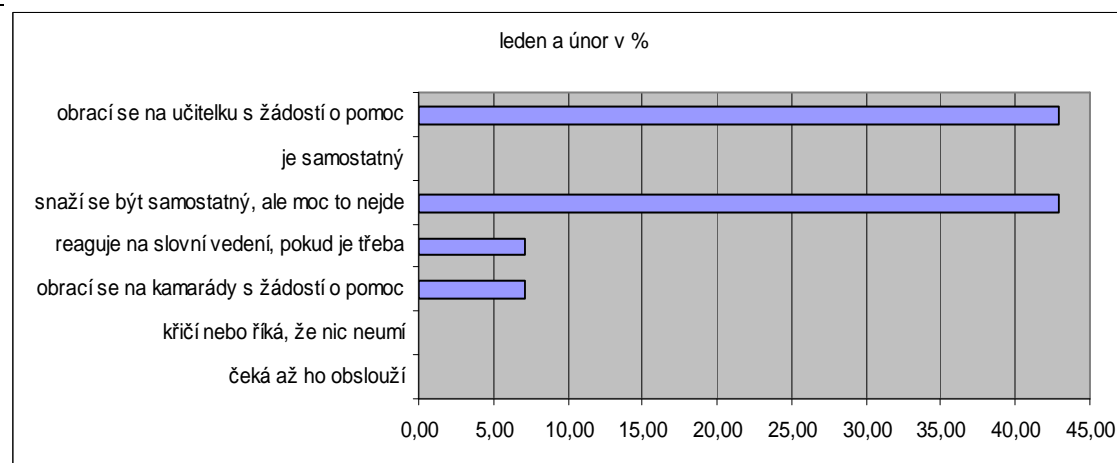
9. Závislost na odměně – úspěchu

Závislost na slovním povzbuzení: malá 1x, přiměřená 1x

Závislost na úspěchu: 1x

Závislost na odměně: 0x

10. Jak jeho úroveň sebeobsluhy ovlivňuje jeho socializaci:

Naprosto bez problémů jsme se domlouvaly při jídle, při svlékání si sama řekla, co potřebuje, jenom to muselo být tak, jak do dělají doma.
Šálka, rukavice, boty, ...vyžaduje to udělat tak, jak to dělá maminka, dává jí to jistotu. Nesnáší upnuté u krku, jakákoliv nepohoda ji vytáčí. Když toto respektujeme, tak je spokojená a účastní se činností. Obléká i svléká se zvěšiny věci sama, toaleta – samostatná, diskutuje s dětmi na WC, občas jí nejde zastavit voda. Při jídle si má tendenci určovat, co bude a co ne, učíme se si nandávat málo toho, co nezná. Trvala na detailech při oblékání, ale dokázala své požadavky slovně vysvětlit. Obědvala hodně, až jsme se divili.

Příloha č. 11		doba pozorování	
Záznam pozorování č. 5		březen a duben 2009	
jméno Eliška II	datum narození březen 2006	aktuální věk 3,0	průměrná docházka 49% (částečně pětidenní)
1. Příchod (odchod) z mateřské školy, jak se loučí s rodiči (vítá je).			
<p>3. 3. 2009 Přišla se sestrou za ruku, každá z nich měla koníka s vlásky a sušenku. Povídaly, že ji mají na po obědě. Rozhodly se, že si ji nechají u mě na stole. Eliška si koníčka držela chvíli a potom ho s rozkazem dala sestře, že ho nechce. Účastnila se nakupování a obchodování, občas i dirigovala děti.</p> <p>5. 3. 2009 Přišly až k tělocvičně. Maminka šla do šatny a holky převlékla. Eliška se chvíli vztekala, nebylo po jejím, zaslechla jsem, že chce domů. Nakonec jí maminka zamávala a ona spokojeně zůstala. Spokojená byla až do oběda. Při odchodu ze školky radostně nepískala, chtěla po mamince hned koupit bonbón.</p> <p>6. 3. 2009 Přišla se setrou za ruku, pozdravily se se mnou a Eliška se přidala ke hře v „domečku“, diskutovala.</p> <p>14. 4. 2009 Vstoupila se sestrou, tatínkovi zamávala. Chvilku se rozhlížela kolem, ale potom šla za Aničkou a prohlížela si knížku s obrázky čertů. Při obědě se lekla, kde je maminka. Když jsme ji ujistili, že v šatně ještě není a sestra je na WC, uklidnila se a dojedla. Babičku pak vítala, ale radostí jako u maminky nekřičela. S radostí hrála na honěnou, v jednu chvíli přerušila hru, nechala si ukázat, kde je sestra, a potom pokračovala.</p> <p>15. 4. 2009 Přivedli ji maminka a tatínek. Vzala sestru za ruku, vešly do třídy. Rodičům lehce mávla a již je nebrala na vědomí. Během dne se jednou rozplakala, že chce maminku, místo chování si chtěla hrát venku. Po obědě si hlídala sestru, byla ujištěna, že maminka ještě v šatně není.</p> <p>16. 4. 2009 Přišla se sestrou, nepozdravila, poměrně dlouho stály uprostřed třídy a koukaly kolem. Před obědem si „poranila“ prstíček, tak si bolístku užívala, každému ji ukazovala.</p> <p>17. 4. 2009 Přivedl je tatínek po osmé, dlouho se převlékali. Při vstupu do třídy se rozhlížela, na moji zvědavost mi ukázala papírové točivé kolečko a utržený konec od zipu. Celý den si to hlídala, byla s tím i na zahradě.</p> <p>28 – 29. 4. 2009 Jednou ji přivedla maminka, podruhé tatínek. Dneska se musely vrátit pro budíky, které si se sestrou zapoměly na besídku. Když je přinesly, museli jsme je hned označit.</p> <p>Přišla s maminkou a i tatínkem, měla na hlavě čarodějnický klobouček. Chvilku sledovala, a potom se zapojila do „čarodějných“ her.</p> <p>28 – 29. 4. 2009</p>			

Besídkové hry Na jarmark se účastnila ráda, ale potřebovala nápovědu, využívala nápodobu.
30. 3. 2009
Společné čarodějnice – tancovala, došla si za čarodějnicemi pro perníčky, sestru si příliš nehlídala.

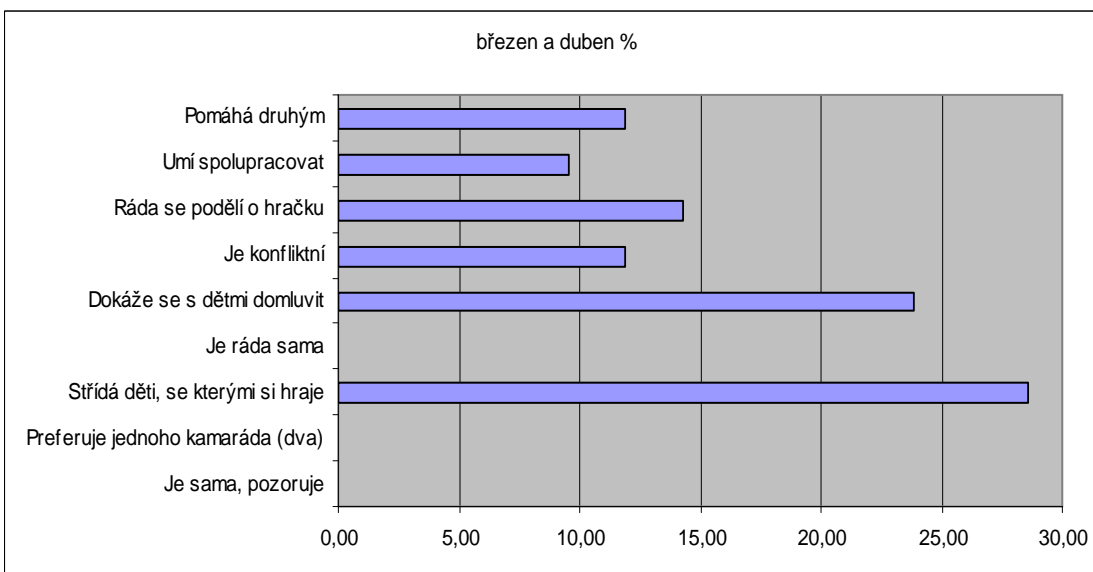
2. Jakou dítě používá kotvu.

1x Koníček s vlásky a sušenku, 1x Papírové dvojité kolečko a konec od zipu.
1x čarodějnický klobouk s motýlem

3. Kdo poskytuje dítěti citové a sociální zázemí ve třídě.

Sestra a učitelka – chvílemi smutnila po mamince , asi dvakrát si vzpomněla na tatínka
Sestra, učitelka při oblékání, nebo nějaké potřebě.
Ema, sestra – chce mít ponětí, kde je.
Sestra, když bylo třeba, ostatní malé holčičky a postupně i další děti.
Sestra, učitelka a děti trochu průběžně.
Sestra a učitelka, holčičky, pokud ji respektují ve hrách.

4. S kým si hraje

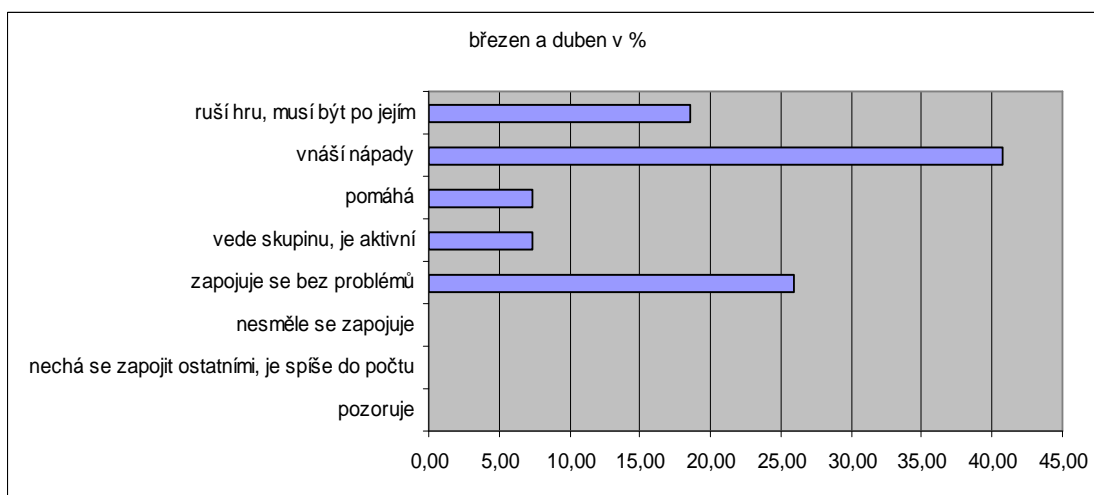
5. Jaké hračky a typy her vyhledává, jak se jeho zájem proměňuje

Sledovala hru na PC, potom chodila a kupovala mi plyšáky. Domeček, venku březové větvičky, kterými zametala po cestě a v loužích. Knížka, nandávání písku do kyblíčku, běhání s dětmi kolem stromů – povídání si pod stromy, udržuje si přehled o tom, kde má sestru - pískoviště, panenky, jarmark – často kopírovala sestru, nebo poslouchala Emu
Kreslení, průlezký, venkovní auto, povídání si s dětmi, občasné hledání sestry.

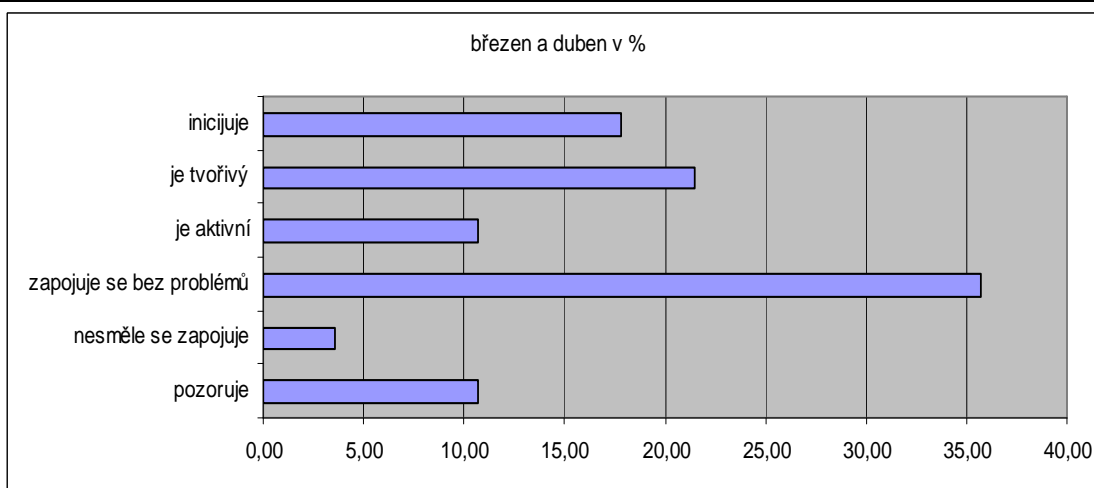
S dětmi si posílala umělohmotného jezdícího robota, potom míč. Hrála s holčičkami na Zlatou bránu, venku byla ve stromovém domečku, klouzala se, organizovala děti, ale občas hledala sestru.

Sledovala děti a divadlo, mezitím si hrála s dětmi na gumídky, navlékala korálky, dělala holkám miminko ztracené v lese, říkala, kam se mají dát deky, aby z nich byl domeček.

6. Jak se prosazuje v kolektivu dětí:

7. Jak se projevuje při řízených činnostech:

8. S kým a o čem si povídá, jaké dospělé oslovuje

Občas mi přišla říci, že chce maminku, pověděly jsme si, jak to bude dál. Chvillemi si hrála a o sestru nejevila zájem, . Na vycházce měl legraci (řehtaly se) z množství hověnek kolem chodníku. (Prudce tál sněh, jedno za druhým se vynořovalo ze závějí). Hodně mluvila o svačince a pití, skákání na žíněnce.

Chtěla tatínka, měla radost, že všechno snědla a sdělovala mi to. Trvala na oblečení rukavic, palcové nechtěla, musela mít prstové. Vysvětlovala jsem jí, že pomáháme jenom s palčáky, prstové jsou pro velké. Tvrdila, že jí maminka nechává nosit jaké chce – domluvily jsme se, že tady je hodně dětí a já mám jenom jedny ruce. Chvilku to zkoušela a pak si vzala palcové.

Doma mají spoustu sladkostí od velikonoce. Nějaké mají ve skřínce v šatně, ale do třídy si je nebraly – tatínek povídal, že by se učitelky zlobily. Vysvětlovala nám, že ty sladkůstky se koušou a potom spolknou do břicha. Potom Honzíkovi odkývala, že v břichu odpočívají a přikryjí se peřinkou. S dětmi si povídala, co uvaří a jak si budou hrát.

Se setrou a Emou probírala, že na ni mají počkat. Od učitelky chtěla venku opět zavázat tkaničky.

S Emou na pískovišti stavěla, pobíhala mezi stromy (v březnu tál sníh a v půlce dubna jsme už byli na písku :o)

Děti – o zapadlém korálku, rozvázaných botičkách, o zalepeném prstíčku. S učitelkou – o tom, že půjdu odpoledne na kornoutkovou zmrzlinu, že jí chutná šťovík.

O zipu a kolečku, které se točí. Jednu chvíli se dožadovala tatínka, ale v zápětí si šla hrát. Na zahrádce mě trochu diktátorsky přesvědčovala, že mám ochutnat šnytílek a šťovík.

O budíku, tetě, která je ostříhala, že má sestra počkat, že je gumídek, ztracené miminko, které opustila maminka, co je šťovík, kdo pro ni přijde.

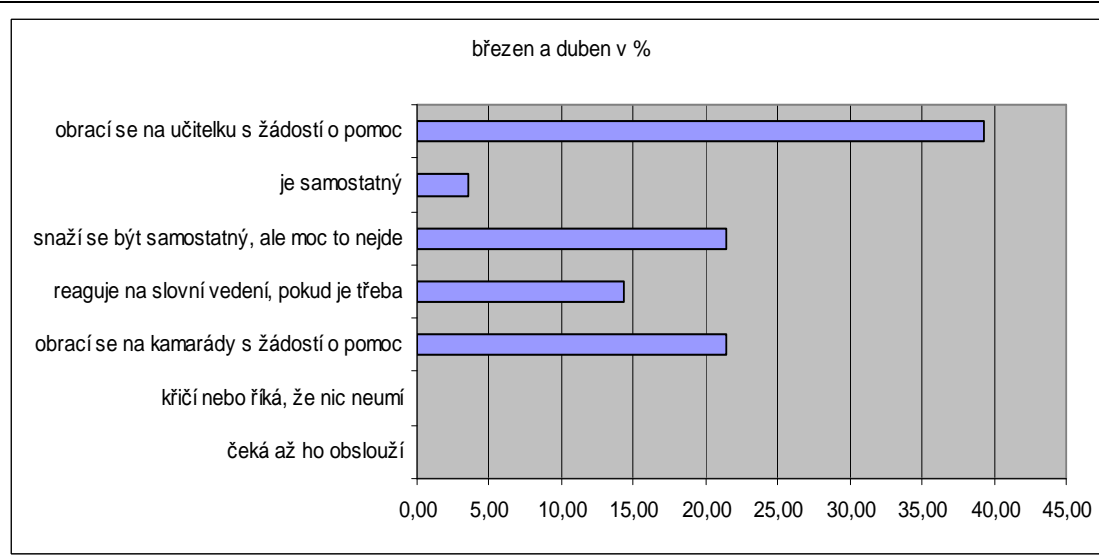
9. Závislost na odměně – úspěchu

Závislost na slovním povzbuzení: malá 0x, přiměřená 2x

Závislost na úspěchu: přiměřená 2x

Závislost na odměně: 0x

10. Jak jeho úroveň sebeobsluhy ovlivňuje jeho socializaci:

V šatně si chodila pro pomoc. Při povídání jsem jí zapnula mikinu na zip, celkem razantně ji rozeplula a povídala, že to umí sama. Oběd – striktně nechtěla dojít rýžový nákyp, ale potom se hrnula pro sušenku. Přijala argument, že už se také do bříška nevejde, a že si ji vezme domů.

Z polévky vybírala kukuřici, druhé jenom rozšťourala a chtěla bonbón. No když se jí do bříška nevešlo jídlo,... respektovala to, ale byla nespokojená.

Při obědě chtěla nandat tak malinko, jako dostala nová Deniska, prý jí to nechutná.

Potom si však šla přidat. Jednu chvíli měla tendenci od jídla utéci, ale když byla ujistěna, že v šatně ještě nikdo není a sestra je jenom na WC, spokojeně dojedla.

Na zahradě si vzpomněla, že má žízeň, došla se s Aničkou napít. Aktivně se rychleji oblékla, aby mohla jít za Markétkou. Dobře jedla, o pomoc při svlékání požádala sestru. Oblékala se téměř sama – teplé počasí. Snaží se vyhovět.

Na zahrádce chtěla pomoci s botou – zavázání, v šatně zastrčit tričko, od ostatních dětí pomoci s bundou. Zbytek si spokojeně a v klidu udělala sama. U stolu vylila mléko, seděla a koukala. Děti ji prvně poslaly pro hadr, potom ji přišly pomoci a přinesly jí nové mléko.

Tvrdila mi, že nemá svetřík, ale když jsem ho našla, tak neprotestovala. U oběda si povídala s dětmi u stolu. Když tam zbyla poslední, tak potřebovala ujistit, že babička a sestřička počkají.

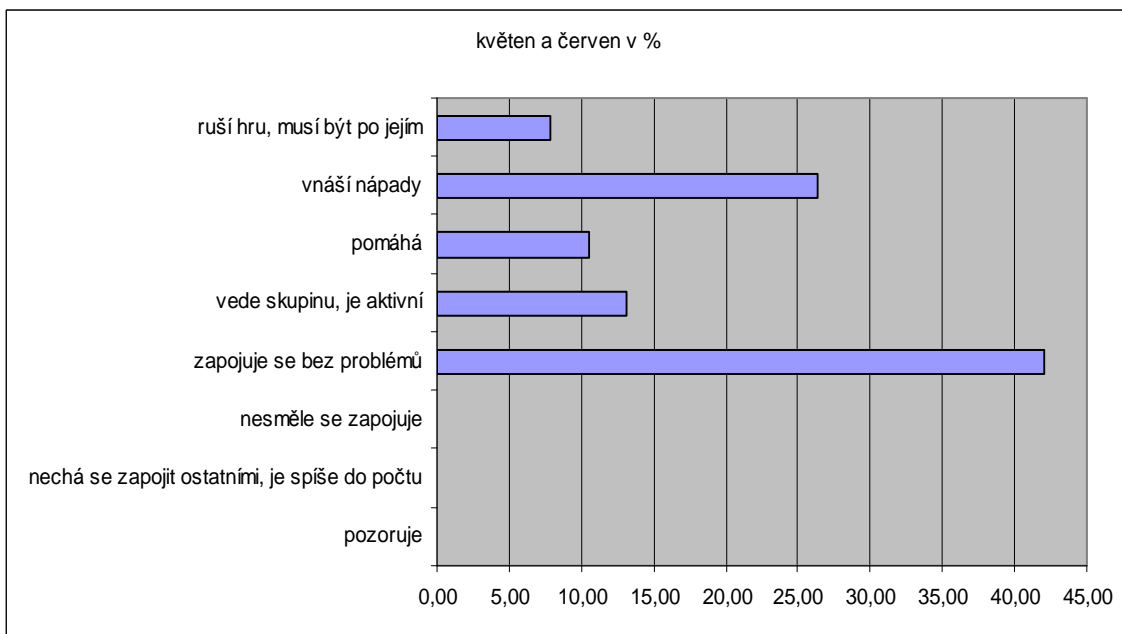
Chodila si pro pomoc při oblékání, vždy jsem dostala instrukce, jak je mám navléci. Snažila si co nejvíce udělat sama, nechala si pomoci i od kamarádů. Při jídle je již druhý den hodně zpomalená. Kouká a poslouchá děti, co povídají, vyžádala si, že na

Příloha č. 12			doba pozorování																				
Záznam pozorování č. 6			květen a červen 2009																				
jméno Eliška II	datum narození březen 2006	aktuální věk 3,2	průměrná docházka 91%																				
1. Příchod (odchod) z mateřské školy, jak se loučí s rodiči (vítá je).																							
<p>Rodiče ji přivedli až k tělocvičně. Radostně na nás mávala, hned šla mezi děti. Těšila se na cvičení a vůbec nehlédala svoji sestru. Když přišli rodiče (po obědě), tak si v poklidu dopověděla svoje, a pak teprve odešla.</p> <p>- Vstupovala se sestrou, jen tak mimochodem zdravila, hned mi ukazovala co má. Na rodiče se ani neohlédla. Domů také nechvátá, v klidu dojí, případně si povídá s dětmi, které se převlékají do postele.</p>																							
2. Jakou dítě používá kotvu.																							
<p>Velkou blýskavou peněženku – hned nám a hlavně holčičkám ukazovala, co v ní je. Odrazku medvídky z Besipu, museli jsme se jít podívat, jak se blýská a svítí – přivázaná na krku.</p> <p>Brýle se sklápěcí clonou, a důležitě držela párátko, o kterém vyprávěla, že je do zubů.</p>																							
3. Kdo poskytuje dítěti citové a sociální zázemí ve třídě.																							
<p>Byla sama za sebe, s pomocí se obrátila na učitelku.</p> <p>Sestra a kolektiv hrajících si holčiček – spíše pro hru.</p>																							
4. S kým si hraje																							
<p style="text-align: center;">květen a červen</p> <table border="1"> <thead> <tr> <th>Kategorie</th> <th>Frekvence</th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td>Pomáhá druhým</td> <td>8,00</td> </tr> <tr> <td>Umí spolupracovat</td> <td>15,00</td> </tr> <tr> <td>Ráda se podělí o hračku</td> <td>12,00</td> </tr> <tr> <td>Je konfliktní</td> <td>8,00</td> </tr> <tr> <td>Dokáže se s dětmi domluvit</td> <td>25,00</td> </tr> <tr> <td>Je ráda sama</td> <td>0,00</td> </tr> <tr> <td>Střídá děti, se kterými si hraje</td> <td>31,00</td> </tr> <tr> <td>Preferuje jednoho kamaráda (dva)</td> <td>0,00</td> </tr> <tr> <td>Je sama, pozoruje</td> <td>0,00</td> </tr> </tbody> </table>				Kategorie	Frekvence	Pomáhá druhým	8,00	Umí spolupracovat	15,00	Ráda se podělí o hračku	12,00	Je konfliktní	8,00	Dokáže se s dětmi domluvit	25,00	Je ráda sama	0,00	Střídá děti, se kterými si hraje	31,00	Preferuje jednoho kamaráda (dva)	0,00	Je sama, pozoruje	0,00
Kategorie	Frekvence																						
Pomáhá druhým	8,00																						
Umí spolupracovat	15,00																						
Ráda se podělí o hračku	12,00																						
Je konfliktní	8,00																						
Dokáže se s dětmi domluvit	25,00																						
Je ráda sama	0,00																						
Střídá děti, se kterými si hraje	31,00																						
Preferuje jednoho kamaráda (dva)	0,00																						
Je sama, pozoruje	0,00																						

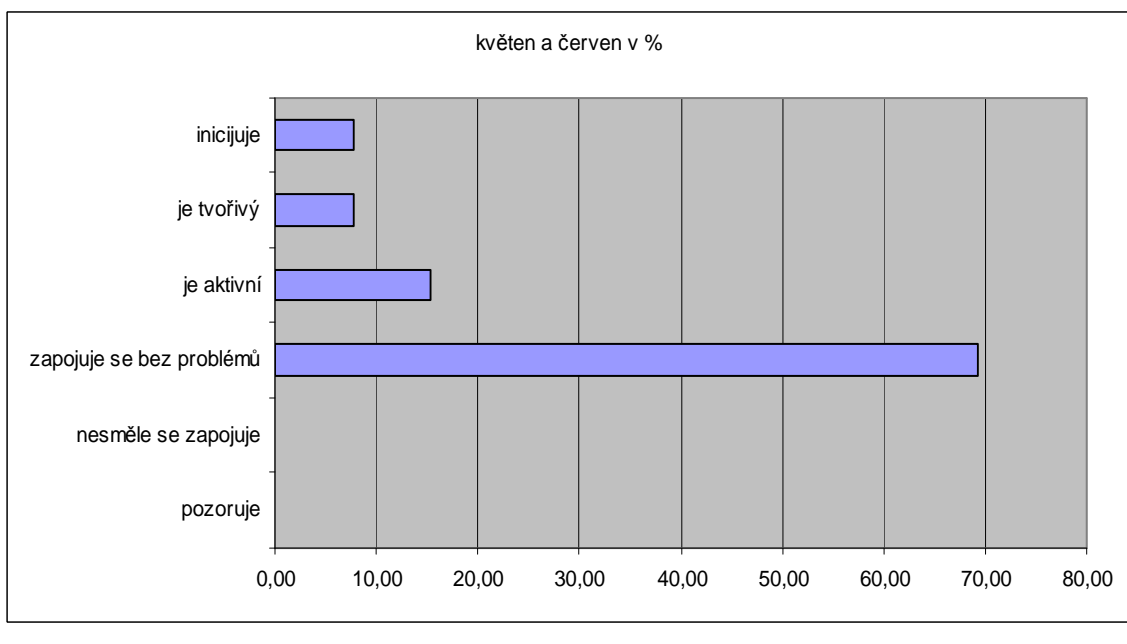
5. Jaké hračky a typy her vyhledává, jak se jeho zájem proměňuje

Vše co dřív + divadlo. Námětové hry, hodně se pokouší vnášet nápady, na Peška, sleduje, jezdila s dětmi na lodi – inicioval hru Honzík, sestra byla jinde!!!!

6. Jak se prosazuje v kolektivu dětí:

7. Jak se projevuje při řízených činnostech:

8. S kým a o čem si povídá, jaké dospělé oslovuje

O tom jak umí cvičit, že chce málo polévky, kam půjde na WC, co bude dělat.
O tom, kdo jako je a jak si budou hrát, chtěla pomoci oblékáním a zda si má vzít bundu.
Kolik chce jídla, chce zastrčit tílko, pomoci s oblečením, že ji Sára bouchla, s dětmi mluví neustále.

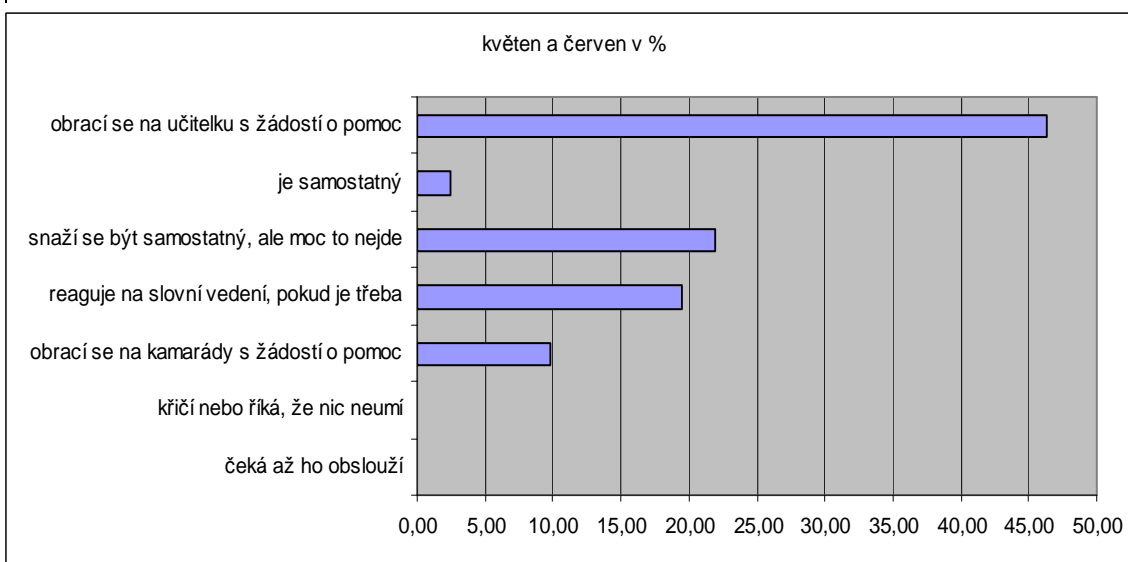
9. Závislost na odměně – úspěchu

Závislost na slovním povzbuzení: malá 2x, přiměřená 6x

Závislost na úspěchu: 0x

Závislost na odměně: 0x

10. Jak jeho úroveň sebeobsluhy ovlivňuje jeho socializaci:

Nechala si pomoci s bundou a zavazováním tkaniček, rozbalením dobrůtky – bez problémů si řekla a zdůvodnila, co a proč potřebuje.

U oběda byla neposedná, motala se na židli, ale relativně snědla hodně jídla a nevadilo jí, že sestřička čeká v šatně s maminkou.

Jedla dobře a v klidu, v šatně chtěla pomáhat s oblékáním, ale vždy přistoupila na to, že mi pomůže a většinu si udělala sama.

Příloha č. 13			doba pozorování
Záznam pozorování č. 1			září 2008
jméno Natálie	datum narození červenec 2004	aktuální věk 4,2	průměrná docházka 100%
1. Příchod (odchod) z mateřské školy, jak se loučí s rodiči (vítá je).			
<p>První den: Příchod kolem osmé hodiny s maminkou a tatínkem. Natálka si je tiše vedla do třídy, pokukovala po mně. Po chvilce souhlasila s mým návrhem a posíláme rodiče domů, přijdou, až se vrátíme z písku. Přišel si pro ni tatínek s bratrem, šla k nim velice pomalu, citově se nijak neprojevovala. Držela otce za ruce a stála mu na nohách, chvílku pozorovali děti kolem. Po ranním předání maminka v prádelně školy plakala, bála se o ni, během dne nás otec z dálky „nenápadně“ pozoroval, ale přišel si pro ni až jak jsme se domluvili.</p> <p>1. týden: Příchod - chodila jsem si pro ni ke dveřím, kamenná tvář bez emocí, s tatínkem se neloučila. Hlíkala si mě, ale současně nechtěla fyzický kontakt ani dospělého, ani dětí. Odchod – pomalu přišla k otci, nechala se zdvihnout do náruče, přivinula se a dlaněmi si hrála s jeho obličejem. V pátek v její vážné tváři probleskl úsměv. Se mnou komunikuje pouze kýváním hlavy nebo slůvky ano/ne, když chce.</p> <p>2. týden: Tatínek povídal, že vstává už v šest hodin a chystá se do školky, vše prý probíhá v klidu. Příchod – s nikým se neloučila, v ruce plyšáka, zavřely se za ní dveře a šla za mnou – bez emocí, výrazu tváře, pomalu, v klidu. Stále mě následovala, ale pečlivě si hlídala osobní zónu, pozorovala. Odchod – pomalu došla za otcem, nechala se vzít do náruče. Nemluvila.</p> <p>3. týden: Vstupovala tiše, klidně, mezi dveřmi se pustila tatínkovy ruky a šla za mnou. Výraz bez emocí, vyhýbala se fyzickým kontaktům, ale chodila za některou z učitelek. V ruce měla panenku Před odchodem viděla úvod z Doby ledové a bezprostředně a nahlas se tomu smála (řehtala se). Jinak byla její tvář bez projevu emocí. Odchod – rozvážně přicházela za otcem, nechala se vzít do náruče, nebo mu stála na nohou a držela se za jeho ruce. V pátek při příjezdu viděla tatínka, s důvěrou, že ji chytí, se sklátila přímo z vagónu do jeho náruče.</p> <p>4. týden: Příchod – Přišla s otcem, viděla jsem, že u ní klečel v šatně a převlékal ji. Do třídy vstupovala s vážnou tváří. Nijak se neloučila. Jednou se od učitelky nechala vzít za ruku. Odchod - když jsme se vraceli do MŠ, vrátila jsem se kousek zpět, abych se podívala na mechovou zahrádku. Mezitím Natálka uviděla tatínka. Chtěla za ním jít, ale některé děti měly strach, aby se neztratila. Okamžitě měla slzy v očích. Tatínek říkal, že se na ní nesmí sáhnout ani doma, jinak hned brečí. - do MŠ jsme se vraceli jiným vchodem. Sama se mě přišla zeptat, zda ji tatínek najde – Vyjádřila se srozumitelnou, souvislou větou. Jinak téměř nepromluví. Na pobídku otce</p>			

mi po chvílce přemýšlení přišla říci nashledanou, lehce se usmála.
 - venku se ptala, zda přijde tatínek, popoběhla za otcem, usmála se, při odchodech si otce dotykově užívala.
 Matka chodila brzy ráno do práce, o děti se starala odpoledne. Otec si změnil pracovní dobu na noční a odpolední směny, aby Natálka nemusela brzy vstávat a mohla jít před obědem domů.

2. Jakou dítě používá kotvu.

Každý den - batůžek s pitím, rodičům jsme připomněli možnost nosit si hračky

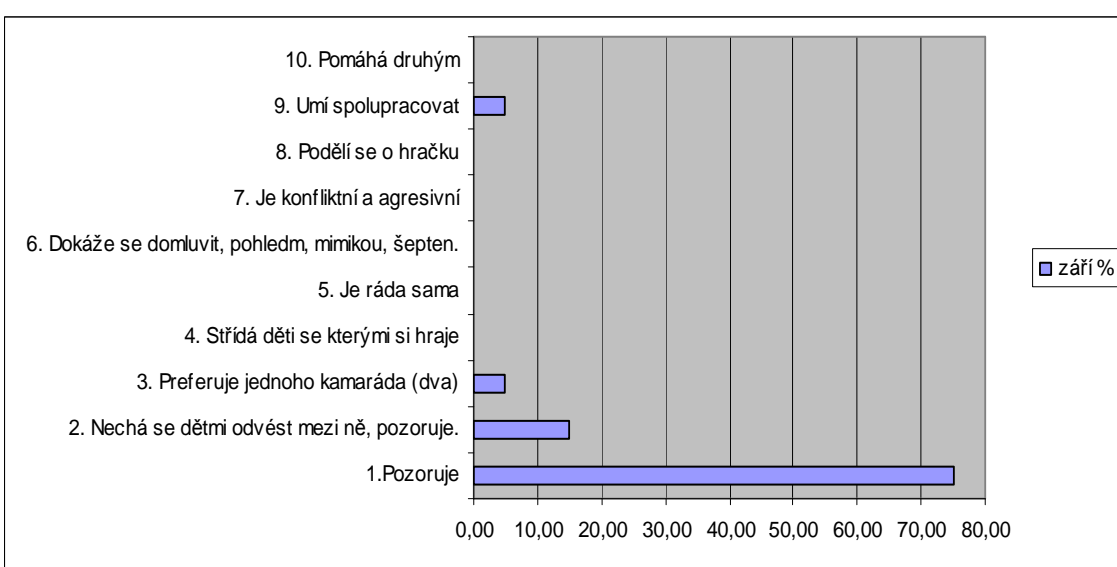
1. malý plyšák – 1x, odložila ho a nevšímala si ho
2. slon – 2x odložila ho a nevšímala si ho
3. hadrová panenka Anička – většinou ji odkládá hned po vstupu do třídy, jeden den ji nosila v ruce

3. Kdo poskytuje dítěti citové a sociální zázemí ve třídě.

První den: Ve třídě zná děti z ulice a z Jahůdky, ale vůbec se k nim nehlásí. Chvilku s Aničkou vozila kočárek a kreslila s učitelkou. Moje pozornost ji uklidňuje, ale za ruku vzít nechce, hladit také ne.

1. **týden:** učitelka, byla stále poblíž, vyhovovala jí činnost s učitelkou
2. **týden:** hlídala si učitelky, mlčela, 1x nosila plyšáka při sobě
3. **týden:** všude následovala učitelky, nic nechtěla dělat, vážná, avšak zdála se spokojená
4. **týden:** učitelky, její osobní zóna se zmenšila. Jednou se mě chytila za ruku, jednou ji kontaktovala Linka a jednou Kačenka

4. S kým si hraje

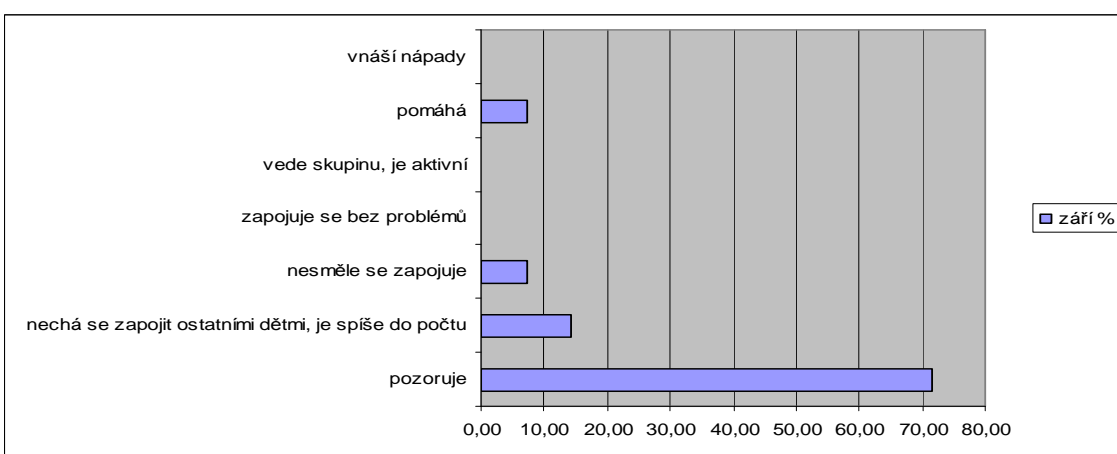

5. Jaké hračky a typy her vyhledává, jak se jeho zájem proměňuje

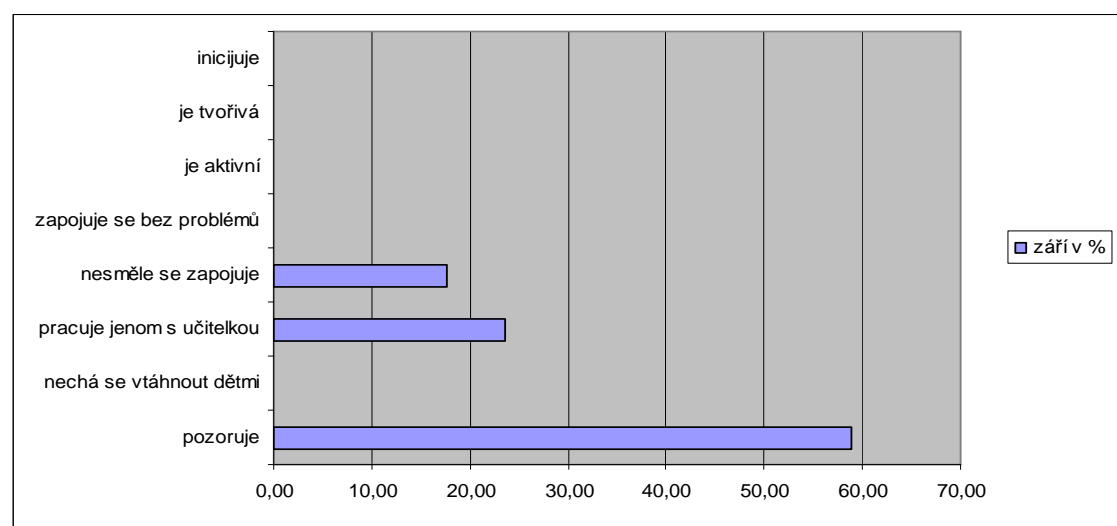
- 1. týden** - nabídka a podpora učitelky - kočárek, kostky, houpání a klouzání, kreslení
Sama od sebe – chvíli sledovala děti ve stromovém domečku
- 2. týden** – kočárek, klouzačka (při jízdě se jednou usmála), houpačka, modelování,
kostky – podpora učitelky
- 3. týden** – kreslení, tvrdšíjné pozorovala, dvakrát se přiblížila blíž dětem, když si to
uvědomila, vrátila se blíže k učitelce
- 4. týden** – nehrála si

6. Jak se prosazuje v kolektivu dětí:

- 1. týden** – držela si odstup, pozorovala
- 2. týden** – držela si odstup, pozorovala, jednou jela za Aničkou po zahradě
- 3. týden** – děti chtěly, aby jim dělala holčičku – přidala se pasivně. Na vycházku chtěla
jít se mnou, ale Emča se jí nabídla, tak se jí chytila za ruku.
- 4. týden** – poslední den si na hřišti přisedla ke Kačence, ta povídala, Natálka
přítakávala, občas se čemusi smály
Většinu času pozorovala, pokud zareagovala nebo pomohla, tak na pokyn.

7. Jak se projevuje při řízených činnostech:

Sledovala, několikrát se zapojila jako partner učitelky, nebyla příliš aktivní.

8. S kým a o čem si povídá, jaké dospělé oslovuje

Když na ní mluvíme, zdá se, že ji naše pozornost těší, ale většinou nehne ani brvou.

1. týden - kývla hlavou ano/ne, když jsem ji oslovila, nepoznala jsem, zda mě vůbec vzala na vědomí. Sama si špitla o pití, koupání.

2. týden – třetí den mi řekla jméno své panenky, čtvrtý mě sama od sebe opravila, když jsem řekla jméno panenky špatně. Ptala jsem se jí, zda bydlí ve svém pokojíčku sama, řekla, že s bratrem. Při dotazu na její hračky jsem musela dávat možnosti a ona jen kývala hlavou. Další dvě otázky nebrala na vědomí. Když jsem však řekla nepravdu, tak mě opravila (Ne, zmrzlina je už zavřená. K rybníku nechodíme, jezdíme do Orky.

3. týden – Nekomunikovala ani kýváním hlavy, ale sem tam se usmála.

4. týden - Ptala se, zda ji tatínek najde, potom zase mlčela nebo kývala hlavou. Sama od sebe se přišla zeptat, kam s načatým lipem. Jinak komunikovala jenom pohyby a mimikou.

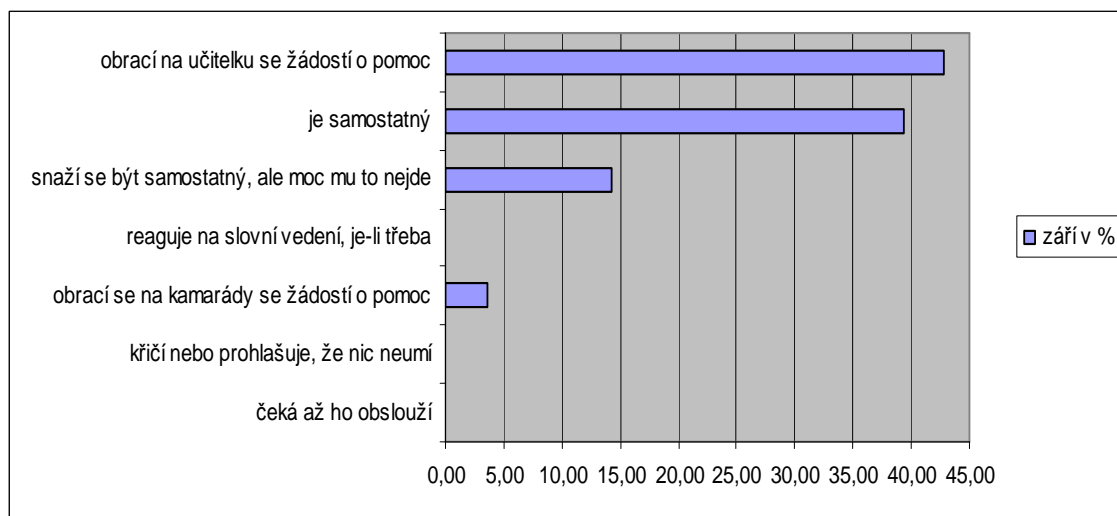
9. Závislost na odměně – úspěchu

Závislost na slovním povzbuzení: malá, téměř nepozorovatelná

Závislost na úspěchu: není

Závislost na odměně: nepozorovala jsem, ale třikrát jsme slavili narozeniny a aniž bychom ji jakkoliv upozorňovali, vidina sladkosti ji zaktivizovala, najedla se stejně s dětmi.

10. Jak jeho úroveň sebeobsluhy ovlivňuje jeho socializaci:

1. a 2. týden: používala učitelky jako nástroje a prostředníky – napít, knoflíky, udělat místo v šatně a na houpačce. Několikrát si přímo řekla, ale většinou čekala, co bude.

3. a 4. týden: nemuseli jsme jí pomáhat s přístupem ke skříňce, holčičky jí pomohly s knoflíky

Nemusela jsem jí pomáhat s přístupem ke skříňce s oblečením, vyčkávala, a pak mimikou a kýváním hlavy reagovala na nabídky holčiček - pomohly s knoflíky, vytažení poličky.

Při cestě do většího kopce se přede mnou zastavila. Stála na kamenném schodě a před ní dva poměrně vysoké. Děti jí podávaly ruku, chtěly jí jít naproti, ale odmítala.

Nereagovala jsem a popošla dál. Chvilku stála, pak bez problémů vylezla a pokračovala v cestě.

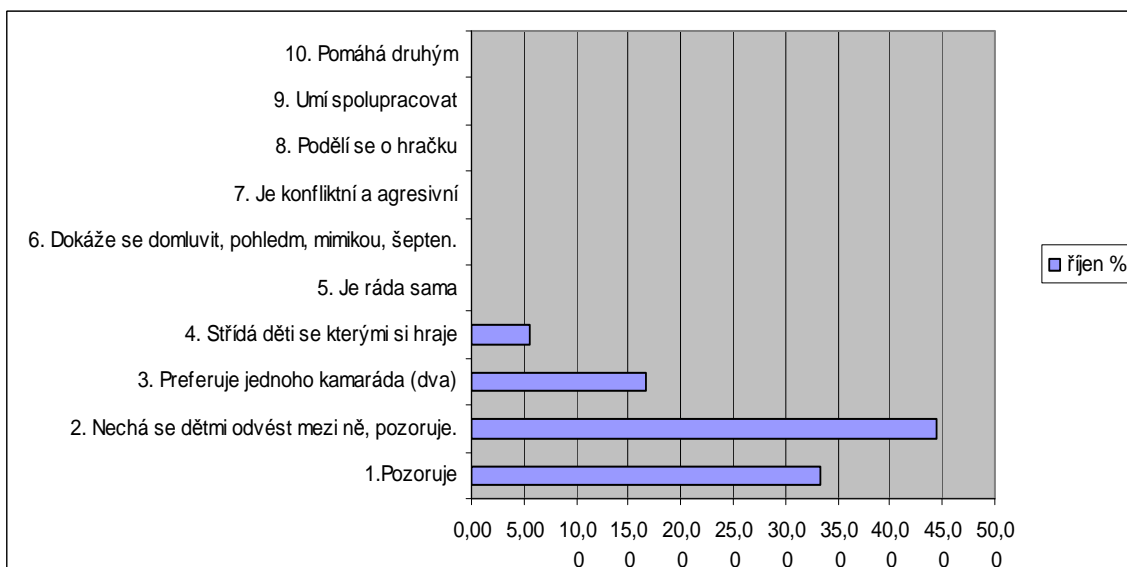
Strava: pouze svačiny

1 a 2. týden: jedla jenom co chce, spíše d'obala. Najeli jsme na systém velmi malých porcí s možností si kdykoliv přidat. Vypije půl centimetru mléka a kaka, celou skleničku čaje a sní necelou osminku chleba.

3. a 4. týden: Ukusuje pomalu po malých d'obínkách, jí dlouho, sleduje okolí.

Příloha č. 14			doba pozorování
Záznam pozorování č. 2			říjen 2008
jméno Natálie	datum narození červenec 2004	aktuální věk 4,2	průměrná docházka 90%
1. Příchod (odchod) z mateřské školy, jak se loučí s rodiči (vítá je).			
<p>1. týden: Přicházela s vážnou tváří, panenku nesla za ruku. Chovala jsem na klíně plačící novou holčičku, nemohla jsem jí chodit naproti. Držela se více u mě a sledovala moji komunikaci s křičící Eliškou, neprojevovala lítost, zdálo se, že ji to nerozhodilo, tvářila se, jako by se nic nedělo (některé loňské děti uronily slzu, soucítily). Na vycházce šla s Kačenkou a vypadala vesele, žulila se. Při odchodu šla pomalu k tatínkovi, chytala ho za ruku, mlčela.</p> <p>2. týden: Tatínek musel na ranní a tak ji brzy ráno vodila maminka, chodila na šestou hodinu. S ostatními dětmi na nás čekala ve scházecí třídě – bez výrazu a bez emocí, zdálo se, že spokojeně. Poslouchala pohádku, seděla u kreslení. Když jsme si děti vyzvedávali, zvedla se a vážně šla za námi. Během dne se více držela u učitelek, venku občas běhala s dětmi. Když přišel dědeček (někdy i babička), prvně jej vítala vážnou tváří, ale jiskřícíma očima. Další dny se sama zvedala pro batůžek, řekla připomenuté nashledanou a odešli. Poslední den již vyskočila, sama aktivně popadla batůžek a odcházela.</p> <p>3. týden: Příchod - tatínek hned nezavřel dveře, čekal, až se s Natálkou zkontaktuji, potom odešel. Držela se při mně, sledovala děti při hrách, poslouchala, co si povídají, kreslila. Ve středu jsme se oblékali do divadla, Natálku jsem přivítala v šatně, tatínek asi pět minut postával a sledovali oblékání dětí. Potom řekl nashledanou a odešel. S Natálkou se nijak neloučil. Odchod: viděla tatínka a lehce mu utíkala naproti – poprvé od nástupu do mateřské školy.</p> <p>4. týden: Po příchodu nešla za učitelkou, ale hned za dětmi, které si jí zařadily do her. Seděla mezi nimi na velké kostce a sledovala okolí. Odchod – běhala se děvčaty v lesíčku, tatínek již stál u učitelky, ani si ho nevšimla. Když jsem ji na něho upozornila, všeho nechala a běžela k němu.</p>			
2. Jakou dítě používá kotvu.			
<p>Každý den – batůžek s pitím, který je uložený ve skříňce. První tři dny v měsíci ještě panenku Aničku, kterou také nechávala v šatně.</p>			
3. Kdo poskytuje dítěti citové a sociální zázemí ve třídě.			
<p>Učitelka: každý den, stoupala si již tak blízko, že jsme ji občas přišlápli. Nevadilo jí to. Děti: několikrát se zapomněla a přiblížila se k dětem, sledovala. Připustila krátký bližší kontakt s některými děvčaty, nechala se vodit po zahradě, postavit do hry. S Kačenkou bývá nejčastěji – 8x, ukazuje jí hračky, mluví a mluví, Natálka naslouchá..</p>			

4. S kým si hraje

5. Jaké hračky a typy her vyhledává, jak se jeho zájem proměňuje

Pozorovala, ale již nebyla stále u učitelky. Přišla k dětem blíže, nebo se jimi nechala vzít za ruku. Hlavně sledovala, co se povídá. Její tvář se zdála emočně zabarvená, sledovala se zájmem v očích. Téměř nemluvila. S Kačenkou běhaly v lupení, ve třídě a venku ji Ema, Zuzka a Monička vodily do svých domečků, nebo společně poskakovaly a běhaly. Na zahradě se nechala vlákat do „potkáváné“. Dvě holčičky obcházely jehličnatý strom (větve až k zemi), každá jiným směrem, když se potkají, řeknou si ahoj a jdou dál. Potom se nenechala vodit Aničkou a Markétkou za ruku a společně hledaly schované děti. Ve třídě se nechala odvést ke skříňce s hračkami, ale podívat se nechtěla, vrátila se k učitelce.

Líbí se jí kreslení a pohyb, námětové hry.

6. Jak se prosazuje v kolektivu dětí:

Většinu času pozorovala, ale se zájmem sledovala hry dětí, napjatě sledovala, jak které hry dopadnou, usmívala se.

- nechala jsem ji s dětmi v lesíčku s tím, že se jenom kouknu po dětech. Počkala, navíc když jsem přišla, stála na jiném místě u skupinky hrajících si dětí a usmívala se. Když mě uviděla, přišla zase za mnou.

- venku ji chvíli „adoptovala“ Nela a běhala s ní za ostatními dětmi, které si hrály na draky.. Nakonec jí Amálka povídala, že ji bude učit vše, co potřebuje. Natálka vypadala spokojeně, i když jsem ji neviděla promluvit nebo projevit vlastní aktivitu. Jen se usmívala.

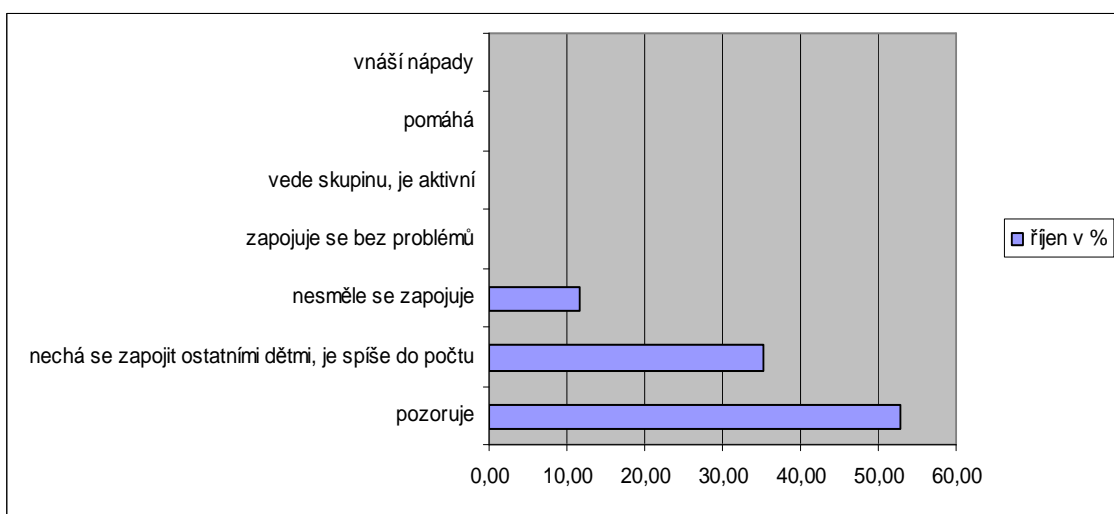
-přihlížela, jak děti řadí v suché hromadě spadaneho listí, neúčastnila se, v obličejí bylo vidět napětí i uvolnění. Přidala se k dětem, které mi snášely lupení, abychom je mohli vyhodit do výšky.

- pokud ji děti oslovily nebo podaly kaštan, tak mlčela, někdy si jej mlčky vzala.

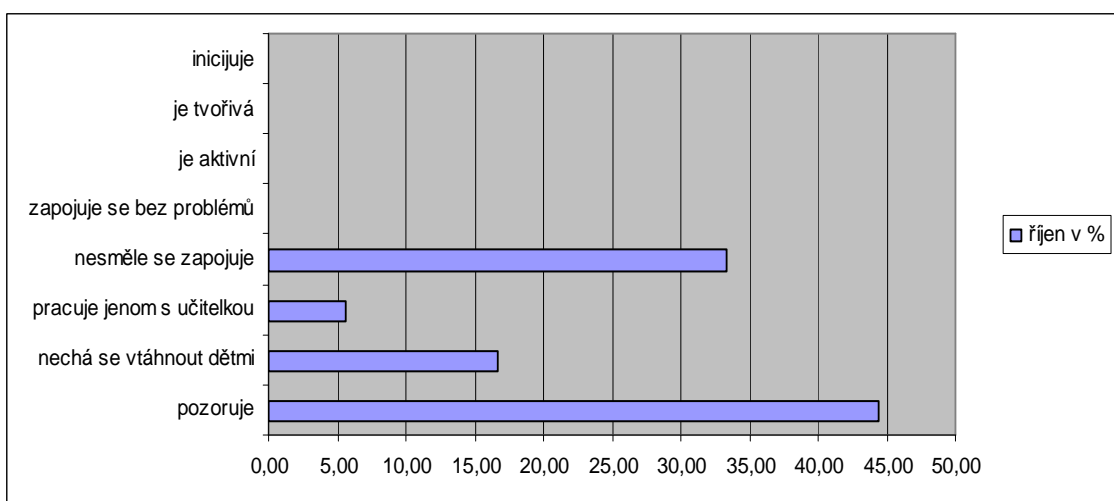
- venku jsme běhali od kanálu ke kanálu. Pokaždé děti zkoušely, zda se nahoru vejdou všechny i se mnou. Když jsem se jí ptala, jestli chce také nahoru, kývala, že ne. Na mé

nevadí jsme ji nechali dole. Na dalším kanále již kývla ano a nechala se vyzvednout, od dalšího jí již pomáhaly děti. Při seskakování dolů měla snahu mi skočit do náruče, nebyla jsem hned při ruce, tak začala skákat sama a skákala celkem zručně a s jistotou.

- zájem Kačenky o sebe vítala, ale nedala jí to znát. V divadle mě nepotřebovala, na zahradě se více držela při mně.
- většinou stála u učitelky, sama za dětmi nešla, ale neprotestovala, když ji zapojily do hry.
- Amálka povídala, že ji bude svlékat a oblékat, a že ji naučí vozit kočárek, vařit kafe... Stála u ní, hladila ji po bundičce, Natálce se to evidentně líbilo. Potom se spolu motaly kolem tyče.

7. Jak se projevuje při řízených činnostech:

Řízené činnosti nejčastěji sledovala od svačiny. Občas se začínala zapojovat, většinou chvilku a spontánně. Jakmile si mohla vybrat z možností nebo se musela rozhodnout, nevěděla si rady, stáhla se a sledovala. Více jí vyhovovala přesně předem daná aktivita.. Ráda se nechávala vtahovat dětmi do činností, hlavně cvičení, ale nedávala to najevo. Často sedala se skupinkou dětí a stále dokola kreslila obrázek sluníčka,

8. S kým a o čem si povídá, jaké dospělé oslovuje

Učitelky: s nimi probíhala téměř veškerá komunikace za celý měsíc, jinak mlčela, nebo kývala hlavou

- povídala, že přijede dědeček ze Salavic, potom přišel dědeček a babička z Cerekvičky. Další den mi **sama** přišla říci, že pro ni přijde zase dědeček, ale sám, bez babičky. Ptala jsem se, jestli potom chodí za dědečkem, nebo jdou k nim domů, řekla slovo domů.

- řekla nám, že měla také narozeniny a jsou jí čtyři.

Při procházení pod stromy sama našla kaštanů – sama o své vůli se ohnula a sebrala je. Přinesla mi je ukázat a řekla: „Já mám kaštiny.“. Doma si je prý dává na stůl.

S dětmi:

- Kačenka na ni hodně mluvila, Natálka se usmívala, ale nevšimla jsem si, že by odpovídala. Na učitelku neměla čas, ale dovolila děvčatům, by si jí užívaly.

- Již třetí den nereagovala na tatínkovo: „Řekni nashledanou“.

- Ema mi překvapeně přišla říci, že na ni v lesíčku promluvila.

- povídala si s Amálkou.

9. Závislost na odměně – úspěchu

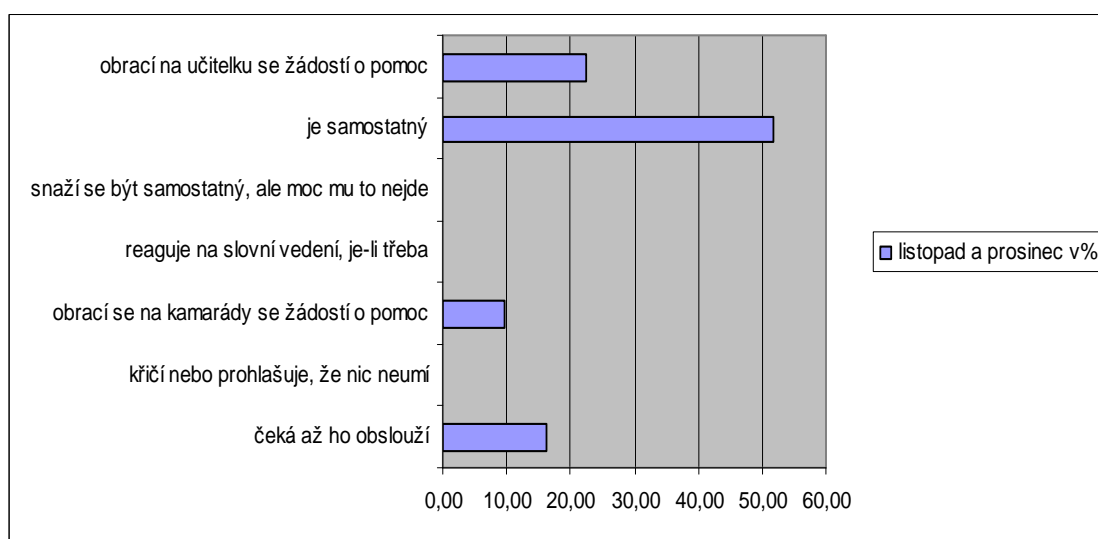
Závislost na slovním povzbuzení: malá, neprojevuje se

Závislost na úspěchu: není

Závislost na odměně: nepozorovala jsem

Aktivizuje jí vidina sladkého.

10. Jak jeho úroveň sebeobsluhy ovlivňuje jeho socializaci:

Oblékání a hygiena:

Mimo knoflíků, některých zipů, tkaniček umí vše. Přicházela ke mně a čekala, až jí pomohu, nebo si nechala pomoci od Nely. Její samostatnost byla velkou výhodou, na začátku týdne musela zvládat stresovější podmínky. Ke konci měsíce se zamotávala do zástěrky, přišla, stoupla si a čekala, až jí pomohu, nic neříkala.

Strava: Jí pomalu, vše, co je trošku tvrdší, žmoulá ještě déle, má černé a „sežrané“ zuby. Většinu času pozorovala od svačiny aktivity a pomaličku ukusovala. Potom se držela u učitelky.

- Honzíkovi bylo špatně, neměla jsem na Natálku čas.....obstarala si výběr chleba a pití s pomocí dětí.

- sama si vzala malý krajíc, nemusela jsem se jí ptát, zda chce ještě menší.

- přestože jí jako vrabec a pomalu kouše, když viděla bonbóny, které měla Eliška rozdávat k narozeninám, tak jí zazářily oči, pusa se pootevřela.

Příloha č. 15			doba pozorování
Záznam pozorování č. 3			listopad a prosinec 2008
jméno Natálie	datum narození červenec 2004	aktuální věk 4,4	průměrná docházka 100%
1. Příchod (odchod) z mateřské školy, jak se loučí s rodiči (vítá je).			
<p>Příchod – tatínek ji v šatně obsluhoval, Natálka byla jak hadrový usmívající se a někdy i povídající panák. Pak se otevřely dveře, klidně a tiše vstoupila do třídy a dveře se hned zavřely – bez loučení, s vážnou tváří. Někdy hned, někdy po chvilce se přidala k Zuzance a Aničce, chvilku kreslily, chvilku obhlíželi hry ostatních.</p> <p>Odchod – když tatínka uviděla, běžel k němu, držela se ho za ruku, zdravila pokaždé, jelikož tatínek trpělivě čekal, než se tak stane.</p> <p>Příhody a výjimky:</p> <ul style="list-style-type: none"> - běžela za tatínkem a chytla se ho za ruku. Když si ho vedla do šatny, tak vesele poskakovala a něco povídala a povídala a povídala, zdálo se, že s odchodem příliš nechvátá. - čekala s tatínkem před tělocvičnou, z dálky na nás nenápadně mávala. Sama se převlekla. Účastnila se všech činností přiměřeně ke svým schopnostem. Když pro ni přišel tatínek, tak dojídala chleba, byla oblečena, řekla nashledanou a byla odvedena. - Ze školky jí vyzvedávala teta s dědou, hrála si s dětmi, prvně je ani neviděla. Nechali ji hrát, když si jich všimla, tak přiběhla. Šla s námi společně do šatny, vzala batůžek, rozloučila se a odešla. Byla naprosto přirozená a svá. (Tatínek má ranní, nemůže ji vyzvedávat.) - přišla a stoupla si vedle Michala, postávali u stolku učitelky. Ta vybírala peníze za fotky, komunikovala s rodiči. Na dotaz, zda potřebují pomoci s výběrem hračky, nebo to zvládnou sami, se zapojila mezi děti. Venku si povídala s dětmi, běhala. Jakmile uviděla tatínka, tak k němu přiběhla, chytla se ho za ruku, zapomněla mluvit. Sice se usmívala, ale jinak nekomunikovala. - přišla s tatínkem, chvilku se na něj usmívala v šatně, potom přišla. Za chvilku, při ranních hrách řádila jako divoženka (s malými holčičkami), ale pak zase chodila za mnou jako špaček. - když jsme přicházeli ke školce viděla tatínka, ale neběžela za ním, vzorně si stoupla k dětem a nechala se spočítat. V šatně se tatínek ptal, kde má zástěrku. Vůbec jsem si nepamatovala, jakou dnes měla. Dívali jsme se pod bundu, poprosili jsme děti, aby se podívaly do skříněk. Dokonce na nás Natálka promluvila, že zástěrku měla. Zůstalo při tom, že až děti odejdou, po zástěrce se podívám. Za chvilku tatínek volal, abych zástěrku nehledala, že zástěrku našli, měla ji ještě pod dalším oblečením. - rodiče měli ranní, tento týden chodila do školky brzy, již na mě čekala v jiné třídě. Bez problémů. Seděla mezi dětmi a koukala kolem, měla tam Zuzanku, Honzika, Nelu a Natálku. Šla pro ni teta, která se opozdila. Poprvé měla možnost zjistit, co se děje potom, do odejde domů. Sledovala se zájmem, nereagovala, nevyjadřovala se. - měla s sebou panenku, které když se zmáčklo na břicho, tak se smála, plakala, breptala. Když jsme ráno přišli do třídy, hned mi ji ukazovala a řekla větu, že má panenku, a co dělá. Před odchodem se pro ni vracela. - přišla pro ni teta, přišla později, chvilinku čekala ve třídě. Vypadala spokojeně. 			

Přestože velice málo mluvila, dá se číst z obličeje vnitřní prožívání.

2. Jakou dítě používá kotvu.

Každý den – batůžek s pitím, který zůstává ve skříňce
1x batůžek a miminko na baterky

3. Kdo poskytuje dítěti citové a sociální zázemí ve třídě.

Učitelka – 50%, mazlit a tulit se nechodila, vracela se do blízkosti učitelky hlavně když bylo něco jinak než jindy - přišla návštěva, nebo bylo rušněji. Na učitelky mluvila jenom když potřebovala sdělit něco zásadního.

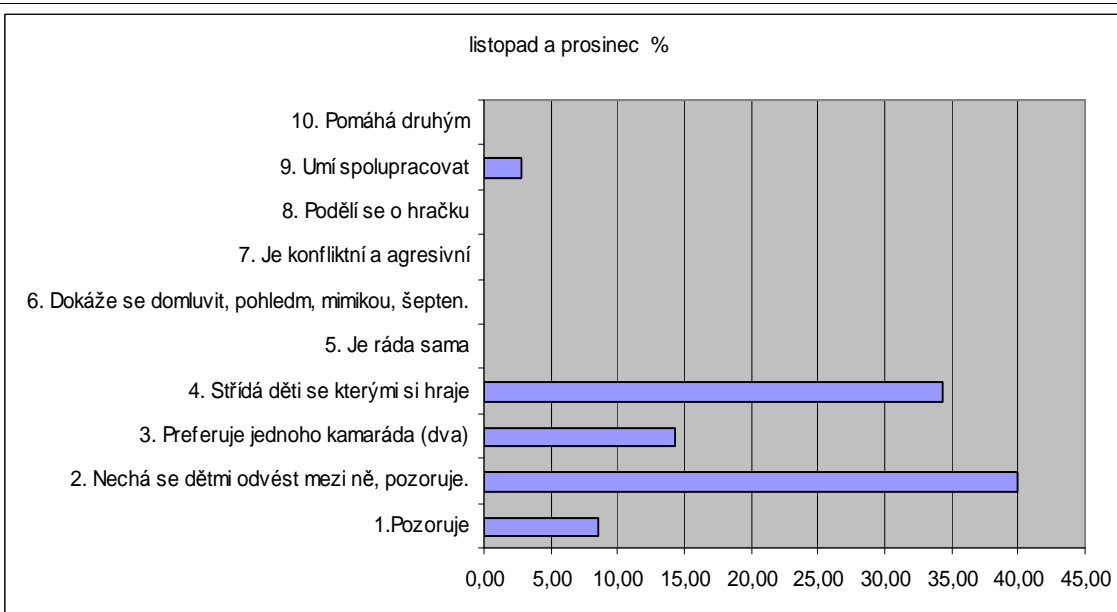
Děti – 30 % hlavně prostřední holčičky, nejvíce Amálka, Zuzka, Monička a **Markétka**, Dominiček, naslouchá jejich povídání, zájem o jejich hry

Je sama za sebe - 20% celkem nikoho nepotřebovala

- chtěla se o ni starat Emča, ale nenechala se.

- Amálka chyběla, venku jen pozorovala.

4. S kým si hraje

5. Jaké hračky a typy her vyhledává, jak se jeho zájem proměňuje

U učitelky stála jenom když ztratila přehled o dění a byla nejistá. Fixy – brala si sama od sebe – hurá! . Nejčastěji běhala nebo chodila za dětmi a částečně sledovala, sem tam se „zúčastnila“ hry. Často jí stačilo být přítomná u hry, přidružila se do skupinky dětí a byla s nimi i při přesunech, změnách her a rozdělování rolí. Pasivní.

Námětové hry – kde jí děti říkaly co je a co má dělat – Na draky, Na domácnost...

Molitanové podložky, s děvčaty je pokládala na zem, nejvíce komunikovaly očima, mimikou a zvuky. Dramatické čepičky a námětové hry v prostoru hry a třídy, poslouchala ostatní.

- Na vycházce si povídaly s Markétkou a smály se, mezi dětmi pobíhala, běhala s nimi do kopce a z kopce. Nerovnosti a terénní schody zvládala samostatně, ani ji nenapadlo zastavit se a očekávat pomoc.

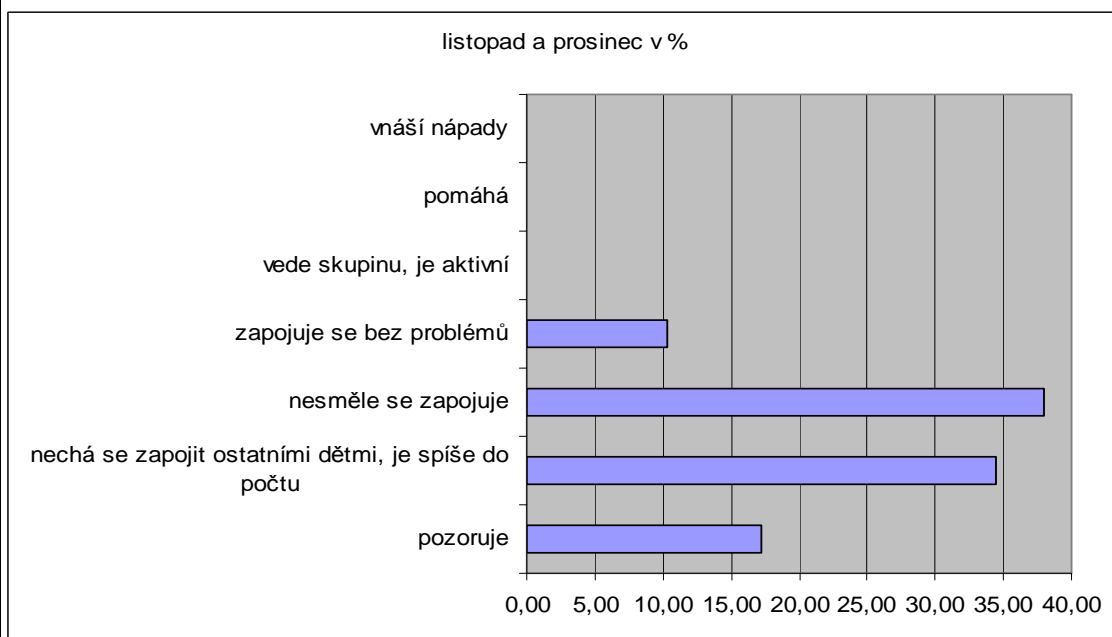
- Šli jsme na dlouhou procházku, běhala s dětmi, Kačenka cosi vyprávěla, ona se smála. Na louce a polní cestě se pohybovala mezi dětmi, napodobovala je a sledovala různé skupinky.

Prvně dělala Nele jedno z dráčat, potom poslouchala Moničku nebo Emu při hře na školu a cvičení. Z obličeje a pohybů bylo poznat, že hru pozitivně prožívá, ale slovem do hry nezasáhla.

- Byla v domečku, kam si holky nanosily spoustu jídla a hraček. Běhá a sedá si s nimi, usmívá se, ale předměty moc do ruky nebrala.

- Se Sárrou si zalezly do divadla, byl slyšet smích. Nejvíce se domlouvaly pohledem. Venku se vodila s Kačenkou za ruku, chtěla si s ní běžat také Markétka i Zuzanka, ale Kačenka ji k nim příliš nepouštěla.

6. Jak se prosazuje v kolektivu dětí:

Při chvílích nejistoty se vracela k učitelkám. Nejvíce sledovala a naslouchala hrám ostatních dětí. Role pozorovatele jí vyhovovala nejvíce. Hlavně holčičky ji rády kontaktovaly a zařazovaly do svých her, kde byla pasivní, nebo naprosto poslouchala ostatní, hodně napodobovala. Sama si většinou o hru neřekla. Přestože téměř nemluvila, a když tak potichouнку, svoji mimikou a gesty se naladí s děvčaty na jednu vlnu.

- Zuzanka ji vzala za ruku, evidentně měla radost, usmály se na ni, ale nemluvila.

- den probíhal trochu nestandardně (návštěva kostelela), zůstala u dětí, nevyhledala učitelku.

.- byli jsme v cizí třídě, ostatní děti zvědavě zkoumaly nové prostředí. Natálka se držela při mně a sledovala.

- ráno ji Honzík posadil mezi děti na trampolínu a někam pluli, usmívala se, viděla jsem ji něco promluvit.

- venku si ji Nela zařadila mezi svá dráčata. Poslouchala ji na slovo, opakovala vše, co předvedla.

- za ruku ji vzal velký Kuba – nevadilo jí to. Kuba ji a předchozí dvojici bavil legračním dýcháním, všichni se smáli. Dlouho jsme pozorovali koně, běhali a naskalovali na ohradu

- dneska byl s námi na vycházce tatínek Elišky Š. – zvykání. Zpočátku měla tendenci u mě postávat.

- vedla se s Markétkou, která je myšlenkami rozevlátější, zdálo se mi, že Natálka jednu chvíli dominuje. V jednu chvíli upadla, ale hned vyskočila a s úsměvem šla dál.

- v lesíčku běhala s děvčaty, sama mluvila. Ve třídě se ona i Míša nechali vést o rok menší Sárrou – poťapávlí za sebou jako kačky a smáli se tomu.

- venku se střídala s Amálkou na klouzačce, vesele poskakovala, dobře se bavila. Měla maňšestráky, tak jsem se pak domluvily, že už nebude jezdit, aby nenastydla...respektovala to, ale již nebyla tak bezprostřední.

- s dětskýma čepičkama si hrála na zvířátka, v kuchyňce, chvílemi postávala u učitelky. Dominiček a Markétka si ji vzali do hry, ráda šla. Sama by přistoupila blíž, ale nevnucovala se

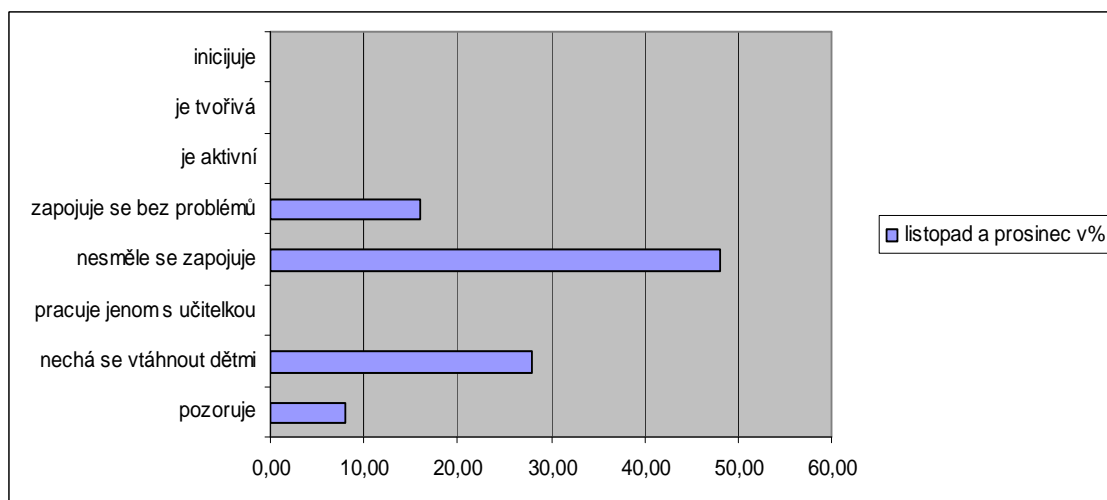
- přišla s panenkou, ale téměř hned se chytila Sáry. Schovaly se v divadle a řehtaly se tam.

- ráno se na ni překloupila kostka, začala plakat jako miminko. Když jsme si řekli, že to asi bolí a s dětmi jsme zkontrolovali, že se asi lekla, ale dopadlo to dobře, vrátila jsem se k práci, přestala plakat a hrála si dál. Venku potom běhala nejvíce s Kačenkou.

- ve vypjatější chvíli, když jsme hledali Ježíška, **sama si gestem ruky vyžádala ruku učitelky.**

- do školky přišel čert zapisovatel. S vážnou tváří sledovala, ale neprojevovala žádný cit. Když ji oslovil, tak se rozbrečela.

7. Jak se projevuje při řízených činnostech:

Začínala se zapojovat do řízených cvičení, avšak musela mít pocit dobrovolnosti., v žádném případě nesnesla rozkaz – kombinovalo se zde nejisté kontaktování druhých dětí smíchané s pozorováním

- cvičila, ale tvořit nechtěla, pozorovala, kreslila, nechala se posadit, neprotestovala. Při cvičení se snažila, jakmile jde o pocitové cvičení, nebo není přesně určeno jak, tak je nejistá, více pozoruje.

- při cvičení byla klidnější atmosféra, zapojila se. Venku se hodně běhalo, situace byla nepřehlednější, více si mě hlídala, hry dětí spíše pozorovala – zvesela
- na návštěvě v kostele seděla s kamennou tváří bez projevu emocí. Všimli si toho i ostatní – jak z jiné planety. Jinak byla během dne veselá, poskakovala, živá.

Tělocvična ji bavila, spolupracovala s Linduškou.

Na nabídku navlékání reagovala ne (pohybem hlavy), když jsem nereagovala a nechala jí na stole připravenou jehlu, tak dojedla a navlékala.

Cvičila, pracovala u stolečku a povídala si s dětmi. Při PH Na medvěda na ní přišla přirozeně řada, šla do kruhu a dělala medvěda!!!! – pokrok

Cvičila a tancovala společně s Amálkou. Při pohybové improvizaci zatím spíše opakuje pohyby okolních dětí.

Přichvátla se svačinou, aby nepřišla o společné činnosti. Užívala si spolupráce s Amálkou, Aničkou, Zuzkou...

- nakreslila obrovskou hlavu, oči – zajímavé. Potom šla dělat oslíka, nebo jezdila na Markétce jak na koni.

- dělala se mnou vánočního andělíčka – náznakem ruky, pohybem komunikovala, dokonce použila i ano a ne.

- měla možnost malovat, jiné děti si užívaly barvu a velkou plochu, ona a Sára preferovaly svoji hru.

8. S kým a o čem si povídá, jaké dospělé oslovuje

Nemluvila, Tvářila se spokojeně, pozorovala.

S učitelkami:

Sama od sebe mi přišla říci, že půjde s tatínkem na pouť. Když jsem se ptala, jestli jí vezme na kolotoč, tak říkala, že ne.

Když si myslela, že se nedívám, občas promluvila na děti. Na učitelku promluvila jenom když uznala, že je to nutné.

Vyjádřila se ke ztracené zástěrce – že ji měla a neví kde je. Viděla jsem ji si povídat. Sama od sebe mi ukazovala a říkala, že má panenku, Užívala sice krátké věty, ale povídala mi, co všechno umí..

Při společné individuální práci měla krátké technické připomínky a také říkala, že přijde maminka.

Když se přišla paní Smetanová podívat, jaké jsme dostali dárky, brala mlčky krabici za krabicí a nosila jí je ukázat.

S dětmi: často ji oslovují, reaguje jenom když není zbytí.

S Markétkou na vycházce. Jeden pán se jí ptal, čím je, mlčela. Když jsem říkala, že si nemohu vzpomenou a řekla jiné příjmení, tak se usmála a zakroutila hlavou. Potom prohlásila, že je maminky a tatínka.

Přinesla si panenku, krátce ji ukázala holčičkám, mně ji předvedla i se zvuky.

S dětmi mluví krátkou a tichou řečí – většinu času mlčí.

Sem tam promluví na děti, jinak se usmívá. Když si všimla, že ji pozorují, ztuhla a zvázněla. Jak jsem odvrátila oči, tak se opět usmívala.

Povídala si s dětmi, ale tiše, téměř neslyšně. Hodně komunikovala očima. Na mě promluvila, až když potřebovala lopatu a já dělala, že její kývání nevidím.

U stolečků jsem ji poprvé slyšela promluvit nahlas.... říkala „já vím....“. Když odhalila že ji sledují, na chvíli zvázněla, potom si hrála.

s Markétkou na vycházce.

Stoupnula si přede mě. Zapnula jsem bundu, zavázala čepici a říkám dobrý. Měla jiné kozačky – na zip. Do té doby mlčela, ale potom řekla, že ještě kozačky. Na vycházce jsem se snažila odposlechnout, zda na Kubíka promluví. Jakmile jen trochu zmerčila můj zájem, nebo jsem byla blíž, mlčela, ale usmívala se dál.

- venku Ema říkala, že by N. chtěla lopatku na sních. Je možné, že jí to Ema sama nabídla a že jí nápad odkývala.

- byla trochu jako v „Jiříkově vidění“, sledovala dění, výraz neutrální – změna situace – Ježíšek

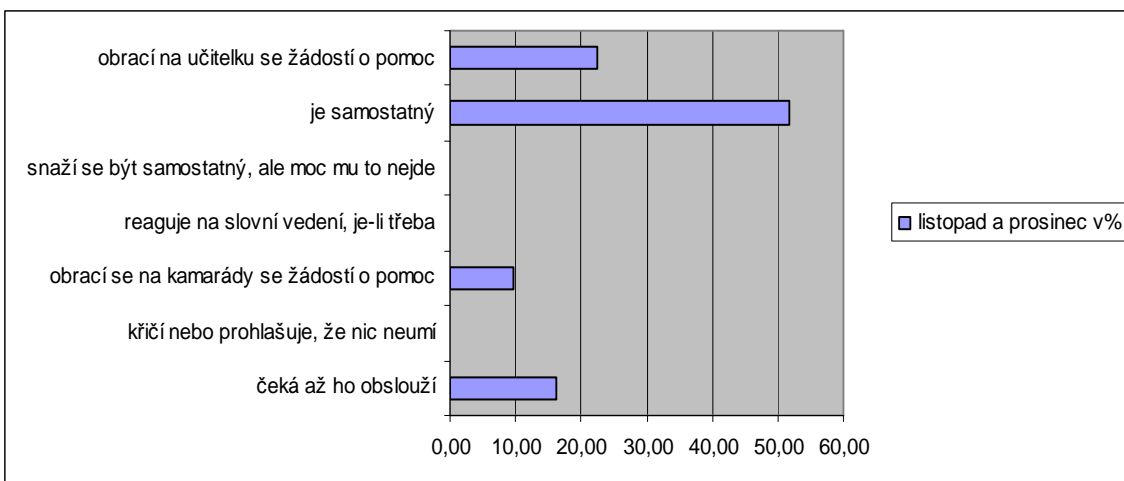
9. Závislost na odměně – úspěchu

Závislost na slovním povzbuzení: navenek nepozorovatelná, spíše malá

Závislost na úspěchu: sama chtěla kreslit, aby měl tatínek radost 3x

Závislost na odměně: oslava narozenin – vidina sladkosti, jiné odměny ve třídě neprovozujeme

10. Jak jeho úroveň sebeobsluhy ovlivňuje jeho socializaci:

Oblékání a hygiena:

Přesně věděla, co a jak si má obléci, oblékala se. Přicházela, aby si nechala zapnout bundu a zavázat čepici, jinak samostatná. (Tatínek ji v šatně celou převléká, ona sedí jako panák.) Na kamarády se neobrací, čeká, až si všimnou, ale ráda přijme jejich nabídku k pomoci. Pokud potřebovala pomoc učitelky, mlčky si před ni stoupla.

- pomáhala holčičkám vytáhnout lavičky.
- seděla oblečená na lavičce, čekala, až si všimnu, že nemá zavázanou čepici.
- chvílku se jí nedařilo obléknout kabát, ale zvládla to sama. 12. 12. 2008
- 12. 12 neměla zastrčené tričko, přestože to jindy dělá, sledovala co bude.

Nahlas a sama od sebe řekla jenom: „Prosím zapnout zip a Nashledanou.“, jinak buď mlčela, nebo kývala hlavou.

Strava:

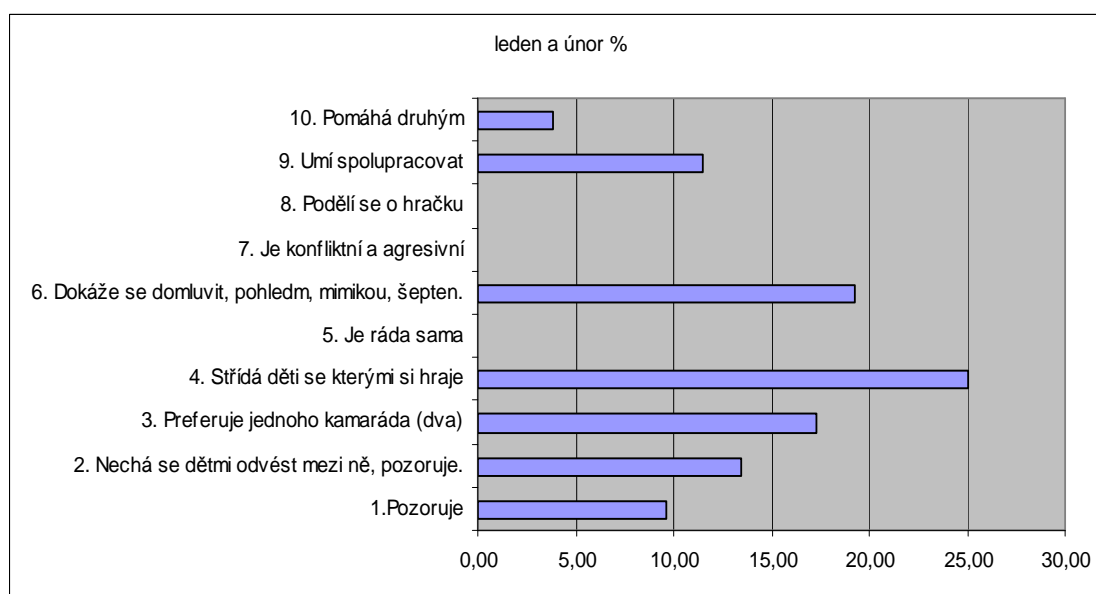
Jedla pomalounku, ožužlávala malinké porce, sledovala okolí a tvářila se spokojeně. Možnost menšího kousku svačiny jsme jí museli nabízet.

- v pondělí dlouho svačila, uďobávala chleba a sledovala řízenou činnost, ve středu jsme šli slavit narozeniny, pohlídala si, aby byla hotová, těšila se na bonbón.
- vzala si celou čtvrtku housky, statečně ji sežužlala. Chtěla jít za holčičkami, které zpívaly.
- snědla půlku prabiňáčku, olizovala lžičku pro miligramu – Co doma jí?
- u svačiny seděla nad trošičkou jablečného pyré, vypadalo to, že neví, zda má jíst. Náhle ho snědla a chvátala za dětmi k řízené činnosti.

Příloha č. 16			doba pozorování
Záznam pozorování č. 4			leden a únor 2009
jméno Natálie	datum narození červenec 2004	aktuální věk 4,6	průměrná docházka 74%
1. Příchod (odchod) z mateřské školy, jak se loučí s rodiči (vítá je).			
<p>Příchod: Tatínek ji ráno svlékal a oblékal. Otevřely se dveře, Natálka vešla a dveře se hned zavřely. Neotáčela se, neloučila se, přicházela mlčky. Většinou se jí hned, nebo po malé chvilce, ujaly některé holčičky.</p> <p>Odchod: Za tatínkem většinou běžela, chytala se ho za ruku, podívala se na něj a usmála se. Tatínek v klidu čekal, až se rozloučí – nepobízela slovně, ale pohledem, po chvilce kývnutím hlavy. Po chvilce rozmyšlení tichým hlasem řekla nashledanou a šli.</p> <ul style="list-style-type: none"> - když měl otec ranní, jezdila pro ni teta z 20 km vzdáleného městečka., aby Natálka nemusela na oběd. Teta se opozdila, ale vůbec jí to nevadilo, hned vyskočila a šla za ní. - při odchodu nechytala tatínka za ruku, ale běžela napřed do školky pro batůžek - přišli rovnou k tělocvičně – tatínek ji převlékl, usmívala se, ale byla jako hadrový panák bez své vůle. V tělocvičně se bez problémů zapojila do cvičení. Při přelézání beden s mezerami jsem dávala záchranu. Zastavila se a čekala, že ji přenesu. Po vysvětlení, že jenom hlídám, aby někdo nespádl, bez zaváhání díry přešla a seskočila z výšky. Po cvičení přišel tatínek. Dojídala svačinu, tatínek k ní stoupl, Natálka zpanákovatěla a nechala se obléknout. - jeli autem kolem mě do školky, pokynula mi rukou – úspěch, také jsem jí mávala. - Upozornila jsem děti, aby nešly ledovou cestičkou, ale po trávníčku. Vstoupila na cestičku, uklouzly jí nohy a sjela po bříšku dolů (malá mezička). Ležela na zemi a čekala, malinko nabírala na pláč. Volala jsem ji, ať vyskočí, a příběhne za mnou (děti u potoka krmily kačenky). Vstala a přišla. Ocenila jsem, že to muselo bolet a ona vůbec nekřičela. Zimní oblečení ji ochránilo až na malé zranění na dlani. Ve školce jsem ji upozorňovala, že to asi bude hodně studit, že máme jenom studenou vodu....nechala se ošetřit, podržela, co jsem potřebovala, necukala se, výraz měla neutrální, i když jsem povídala, že to asi musí bolet. Cítila ji? No druhý den jsem měla z výrazu její tváře pocit, že nás to trochu sblížilo. (událost z předešlého dne) - tatínek mi mezi dveřmi sděloval, že jim upadl knoflík u kalhot. Mluvil kolem toho celkem dlouho, nabídla jsem mu jehlu a nit. To nechtěl, že to prý vydrží. Natálka ho neslyšela, byla již mezi dětmi. 			
2. Jakou dítě používá kotvu.			
Každý den batůžek s pitím. (Hračku měla jenom když ji vedla maminka.) 1x peněženku s penízky pro Tři krále, 1x plátěnou středně velikou panenku, 1x průhlednou taštičku na zip a v ní umělohmotné torpédo – zajímala jsem se, tak povídala, že dělá bum, oči jí zářily, ve tváři měla vzrušení.			
3. Kdo poskytuje dítěti citové a sociální zázemí ve třídě.			
Učitelka: zajišťuje základní potřeby, jistotu, pokud dojde ke změně, nebo je něco jinak. Byla celkem stabilní, již nepotřebovala takovou podporu.			

Děti: využívala pro sociální kontaktování a hry, není na nich citově závislá. Většinou kratší kontakty založené na mimice z její strany. Míša sedí od září vedle ní, nyní se zdá, že se teprve navzájem objevili, škádli se míčem, smáli se – Míša je první, koho se odváží kontaktovat. Kačenka má momentálně potřebu se s někým kamarádit, děti se jí nechtějí podřizovat a ona není natolik vůdčí, aby si děti získala- Natálka je tvárná a nechá se vodit, pečovat o sebe, často Kačence naslouchá, sleduje, jak skládá puce a prohlíží knížky – je na Natálku příliš intelektuální. Markétka jí vykládá, bere ji do her založených na pobíhání, poskakování, laškování a smíchu – vyhovují si. Zuzanka se o Natálku pokouší také, ale moc jim to nefunguje.

4. S kým si hraje

5. Jaké hračky a typy her vyhledává, jak se jeho zájem proměňuje

Podvolovala se nápadům dětí nebo pozorovala (z různých míst, nedržela se tolik učitelek). Preferovala: kreslení, korálky, pohyb, němé laškování, napodobování druhých, když jí to vyhovovalo, lezení, schovávání se, intimní koutky, šuškáni, přenášení hraček.

- po čtrnácti dnech se rozhodla jezdit na lopatě, jezdila bravurně, bez problémů, blbnula s Moničkou a Zuzankou.

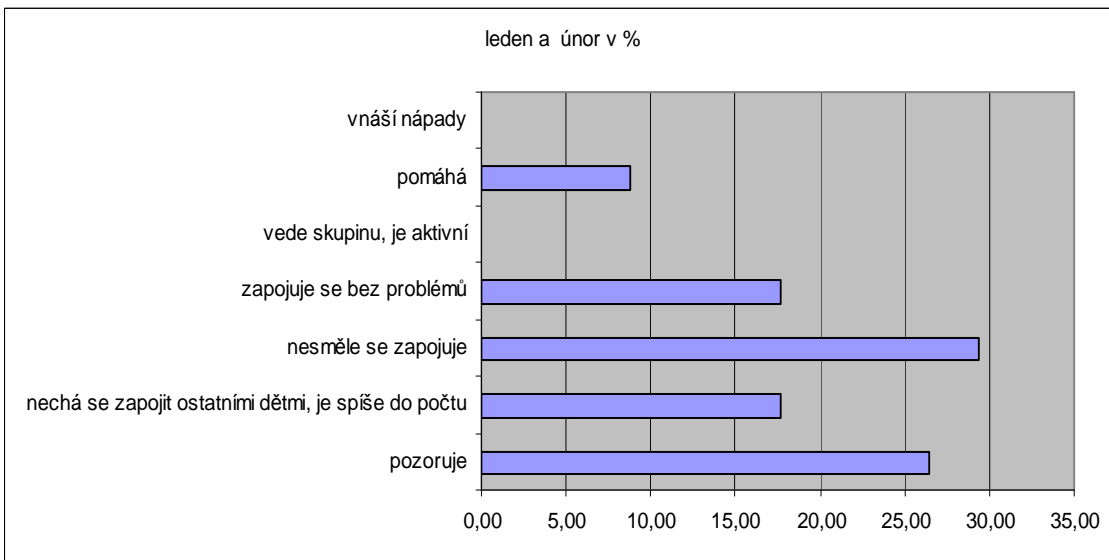
- sama ze svého rozhodnutí vyhledávala Míšu, nabídla ruku, přisedla u hry, když se přidal někdo další, tak se z ní stal pozorovatel – bez projevu emoce.

- hodně si hrála s Markétkou, která hry organizovala a Natálka ji s úsměvem následovala. Občas na Markétku promluvila, někdy i více vět najednou. Běhaly, lezly po sněhu, schovávaly se pod stromy, sbíraly ledy. Ve třídě si často zalezly do malého koutku a tam sestavovaly dráhy.

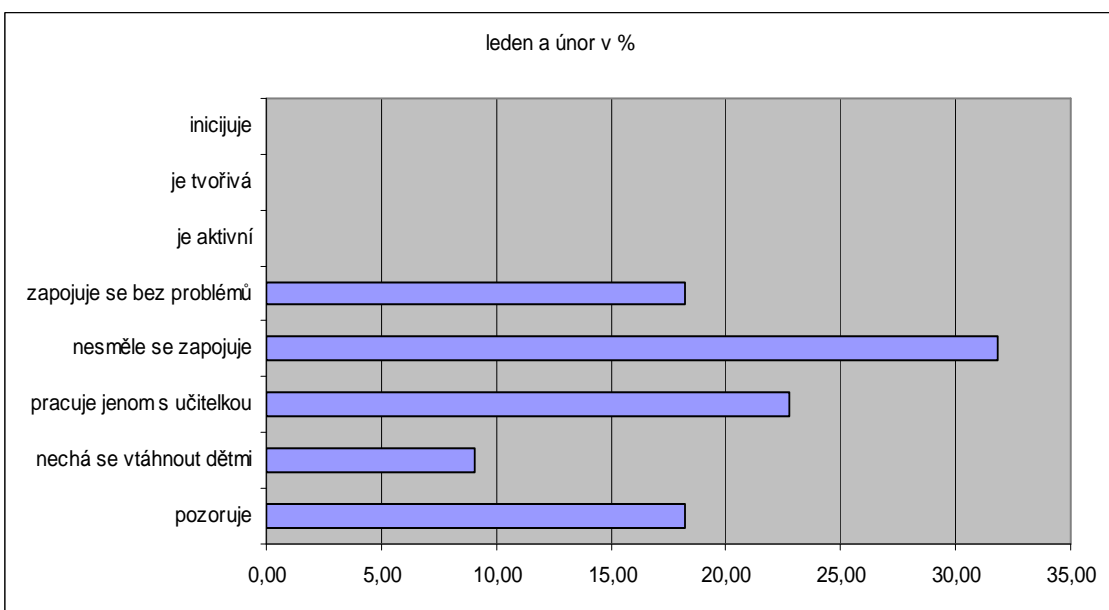
6. Jak se prosazuje v kolektivu dětí:

Zaznamenali jsme první pokusy o kontaktování dětí, hlavně Míša je takový jemnější a vycítí její sdělení, respektuje ho. Natálka má doma bráchu, má vzor a zkušenost s navazováním kontaktů.

Sama činila několik rozhodnutí a sama se vělenila do her, přispěla vlastní aktivitou - huráááá
 - byla s Kačenkou a slovně na ni reagovala. Všimla si, že se na ni z dálky dívám – nepřestala povídat.

7. Jak se projevuje při řízených činnostech:

Část dne pozorovala a sledovala okolí, nebo s podporou dívek cvičila, zpívala....Často využívala možnosti si hrát a neúčastnit se společných aktivit. Na mírný nátlak by se sice zapojila, ale nechávali jsme ji. Ráda pracovala pod přímým vedením dětí nebo učitelek. Velice dobře ji naváděla Kačenka – kde stříhnout, přeložit, natřít lepidlem.

8. S kým a o čem si povídá, jaké dospělé oslovuje

Učitelka:

Na učitelky mluvila, když něco potřebovala, nebo když jsem se vyjádřila špatně. (Není to zástěrka, ale šaty.)

Sama od sebe mi sdělila, že má na krku peníze pro Tři krále. Tatínek bude mít radost z koruny, kterou udělala. Povídala mi o utrženém knoflíčku na kalhotách. Potřebovala zavázat korálky, když jí vyklouzly z ruky a část jich vyjela ze šňůrky řekla: „Je, ono je to klouzavý.“ Pak si je chtěla půjčit domů a tak si o ně řekla. Když mi ukazovala torpédo, sama mi řekla, na co je, přemýšlela nahlas. Nemusela jsem jí dávat možnosti k odpovědi.

Děti:

Když mluvila, nebo se více roz dováděla, sledovala dospělé, zda ji sledují.

Komunikovala neverbálně, ale již také verbálně. Málokdy bývá slyšet.

- s holčičkami si povídala o sněhových vejcích, ze kterých se jim líhla kuřátka.

- s Kačkou dělaly obtisky a vymýšlely, kdo tudy šel.

9. Závislost na odměně – úspěchu

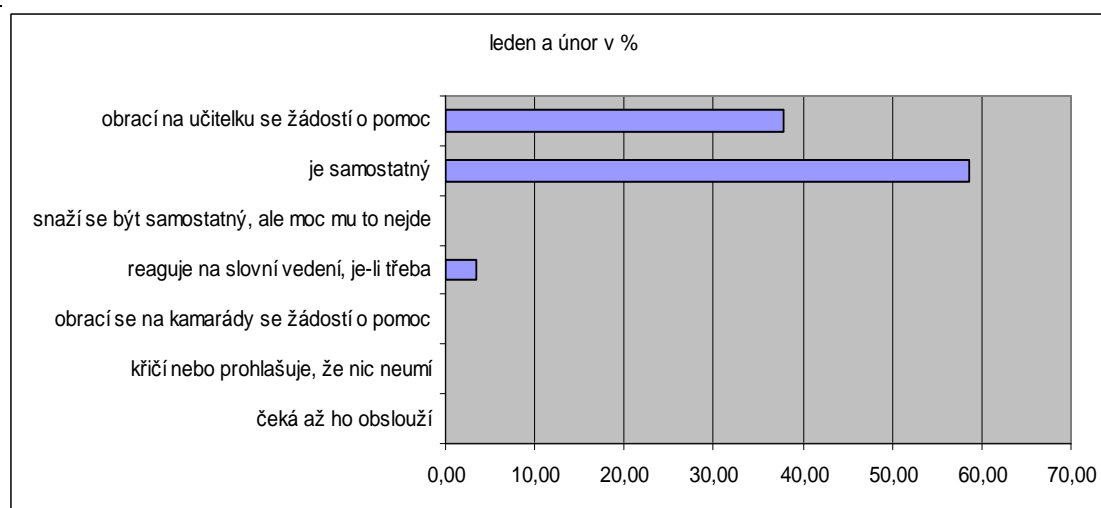
Závislost na slovním povzbuzení: celkově malá, daly se vyzorovat pozitivní reakce

Závislost na úspěchu: nedala se vysledovat, ale mluvila o radosti tatínka z obrázků a koruny

Závislost na odměně: asi by byla velká, kdyby se odměny ve třídě provozovaly

- opět narozeniny, najednou sní rychle chleba, který by jedla ještě hodně dlouho - sladké

10. Jak jeho úroveň sebeobsluhy ovlivňuje jeho socializaci:

Hygiena a sebeobsluha:

V šatně byla téměř samostatná, spokojená. Když jsme se jí přestali nabízet s pomocí, začala si začala sama říkat, co potřebuje. Samostatně se obsluhovala, samostatně oblékala – až na technické drobnosti. Pokud jsme ji požádali o pomoc, tak vyhověla, když se mluvilo o ní nebo o tom co se jí týkalo, tak mlčela.

Strava:

Povídala, že nebude rohlík. Na talířku míváme nakrájené malinké kousíčky, kdo nechce jíst, může si vzít malinký, měl by alespoň ochutnat. Upozornila jsem ji na malé kousky, ale když jsem se otočila, tak s pro ní nevídanou rychlostí její velký nakousaný rohlík odhodila mezi celé rohlíky. Projevila jsem nelibost a Natálka prohlásila, že to sní a bez problémů spořádala rohlík celý, ne jen kousek.

V pondělí dlouho svačila, uobávala chleba a sledovala řízenou činnost. Ve středu se šly slavit narozeniny, pohlídala si, aby byla hotová, těšila se na bombón. V šatně pomáhala holčičkám vytáhnout lavičky.

Někdy si již sama řekla o přidání, nebo rozpůlení chleba. Stále jedla málo, ale je vidět posun k lepšímu.

Zdalo se, že lepší kouše.

Příloha č. 17			doba pozorování
Záznam pozorování č. 5			březen a duben 2009
jméno Natálie	datum narození červen 2004	aktuální věk 4,8	průměrná docházka 95%
1. Příchod (odchod) z mateřské školy, jak se loučí s rodiči (vítá je).			
<p>Příchod: V týdnu, kdy měl tatínek ranní, přicházela brzy s maminkou, čekala s Markétkou v jiné třídě, tvářila se vážně. Nosila si se sebou panenky. Při mém příchodu mi běžela ukázat, co si přinesla. Ve třídě bylo klidněji, sama od sebe si se mnou povídala. Se skupinou našich dětí seděla v sedací soupravě druhé třídy a něco si povídali Natálka seděla v šatně, tatínek ji svlékal, poslušně natavovala ruce, nohy. Vstoupila do třídy, dveře se zavřely, měla načesané vlasy, jako dospělá. Na moje „dobry den“ dost často koukala s lehkým úsměvem, ale neodpověděla. Nijak to nekomentujeme. Pokud hned ráno něco potřebovala, tak si to souvisle s učitelkou vyřídila. Ve třídě šla za skupinkou dívek, které si kreslily nebo hrály námětové hry, často vyhledala Markétku. Pokud jsme u stolů dělali něco zajímavého, tak si přisedla a mlčky sledovala. Když jsem jí dala vybrat ze dvou odpovědí, dočkala jsem se odpovědi ohledně spolupráce.</p> <p>Odchod: Odpoledne přiběhla teta, usmála se a nechala pohládit. Měla jsem pocit, že byla uvolněnější, než když pro ni chodil tatínek. Když se tatínek objevil, poslušně za ním přišla, řekla nashledanou a odešli.</p> <p>Příhody: - Když pro ní šel tatínek, tak za ním popoběhla. V ruce držela špinavé peříčko. Tatínek se k ní sklonil, něco jí pověděl a ona bleskově peříčko zahodila. Vzala tatínka za ruku, usmála se a řekla nashledanou. - Vešla do třídy, dveře se hned nezavřely, mezi nimi zůstal stát otec. Většina rodičů to dělá často, pozdravíme se, usmějeme, nebo prohodíme pár slov. Pokud něco potřebují, tak to okamžitě poznáme, nebo na nás promluví. Tatínek zůstal stát mezi dveřmi (pravděpodobně něco chce) bez výrazu, mimiky, neverbální komunikace. „Dobry den, asi něco potřebujete...“ V ruce držel 30 Kč na divadlo. - Na moje „dobry den“ mlčí, zvědavě si mě prohlíží. Pokus: Několikrát „dobry den“ opakuji – bez odezvy. Natálka stojí, kouká s lehkým úsměvem, ale neodpoví. Potom ze sebe vypraví složitější větu s žádostí, několikrát. Dělam, že ji neslyším, děti mě upozorňují, já povídám, že Natálka je jenom vidět, ale ještě za námi nepřišla. Zazní „dobry den“, já jí odpovídám a ptám se jí, co že potřebovala. - Při vyzvedávání Natálka si hodně vesele hraje a běhá s dětmi, když uvidí tatínka, tak všeho nechá, její úsměv zeslábne – ale stále se usmívá a pomalu za tatínkem přijde, vezme ho za ruku. Ten čeká, až řekne „nashledanou“ a odejdou. - Při vyzvedávání si tatínka nevšimla, přišel za ní až mezi stromy. Zarazila se, podívala se na ruce, ve kterých držela peříčko a klacek. Po chvilce je odhodila – již ne tak provinile – a šli domů. - Ráno již byla ve scházecí třídě, v tyto dny ji vodí maminka. Mívá s sebou plyšáky. Při přecházení do naší třídy se s ostatními dětmi schovávala. Jakmile zahlédla Markétku v šatně, radostně jí mávala. Okamžitě se rozpovídala, začala si aktivně</p>			

hrát. Vyzvedla ji teta.

- Již ve třídě – s panenkou, od kolegyně – maminka se vrátila a připomínala jí, že jí má zamávat – tak šla. Maminku téměř nevidám, vodívá ji týden za 3-5 týdnů, kolegyně se s ní setkávají sporadicky (střídání při otevírání MŠ), podle dostupných informací chodí mamince mávat.

- Přišla s tatínkem, sama se přišla zeptat, kde může tatínkovi zamávat. Jsem ráda, přestože to děti běžně dělají, ona tuto snahu vůbec neprojevovala. Jako jindy okamžitě přiskočila k Markétce, rozzářily se jí oči, evidentně ožila. (konce dubna)

- Přivedl ji tatínek, nešla mávat, ale okamžitě hledala Natálku. Při odchodu jsme s tatínkem probírali, že když jí něco nejde pod nos, tak hned brečí.

2. Jakou dítě používá kotvu.

Vždy, naprosto pravidelně batůžek s pitím.

1x Látkového kašpárka, batůžek s pitím.

1x Plyšový penál – kráva Milka na zip s vajíčkem a dvěmi náramky.

1x Plačící a broukající si panenka, barevný masážní míček, batůžek s pitím.

1x Velká látková zaječice s malým zajíčkem, batůžek s pitím.

1 x Růžová látková panenka, batůžek s pitím

3. Kdo poskytuje dítěti citové a sociální zázemí ve třídě.

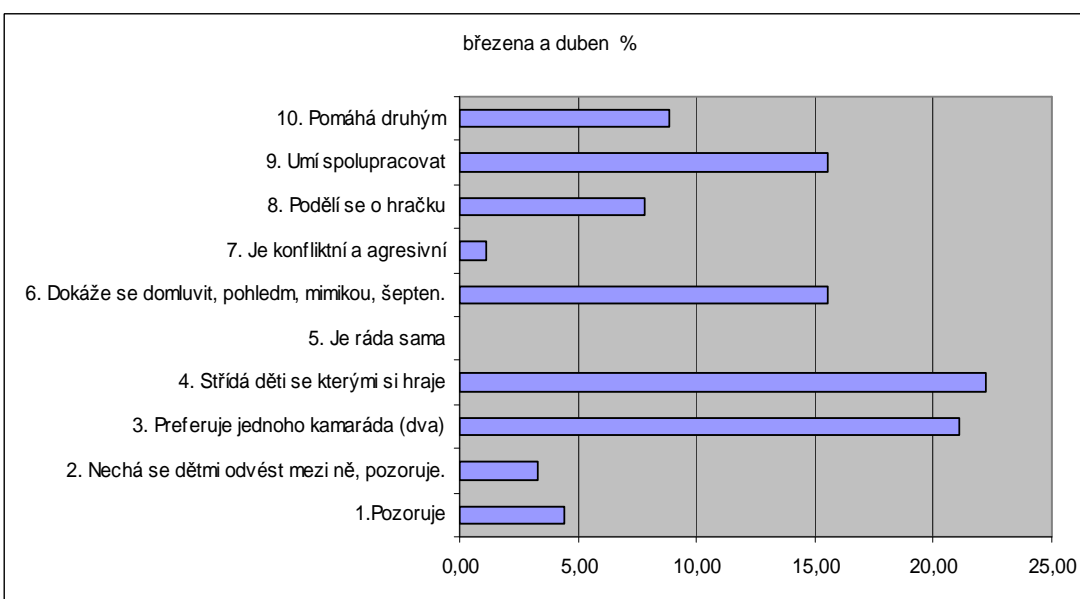
Učitelka: pokud potřebuje něco sdělit - zřídka

Děti : Někdy si je sama pro sebe, samostatná, pozorovatel

Většinou Markétka, dneska Makrétka ani Kačka ve třídě nebyly - celkem sama se vmísila mezi druhé děti, učitelka obdivovala panenku na tričku – to zůstalo bez odezvy.

Holčičky, častěji Kačka a Marktétka, i Sára – provokuje ji k blbnutí. Učitelka, pokud náhodou potřebuje něco sdělit. S Markétkou - pod jejím vedením se nebála čarodějnic.

4. S kým si hraje

Dokáže se domluvit zatím jen mimikou, šepem - od března více mluví, bývá až rozverná, rozdivočená, pokud si myslí, že se na ni díváme, tak se zklidní. Podělí se o hračku sama od sebe, není to příkaz dětí Pokouší se spolupracovat – jsou to první snahy, většinou bez mluvení
Pomáhá druhým, když děti požádají, nebo když to vyžaduje hra – sama od sebe ne.

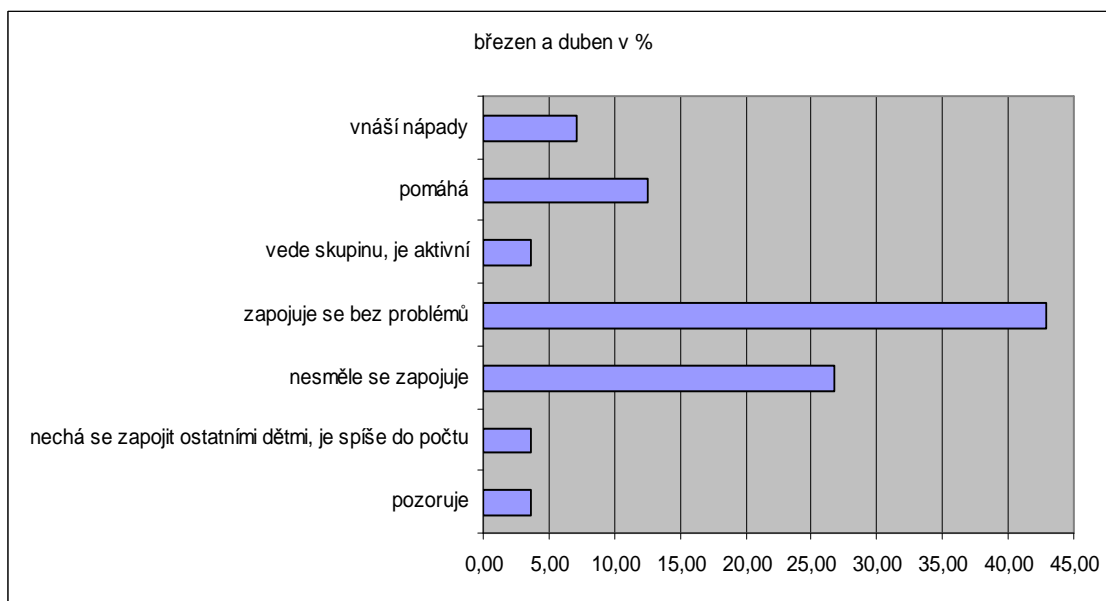
5. Jaké hračky a typy her vyhledává, jak se jeho zájem proměňuje

Míče, kreslení, kuličky, puzzle, modelování, běhání s klacíky a „čarovnání“, „čtení knížek“, zvonkohra, divadlo, houpačky, peříčka, koleje a vlaky, švihadla, provazový žebřík,
námětové hry...na draky, na policajty, na maminky, na čarodějnice, na gumídky...s děvčaty se schovávala do divadla a šuškala si.
Často je jako pozorovatel, pak napodobovatel, poslouchá děti, co má dělat, nechává se vést. Sama se rozhodne málokdy.
Příhody:
- skládala puzzle – spíše pozorovala, Nelča ji dirigovala, moc pomoci nechtěla a ona poslechla - šla s Kačenkou a hodně lízala sněh – napodobování Kačenky
- potom se s Markétkou rozjela, smály se, něco si šuškala, že vzorné holčičky byla veselá čertice.
- nerozlučná trojice – kreslení, na maminku a jejich děti – v lesíčku – zapadly do něj a hrály si, hrály si..., intenzivně a dlouho, pak houpačka a žebřík,
- seděla a kreslila u plného stolečku dětí, více však mluvila a mávala rukama (slyšela jsem ji říkat: „To musíš udělat...“) než kreslila.
- při volném pohybu po tělocvičně preferovala „svoji“ partu v čele s Markétkou.

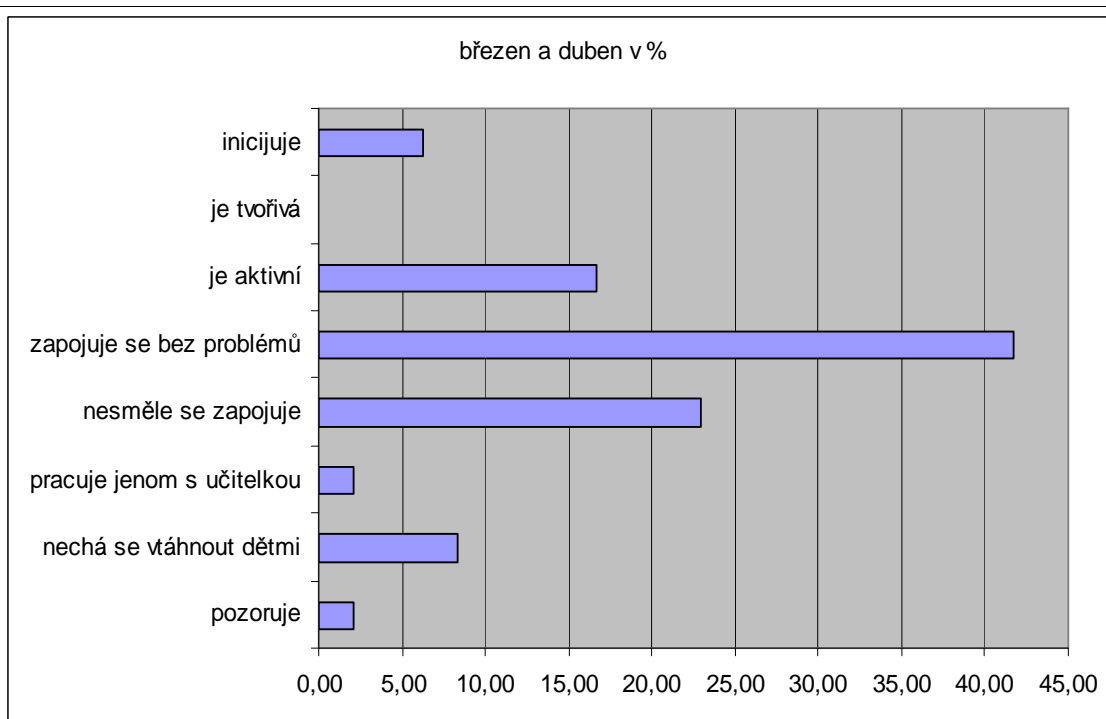
6. Jak se prosazuje v kolektivu dětí:

Často se podřizovala hrám dětí, mluvila více ale, tiše. Reagovala na jejich nápady, napodobovala je, poslouchala. Zapojovala se do více skupinek, někdy si řekla sama a nečekala, až ji děti požádají. Preferovala Markétku a Sáru, již občas do hry vnášela svoje nápady.
Příhody a výjimky:
- rychle vyhledala holčičky ke hře, na výzvu spolupracovala a i dokonce mluvila. Na zákaz dětí slepě poslechla.
- běhala s holčičkami po tělocvičně, vybíraly si náradí, na kterém budou cvičit, komunikovala, smála se.
- u stolečku s Markétkou byla téměř rovnocenným komunikačním partnerem, aktivně komunikovala.
- s Markétkou si půjčily zvonkohry – sama od sebe řekla, že ji chce taky. Většinou ji takovou možnost děti nabídnou a ona kýve.
- Nela jí dnes řekla, že ji ve své hře nechce – odešla, sledovala děti v jiné skupině, pak se k ní opatrně přidala. (Sama!!!!)
- Sama si řekla o zapojení do hry Na zajíčka, kterou děti samy zorganizovaly venku. Když na ni vyšla řada, vesele si poskočila a šla do kruhu.
- Sára – buď jen kouká, nebo vymyslí nějakou šaškárnu – válení se v kostkách, křičení a houkání, házení hračkami....Tady se Natálka také rozdovádí a řadí s ní, není ke zklidnění.

- chtěla s námi hrát na jarmark (návčik besídky) – viděla jsem ji dobrovolně přidat si jídlo, aby se mohla co nejdříve zapojit. Dokonce i přestala naslouchat Sáře.
 - ráno si děti hrály se švihadly. Účastnila se fyzicky, se zájmem sledovala a občas hopkala. Monička ji požádala o přidržení švihadla, než se hnula, přiskočil Honzík a švihadlo držel. Řekla „já chci taky“.... V zápětí hledala partnera pro točení. Zuzka - rychle přiskočila, aby se na ni dostalo – POKROK, ZIŠŤUJE, ŽE MUSÍ BÝT AKTIVNÍ.
 - Zuzka jí dávala čarodějnickou čepici i když nechtěla, tak ji hrubě strčila. Zuzka upadla. Povídali jsme si, že na takové věci máme pusinku. Vypadala nechápavě, potom se dala do ukrutného pláče, který vůbec neodpovídal situaci a způsobu řešení.

7. Jak se projevuje při řízených činnostech:

Do řízených činností se zapojuje více jak do her, protože je dáno, co se má dělat. Někdy se rozdivočí a nemůže se uklidnit – druhý extrém.

Příhody:

- s Markétkou si postavila krámk, prodávala, komunikovala se zákazníky.
- chtěla udělat kotrmelec přes tyč, nedokázala se vyzdvihnout, čekala, že ji vytáhnu nahoru. Ocenila jsem zájem a pokusy, ale nepomohla jsem jí. Naučili jsme ji lenochoda (jiný cvik). Pravidlem ve třídě je, že dáváme záchranu, ale každý cvičí na co stačí sám – osvědčuje se to, děti jsou hodně pohybově zdatné a zodpovědné za své zdraví.
- na návštěvě u hasičů se nechtěla svést autem, jenom pozorovala, usmívala se, u učitelky byla jenom chvilkami.
- při nacvičování jarmarku se zapojila, pokud šlo o společnou činnost, když mohl jít jenom ten, kdo chtěl, tak na ní bylo vidět, že by šla a ví co má následovat, ale jednou si netroufla,

Příště:

Pokud šly holky, šla taky. Když se Sára rozhodla, že pracovat, tancovat, cvičit nepůjdou, Natálka poslechla, i když na ní bylo vidět, že by se chtěla účastnit. (Sára je o rok mladší, Natálka velice ovladatelná.)

Příště:

- opatrně, ale ráda se zapojovala do her na jarmark.
- Vajíčka, která si přinesla, si šla sama namalovat. **ASI POPRVÉ - VÝRAZNĚ U NÍ ZAFUNGOVALA VLASTNÍ VŮLE**, byla téměř samostatná a klidně nechala Markétku se Sárou stranou.

2 – 3. 4. 2009

- kupodivu ji stále více baví „nácvik“ besídky....uspokojuje ji jistý řád v za sebou jdoucích písničkách a básničkách?
- delší blok s tvořivou dramatikou – ve vypjatějších chvílích zůstávala stranou, nebo pod ochranou Markétky. Jinak se účastnila aktivně.
- vyrušovala, ani na chvilku nedokázala přestat povídat.
- chce se účastnit tancování a zpívání s ostatními, ale pravidla nejsou přesně určená, musí sama projevít iniciativu a již se jí to několikrát povedlo a sama se přidala.

8. S kým a o čem si povídá, jaké dospělé oslovuje

Učitelky: čím více si vystačí s dětmi, tím méně nás potřebovala. Musela prožít něco zajímavého, nebo potřebovat nějakou pomoc, aby přišla a promluvila na dospělého

- sama od sebe mě ráno oslovila, ukazovala penál, náramky, zip,V obchodě mi nabízela zboží – kývala, tvořila krátké věty.

- „prosím zavázat šátek, zapnout bundu“....Jinak kýve hlavou ano, někdy ne nebo bez odezvy.

- panenku má od babičky ze Žďáru, o tom, že kdo má nemocné nohy.

Děti: komunikovala stále více, dokonce i z vlastní vůle, někdy jí již bylo slyšet na dálku. Často využívala neverbální komunikaci a mimiku. Jindy zase více naslouchala, sem tam tiše něco pověděla – v rámci her.

Příhody:

- Pak přišla Markétka. Okamžitě si začaly brebentit, Často se smála hlasitě, ukazuje

rukama a vede dialog s Natálkou. Nerozumím, ale zřetelně ji slyším přes třídu. Zahlédla můj pohled, zájem, honem se trochu zarazila, ale pak kupodivu pokračovala a vrátila se do hry.

- byla tak zabraná do povídání, smání se a škádlení, že mě několikrát naprosto nevnímala.
- vedla diskusi u stolečku s kreslením, venku více střídala děti, i když Markétka převažovala. - - hodně mluvila, měla problém se na chvíli ztišit, odpoutat pozornost – při řízených činnostech.
- u stolečku při kreslení o barvičkách...víc jsem nerozuměla. Mluvila celkem často, její hlas jsem slyšela....to je co říci....ale tak hlasitý, abych rozuměla, nebyl.
- s Markétkou i Sárrou si povídá hodně často, ale „intimně“.
- běhala po zahradě a volala na Markétku ptačí řečí.
- oč arodejníci a co s ní dál, kam si ji má dát. Kam půjdou a co vidí, na co jsou kamínky.

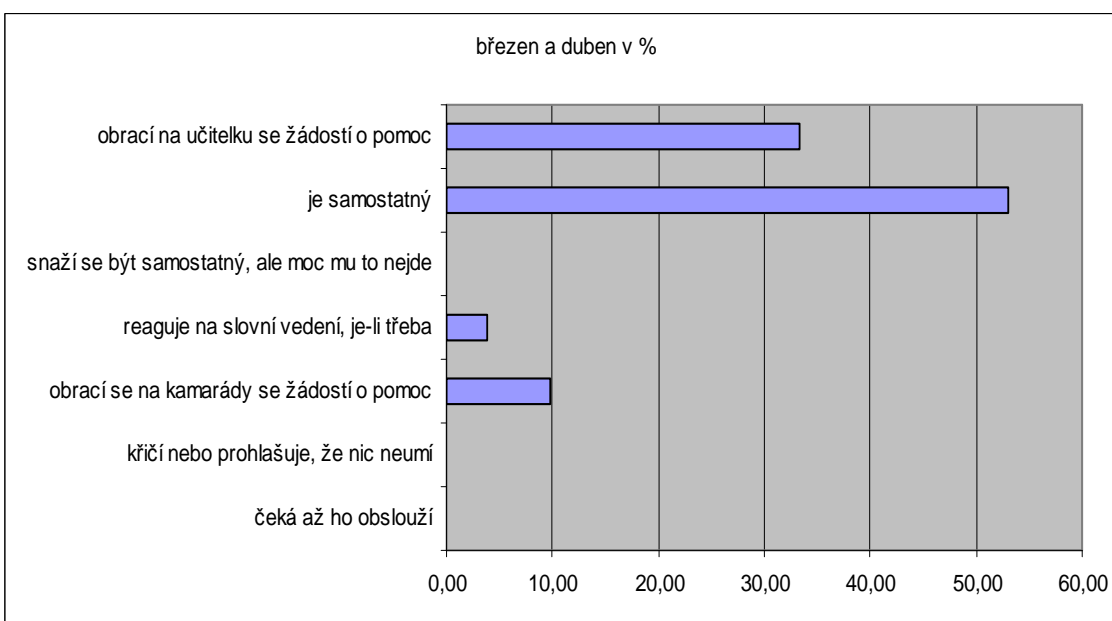
9. Závislost na odměně – úspěchu

Závislost na slovním povzbuzení: z malé se zvětšila na malou a přiměřenou. Jednou mi přišla okomentovat obrázek a těšil ji náš zájem.

Závislost na úspěchu: nechával ji chladnou

Závislost na odměně: z klidu ji vyrušilo sladké – narozeniny a svátky dětí, zvětšil tempo, je na ní vidět záměr získat odměnu.

10. Jak jeho úroveň sebeobsluhy ovlivňuje jeho socializaci:

Hygiena a sebeobsluha:

Oblékala se malinko pomaleji – více sledovala dění kolem sebe, byla pomalejší.

Z vlastní vůle se chtěla přidat ke zpívajícím dětem v šatně.

Přišla později, již jsem počítala děti – zaktivizovala se a rychle se oblékla.

Dala jsem jí možnost si vybrat činnost – nereagovala, jenom koukala. Oslovila mě až v šatně, když mě potřebovala k zavázání bot.

Chtěla jít s děvčaty, přidala při oblékání – jindy se také neloudá, ale šlo o vlastní pohnutku.

Jídlo:

Jedla dlouho a pomalu, sem tam si přidala kousek rohlíku nebo chleba, Množství se nenápadně zvětšuje, někdy sní celou čtvrtku chleba nebo rohlíku. Má špatné zuby, hůře kousala, což neplatilo při sladkém jídle. Jídává dlouho a potom v klidu vstupuje do her.

Příhody:

Svačina – houska s medem – neobvykle rychle najedena

Po cvičení chvílku vyčkávala, jestli nepřijde tatínek a nesní za ní kůrku, jako posledně.

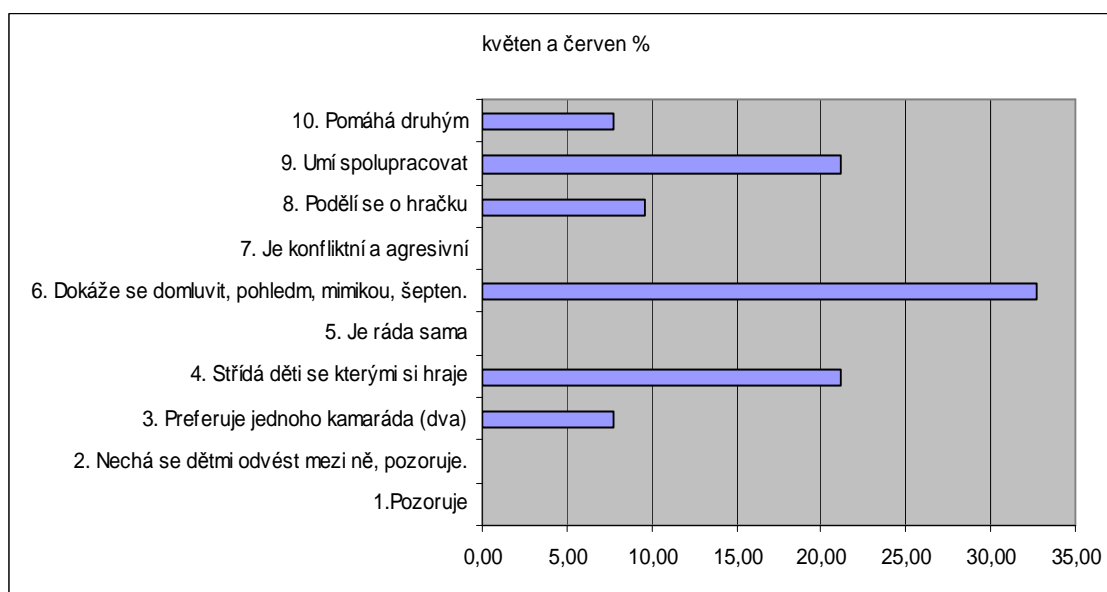
Aktivněji, z vlastní vůle rychleji dojedla, aby mohla jít za náma na koberec.

Nechtěla nastrouhané jablíčko s mrkví – když ochutnala, tak to snědla.

Čarodejnice rozdávaly perníčky – vrhala se na ně, když měla nechat pro ostatní, tak se rozbřečela a chtěla Markétku

Příloha č. 18			doba pozorování
Záznam pozorování č. 6			květen a červen 2009
jméno Natálie	datum narození červenec 2004	aktuální věk 4,10	průměrná docházka 91%
1. Příchod (odchod) z mateřské školy, jak se loučí s rodiči (vítá je).			
<p>Příchod: Tatínek ji převlekl, otevřel dveře a vsunul do třídy. Přicházela s lehounkým úsměvem, někdy zdravila, jindy ne, ale hned si hledala děvčata. Pokud jsme měli nachystanou práci u stolečků, raději si hrála. Tatínek měl ranní, tak ji vodil bráška, nebo si maminka zařídila pozdější příchod do práce a běhala s ní sama. Když ji vodila maminka, nosila si s sebou panenky.</p> <p>Odchod: Tradičně s tatínkem – přiběhla k němu, ten počkal, až pozdraví, mlčky se usměje... Vyzvedávala jí teta nebo dědeček – jezdí kolik kilometrů, protože jim Natálka nesvolila ji ve školce nechat.</p> <p>Příhody: - tatínek ji přivezl k tělocvičně, zdravili jsme se, ale Natálka mlčela. Hned se chytila Zuzanky. Tatínek ji přivezl převlečenou, tak si přezula jenom boty. Po cvičení za námi přišel až do šatny. Natálka dokusovala chleba. Převlékl si ji a odvedl. - přivedl ji bratr – byla spokojená, v šatně z ní vyzařovala vnitřní energie, zářila na celou šatnu.. Brácha byl pro ni velký zážitek – sama od sebe mi o tom přišla povídat.</p>			
2. Jakou dítě používá kotvu.			
<p>Vždy: batůžek s pitím 3x hadrová panenka 1x umělohmotné miminko – nechávala si ho na pohovce, před vycházkou stěhovala do skříňky Pokud ji přiváděla maminka, tak si s sebou nosila hračky. Pokud ji přiváděl tatínek nebo bratr, tak nic.</p>			
3. Kdo poskytuje dítěti citové a sociální zázemí ve třídě.			
<p>Sociální zázemí od učitelek nepotřebovala, vystačila si sama, téměř za nima nechodila. Děti: v tělocvičně jí holčičky chodily pomáhat. Nejčastěji vyhledávala a hrála si s Markétkou, která je veselá, dovádí, má skvělé hrací nápady. Dává jí přednost před Sárrou, která o ni také stojí, ale je menší a není tak kreativní. Ještě si hrává se Zuzankou, Kačenkou a Aničkou.</p>			

4. S kým si hraje

5. Jaké hračky a typy her vyhledává, jak se jeho zájem proměňuje

Stejně jako pozorování číslo 5

Příběhy:

Dotyková hra - sendviče z těl – trochu se bouchla, okamžitě sice tišeji, ale usedavě plakala. Když jsme řekli, že to asi bolí, ale pak si jí příliš nevsímali – rychle přestala, na peška

- s legrací si dělala ze skleničky dalekohled,

- venku s holkama vařila na ohni

- obchůdek pod klavírem a u Stolu učitelky

- při hře jí Markétka říkala – služko, jestli budeš dělat takový blbiny, tak ti neupeču...:o)

- kreslení – „Já si to udělám“ – Markétka jí chtěla pomoci při kreslení

- stavěla domeček z velkých plyšových medvědů – pod klavírem

- stavěli kuželky a házeli na ně míče.

- jízda na koloběžkách – nezbyla na ni, tentokrát jí děti nepůjčily své, ale poslaly pro jezdící berušku.

- shodila klukům věž, potřebovala pomoc učitelky, aby jí napadla se omluvit. Původně to hodlala přejít bez povšimnutí.

- hra na hodné pejsky – s drbáním za ušima...

6. Jak se prosazuje v kolektivu dětí:

Byla platným členem ve třídě, sama od sebe se zapojovala do skupinek děvčat, většinou reagovala na jejich nápady a podněty. Byla veselá a hravá. Začínala mluvit hlasitě, někdy i sdělila svoje přání.

Zapojovala se ve známých situacích, jakmile však došlo ke změně třídy, učitelky, nebo do hry vstoupily jiné děti, tak se stáhla a pozorovala.

Příjemně se usmívala, děti ji mají rády, byla sama za sebe, ale také hodně pro sebe....mimo holčiček příliš sociálně nereagovala.

- napodobovala cvičení a chování kamarádek. Vesele poskakovala – jednu chvíli spadla, vypadalo to, že bude velký křik, ale když jsem jí nabídla odpočinek na lavičce, tak přestala a běžela cvičit.

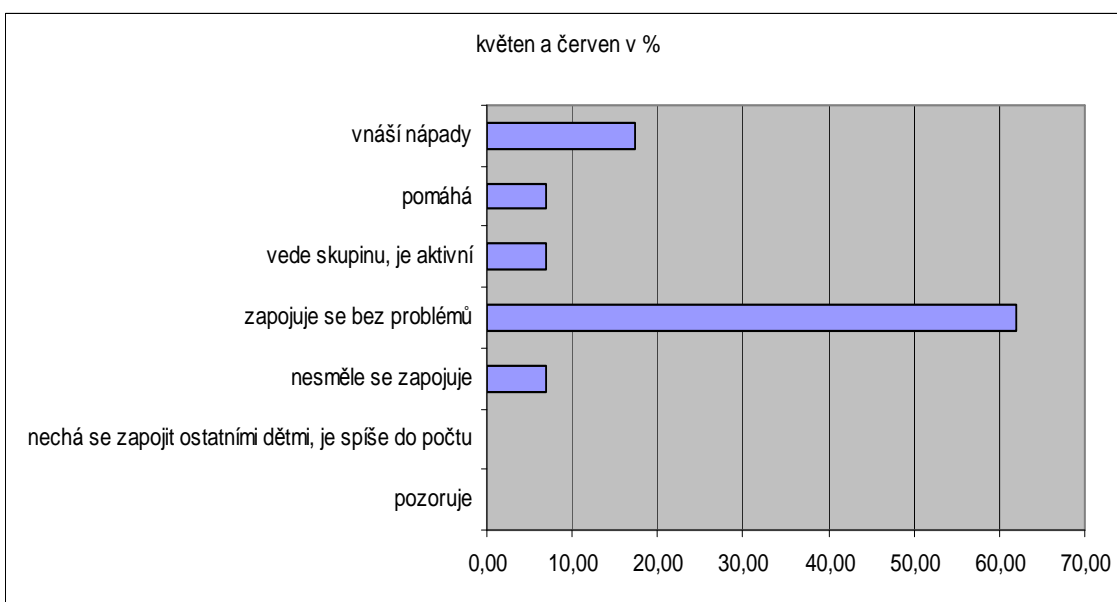
- Markétka povídá a povídá, Natálka se směje, sem tam také něco prohodí. Souhlasí s nápady Markétky.

- „Já si to udělám sama“ – změna

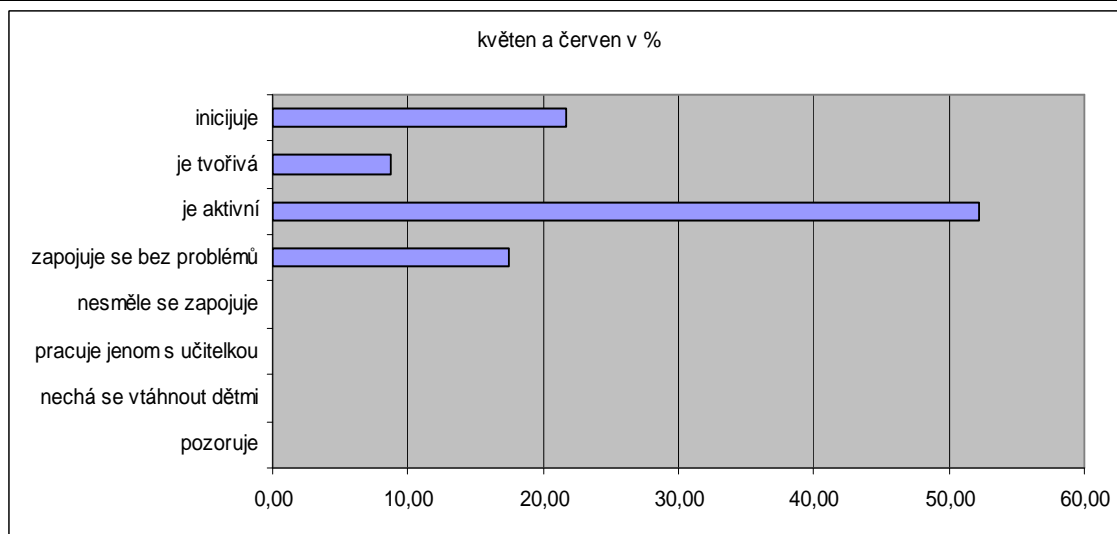
- v hluku třídy je slyšet její hlas, když se na ni podíváme, tak se zarazí, když odvrátíme pohled, řeční dál

- byla rovnocenným partnerem v diskusích při hrách – stále mám problém zjistit co si říkají

- naslouchala Markétce a trochu Sáře. Doplnovala hru podle jejich přání, ale občas ke hře sama něco pronesla. Do hry začíná vřazovat vlastní prvky.

7. Jak se projevuje při řízených činnostech:

- Troufla si i na obtížnější nářadí, pohybovala se lehce, projevovала radost z pohybu.
- viděla jsem, že zná tanečky a písničky lépe jak Markétka, ale netroufla si vystoupit a říci.
- Sára ji několikrát nabádala k tomu, ať s námi nazkouší besídku. Dvakrát se nechala, ale potom sama vyskočila a šla. Byla velmi aktivní i při besídce :o) , besídka měla řád a pravidla – to jí vyhovovalo.

8. S kým a o čem si povídá, jaké dospělé oslovuje

Učitelka: o bolavé nožičce, ukazovala špinavou ruku a odřeně koleno, řekla si o kapesník a zavazování bot. Mluvila o dortu, který pečou s holkama :o)

Děti:

S Markétkou o vaření, mně ukazovala, že upadla (viděla jsem to), chvílku nevěděla, zda má brečet, pak mi ukazovala špinavou ručičku a špitala, že kolínko nemůže, že má punčocháče.

S holkami, jaký udělají dort (z těl), o opékání, kreslení, kdo pro ni přijde, často dělá grimasy a tiše se směje, že bude hrát peška.

Ve svém zájmu se nerozpakovala udělat podvůdky – a líbezně se při nich na mě koukala.

9. Závislost na odměně – úspěchu

Závislost na slovním povzbuzení:

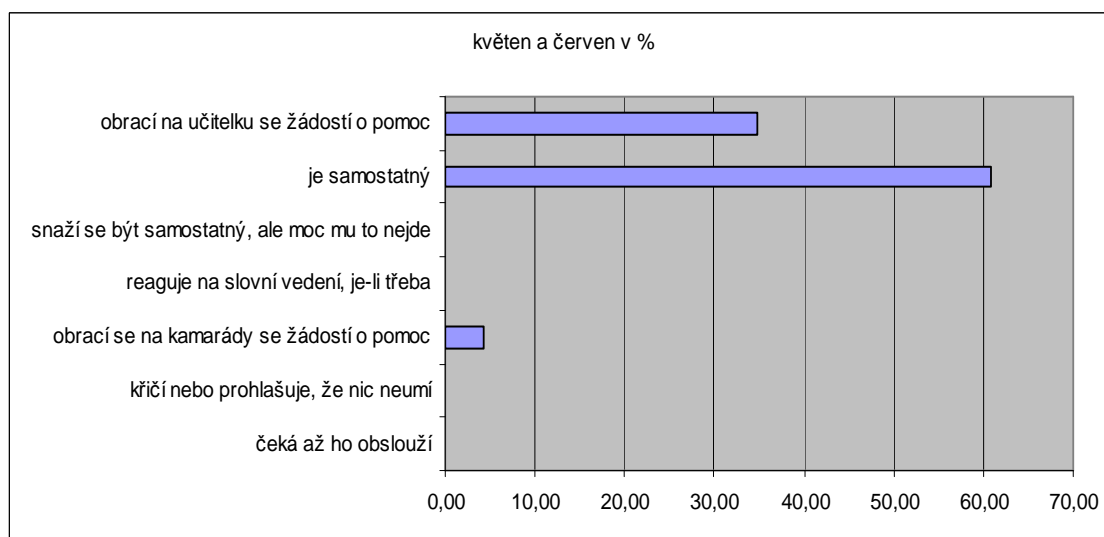
Začínala se projevovat závislost na mínění holčiček, se kterými si hrála. Napodobovala je, naslouchala tomu, co má dělat, těšilo ji, když byly spokojené.

Závislost na úspěchu:

Nezávodíme, neporovnáváme, pokud slovně oceníme pěkně vyškrábaný talíř, cvičící kočičku...tak nereaguje ani mimikou. Snad to zatím souvisí s její povahou.

Bonbón – jenom vidina možnosti jej získat ji maximálně aktivizovala, byl to nejsilnější projev vlastní vůle, který šel u ní pozorovat. Bonbóny se u nás dávají jenom při oslavách.

10. Jak jeho úroveň sebeobsluhy ovlivňuje jeho socializaci:

Hygiena a sebeobsluha:

Naprostě samostatná, chodila si pro pomoc při malých technických problémech – boty, zip....

V letních měsících bylo málo oblečení, což znamenalo velké zjednodušení.

Jídlo:

Jedla pomalu, někdy až moc pomalu, ale objem jídla se postupně zvětšoval místy až na půl krajíce. Měla tendenci porušovat pravidla při jídle, sem ta si vzala velký krajíc, při připomínce možnosti vzít si několikrát malinký na nás mlčky a bez výrazu koukala a pak se ho rozjedený snažila za zády učitelky odnést, což je možné, ale s dětmi se domlouváme. O zmrzlinu v cukrárně (rozloučení před prázdninami) se drala vši silou, nebrala ohledy na děti.

Příloha č. 19			doba pozorování
Záznam pozorování č. 1			září 2008
jméno	datum narození	aktuální věk	průměrná docházka
Michal	srpen 2004	4,0	60%
1. Příchod (odchod) z mateřské školy, jak se loučí s rodiči (vítá je).			
<p>První den: Přišel s maminkou, která na rukou držela malého bratra. Chvilku s ní chodil po třídě, potom maminka odešla. Pozoroval dění, spokojený úsměv, ale cítila jsem jeho vnitřní napětí. Při sezení v kruhu si přisedl k učitelce. Před odchodem na zahradu si stáhnul tepláky i přes boty, trval na tom, že to udělá takto. Celou dobu si hrál v písku s auty a vlaky. Oběd bez problémů, jakmile přišla maminka do třídy, opustil jídelnu a odešel. Maminka ho v šatně oblékala.</p> <p>1. týden: Zdál se v pohodě, nijak zvlášť se neloučil, čekal na slovní a oční kontakt s učitelkou, pustil se ruky a šel. Rozhlédl se a šel si hrát. - Maminka se každý den ptala, co a jak. Říkáme jí, že je spokojený, co dělá, jak se chová. Jakoby nám nevěřila, že je v pohodě, že nejsou žádné problémy. Myslely jsme si, že nám moc nevěří, pochválily jsme ji za to, že se ovládá s syn na ní nepozná, že má strach. - Maminka volala, že Michala bolí nožičky. Jestli mají chodit, a že asi nepřijdou, že budou asi nemocní. Učitelka: „Nic se neděje, možná je jen unavený, přeci jenom má na to nárok.“ Matka: „Tak ho mám do školky dát?“ Učitelka: „Raději bych ho nechala doma odpočinout, když nebudete nemocní, tak po víkendu přijdete.“ Matka: „A mám s ním jít k doktorovi?“ Učitelka: „V tom vám neporadím, vy ho znáte lépe než já.“ Matka: „Tak já tam raději skočím.“</p> <p>2. týden: měl virózu.</p> <p>3. týden: Potkala jsem Michala a jeho matku. Je již zdravý, ale mají být ještě několik dní doma. Michal se schovával za maminku nebo za roh a šibalsky na mě pokukoval. - Vstoupil do třídy a usmíval se. Hned mi ukazoval tričko s mašinkou. Povídala jsem: „Ty jsou pěkný, ty jsou z pohádky O mašinkách, vid’?“ Michal: „Neee, mám je z obchodu.“. Stavěl si s kostkami s Radimem, potom i s Honzíkem. Organizovali si dopravu – jeden vozil a boural, Michal stavěl, Radim stavěl a přidával značky. Organizace byla pouze slovní, ve skutečnosti si každý z nich stavěl svoji stavbu. - Maminka se ptala, jak chodí na WC, že si to prý všechno nechává na doma. My ho často posíláme, ale stále tvrdí, že nepotřebuje, ale ještě to více zkontrolujeme. Potom Michala maminka volala zpět a chtěla pusu – vrátil se, dal pusu a šel do třídy. Odchod domů: Čekal schovaný v točícím křesle, za maminkou nijak nechvátil.</p> <p>4. týden: Příchod: Vstupoval s úsměvem, chvilku sledoval hru dětí, přijal nákladní auto, nebo ho upoutal obchod. Odchod: Po obědě, při čekání na matku, spokojeně poskakoval po třídě mezi dětmi, nebo dojedl poslední lžičku a šel. V šatně mamince vykládal, co jsme dělali.</p>			

- Maminka se ptala, jestli nezlobí, zda si hraje. Když je s ním venku, tak si klidně hraje s kamarádem, ale jakmile přijde třetí, tak se k nim nepřidá –ještě paralelní hra.
 - Čekal na nás před tělocvičnou a usmíval se. Pozdravili jsme se, nastavila jsem mu ruku: „Tak jdeme na to?“. Chytil mě za ruku a šli jsme. Maminka měla starost, jestli ho převleču, říkala jsem, že se převleče sám, ale pomůžu mu.

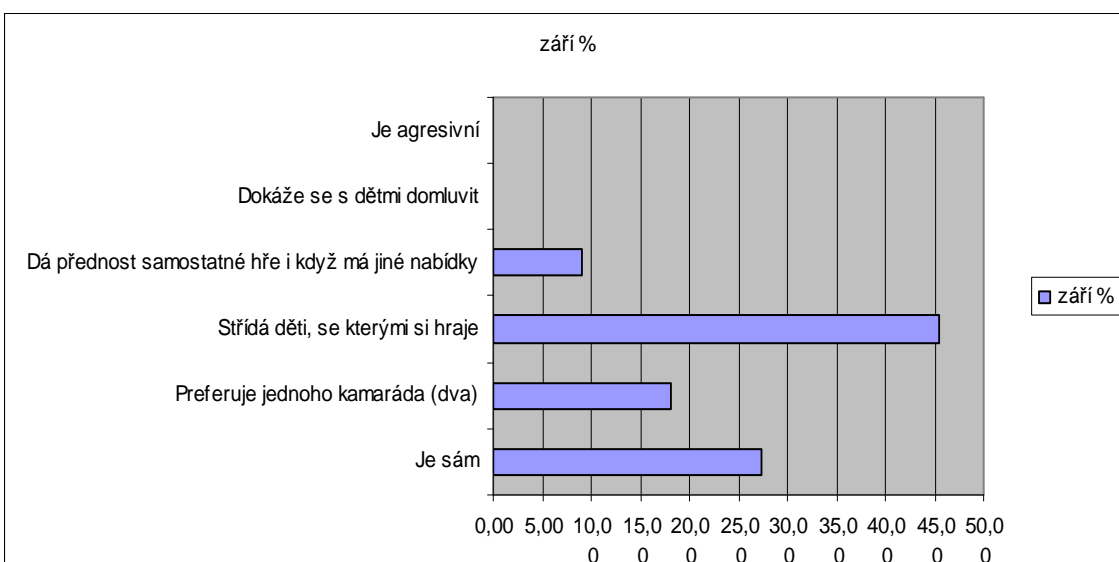
2. Jakou dítě používá kotvu.

Žádnou, stále se usmívá.
 1x tričko s mašinkami, spíše jako zajímavou věc

3. Kdo poskytuje dítěti citové a sociální zázemí ve třídě.

Učitelka: chvílemi si přišel popovídat
 Děti: chvílkami ho kontaktovaly, z ulice se zná s Radimem, mluvili na sebe
 Umí si hrát sám, byl soběstačný, prozpěvoval si.

4. S kým si hraje

5. Jaké hračky a typy her vyhledává, jak se jeho zájem proměňuje

Průběžně zkoumal třídu, nejvíce vláčky a auta. Na políčku sbíral brambory, semínka, trhal si dlouhá stébla trávy. Těmi šimral paní učitelky a tiše se smál.

6. Jak se prosazuje v kolektivu dětí:

1. týden:

Do některé hry by se rád přidal, ale ještě si netroufne.
 Hrál si sám svoje hry, když ho někdo z dětí začlenil do své, tak se přizpůsobil. Chtěl vstoupit do lavičkového domečku, dětem to nevadilo. Malý Honza řekl: „On nám chce vlézt do domečku.“ Nikdo jiný se k Honzovi nepřidal, děti si ho nevšímalý a hrály si dál. Michal si však již do domečku netroufl, vrátil se na písek.

3. týden:

Spolupracoval s Honzíkem a Radimem. Dobře spolupracoval také učitelkou i dítětem, které ho vyzvalo. Sám se těžko odhodlával, do skupiny dětí se zapojil, ale nikoho nekontaktoval.

Kubík mu často vykládá legrácky, vesele se tomu smějí.

Běhal po zahradě, schovával se pod klouzačkou, poté vběhl mezi děti a hrál si (honičky, vězení, sbírání jablek).

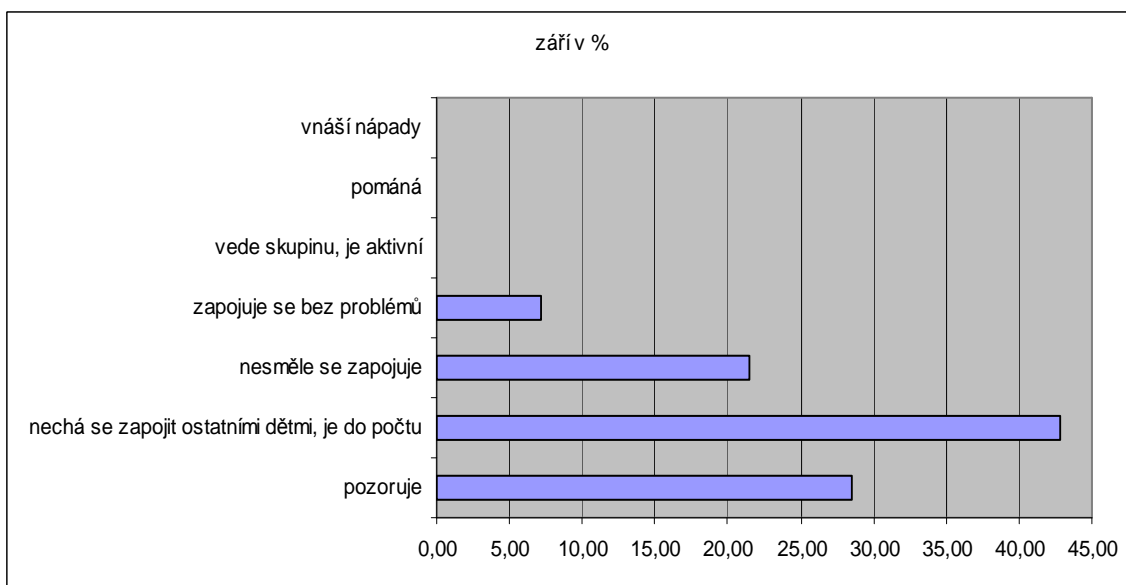
4. týden:

Zapojil se do skupiny, ale nikoho nekontaktoval.

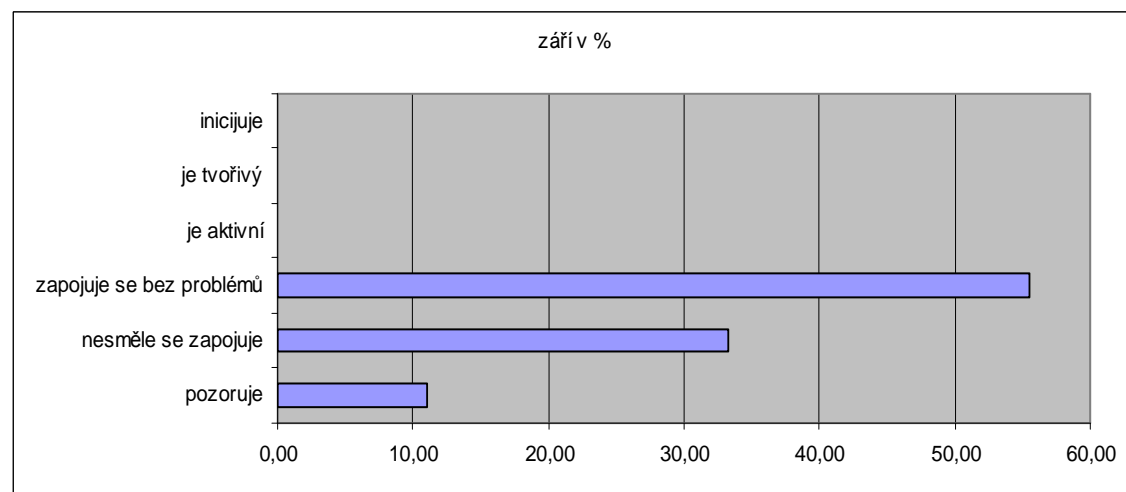
Spokojeně cvičil a hrál si mezi dětmi. .

Chtěl se přidat k dětem, které vytvářely políčko, troufнул si jenom občas. Adámek mu nákladák vyměnil za závodničku. Moc se mu to nezdálo, ale neodvážil se protestovat. Při vybíhání na plošinu pro skejty byl mrštný a přirozeně se vmísil, dostal se častěji na řadu.

Miluje pohyb.

7. Jak se projevuje při řízených činnostech:

8. S kým a o čem si povídá, jaké dospělé oslovuje

Učitelky i provozní zaměstnanci:

Když jsem se ho ptala, krátce odpověděl. většinou „JO“, jinak učitelky oslovoval podle potřeby.

- Nad výkresem myšky, kterou nakreslil: „Ještě to nemám hotový.“ - pokračuje v práci.

Michal: „Podívej se, jak to mám nejlepší. Jistě to mám nejlepší. Já mám opravdu nejsilnější nožičky u myšky. Všichni to mají nejlepší, ale já...“

- Prvně ukazoval učitelce nové mašinky na tričku, není z pohádky, ale z obchodu.. Sám požádal o pomoc při převlékání v šatně, ptal se jak.

- Venku mi vykládal, že je závodní auto, a ukazoval mi, jak mu jde motor. Uměl zpomalit a jet lehce, když vezl miminko, nebo když to vyžadovala jiná situace. Ptal se, co a jak budeme dělat.

- Při příchodu učitelky se přidal mezi děti, které se jdou nechat pohladit, vítal mě.

Navazoval komunikaci s učitelkami lechtáním stéblem trávy na poli....

Děti:

Při hraní si téměř nepřetržitě povídal. Oslovoval děti, které si s ním povídaly nebo se na něco ptaly, oslovit další si netroufal. Nemohl otevřít vodovodní kohoutek, přišel si říci učitelce. Děti se rozběhly a šly mu pomoci.

- Adámkovi na vycházce vyprávěl, že mají doma dvě feldy, jednu na pole a druhou na ježděníAdámek se ho ptal, kdo je řídí.

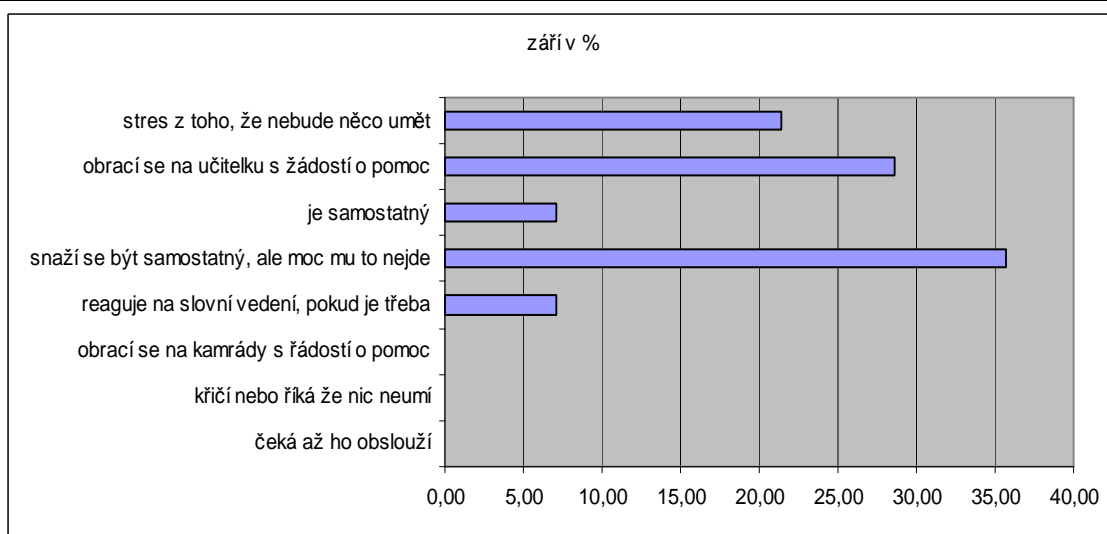
9. Závislost na odměně – úspěchu

Závislost na slovním povzbuzení, pochvale: přiměřená, ale častá, potřeboval slovní podporu, že to,co dělá, dělá správně.

Závislost na úspěchu: přiměřená situaci, občasná, ale měl potřebu pochválit, že to, co udělal je nejlepší, připustil pěkné obrázky ostatních, ale on je nejlepší

Závislost na odměně: trošku, raději slovní hodnocení.

10. Jak jeho úroveň sebeobsluhy ovlivňuje jeho socializaci:

Hygiena a sebeobsluha:

Hygiena byla naprosto v pořádku, jenom potřeboval zjistit, co, kde a jak.

1. den:

Oblékal se sám, měl všechno naruby. Vůbec si z toho nic nedělal, pochvala za snahu ho potěšila. Trval na tom, že se kalhoty svlékají přes boty, nechtělo se mu spolupracovat. Obracel se o pomoc na učitelku..

1. týden:

Snažil se být samostatný, ale musely jsme ho navigovat, jinak měl prvně bundu, a potom teprve hledá kalhoty. Chtěla jsem mu pomoci otočit svetr, spolupracoval velmi neochotně. Neuměl si otočit bundu a mikinu. Chtěl být oblečený, ale nešlo to a byl z toho nervózní.

3. týden:

Nervózně motal oblečení, nemohl se trefit, a vytáhl si rukávy na špatnou stranu. Radám, jak to otočit zpět, příliš nenaslouchal. Venku je chladněji a oblékání další vrstvy nezvládá, vše měl naopak.

4. týden:

Svetr a bundu motal v ruce. Pak se rozhodl obléci se sám. Měl všechno naruby nebo obráceně. Spolu jsme to spravovali, již spolupracoval. S maminkou jsme se domlouvaly, že když nebudou chvátat, tak se bude oblékat sám.

Stravování:

Jedl dobře a přiměřeně, stolovací návyky v pořádku. Svačil bez problémů, snažil se po sobě uklidit.

Příloha č. 20			doba pozorování
Záznam pozorování č. 2			říjen 2008
jméno Michal	datum narození srpen 2004	aktuální věk 4,1	průměrná docházka 85%
1. Příchod (odchod) z mateřské školy, jak se loučí s rodiči (vítá je).			
<p>Příchod: Většinou přicházel spokojený, usměvavý, během dne si sem tam poskočil. Maminka chtěla mezi dveřmi pusu, nebo jí zamával. Přicházel k učitelce a díval se, co děláme. Pak buď pozoroval, nebo se zapojil do her. Pokud si přinesl hračky, tak je učitelce hned ukazoval. Vyprávěl o nich.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Když přišel, již jsme se oblékali na divadlo. S maminkou jsme se bavili, že dneska nám tu nikdo nepláče, tak to bude v pořádku. Maminka mi pomohla s dětmi, a potom řekla Michalovi ahoj a odešla.. - Mezi dveřmi mi ukazoval závodničky, povídal, že jim postaví garáž. Po chvílce se k němu přidal Kubík a Radimek. Vznikla pěnká stavba, kterou potom Radim rozboural. - Přišel, umíval se, v ruce si nesl malou žlutou závodničku. Cíleně šel za mnou a ukazoval mi, jak se dá zvednout kapota... Potom si hrál u mostů s Tomáškem. Občas na něj mluvil. - Závodničku si bral i na vycházku, řešili jsme, jak to udělat, aby se neztratila. - Přišel s úsměvem, chvílku stál u mně. Více jsem se věnovala Elišce, šel si chvílku stavět s Radimem. Eliška byla tou dobou nespokojená a plakala, Michal sám následně uronil v šatně několik slziček. <p>Odchod: Veselý, poskakuje. Při odchodu se na maminku v klidu usmál a šel. Někdy vůbec nechvátal, dlouho jedl a maminka na něj musela čekat.</p> <ul style="list-style-type: none"> - poprvé jsme viděli tatínka, měl dovolenou a maminka mu přišla ukázat školku. Míša si vzal nektarinku a odešel. - maminka říkala (neslyšel to), že ho Radim na záchodě škrtívá, a že měl včera malinkou čárku pod krkem. Radimovi jsem říkala, co jsem zaslechla, kýval že ho škrtívá.... situaci jsme pohlídaly. <p>Musela jsem ho oslovit a říci mu, že nám nevadí, když má někdo trápení, že si potřebuje poplakat. (Prvně schovával slzy za rukávy.)</p>			
2. Jakou dítě používá kotvu.			
<p>První polovinu měsíce si nenosil nic. Od druhé poloviny:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Přinesl si čtyři kaštiny, potom šel kreslit a už si na ně nevzpomněl. Venku jsme hrabali listí, byl nadšený z kaštanů, které našel v lupení. <p>Nejčastěji nosil žlutou závodničku, sem tam malá skládací vajíčka, skřítko a dvě malá autíčka s očima. Vždy prvně vyhledal učitelku a vyprávěl o tom, co má.</p>			

3. Kdo poskytuje dítěti citové a sociální zázemí ve třídě.

Učitelka – přicházel si sem tam popovídat, často mě kontaktoval očima, stačilo mu, že se usměje.

Jinak byl soběstačný, pokud ho nikdo nekontaktuje, tak si hraje sám.

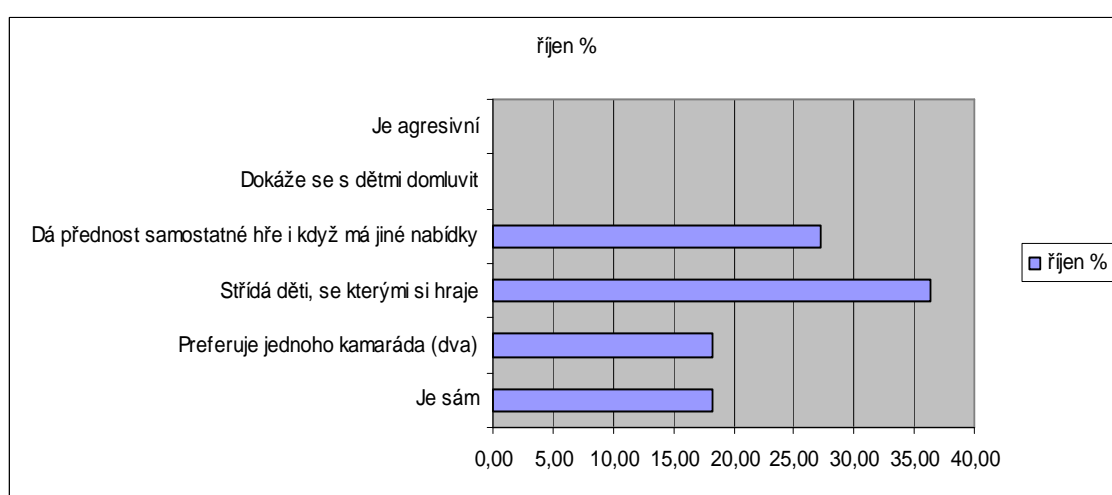
Příběhy:

- venku mě začal jednu chvíli obíhat dokola, pokukoval po mě a smál se.

- Křikem Elišky Š. rozhozený, **pomoc jsem mu musela nabídnout, nevyhledal ji.**

Děti – těší ho jejich zájem a povídání, ale sám si u nich podporu nenajde.

4. S kým si hraje

5. Jaké hračky a typy her vyhledává, jak se jeho zájem proměňuje

Občas pozoroval, přišel mi něco říci, běhal s malými klukama. Kreslil pavouka na pavučině, bavilo ho střídat barvy voskovek, vydržel u kreslení celé hry. Stavebnice s mosty, nakloněná rovina, stavění z kostek klacíky a listy, jehličí, stavěl silnice, cesty, garáže pro závodničku, pozoroval děti u PC. Vozíček a hrabičky, byl zaujatý, nikoho nepotřeboval.

- S Tomáškem a Radimem stavěl nadjezdy, kostky vozil v nákladním autě. Povídali si, jednu chvíli chtěl Radim jeho auto, nedal se.

- S Radimkem stavěly mosty pro auta, testovaly nakloněnou rovinu. Jeho mosty byly správně podložené, funkční.

6. Jak se prosazuje v kolektivu dětí:

S Tomáškem a Radimkem – staví mosty a nechávají po nich sjíždět auta.

Neumí řešit konflikty s dětmi – ustoupí, mlčí, odejde od hry, poví to mamince, až v posledním případě učitelce.

Přijal nabídku hry, ale sám se přidat si netroufne.

S Radimem stavěl mosty, diskutovali o tom, kudy most povede, spolupracovali slovně

Byl sám, Venku se přidal do hry na „šipkovanou“, Honzík prohlásil, že je s nimi ve

hře. Moc mu nešlo se zapojit. Jakmile hrálo více dětí, tak se stáhnul a pozoroval. Hrál si s jehličím.

Cetou jsme potkali jeho tetu, otáčel se po ní, ale nezavolal na ni.

Byl pozván k běhání a schovávání, uvítal to. Potom po něm větší kluci chtěli, aby je strašil, řekl jim, že to dělat nebude a šel za učitelkou.

Byl hodně sám, na zahradě si hrál mezi dětmi v lupení, ale nikoho nekontaktoval.

Ráno s autodráhou a kluky, venku s klacíky sám, nebo vedle s učitelkou.

Kreslil a stavěl sám, avšak venku při sbírání kaštanů oslovoval ostatní děti, ukazoval jim kaštany a povídal jim. Hlavně Anička a Markétka s ním diskutovaly.

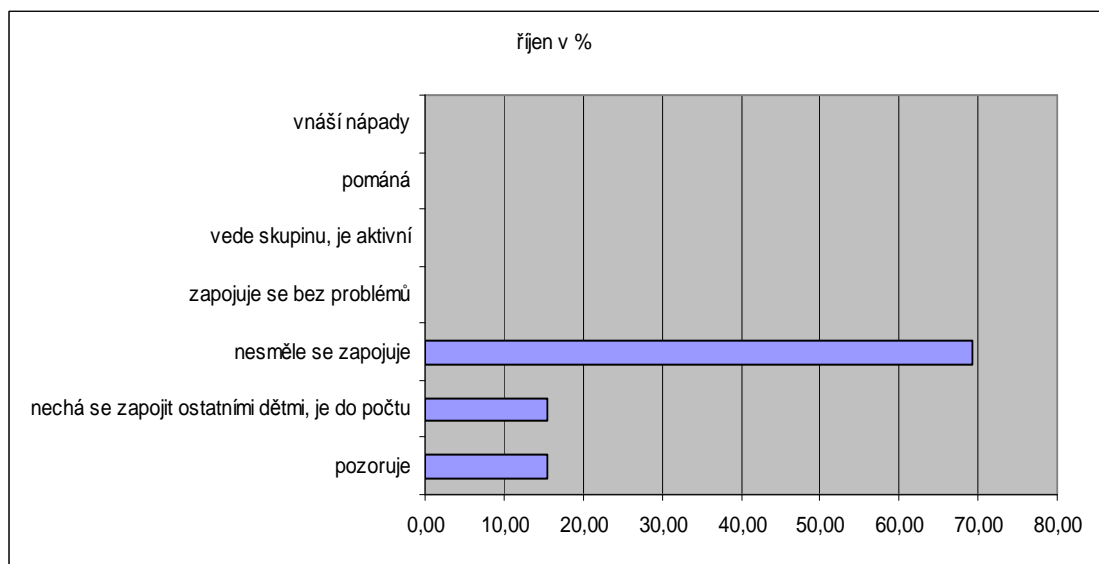
Vozil vozíček a hrabičkami, vyhrabával kaštany, Anička mu je vložila do tašky, přišel řici, že mu je sebrala. Tak jsme Aničku poprosily, aby se příště zeptala.

Měl tendenci si hrát sám, chvíli spolupracoval s Tomíkem.

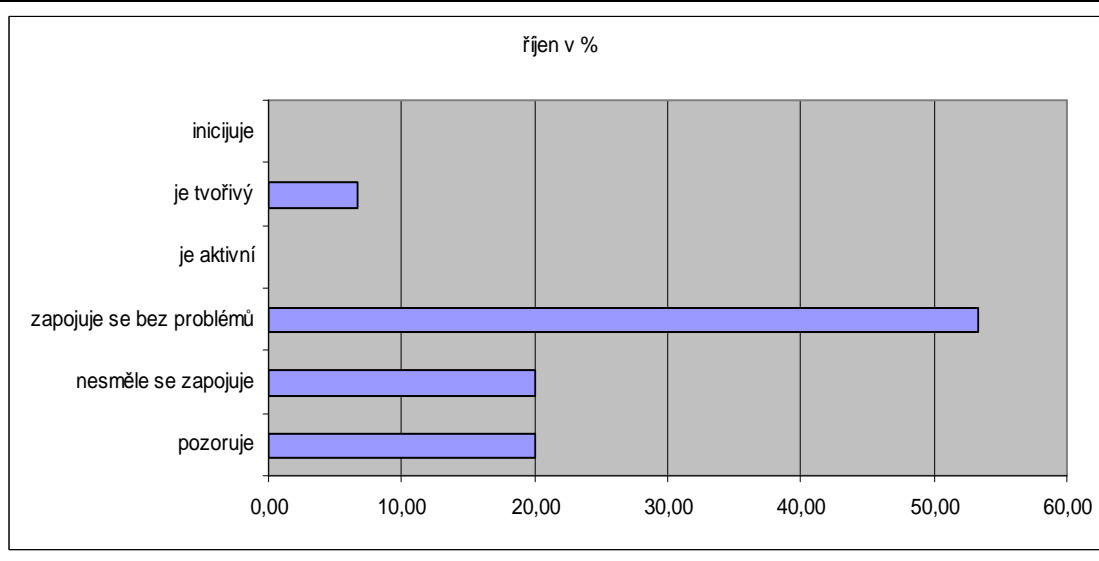
Stavěl s Kubíkem a s Radímkem, když mu Radimek zbouřil silnici, stáhl se a nic neříkal. **Nevztekal se, neprojevoval ani lítost.**

Běhal s dětmi, částečně se účastnil jejich námětových her v lesíčku.

Neumí se bránit, uraženě/smutně ustoupí.

7. Jak se projevuje při řízených činnostech:

Při řízených činnostech se hodně hlásil o slovo, chvilku mu trvalo, než se vyjádřil, mluvil o lese a zvířátkách, na které jsme si hráli

8. S kým a o čem si povídá, jaké dospělé oslovuje

Učitelka: oslovoval sám, sděloval svoje zážitky i nápady. Pokud by to situace umožnila, rád by si povídal daleko více – o hasičském autě, zapadlém kaštánku, jak se dají lámat klacíky, kde má pavouk nohy, co všechno dovede na průlezce.

- Přišel si přisednout na klín, Povídal, že mají doma dva Renaulty, a že ten jeden už je chudinka a jezdí s ním na pole.

- Přišel s úsměvem, v ruce držel čtyři kaštany. Hned mi je ukazoval, povídal, že první našel pod stromečkem a další mu dala paní. Venku jsem si nemohla vzpomenout, co mi ráno o těch kaštanech povídal. Začala jsem tím, co jsem si pamatovala, on mě doplnil a upřesnil.

- Povídal mi, že našel další kaštánek, a že mu jeden dal kamarád. Potom přišel znovu, že chtěl jít do zadu a nešlo to, zjistil, že je za ním šiška. Některá slova jsem mu hůře rozuměla, nevadilo mu, když jsem se ptala, trpělivě mi slovo opakoval, dokud mi to nedošlo.

- Říkal, že kreslení je dřina, ale měl radost, že mu to jde (jemná motorika na nízké úrovni, střídá ruce).

Děti: o stavění nájezdů, vození kostek, kaštanech – příliš často mu nenaslouchaly (neměl partnera s podobnými vědomostmi)

U oběda mu Honzík vykládal, že bydlí až za mořem, a Míša zase, že přijde a že bydlí u tety.

Klukům řekl, že na to si hrát nebude

Při obědě ho Kubík předběhl, řekl mu, aby ho pustil, ale Kuba ho neslyšel, tak stál za ním.

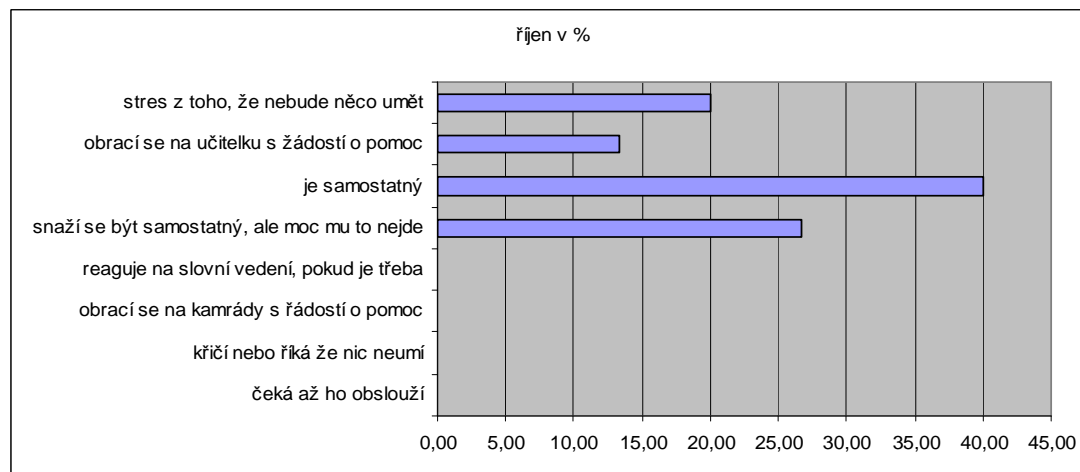
9. Závislost na odměně – úspěchu

Závislost na slovním hodnocení: radost ze slovní odezvy učitelky – malá 1x, přiměřená 10x, velká 4x

Závislost na úspěchu: malá 2x, přiměřená 1x

Závislost na odměně: přiměřená 1x

10. Jak jeho úroveň sebeobsluhy ovlivňuje jeho socializaci:

Hygiena a sebeobsluha:**Začátek měsíce:**

Chtěl být honem hotový, první, o to více si šmodrchal bundu, svetr a kalhoty. Nepoznal rub a líc, přední a zadní stranu oblečení. **Nedařilo se mi ho uklidnit, že má dost času, vůbec nevnímal**, tekly mu slzy.

Polovina měsíce:

Byl klidný, snažil se udělat si všechno sám. Bylo vidět, že již přemýšlí, jak přijdou tepláky, v bundě měl rukáv naruby, a proto mu nešla obléci. Chtěla jsem mu ukázat, proč ta bunda nejde obléci, chvilinku mi trvalo, než přestal strkat ruku do neznáma a začal se dívat, co mu ukazují.

Oblékal i svlékal se sám, nechal si zapnout svetr a bundu. Naopak měl jenom kalhoty. Nic v ruce nemuchlal, byl klidný.

Konec měsíce:

Přišel se ukázat a měl obrovskou radost, když jsem mu říkala, jak se divím a jsem ráda.

Dneska se rychle oblékl, správně, a přišel se mi ukázat. Když jsem říkala, že se mi moc líbí to, co vidím, tak měl ohromnou radost.

Pokukoval po mně, jestli si všimnu, že už je oblečený.

Strava:

U jídla si přidal hromadu buchtíček se šodó.

U oběda jsme se domluvili na ochutnání (hrachová kaše a nemá rád okurku). V klidu se oblékl sám, dobře. Učil si nandat takové množství jídla, aby to snědl.

Souhlasil s přidáním knedlíků k omáčce, co zůstala na talířku.

Příloha č. 21			doba pozorování
Záznam pozorování č. 3			listopad a prosinec 2008
jméno Michal	datum narození srpen 2004	aktuální věk 4,2	průměrná docházka 94%
1. Příchod (odchod) z mateřské školy, jak se loučí s rodiči (vítá je).			
<p>V šatně se rozhlížel, maminka skládala věci. Nijak se neloučil, s úsměvem vstoupil do třídy. Přišel se mi ukázat, chvílku se rozhlížel a rozmýšlel, nebo si šel rovnou hrát za dětmi.</p> <p>Domů většinou příliš nechválal, dlouho jedl, chtěl se dívat s dětmi na pohádky.</p> <p>Příhody:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Úsměv na tváři, maminka ho pohladila a šel. Maminka se ptala, jestli nevadilo, že měl včera větrník na zahradě a půjčoval ho dětem. Znovu jsem jí vysvětlovala, že si mohou nosit co chtějí, a je to v pořádku, jenom máme pravidlo, že by si děti měly pamatovat, kam si hračky položí. Půjčování kamarádům je vítáno. Delší dobu s Natálkou postávali u stolu učitelky. Když jí nabídla pomoc s výběrem hračky, tak si šli hrát. Míša stavěl na jiném místě třídy než obvykle. <p>Vstoupil do třídy, otočil se, a ještě na maminku zamával – poprvé.(listopad).</p> <p>Potom šel za Vítkem a Kubou, ale role diváka se mu nelíbila, tak si s Radimem stavěli z magnetků.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Maminka se ptala, zda si může přinést housličky (hračku). Samozřejmě si je Míša přinesl, děti si je postupně půjčovaly a se zaujetím na ně brnkaly. Míša se zdál potěšený. Při odchodu si je ve školce zapomněl. - Po příchodu si hned šel pro housličky, opět je děti chtěly půjčit. Maminka nám při odchodu sdělovala, že ráno chtěl omluvit do školky. (Tento týden byl hodně rušný, Eliška plakala, blíží se čerti...). Zítra si ho více všimnu. Domů jít nechtěl, chtěl vidět pohádku O mašince. – maminka na něj čtvrt hodiny čekala. - Ráno se mu prý do školky nechtělo, na vycházce se zdál spokojený. Domů se mu nechtělo, prosil maminku, že se podívá na pohádku. S maminkou jsme se domlouvaly, že je zahleněný. - Ráno uvidí, možná neprijdou. - Přinesl si červeno-bílou kuličku, kterou mi hned ukazoval, šel si hrát za Tomíkem a současně s námi zdobili stromeček. Za maminkou se ani neotočil. Při odchodu se vracel pro kuličky, o modré věděl kam u utekla, červenobílou zapomněl kde má. - Před odchodem se díval na gumídky, ale jakmile maminka přišla, tak hned šel, nechtěl se dodívat. Ve dveřích si všimnul babyčky, tak vystartoval a skočil jí kolem krku. - Přišel natěšený, měl přijít Ježíšek. Během dne objevil mezi autíčky svoje bílé, a tak si ho dal do skříňky. Měli jsme hostinu a čekali na Ježíška, hodně pozoroval. Když přišla maminka, tak ji prosil, že se podívá na pohádku. Potom pomalu odešel. 			
2. Jakou dítě používá kotvu.			
<p>Listopad:</p> <p>Ze začátku nic, potom si začal nosit různé hračky. Hodně dětí zajímaly a Míša byl spokojený, že se jim líbí. Děti byly rády, že jim je půjčí..</p> <p>Housličky - hračka - zapomenuté do druhého dne</p>			

Prosinec:

Přinesl si baterku. Přinesl si baterku, děti se seběhly kolem, okukovaly, chtěly si ji půjčit a vyzkoušet, byl středem zájmu.

Dva menší míčky – červeno-bílý rozdělovací, modrý malý

Bílé auto

Po zbytek měsíce nic.

3. Kdo poskytuje dítěti citové a sociální zázemí ve třídě.

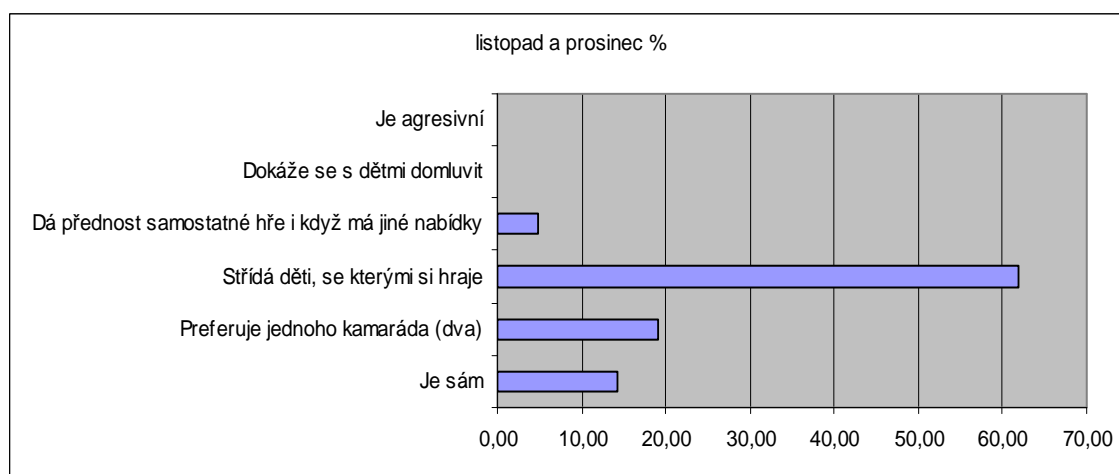
Učitelka, ale jenom trochu, často také očním kontaktem.

Nebojí se, je citově stabilní, je samostatný, ale chodil na mě občas zamrkat, usmát se. Rád se přidal do hry, která mu vyhovovala.

Příhody:

- Asi by byl rád za více kontaktu s učitelkou, ale nepřipomene se. Pokud nás přestane Eliška zaměstnávat, budeme se na něj muset trochu zaměřit.

4. S kým si hraje

5. Jaké hračky a typy her vyhledává, jak se jeho zájem proměňuje

Hodně běhal, vyhledával oční kontakt.

Házel lupínky na hladinu potoka, běhal, sledoval děti. Ráno si dlouho nemohl vybrat hračku.

V jiné třídě našel traktor s vlekem – velice se mu líbil.

Stavba mostů.

Dřevěné hlavolamy, námětové hry, magnetky. Přijal pozvání Honzíka k plavbě na trampolínovém parníku, venku patřil mezi holčičí dráčata. Nela byla maminka a on určoval, co se má dělat a co se děje.

Navlékal polystyrenový řetěz, vydržel až do konce.

Venku byl ve větší skupince dětí, které si hrály na kuchaře, honil se s dětmi, hlavě s Radimem, Tomášem, Vítkem. Jednu chvíli se na něj sesypaly malé holčičky, to se mu moc nelíbilo.

Víťa – klouzání na kluzácích, poctivě se střídali. Laškoval s Kačenou, stoupal si k jejímu stromu, ale potom se šel zase klouzat.

S Radimkem postavili vysoký dům a byli na to patřičně hrdí. Venku se dělil o lopatu s Aničkou, občas ho ošidila, ale trpělivě čekal, nestěžoval si.

S Radimem stavěli z domečků a stromečků, Potom se přidal Tomík. Honzík jim tam jednu chvíli vstoupil a začal něco organizovat. Míša se chvíli díval, ale potom odešel. Šel ke stavbě, ale moc toho s Tomíkem nepostavili. Míša ze hry raději odejde, než aby se více prosadil. Hůře hledá ve třídě partnera, kluků je méně a většina z nich jsou děti narozené po delší době starším rodičům, nebo klouček se srdeční vadou, sebestopazující se osobnosti.

Na vycházce si hodně povídal s Tomíkem, když jsem pozorovali koně, tak neběhal, potom se pokoušel vylézt na ohradu, měl radost, že se mu to povedlo.

S Adámkem si posílali nová letadla, zaujaly ho dřevěné skládačky. Hodně pozoroval a obhlížel nové hračky.

6. Jak se prosazuje v kolektivu dětí:

Hrál si ve více skupinkách s více dětmi, někdy se chtěl prosadit, ale příliš to neumí, občas se mu dařilo spolupracovat s ostatními dětmi. Občas ze hry odešel. Pokud nenašel vhodného partnera, nebo mu hra nevyhovovala, hrál si raději sám.

-S Radimem. Radim mu jednu chvíli bral kuličku, ale nenechal se.

- Do větší skupiny dětí si netroufnul, povídal si a běhal sám.

- Velice dlouho si vydržel hrát na honěnou s Adamem, potom stavěli hranici z kulánků. Nestandardní den, byl v klidu, přihlížel.

- Při odchodu ze zahrady si do klučičí řady stoupl Adam první. Míša se vmáčkkl před něj, a Adam ho s nadhledem pustil. Pak přiběhl Honzík a chtěl před Míšu, ten nechtěl ustoupit. Když Honzík zaprosil, tak řekl, že ano a pustil ho před sebe.

- Hrál si s Tomíkem a Vítkem, vymýšleli legrácky, hráli si na draky.

- S Kubíkem si hráli na dřevěném autě – venku. Mleli a čistili volant od písku. Běhal. Nečinilo mu problémy se účastnit her.

- jednu chvíli ho „jako“ chytilo více holčiček, potřeboval pomoc s osvobozením, neuměl jim to říci.

S Radimem (4. roky) si hrál paralelně, s Vítkem (6. 5 let) spolupracoval.

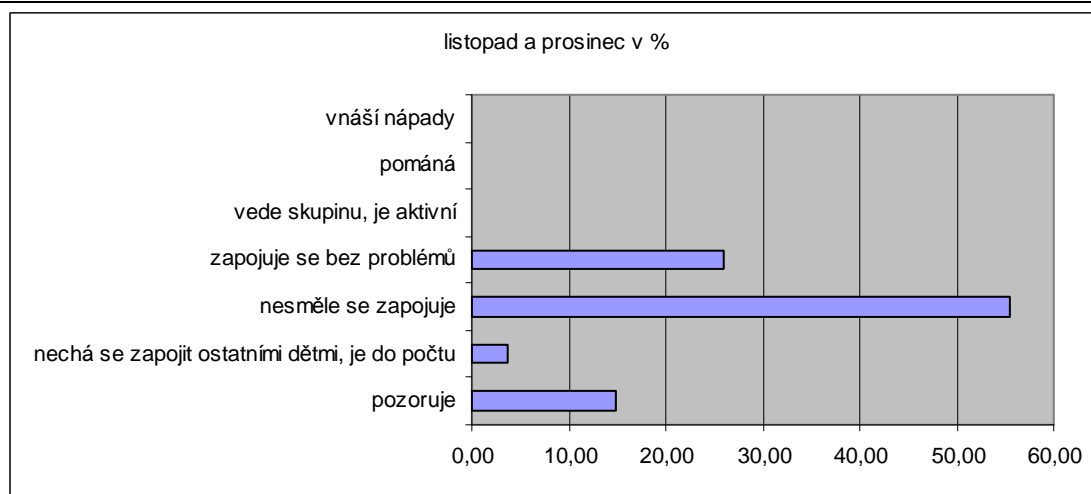
- Při hře s Radimem si dokázal prosadit svůj názor, u Aničky ustoupil.

- Šli jsme zdobit stromečky, dokázal se střídát při nesení ozdob.

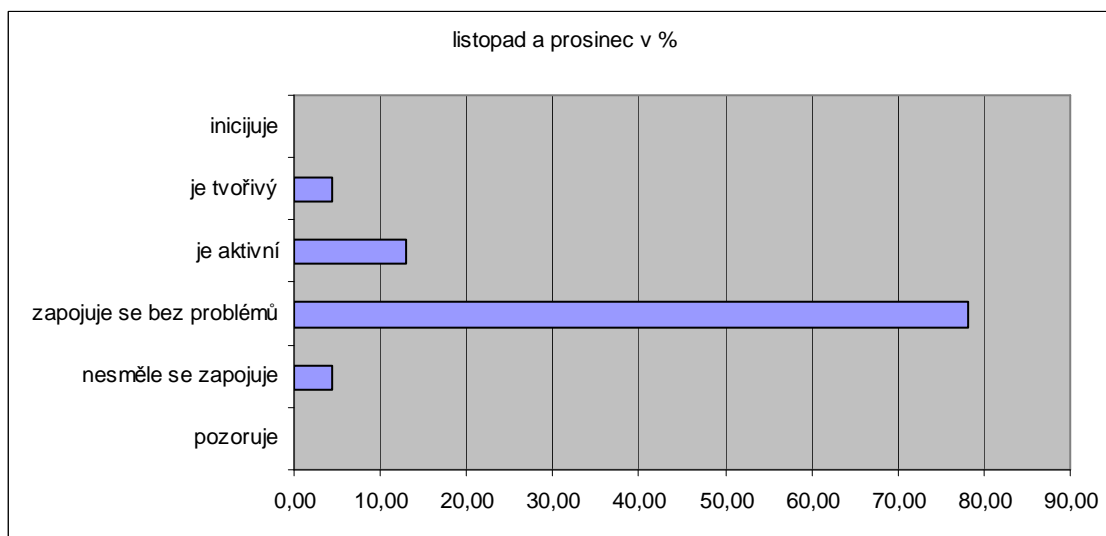
- Těšil ho kontakt s Vítkem, ale nepodlehli velitelskému nápadu Emy a zůstal stranou.

- Dal přednost výrobě andílka a spolupráci u učitelkou. Dovedl si říci, kam co chce, pomáhala jsem mu s tavnou pistolí. Měl radost a víckrát povídal, jak je hezký.

- Blíže a více se kontaktoval s Radimem, který neumí tak ustupovat jako Míša, (Radim je třetí dítě starších rodičů.)

7. Jak se projevuje při řízených činnostech:

8. S kým a o čem si povídá, jaké dospělé oslovuje

Učitelky:

Evidentně hledal oční kontakt, těšil ho. Začali jsme na sebe mrkat. Z dospělých oslovil jenom učitelku, domlouvalo se ježdění a spolupráce na lopatách. Měl radost, jak daleko dojde.

- Přišel na mě dvakrát mrknout, usmíval se.
- Několikrát denně na mě mrknul, když jsem mu mrknula nazpátek, tak se spokojeně usmál.
- ukazoval větrník, byl rád, že ho může dětem půjčovat.
- ukazoval, kolik toho navlékl, připadl si důležitý a těšil se na větu, že má opravdu dlouhý řetěz.
- Proč čistí volant od písku – s Kubíkem
- Ukazoval mi kuličku, a že bráškově brala paní doktorka krev z prstíčku a on se při tom ani nevzbudil.

Děti:

Povídal si s dětmi průběžně během her, i u jídla, ale občas rád mlčí.

Umí říci ne, když se mu nechce, nenechal se zmanipulovat.

Přišel se mi ukázat oblečený, něco jsem povídala a hned jsem nereagovala. Dvakrát se ozval, ale potom šel za dětmi, reagovala jsem zpětně, usmál se.

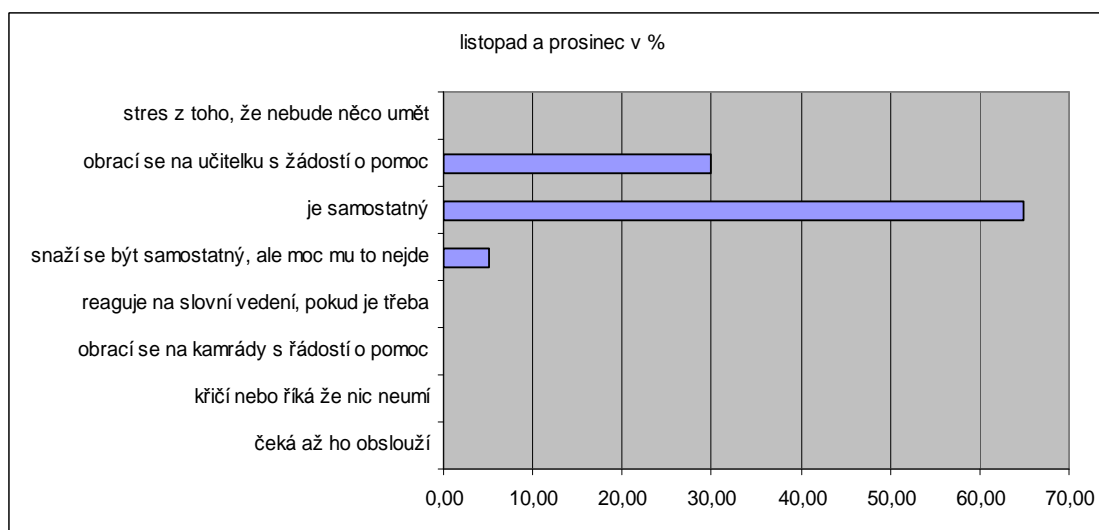
- Při vycházce si povídal s Tomíkem, řešili nějaká auta. Před vycházkou stál ve frontě o pomoc, vesele na mě pomrkal. U oběda mi vykládal o osobních věcech (oblečení nebo o jídle, nemohu si vzpomenout).

-Učitelce, dětem, ale hlavně sám sobě říkal, jak se mu to povedlo. Při odchodu povídal o malování mamince, byl z chodby slyšet až do třídy.

9. Závislost na odměně – úspěchu

Závislost, radost ze slovního povzbuzení, povšimnutí si ocenění: 2x malá, 7x střední, 13x velká Závislost na úspěchu: 1x malá, 2x velká Závislost na odměně: 0x

10. Jak jeho úroveň sebeobsluhy ovlivňuje jeho socializaci:

Sebeobsluha:

Až na drobné technické věci- zipy, boty - se naučil oblékat. Když byl hotový, tak měl radost a očekával slovní ocenění, jak se mu to povedlo.

- Přišel se mi ukázat oblečený, něco jsem povídala a hned jsem nereagovala. Dvakrát se ozval, ale potom šel za dětmi, reagovala jsem zpětně, usmál se.

- V šatně si opět užíval mého libování, jak se děti pěkně oblékají. Potřebovala jsem pomoci s uklízením – ochotně a rychle mi pomohl.

Strava:

Jídla, která znal, jedl dobře a hodně, přidával si, až měl tendenci se přijídat. U jídel, která byla pro něj nová, přemýšlel, zda je má ochutnat – více po něm nechceme. Dost často seděl delší dobu u jídla, nechtěl si to nechat odnést.

- Ujišťoval mě, že tu hromadu knedlíků opravdu sní, a opravdu snědl.

- Já jsem se ho ptala, zda mu chutná ta dušená mrkev. Povídal, že ji už jedl, ale že bráška už může jíst králíka.

- Jedl pomalu a dlouho, přemýšlel, co se dvěma kostičkami červené řepy, které si nandal.

- Měli jsme šišky s mákem, povídal, že mu to moc chutná, ale dal si málo máku.

Najedený byl brzy, přidat nechtěl, užíval si čekání na maminku

- Nandal si hodně špenátu, i když nevěděl, co to je. Více se zaměřím na to, aby ochutnával a rozmýšlel.

- Odhadl množství jídla, byl spokojený, že měl čistý talíř.

- Okusoval okurku a nejedl, potvrdil mi, že ji nemá rád. Opět informace – máme nůž, když nám něco nechutná, tak to řekneme. Dostaneme malinkatý kousíček na ochutnání.

- Jedl déle, až jsem měla obavy, zda mu to chutná. Povídal, že už to jedl a v klidu dojedl.

Příloha č. 22			doba pozorování
Záznam pozorování č. 4			leden a únor 2009
jméno Michal	datum narození srpen 2004	aktuální věk 4,4	průměrná docházka 95%
1. Příchod (odchod) z mateřské školy, jak se loučí s rodiči (vítá je).			
<p>Příchody: Mezi dveřmi mu maminka říkala, že boby vezme domů, aby je nehledal. Pohladila ho, dala mu pusu a šla. Přišel do třídy a postával, pozoroval, dlouho se rozmýšlel, co si půjčí, někdy si hrál sám, někdy s dětmi.</p> <p>Odchody: Nechtělo se mu domů, prosil maminku, aby počkala v šatně než půjdou děti spát, maminka vždy čekala, pak se dlouho zdržoval v šatně - kreslil, mamince ukazoval, co kde máme, a povídal. Přišla pro něj babička, moc se mu nechtělo, ale neodvážil se smlouvat, potom jí skočil do náruče, potom ji prováděl po šatně a chodbě a ukazoval jí svoje výkresy. Často nám při odchodu ukazoval brášku, bral ho do třídy a holčičky z něj byly nadšené, Míša taky. (bráška začínal chodit)</p> <p>Příhody: - Maminka chvíli stála mezi dveřmi, čekala, až si převezmu penízek pro Tři krále. Jinak na Míšu nevolala. Ten si našel novou Chevu - vesmírnou loď, zkoumal díly, rozumově věděl, jak na ni, ale moc toho nepostavil, těžké, ale bavilo ho to. - Maminka ho mezi dveřmi pohladila a šel. Domlouvala se s námi, zda by si ve školce mohl vyzkoušet spaní, většinou se mu nechce domů. Ve středu to zkusíme, ale vůbec není zvyklý spát...Ráno se ho maminka ptala, jestli teda spát chce nebo ne, celkem dlouho to řešili, z maminky byla cítit nejistota. Nakonec se Míša rozhodla nespát. - Po chodbě utíkal napřed do šatny. Děti, co přiběhnou do školy před rodiči, je momentálně více, rodiče se brodí přes hromady sněhu. S maminkou se neloučil, šel a sledoval děti, jak si hrají. Potom si ho všimla Natálka a vzala si ho k navlékání korálků. - Hned mi běžel ukázat traktor, spokojeně se usmíval. Při odchodu nám chtěl opět ukázat brášku, domluvili jsme se na příští týden.</p>			
2. Jakou dítě používá kotvu.			
<p>Konec ledna - Dvě menší autíčka na zpětné natahování. Prvně je ukazoval dětem, potom přijal výzvu postavit mu silnice. Polovina února - Dvě závodničky – jedna klasická, druhá závodní. 2x bílý, plyšový, hrající sněhulák na provázku. 2x vlastní bráška – 4x větší červený traktor – spíše jako prostředek k získání pozornosti dětí. Jinak nic.</p>			

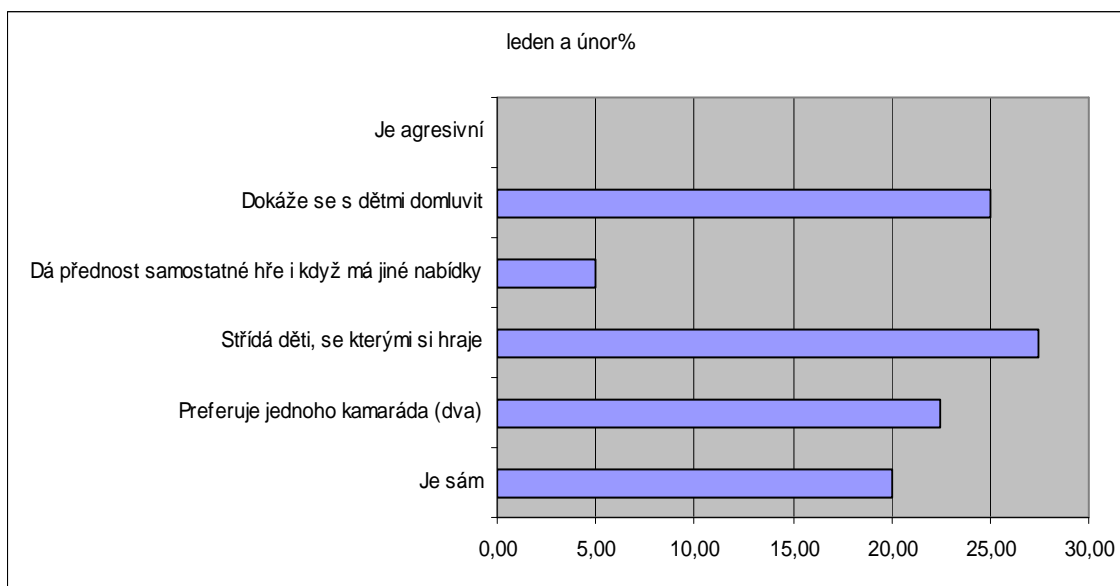
3. Kdo poskytuje dítěti citové a sociální zázemí ve třídě.

Byl stabilní, poskakoval a usmíval se, nikoho nepotřeboval, byl spokojený a hodně v pohybu.

Podporu nepotřebuje, ale chodí si povídat s učitelkou, případně s dětmi.

Natálka, Tomík, Radim, ale moc to nepotřebuje.

4. S kým si hraje

5. Jaké hračky a typy her vyhledává, jak se jeho zájem proměňuje

Chvillemi pozoroval.

Logico piccolo pro malé děti- vydržel, zajímalo.

Cheva – loď – lákavá, těžká, zkoumal díly, rozumově věděl, jak na ni, ale moc toho nepostavil.

Ježdění na lopatách, hry se sněhem, válení sudů, „bouračky“, kostky, silnice, doprava, zvířátka, dílna, cvičení na žíněnce, koleje, žížaly z plastelíny, mediciman, knížka o zvířatech, potom si s Tomíkem povídali, kdo z nich je který dinosaurus.

Nemohl si vybrat hračku, tak jsme se domluvili, že bude stříhat korunu.

- Na přání Natálky si s ní šel navlékat, dokázal mně přivést a říci, že provázky jsou zašmodrchané. Potom se pokoušel navlékat, ale neudělal téměř žádnou práci. Musím si všimnout, jestli to umí, máme podezření na špatnou motoriku.

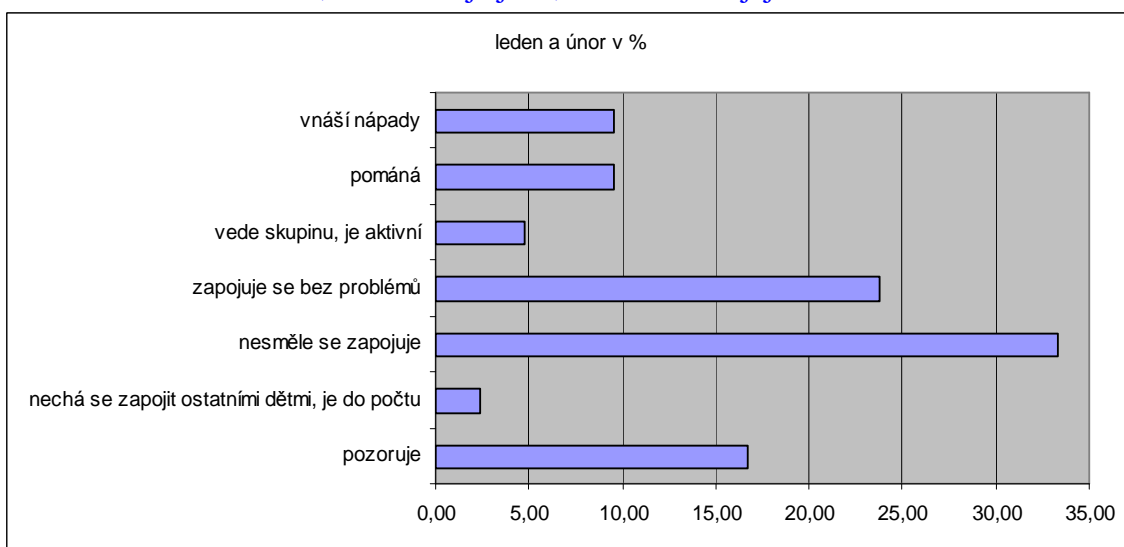
- Venku se s ním chtěl Honzík honit, ale on mu utíkal, že nechce. Pak si najednou hráli na schovku.

6. Jak se prosazuje v kolektivu dětí:

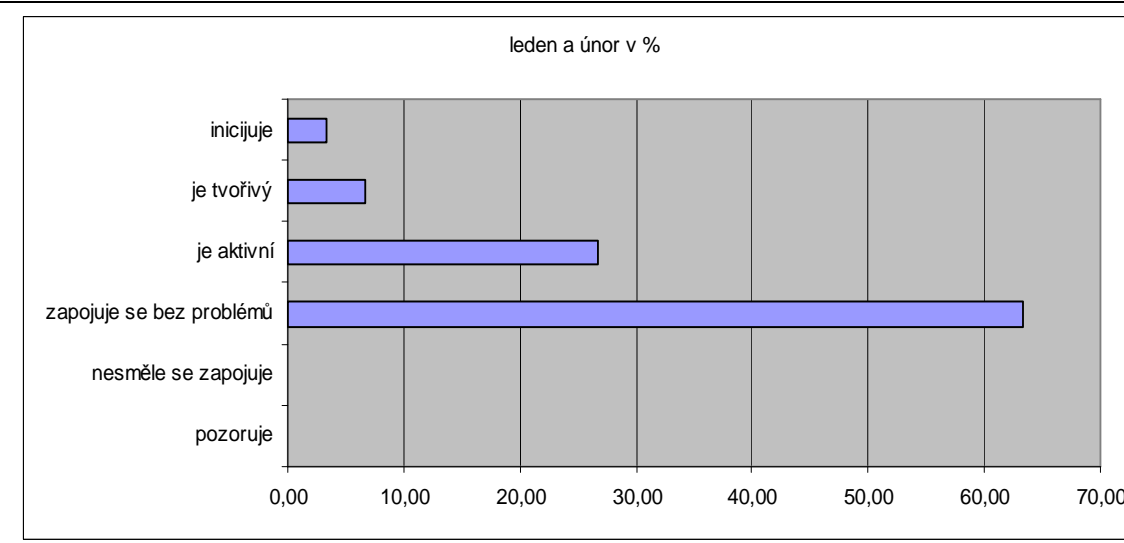
Často si půjčoval logické a konstruktivní hračky, to si potom hrával sám. Jinak se mu střídavě dařilo při kontaktování dětí, spolupráci, vnášení nápadů.

- Hrál si hodně sám, preferoval logické věci – je trpělivý.

- Pomáhal klukům nosit sněh. Pokusil se klukům navrhnout jiný postup při hře se sněhem. Ti moc nereagovali, ale měli ho v partě.
- Navázal kontakt s Natálkou, má podobně jemné reakce jako on.
- K dispozici měl jenom Tomíka, ale rád si hrál i sám.
- Kubík na něm zkoušel judo, nakopl ho do nohy...potom Kubík brečel, že jej Míša bouchl do břicha – ten se bránil. Potom brečel a bylo mu to líto, omluvil se. Povídali jsme si, jak využívat toho, co jsme se kde naučili.
- Při kontaktu s Vít'ou si bránil svoje nápady, potom se domluvili, jezdili spolu z kopce, honili se.
- Při hře v bunkru dokázal dětem ustoupit, současně trochu laškoval/pošťuchoval Vít'u – legrace.
- Měl tendenci se přidat k velkým klukům, ale ti ho nechtěli.
- Tomášovi nabízel hru na kuchaře, Tom se tvářil znechuceně a houpal se dál. Chvilku se omotával kolem průlezky, potom se našli s Radimem a začali si hrát v domečku.
- Nenechal se sebou manipulovat, raději je chvilku sám. Jinak si chvilku hrál s Vít'ou, Honzíkem, Radimem – ale většinou jenom s jedním z nich.
- Dokázal říci Radimovi, že letadlo je jeho, a nenechal si jej vzít.

7. Jak se projevuje při řízených činnostech:

8. S kým a o čem si povídá, jaké dospělé oslovuje

Učitelka:

- Na můj dotaz mi s rozzářenýma očima vykládal, co dostal od Ježíška – policejní auto, auto na dálkové ovládání, ještě nějaké závodní. Venku mi přišel říci, že už nebude jezdit, při oblékání si řekl o upravení. Po obědě mi sám od sebe povídal příhodu z domu, kterou hodně doprovázel pohyby rukou, a smál se tomu.

- Hodně mi povídal o zebře pod stromečkem a jak si s ní hrál, takto i několikrát oslovil děti a něco živě povídal.

Vykládal o tom, jak se mu dařilo stříhat a lepit, opakoval: „To se mi to ale povedlo...“
Těšil ho můj popis, jak je koruna pěkně nazdobená.

Mamince: co jsme dělali, jak hodně cvičil

S dětmi: S Natálkou pojd' si hrát – mimika s míčem, Tomíkem o honičce, Monička – spolupráce u pracovních listů.

témata: oblékání a kolem jídla, jak se jezdí, o judu, že umí kotrmelce a válí sudy, **že má v mrazáku sněhovou kouli**, o žížalkách, které umí, závodničkách letadlech.

Příběhy:

- Na návštěvu do školy šel s Tomíkem a stále něco povídal. U stolečku s Honzíkem řešili něco kolem jídla, autíček, mašinek....dneska bylo témat hodně. Hodně hovořil i na dospělé, vykládal mi o tom, co má v pokojíčku. Cestou domů jsem je potkala, tak povídal o druhém novém vláčku, který jezdí rychleji, a když chce nechat vyhrát ten starý, tak ho musí popotlačit.

- Povídal o závodničkách co má doma, o letadle ve školce. Popisoval, jak letí a kam dosednou. Co mu to dá práce, a že je asi šikovný.

- Vykládal mi, jak měl špatnou plástev a náladu, ale jak se mu zlepšila. Že je šikovný, že toho hodně vybarvil (neudrží se v obrázku, má špatnou motoriku, kreslí pravou i levou, jedl levou), - Že si dal hodně polévky a snědl ji. S klukama při hraní, s Honzíkem u stolu brebentí a spřádají „legrácky“, smějí se.

- Venku se mu upárala rukavička a vypadlo poutko. Trochu ho to vykolejilo, vykládal, že rukavičce utíká vzduch a čerpadlo to nestíhá čerpat.

- povídal si s Radimem, vařili a „zapalovali“ oheň pod stolem.

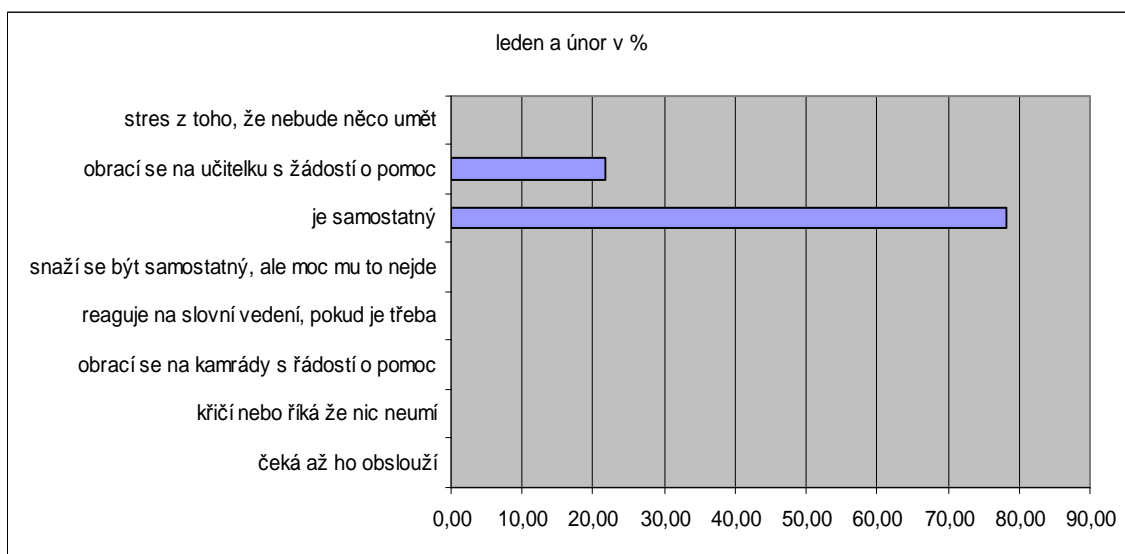
9. Závislost na odměně – úspěchu

Závislost na slovním ocenění, radost ze slovního ocenění a povšimnutí si: přiměřená 8x, velmi ho těšila, velká 11x

Závislost na úspěchu, zpětné vazbě: malá 1x, přiměřená 8x (dokázal kotouly), velmi ho těší 1x

Závislost na odměně: 0x

10. Jak jeho úroveň sebeobsluhy ovlivňuje jeho socializaci:

Hygiena a sebeobsluha:

V šatně chtěl upravit a zapnout svetr, nebo zkontrolovat, oblékal se v pohodě.

Dokázal formulovat problém, říci si o pomoc. Pokud jsem ho o něco žádala, ochotně mi vyhověl.

Má rád osobní kontakt při kontrole při oblékání, usmívá se, těší ho. Ta kombinéza je ale pěkně oblečená. Dvakrát si zapomněl dát sušit kalhoty.

Když smutnil nad rukavičkou, nenechal se zlákat k žádné hře, ani od dětí

Stravování:

Samostatný, čím dál častěji si liboval, jak máme dobré jídlo, dával si hodně, až jsme jej museli trochu usměrnit. Byl rád, že mohl ukazovat prázdné talíře.

.U jídla hodně komunikoval, u svačiny si s Honzíkem hráli na králíčky a vyprovokovali ostatní děti k většímu požívání salátu. Ještě se držel a ndal si málo fazolek, když si nebyl jistý jak chutnají.

- Chtěl méně okurky, tak jsme ji zmenšily. Jinak si liboval, jaké to je dobré, polévky chtěl hodně, čočky si nandal dost sám.

Příloha č. 23			doba pozorování
Záznam pozorování č. 5			březen a duben 2009
jméno Michal	datum narození srpen 2004	aktuální věk 4,6	průměrná docházka 73%
1. Příchod (odchod) z mateřské školy, jak se loučí s rodiči (vítá je).			
<p>Při příchodu se prvně obracel na učitelky s nějakým svým sdělením, čekal na úsměv, pohlazení – jeho vztah k nám získával na větší citovosti. Mamince někdy zamával, někdy ho hladila po hlavě. Pokud přišel dříve, užíval si hraní.</p> <ul style="list-style-type: none"> - S maminkou přišel k tělocvičně, s Honzíkem nám běželi naproti, hned se zařadili mezi děti. Před vstupem do tělocvičny na něj maminka volala a mávala mu. Na chvíli přerušil hovor a jen tak trochu mávnul. - Dneska přišel trochu dříve, přišel si pro pohlazení. Rád viděl Toma, diskutovali, s čím si bude hrát. Ze školky se mu nechtělo, chtěl se dívat na Adámkovu pohádku. Maminka si mezitím došla pro oběd, potom ještě nakoupit. - Přišel po nemoci, hned na chodbě na nás zvesela volal, vítal se. Maminka občas postávala mezi dveřmi, Míšovi pokývala na rozloučenou, ale jinak si povídala s učitelkou. Přišli o návštěvu hasičů, u zápisu do MŠ byla sestřenice, malý asi roční bráška se šel podívat mezi děti....i při odchodu. Mamince nečiní problém počkat, než si Míša doposlechne pohádku. – maminka si nechala od dětí vyprávět o hračkách, potom si povídala se mnou ...hlavně o Denisce (sestřenice). Míša se těší, až přijde, že jí všechno ukáže. - Deniska již ve třídě byla a pro sebe si ji ukořistila Markétka (kámošky ještě nepřišly). Míša se tvářil našťavaně, na moji otázku mi potvrdil, že chtěl všechno Denisce ukázat sám....poprosili jsme Markétku.... vyhověla a Denisku mu přenechala. - Při odchodu – maminka spokojeně čekala, až si Míša s dětmi doříká básničky a doposlechne pohádku. - Domů nechvátal, až když mu maminka řekla, že jdou k babičce na půdu hledat věci na jarmark. Druhý den maminka hlásila, že mají ošatku, ale ještě ji vyčistí. - Vstoupil, pozdravil, s maminkou jsme si kývli na pozdrav, ta potom koukla po Míšovi a zavřela dveře. Míša měl v ruce zebra, kterou hned ukazoval Honzíkoví a potom Amálce. Jakmile jsem projevila zájem, s radostí mi ukazoval, jak se s ní dupne a ona zařehtá a zahouká. Při odchodu na něj maminka dlouho čekala, hodně si nandal na talíř a zpočátku trval na tom, že to sní. - nesl mašinku Tomáše, maminka vyprávěla, že měl starost, slíbil Tomovi a Honzíkoví, že jim ji přinese. Mašinku půjčil, kluci měli radost a jeho to těšilo, Hráť si s nimi nešel, sledoval skládání puzzlů, a potom si půjčil podobně. – domlouvali jsme se s maminkou na programu – rozvoji jemné motoriky – kresba, držení tužky, začneme již nyní. Míša si nesl mašinku a vagoněk a hned se přidal ke klukům a kolejí. Jednu chvíli jim mašinka ujela pod skříně, nemohli na ni dosáhnout, Adam jim pomohl. <p>Hned mezi dveřmi se ho kluci ptali, kde má mašinky a divili se, že jim žádné nedonesl. Jednu chvíli se otočil na maminku, zdálo se, že si neví s nesplněným očekáváním kluků rady, ale potom řekl: „Dneska si je prostě nechal doma, chystají se čarodějnice.“</p>			

<p>2. Jakou dítě používá kotvu.</p>														
<p>Natahovací hasičské auto – vánoční dárek 1x Žluté malé auto.1x Umělohmotná zebra, která při dupnutí vydávala dva druhy zvuků.1x Dvě červené závodničky, které nakonec zůstaly ve skřínce.1x Mašinky a vagónky na baterku, na klíček - 10x</p>														
<p>3. Kdo poskytuje dítěti citové a sociální zázemí ve třídě.</p>														
<p>Byl sám sebou, ale hlásil se k učitelkám. Učitelka – hlavně povídání, jinak je samostatný, nezávislý, nemanipulovatelný. Děti –Tom, Radimek, Dominik Malé holčičky, když byli ostatní děti nemocné – měl je na starost, spíše starost než podpora.</p>														
<p>4. S kým si hraje</p>														
<p>(udělat tabulku – je sám, preferuje jednoho kamaráda, interakce s druhými dětmi, střídá je, je rád sám, dokáže se domluvit. Jak řeší konflikty, je agresivní. Podělí se o hračku, umí spolupracovat a pomáhat druhým).</p>														
<p style="text-align: center;">březen a duben %</p> <table border="1"> <thead> <tr> <th>Kategorie</th> <th>Podíl (%)</th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td>Je agresivní</td> <td>0,00</td> </tr> <tr> <td>Dokáže se s dětmi domluvit</td> <td>19,00</td> </tr> <tr> <td>Dá přednost samostatné hře i když má jiné nabídky</td> <td>27,00</td> </tr> <tr> <td>Střídá děti, se kterými si hraje</td> <td>27,00</td> </tr> <tr> <td>Preferuje jednoho kamaráda (dva)</td> <td>19,00</td> </tr> <tr> <td>Je sám</td> <td>7,00</td> </tr> </tbody> </table>	Kategorie	Podíl (%)	Je agresivní	0,00	Dokáže se s dětmi domluvit	19,00	Dá přednost samostatné hře i když má jiné nabídky	27,00	Střídá děti, se kterými si hraje	27,00	Preferuje jednoho kamaráda (dva)	19,00	Je sám	7,00
Kategorie	Podíl (%)													
Je agresivní	0,00													
Dokáže se s dětmi domluvit	19,00													
Dá přednost samostatné hře i když má jiné nabídky	27,00													
Střídá děti, se kterými si hraje	27,00													
Preferuje jednoho kamaráda (dva)	19,00													
Je sám	7,00													
<p>5. Jaké hračky a typy her vyhledává, jak se jeho zájem proměňuje</p>														
<p>Stavění ze stavebnic a kostek, sledoval PC, kostky, vláček, mimoúrovňové silnice, mosty, kostky, míče, logicco piccolo, mašinky, koleje, rád se houpe, jeřáby, koloběžky V tělocvičně výrazně preferoval běh s odrazem, přeskok díry na žíněnku a kotrmelec. Když mohl, tak byl v pohybu. Mašinky, koleje, pokoušel se kreslit, rád se hýbe, doslova řádl na houpačkách,</p>														

průlezky, vozil a nakládal šišky a jehličí, na schovávanou.

Příběhy:

– přinesl si mašinku, s Tomíkem zkoušeli, kolik před sebou utlačí vagónků,
– Tomík chtěl jen tak lelkovat, Míša nechtěl, tak si s ním nehrál. Půjčil si muchomůrku (kuličková dráha) a asi dvacet minut si s ní se zaujetím hrál.

- šel se dívat na Kubíka, který vyhledával a vybarvoval kuřátka na pracovním listě. Došlo k neshodě, Kuba se přestěhoval k jinému stolu, Míša si přišel stěžovat, že ho bil. Kubík tvrdil že ne, ale souhlasil s mým výkladem, že ho asi bouchl, aniž si pořádně všiml a řekl promiň. Míša vypadal ukřivděně, ale na jeho omluvu a připuštění bouchnutí se uklidnil. Požádala jsem Kubíka, zda by Míšu nechal koukat, že by mohl děti, než nám odejde ze školy něco naučit. Ten souhlasil. Za chvilku si Míša přišel vybrat stejný pracovní list.

- S Radimem dlouho stavěli na písku, s Tomem si dlouho nehrál, nevydržel a nestačil Míšově komunikaci.

Napůl sledoval, napůl skládal puzzle. Na pískovišti náruživě povídal s klukama, kde je jaká díra a co v ní je – občas spolupráce. S Dominikem vozil zvířátka na autě, chívlemi si jezdil sám jen tak. Pouštěl s klukama mašinky. Má rád běhání, ale když může do písku, tak si hraje a neběhá.

- S mojí pomocí si dělal pytlíkovou čarodějnicí – se zájmem, měl z ní radost, dlouho si s ní vyhrál.

6. Jak se prosazuje v kolektivu dětí:

- Zapojoval se do aktivit druhých dětí, sám měl spoustu nápadů a občas se mu dařilo je prosadit.

Hodně si hrál s Tomášem, ale ten mu příliš nevyhovoval aktivitou.

- Tomáš – hra s povídáním, venku si hodně povídali, potom stavěli hráze pro vodu z tajícího sněhu – řešili, jak to postavit.

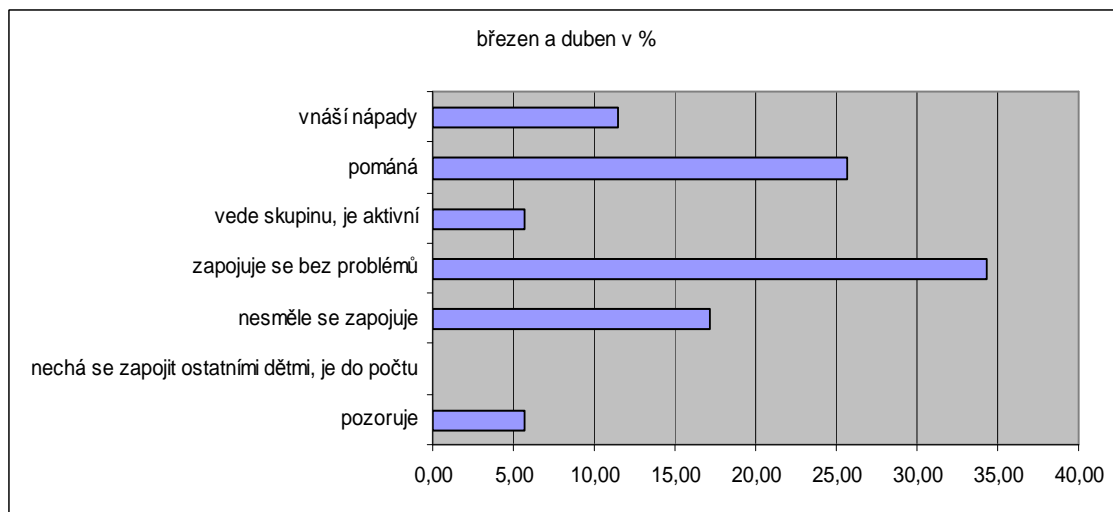
- Dneska ho Kačenka zdržela při oblékání v šatně, přišlo mu líto, že není první. Nikdy nezávodíme! S dětmi jsme se domlouvali, že stačí, když na nás ostatní nemusí čekat. Vždy ho pochvala za to, že je rychle oblečený, těšila, nikdy jsem nemluvila o tom, že je první, ale chválila jsem ho, že je rychlý, abych mu dala zpětnou vazbu a usnadnila mu přivykání.

- Tom nepřistoupil na jeho nápad, tak si hrál sám. Potom se šel dívat na Kubíka, který vyhledával a vybarvoval kuřátka na pracovním listě. Došlo k neshodě, Kuba se přestěhoval k jinému stolu, Míša si přišel stěžovat, že ho bil. Kubík tvrdil že ne, ale souhlasil s mým výkladem, že ho asi bouchl, aniž si pořádně všiml a řekl promiň. Míša vypadal ukřivděně, ale na jeho omluvu a připuštění bouchnutí se uklidnil. Požádala jsem Kubíka, zda by Míšu nechal koukat, že by mohl děti, než nám odejde ze školy něco naučit. Ten souhlasil. Za chvilku si Míša přišel vybrat stejný pracovní list.

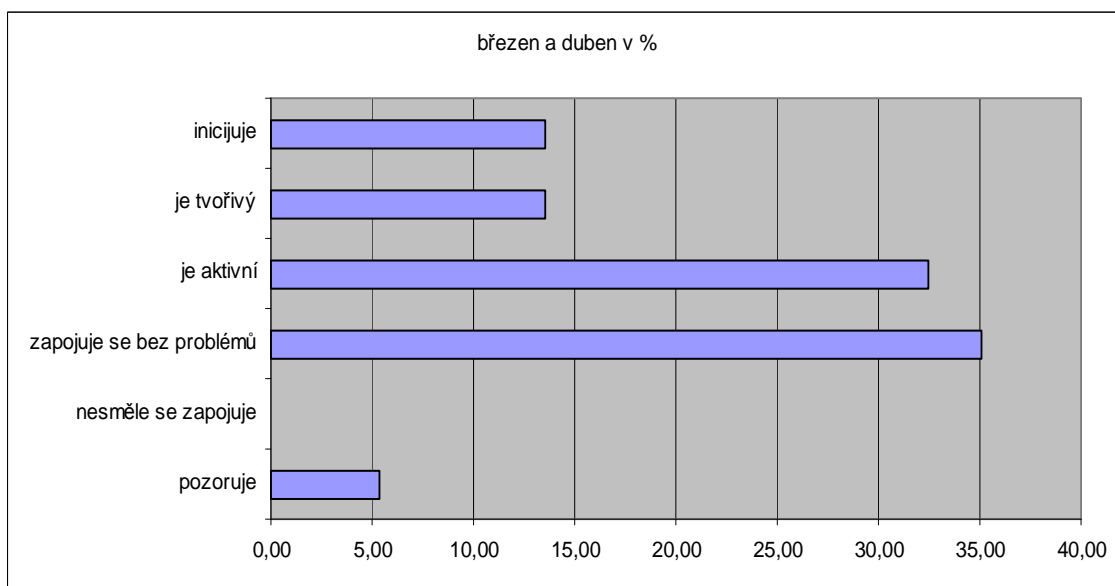
- Měl nápad na hru s mašinkami, ale Tom mu nechtěl naslouchat a odešel. Po chvíli se přidal Dominik (o dva roky starší) a s tím stavěli a povídali si. Již začíná mít svoje představy o hře, činnosti – malinké konflikty, sociální učení.

- Při hrách v písku projížděl mezi dvěma auty, dokázal si prosadit svůj nápad, že až projede vlak, tak pojedou nákladáky. Trochu přemýšlel, jak to udělat, aby mohli jet i ostatní, což o rok starší Tom vůbec nechápal. Nebyl razantní, ale nenechal se zmanipulovat k ústupu.

- Hodně si povídal s dětmi na písku, rozuměl si s Dominikem, Těšilo ho, když mu kluci naslouchali a měli radost z jeho mašinek.
- Sledoval dění kolem čarodějnic, honil se s klukama.

7. Jak se projevuje při řízených činnostech:

8. S kým a o čem si povídá, jaké dospělé oslovuje

Učitelce: – o autě, jídle, že je rychlý i když se nesnaží (oblékání), několikrát mi ukazoval a povídal, jak cvičí.

U prázdné ulity – **No asi někam odešel a teď ji nemůže najít.** O mašince, která tlačí druhé. Že už je oblečený, že mu chutná jídlo a bude veliký. Vloni mu ježdění bez koleček nešlo, ale včera to najednou uměl. Chlubil se bráškou. O tom, co dokáže na průlezce. Denisce o školce, Kubík a Tom mu nechtěli moc naslouchat. Jednu chvíli jsem mu nerozuměla, celkem nervózně a malinko vztekle mi to opakoval –(šišlá). Když jsem pochopila, tak se mu viditelně ulevilo a uspokojilo ho to. ...- že má strejda doma vláček a ten jezdí táááákhle rychle. Proč se mu líbí běhání. Že byl stejně s Kubou

oblečený (ale možnosti zkrátit si čekání kreslením se vyhýbá), o zebře, koledování, co by potřeboval půjčit, že chce dojít oběd, co umí, že nakreslí jenom jednu, ale velkou kytičku.

Dětem:

Tomovi – o šipkách, magnetech, zajíždění aut a bagrů, hrázích na tekoucí vodu, pracovně ve hrách, učitelce – že ho Kačenka zdržela, o vodě, která teče korytem, že by se chtěl dodívat na pohádku.

Novým dětem ukazoval trampolínu, potkal sestřenici, povídal si s ní a její maminkou, v jeho krámku přibyly další děti, jeho místo se změnilo – nechtěl tam být, nechtěl ani do jiného, zamračeně seděl na zemi a sledoval děti – řízená hra na jarmark – chvíli trucoval

– vyprávěl. O budíku, který našli na půdě.

O tom, jak hrál na honičku až málem ulítl....(myšleno vznesl se)

atd. – zkráceno o 50%

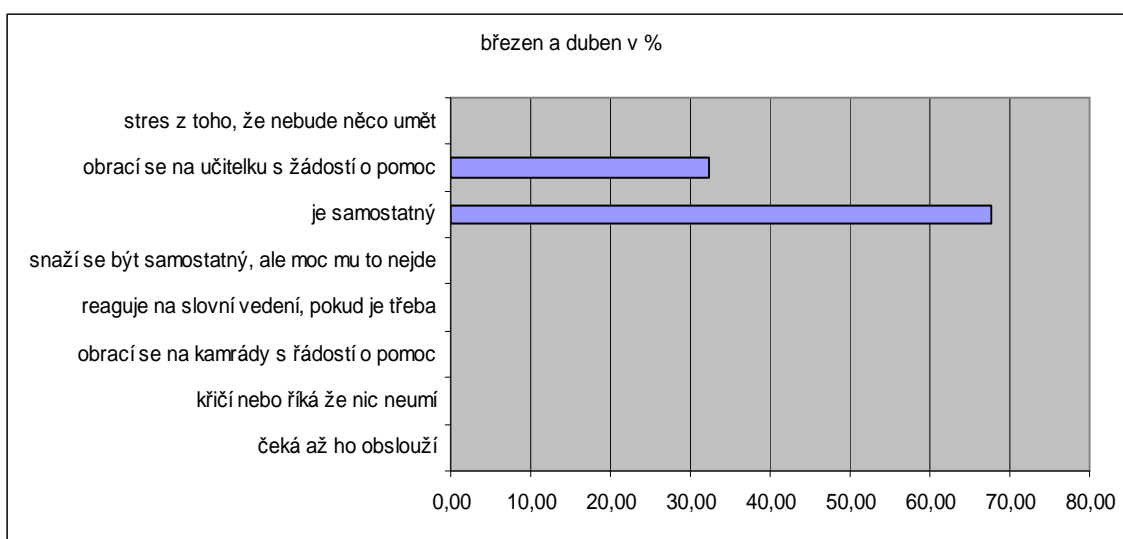
9. Závislost na odměně – úspěchu

Závislost a současně radost ze slovního ocenění, povzbuzení, všimnutí si: přiměřená 10x, velmi ho těšila 5x

Závislost na úspěchu, zpětné vazbě: přiměřená 8x, velmi ho těší 2x

Závislost na odměně: 0x

10. Jak jeho úroveň sebeobsluhy ovlivňuje jeho socializaci:

Hygiena a sebeobsluha:

Při oblékání naprosto samostatný, zbývá mu spousta času na doplňkové činnosti v šatně. Pěkně po sobě uklízel hračky. Chtěl být první při oblékání, a nestihl to, - brečel Snaží se vyhovět, ale když neměl náladu, tak klidně řekl že ne.

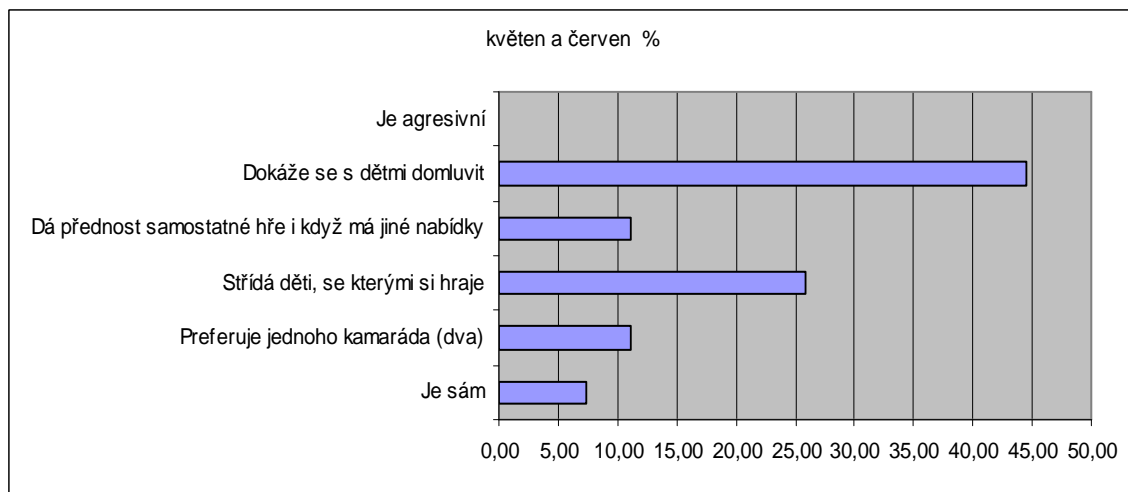
Strava:

Chodil nám ukazovat nevyškrabané talíře. Připomínali jsme si, že jídla si má člověk užívat, ne soutěžit s druhým. Jedl hodně a od začátku prohlašoval, že to sní.

Dal si hodně knedlíků a málo omáčky, hodně polévky – bude prý veliký.

Při obědě si již množství jídla určoval s větší jistotou., chutnalo mu, těší ho, když má prázdný talíř. Připomínaly jsme a pomáhaly se škrabáním, - zřejmě motorický problém. Jí hodně, dobře, hlasitě si pochvaluje.

Příloha č. 24			doba pozorování
Záznam pozorování č. 6			květen a červen 2009
jméno Michal	datum narození srpen 2004	aktuální věk 4,8	průměrná docházka 85%
1. Příchod (odchod) z mateřské školy, jak se loučí s rodiči (vítá je).			
<p>- Vodila ho maminka, při příchodu nebo odchodu pouští do třídy malého roka a půl starého brášku. U dětí budí velkou pozornost, hrají si s ním, laškují – Míša se tváří spokojeně.</p> <p>Maminka stojí mezi dveřmi, usmívá se, když potom odchází, řekne Míšovi ahoj.</p> <p>- Přišel s maminkou rovnou k tělocvičně. Zamával a mu a on šel za dětmi. V týdnu dětem nosil váčky, u jednoho se rozbil zapřahovací kroužek. Nikomu nehuboval, ale ulomený díl pečlivě schovával pro tatínka.</p> <p>- Vodila ho maminka k osmé hodině, ještě za ním mávala do třídy. V pondělí měl bouli na čele, spadl z kola, V úterý sedřenou stranu dlaně i s prsty – kolo, ve středu si polil celé břicho omáčkou, ve čtvrtek upadl ve školce, narazil si ret – měl prostě špatný týden. Vše nesl bez protestů.</p>			
2. Jakou dítě používá kotvu.			
Malého brášku, mašinky pro kluky, náplast na zalepené ruce, jinak nic.			
3. Kdo poskytuje dítěti citové a sociální zázemí ve třídě.			
<p>Učitelka – sem tam si chodí povídat, miluje mrknutí okem.</p> <p>Učitelka, Radim, Honzík, Tom – s tím se momentálně trochu pošťuchuje, není to agresivní, spíše takové „chlapácké“.</p>			
4. S kým si hraje			

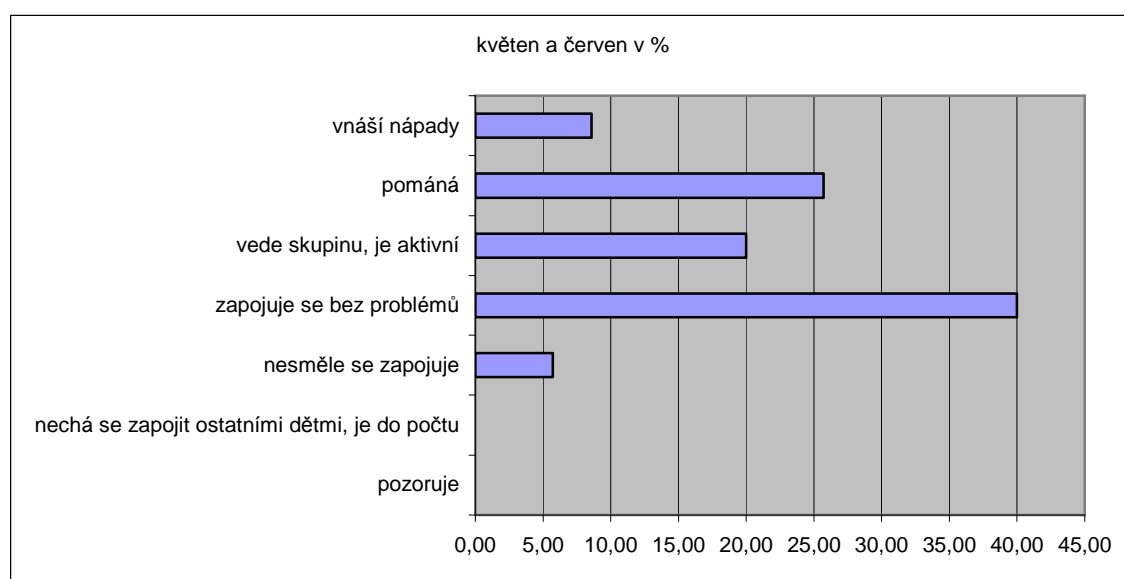

5. Jaké hračky a typy her vyhledává, jak se jeho zájem proměňuje

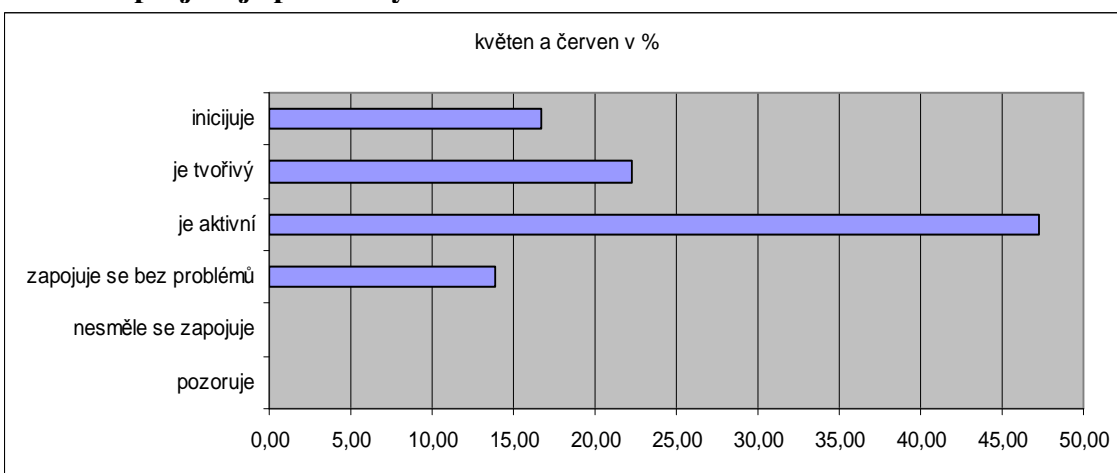
– vozil písek, rozjížděl koleje, hrabal si díru na bazén
Hrál si s Tomem, začíná mu více vysvětlovat, prosazovat se – Tom je takové „mouchy snězte si mě“ „dřevo“, které obskakují dvě starší sestry a přepečlivá maminka, tak to s ním má těžké. Tomovi bude prospěšné, že se musí přizpůsobit.
Nejčastěji s Tomášem, kterého aktivizuje, začínal mu organizovat hru podle svých představ. Nejraději mají hru s honičkou „Na kuchaře“.
Na koberci stavěl sám, nikoho nepotřeboval – Seva
Stavěl s klukama hrad – Tom, Honzík – ale více si povídal, než stavěl.
- s Tomem si dribloval míčem.
- řádili s Tomem, váleli se po sobě, pošťuchovali se, vypadali šťastně – ještě jsem ho neviděla takto uvolněného.
Vybíjená – domlouvá si s klukama pravidla.
Schovává se s Tomem a Radimem v lesíčku, při příchodu Honzíka s hra vždy na chvíli rozpadne.

6. Jak se prosazuje v kolektivu dětí:

Velké děti si ho vzaly do družstva – v pohodě jim stačil. Tomík, i když jednu chvíli si navzájem shazovali čepice.
Cvičil s velkými dětmi, bez konfliktů, respektoval jejich rozhodnutí, jak se budou střídat.
Povídal si s klukama, hráli si spolu každý ve své stavbě.
Více si povídá, když není po jeho, tak se snaží vysvětlit, již neustupuje.
Stavěli - past na mravence, hangár pro letadla, hráli na peška, jezdil na koloběžce, brečel, že mu Honzík bere kladívko, fascinovaně běhal v dešti, hrál honičky, laškoval s Tomem, pozoroval hru holek v divadle.
Nejčastěji si povídal a hrál s Tomem. Radimek byl vedle nich, Honzík se jim snažil poroučet, tak hry nechali a šli si vymyslet jinou a jinde.
Zaujalo ho stavění, vydržel sám, nikoho nepotřeboval. Tom chyběl.

7. Jak se projevuje při řízených činnostech:

8. S kým a o čem si povídá, jaké dospělé oslovuje

Povídal si s učitelkami, dětmi o čemkoliv, např:

O tom, že má ulomený háček na mašince, ukazoval nám, že umí zpívat nosem. O dobrém jídle, že mu Tom shazuje čepici, a kdo to kolikrát udělal – nakonec se domluvili.

O stavbách z písku, stavbách – diskuse s klukama – hodně, s učitelkou méně učitelkám ukazoval, že umí zpívat nosem, o tom, kdy a kde spadl,

O bráškově, strejdovi a autě, co dělal a viděl.

S dětmi v rámci her- včleňuje se do dialogu, nejvíce mu jde povídání si „hloupostí“ s ostatními klukama. Často povídá, co dokáže a umí.

9. Závislost na odměně – úspěchu

Závislost na slovním ocenění, povzbuzení, všimnutí si: přiměřená 4x, velká, velmi ho těší 5x, chtěl být první, nebo lepší než Hozník 2x

Závislost na úspěchu, zpětné vazbě, na tom, co dokáže: přiměřená 4x, lepší než Hozník 2x

Závislost na odměně: 0x

10. Jak jeho úroveň sebeobsluhy ovlivňuje jeho socializaci:

Strava:

Liboval si u jídla, chodil si přidávat.

Nandal si viditelně moc fazolů, chtěl toho sníst moc, a potom půlku odnesl.

Brzdily jsme ho v množství jídla, které si nandával, teprve se učí odhadnout množství jídla.

Povídal, že mu začaly chutnat rajčata, jedl hodně.

Hygiena a sebeobsluha:

V šatně tělocvičny se převlékl i oblékl dřív, než jsme si všimli.

Naprosto bez problémů, jenom kdyby tak nechvátal při oblékání, toho se za celý rok nezbavil, a to si dáváme pozor, abychom ho nechválili za rychlost.

